НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ
ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

В. В. Мартиненко, Н. П. Мацелюх

ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

МОНОГРАФІЯ

«Центр учбової літератури»
Київ – 2015

УДК 33(477)+316.32
М 29

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету державної податкової служби України»
(протокол №7 від 26 лютого 2015 року)

Рецензенти:
Варналій З. С., доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОН України;
Гонта О. І., доктор економічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту економіки Чернігівського національного технологічного університету МОН України;
Пилипів В. В., доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри фінансів Національного університету Державної податкової служби України.

М 29 **Мартиненко В. В.** Зміцнення економічної безпеки України в умовах глобалізації: теоретичні та прикладні аспекти [монографія] / В. В. Мартиненко, Н. П. Мацелюх. – Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 240 с.

ISBN 978-611-01-0724-2

У монографії здійснено комплексне дослідження наукової проблеми зміцнення економічної безпеки України в умовах глобалізації. В роботі розглядаються теоретико-методологічні положення дослідження сутності економічної безпеки як складової національної безпеки, визначено фактори впливу глобалізації на економічну безпеку національної економіки та обгрунтовано методику оцінки її рівня під впливом глобалізації. З метою оптимізації впливу глобалізації на стан економічної безпеки України проведено оцінку її рівня, досліджено характер впливу глобалізації у взаємозалежності з періодизацією розвитку національної економіки України та побудовано комплексну модель впливу глобалізації на рівень економічної безпеки. Обгрунтовано застосування дворівневої системи реалізації концептуальних підходів щодо зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації для визначення напрямів активізації та стратегічних пріоритетів державної політики протягом найближчих десяти років.

Розраховано на науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів економічних спеціальностей. Монографія також буде корисною для фахівців-практиків, державних службовців відповідних міністерств та відомств, усім, хто цікавиться проблемами зміцнення економічної безпеки України.

ISBN 978-611-01-0724-2

© В. В. Мартиненко, Н. П. Мацелюх., 2015.
© Центр учбової літератури, 2015.

ЗМІСТ

Передмова 4

Розділ 1. Національна економічна безпека в контексті глобальних імператив економічного розвитку 9

1.1. Економічна безпека як складова національної безпеки 9
1.2. Теоретичні концепції дослідження поняття «економічна безпека» 14
1.3. Домінанти дослідження економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації 28
Висновки та пропозиції 46

Розділ 2. Методичні засади оцінки економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації 47

2.1. Глобалізаційні фактори впливу на економічну безпеку національної економіки: виклики, загрози, ризики 47
2.2. Методичні основи оцінки економічної безпеки національної економіки 56
2.3. Прикладні аспекти оцінки рівня глобалізації країн світу 68
Висновки та пропозиції 72

Розділ 3. Оцінка рівня економічної безпеки України в контексті її зміцнення 73

3.1. Оцінка рівня економічної безпеки України 73
3.2. Дивергенція впливу глобалізації на стан економічної безпеки . . . 92
3.3. Оптимізація впливу глобалізації на рівень економічної безпеки . . 111
Висновки та пропозиції 120

Розділ 4. Сучасні стратегічні ініціативи зміцнення економічної безпеки України 122

4.1. Концептуальні підходи зміцнення економічної безпеки національної економіки України 122
4.2. Прогнозування рівня економічної безпеки України з урахуванням чинників глобалізації 139
4.3. Стратегічні пріоритети зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації 157
Висновки та пропозиції 171

Загальні висновки 173

Список використаних джерел 176

Додатки 194

ПЕРЕДМОВА

У сучасному світі, в умовах відкритості національної економіки та її інтегрованості в міждержавні об'єднання, постійно відбувається рух ресурсів, виникають економічні взаємозв'язки з іншими суб'єктами зовнішньоекономічних відносин, що значно посилює залежність національної економіки від впливу глобалізації. При цьому особливого значення набуває забезпечення належного рівня економічної безпеки та зміцнення стратегічних економічних інтересів держав.

Як показує світовий досвід, високий рівень економічної безпеки є гарантією незалежності держави, визначальною передумовою стабільного розвитку національного господарства та суспільства для досягнення державою стратегічних цілей, зміцнення її політичної та економічної ролі у світовому співтоваристві. Економічна безпека відіграє надзвичайно важливу роль щодо забезпечення динаміки зростання національної економіки на інноваційних засадах; стабільності та розвитку виробництва і фінансової системи; інвестиційного клімату; зовнішньоекономічної діяльності; науково-технологічного розвитку; соціальної сфери; енергетичної незалежності; продовольчої та демографічної безпеки. Значної ваги набуває система показників оцінки рівня економічної безпеки держави для підвищення ефективності прийняття управлінських рішень на загальнодержавному рівні.

Аналіз економічної ситуації показує, що найбільш масштабну систему викликів економічній безпеці України формують саме глобалізаційні процеси. Глобалізація, як об'єктивна сучасна реальність, може водночас позитивно впливати на світовий ринок, зокрема, активізувати інноваційну політику, створювати сприятливий інвестиційний клімат, і стимулювати процеси, які іноді призводять до негативних наслідків у світовому економічному просторі. Виклики глобалізації впливають на стан економічної безпеки національної економіки, у зв'язку з чим виникає потреба в її забезпеченні та зміцненні.

Гарантом зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації на всіх рівнях виступає держава, точніше її політика щодо забезпечення економічних інтересів в короткостроковому періоді та зміцнення економічної безпеки на довгострокову перспективу.

Для економічної науки і господарської практики, в умовах трансформаційних змін та глобалізації економіки України, проблема економіч-

ної безпеки держави набуває виняткового значення в науково-теоретичному, економічному і політичному плані.

Недостатня виваженість та непослідовність реформ негативно позначилися на рівні розвитку, якості організації та конкурентоспроможності економіки України, що зумовило значні втрати науково-технічного і виробничого потенціалу. Ці процеси становлять загрозу суверенному розвитку України і обумовлені відсутністю чіткої власної, національної доктрини економічної безпеки. Тому, дослідження питань економічної безпеки держави пов'язано з широким загроз та можливістю оцінки її прогнозованого рівня перспективу.

Дослідженню проблем економічної безпеки держави присвячено ряд наукових праць зарубіжних авторів: О. Груніна, А. Дрехера, Х. Маула, У. Мітчелла, а також вітчизняних: О. Баженової, З. Варналія, Т. Васильціва, В. Геєця, Б. Губського, Ю. Кіржецького, В. Кириленко, Т. Ковальчука, В. Мунтіяна, В. Предборського, О. Саєнко, А. Сухорукова та ін.

Окремі питання інституціонального забезпечення економічної безпеки держави досліджувалися такими науковцями, як А. Баланда, Д. Буркальцева, Ю. Дудка, А. Чесноков та ін. Дослідженням економічної безпеки як системи захисту економічних інтересів суспільства займалися такі вчені, як А. Гуревич, Т. Ромащенко, Х. Маховські, С. Мурдоч та ін. Стійкість та стабільність національної економіки крізь призму економічної безпеки розглядають М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Я. Тінберген та ін.

Окремим проблемам розвитку національної економіки в контексті глобалізаційних процесів присвячено праці вітчизняних вчених О. Білоруса, Т. Говорушко, І. Горленко, І. Кукурудзи, А. Мазаракі, М. Миронова, О. Царенко, Н. Чалої, О. Шнипка та ін.

Водночас аналіз наукових розробок проблем економічної безпеки держави дає змогу стверджувати, що на сьогодні в Україні більшість досліджень охоплюють широке коло внутрішніх чинників, що впливають на забезпечення ефективності окремих функціональних складових економічної безпеки держави, поза увагою науковців залишається проблема зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації.

Недостатній рівень розроблення проблеми, динамічність окремих її аспектів, актуальність, теоретична і практична значимість, зумовлюють вибір теми, постановку мети та пошук шляхів вирішення основних завдань дослідження.

Автори монографії ставили за мету здійснити спробу обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробки пропозицій щодо зміцнен-

ня економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації.

Реалізація поставленої мети зумовила відповідну структуру монографії, що складається з трьох розділів.

У першому розділі монографії «Національна економічна безпека в контексті глобальних імператив економічного розвитку» розкрито місце економічної безпеки в системі національної безпеки як основи для належного функціонування всіх її складових, ефективного функціонування країни, гаранта її державного суверенітету, економічної незалежності та територіальної цілісності в умовах сучасної глобалізації світової економіки.

Систематизовано основні визначення поняття «економічна безпека національної економіки» за шістьма підходами, як «складова національної безпеки»; «стан національної економіки»; «забезпечення різного роду інтересів»; «сукупність властивостей, умов та факторів»; «стійкість та стабільність економічної системи»; «захищеність від певного роду загроз».

У другому розділі «Методичні засади оцінки економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації» зроблено спробу довести, що в умовах глобалізації, як форми інтернаціоналізації світового господарства та процесу, що спонукає до зростання взаємозалежності макроекономічних систем, на економічну безпеку національної економіки чинять вплив як позитивні, так і негативні фактори. В контексті економічної безпеки визначальними факторами негативного глобалізаційного впливу є виклики, загрози та ризики.

Обґрунтовано доцільність використання результатів обрахунку рівня економічної безпеки України за методикою, розробленою фахівцями Міністерства економічного розвитку та торгівлі України у 2013 році, яку рекомендовано до застосування в комплексі з методикою Індексу глобалізації KOF, розробленої науковцями Швейцарського економічного інституту та Федерального Швейцарського технологічного інституту в аналітичних дослідженнях.

У третьому розділі «Оцінка рівня економічної безпеки України в контексті її зміцнення» здійснено статистичну оцінку зв'язку макроекономічних показників з рівнем економічної безпеки України, на основі чого встановлено, що він найбільш тісно пов'язаний з обсягами експорту та імпорту. Запропоновано поетапний підхід щодо оцінки рівня економічної безпеки України, який, на відміну від існуючих, дозволяє визначити векторні тенденції в рівнях економічної безпеки у взаємозв'язку з періодами розвитку економіки України.

За допомогою кореляційно-регресійного аналізу макроекономічних показників розроблено економіко-математичну модель економічної

безпеки національної економіки, яка дозволяє дослідити зміну рівня економічної безпеки під впливом факторів глобалізації.

У четвертому розділі «Сучасні стратегічні ініціативи зміцнення економічної безпеки України» запропоновано концептуальні підходи зміцнення економічної безпеки національної економіки України, які сформовані у дворівневу систему реалізації заходів на рівні забезпечення, та на рівні зміцнення економічної безпеки.

В монографії обґрунтовано, що рівень забезпечення передбачає послідовну реалізацію заходів щодо аналізу якісних та кількісних параметрів, а також містить статистичне моделювання впливу факторів глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки. Рівень зміцнення реалізується через: довгострокове прогнозування впливу глобалізації, стратегічний аналіз перспектив, та на їх основі, формування стратегічних пріоритетів зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації.

В рамках реалізації заходів, визначених в концептуальних підходах, в цьому розділі монографії особливу увагу авторів приділено розробці сценаріїв прогнозу рівня економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації на 2013–2022 рр[1].

За результатами дослідження, на переконання авторів, економіка України має необхідний потенціал до відтворення, протистояння загрозам глобалізації та управління наслідками дії глобалізаційних факторів, що дозволяє забезпечити підвищення рівня економічної безпеки національної економіки на довгострокову перспективу.

Для розробки пріоритетів зміцнення економічної безпеки України обґрунтовано доцільність застосування методу стратегічного аналізу SWOT та впроваджено його результати. Результатом досягнення поставленої мети дослідження є розробка стратегічних пріоритетів зміцнення економічної безпеки України, які полягають у: забезпеченні оптимального співвідношення обсягів експорту та імпорту до ВВП, заохочуванні прямих іноземних інвестицій в банківську сферу та сприянні виходу вітчизняним інвесторам на європейські та російський фондові ринки з метою активізації інвестиційної діяльності та отриманні прибутку в довгостроковій перспективі. Реалізація, визначених стратегічних пріоритетів, на думку авторів, може мати безпосереднє практичне значення

[1] За відсутності розрахунку значення інтегрального показника рівня економічної безпеки України за 2013 та 2014 роки, яке здійснюється фахівцями Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, прогноз глобалізаційних факторів, введених в модель рівня економічної безпеки, розроблявся за даними офіційної статистики на кінець 2012 року і, відповідно, за відсутності показників 2013 та 2014 років, які було взято як перші роки прогнозу. Слід зазначити, що дані станом на кінець 2013 та 2014 років, які одержані з офіційних джерел, знаходяться у допустимих межах прогнозу, що підтверджує відносну достовірність результатів прогнозування.

для досягнення високого рівня економічної безпеки України протягом найближчих десяти років.

Монографічне дослідження розраховано на науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів економічних спеціальностей, а також буде корисним для фахівців-практиків, державних службовців відповідних міністерств та відомств, усім, хто цікавиться проблемами зміцнення економічної безпеки України. Автори сподіваються, що монографія викличе інтерес у читачів та сприятиме подальшому розвитку економічної науки у напряму теоретико-методологічного обґрунтування шляхів реалізації державної політики щодо зміцнення економічної безпеки України, використовуючи переваги глобалізації та захищаючи внутрішній економічний простір від її загроз.

Автори монографії висловлюють щиру подяку всім науковцям, які підтвердили нагальність вирішення на державному рівні проблеми забезпечення економічної безпеки України, а також пошуку шляхів її зміцнення в умовах трансформаційних реалій України та глобалізаційних процесів, зокрема, І.О. Горленко, С.В. Заєць, Ю.І. Кіржецькому, П.В. Крушу, А.В. Лісовому, І.А. Максименку, С.В. Онишко, П.Т. Саблуку, Б.Т. Світлову.

А також особлива вдячність авторів адресується поважним рецензентам, відомим вченим-економістам – докторам економічних наук, професорам З.С. Варналію, О.І Гонті, В.В. Пилипіву за підтримку, конструктивні зауваження, змістовні поради та пропозиції.

Розділ 1

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ІМПЕРАТИВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Економіка України в даний час проходить вкрай неоднозначний період трансформації та соціально-економічних наслідків, що характеризується посиленням конкурентної боротьби і нестабільністю зовнішнього середовища. Україна стоїть перед серйозними «викликами» глобалізації і необхідністю тісного формування зовнішньоекономічних відносин з Європейськими країнами. Очевидно, що ефективна інтеграція можлива лише на основі створення міцної та стабільної внутрішньої економіки, що спирається на весь арсенал важелів сучасної економічної політики. Тому в такий період проблема економічної безпеки набуває першочергового значення, стає стрижнем всієї економічної політики держави, задає контури всіх основних політичних рішень.

Як показує світовий досвід, економічна безпека – це гарантія незалежності країни, умова стабільності й ефективної життєдіяльності суспільства. А отже, забезпечення та зміцнення економічної безпеки національної економіки належить до числа найважливіших національних пріоритетів та є великою науковою проблемою, вирішення якої визначає шляхи подальшого розвитку країни.

1.1. Економічна безпека як складова національної безпеки

З огляду на глобалізаційні тенденції розвитку світової економіки, на сучасному етапі все вагомішого значення набуває одна з головних функцій державного управління – забезпечення стратегічного національного інтересу держави та національної безпеки України.

Для з'ясування сутності значення категорій «національна безпека» та «економічна безпека», необхідно схарактеризувати базове поняття «безпека», яке вперше було зафіксовано в 1190 році у словнику Робера та означало спокійний стан духу людини, яка вважає себе захищеною

від будь-якої небезпеки. Однак, у цьому значенні термін не закріпився у лексиці народів Західної Європи і до XVII століття використовувався рідко[1].

І лише у XVII – XVIII століттях практично в усіх країнах було визначено головну мету держави – забезпечення загального блага та безпеки суспільства. У зв'язку з цим термін «безпека» набув нового значення і означав «стан, ситуацію спокою, що виникає в результаті відсутності реальної небезпеки (як фізичної, так і моральної), а також наявність матеріальних, економічних, політичних умов, відповідних органів та організацій, що сприяють створенню такої ситуації»[2]. У тлумачному словнику В.І. Даля поняття «безпека» трактується більш загально та визначається як «відсутність небезпеки, схоронність, надійність»[3]. У спеціалізованій літературі XX століття безпека визначається, як: «такий стан суб'єкта, за якого вірогідність зміни властивих цьому суб'єктові якостей і параметрів його зовнішнього середовища незначна і триває менше певного інтервалу»[4]; «стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору здатності до виживання та розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також її непередбачених та важко прогнозованих факторів»[5]; «стан, тенденції розвитку (у тому числі латентні) і умови життєдіяльності соціуму, його структур і установ, за яких забезпечується зберігання його якості з об'єктивно обумовленими інноваціями та визначеним вільним функціонуванням, яке відповідає власній природі»[6].

Узагальнюючи бачення вчених щодо визначення поняття «безпека» в історичній ретроспективі, можна зробити висновок, що безпека – це певний стан захищеності суспільства від факторів внутрішнього та зовнішнього характеру, які загрожують нормальним умовам його функціонування. Враховуючи, що безпека є багатофакторною категорією, в якості її об'єкта може розглядатись особа, суспільство, держава. У свою

---

[1] Основы экономической безопасности: (Государство, регион, предприятие, личность) : [учебно-практическое пособие] / В.И. Видяпин [и др.] ; ред. Е.А Олейников ; Российская экономическая академия им. Г.В. Плеханова (М.). – М. : Бизнес-школа Интел-Синтез, 1997. – С. 9.

[2] Основы экономической безопасности: (Государство, регион, предприятие, личность) : [учебно-практическое пособие] / В.И. Видяпин [и др.] ; ред. Е.А Олейников ; Российская экономическая академия им. Г.В. Плеханова (М.). – М. : Бизнес-школа Интел-Синтез, 1997. – С. 10.

[3] *Даль В.И.* Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль. – Санкт-Петербург – Москва : Издание книгопродавца-типографа М. О. Вольфа, 1882. – Т.1 – С. 224.

[4] *Тамбовцев В.Л.* Объект экономической безопасности России / В.Л. Тамбовцев // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 45–53.

[5] *Сенчагов В.К.* О сущности и основах стратегии экономической безопасности Росси / В.К. Сенчагов // Вопросы экономики. – 1995. – № 1. – С. 98–101.

[6] *Бельков О.А.* Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности / О.А. Бельков // Безопасность: Информационный сборник. – 1994. – № 3 (19). – С. 91–94.

чергу, зміцнення безпеки національної економіки держави є пріоритетним напрямом державної внутрішньої та зовнішньої політики.

У Радянському Уряді визначення поняття «державна безпека» було законодавчо закріплено у 1934 р.[1] У загальному розумінні державна безпека – це захищеність підвалин існування держави, тобто державна безпека є вищим зрізом національної безпеки[2].

З появою України як незалежної суверенної держави, разом із загальноприйнятими категоріями, які характеризували стан суспільства та держави, особливого значення набуває поняття «національна безпека». Трансформаційні процеси в Україні, що були викликані отриманням нею незалежності та переходом економіки до ринкових відносин, призвели до корінних змін усієї суспільно-економічної системи. Суспільство вимагало нових орієнтирів, методів та способів формування принципово нової моделі економічної безпеки національної економіки. Тому в цей час проблемі зміцнення національної безпеки України почала приділятись значна увага: у 1996 р. було створено Раду національної безпеки і оборони України та у 1997 р. прийнято Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України, в якій було закріплено положення, що «національна безпека України як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей»[3].

Концепція втратила чинність з прийняттям у 2003 році Закону України «Про основи національної безпеки України», в якому визначення поняття «національна безпека» було подано в такій редакції: «національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам»[4].

Прагнення до формування ефективної державної політики щодо зміцнення національної безпеки обумовило розробку та затвердження

---

[1] Основы экономической безопасности: (Государство, регион, предприятие, личность) : [учебно-практическое пособие] / В.И. Видяпин [и др.] ; ред. Е.А Олейников ; Российская экономическая академия им. Г.В. Плеханова (М.). – М. : Бизнес-школа Интел-Синтез, 1997. – С. 10.

[2] *Кириченко О.А.* Методологічні основи економічної безпеки суб'єктів господарювання в трансформаційній економіці / О.А. Кириченко, Ю.Г. Кім // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 12. – С. 53–65.

[3] Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України / Постанова Верховної Ради України № 3/97-ВР від 16 січня 1997 р. (остання редакція від 22.07.2003 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

[4] Про основи національної безпеки України / Закон України № 964-IV від 19.06.2003 р. (із змінами та доповненнями станом на 18.05.2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/про%20основи%20національної%20безпеки%20україни.

Стратегії національної безпеки України, в якій зазначено, що «подальший розвиток і захист найвагоміших здобутків України потребує чіткої визначеності держави у стратегічних пріоритетах і цілях, які мають відповідати викликам і загрозам XXI ст., її взаємодії з сучасними системами міжнародної і регіональної безпеки». У Стратегії визначено принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізм забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз; конкретизовано засади політики держави у сфері національної безпеки, зокрема, щодо забезпечення прийнятого рівня безпеки[1].

Національну безпеку слід розглядати як надскладну багаторівневу систему, яка має свою структуру, складові якої знаходяться у тісному взаємозв'язку. Забезпечення національної безпеки можливе за умови, якщо кожна її складова здатна ефективно виконувати свої функції. До основних складових національної безпеки можна віднести: політичну, економічну, соціальну, інтелектуально-інноваційну, інформаційну, військову, екологічну, технологічну та енергетичну.

Економічній безпеці логічно відводиться центральне місце в цій системі, оскільки належне забезпечення рівня національної конкурентоспроможності, політичної стабільності, надійної обороноздатності, ефективної соціальної політики, злагоди в моральному та духовному житті суспільства, розвитку науково-технічного прогресу, захисту інформації та формування сприятливої екологічної ситуації неможливе без міцної та ефективної економіки та фінансової стійкості держави. Тому можна стверджувати, що саме економічна безпека є основою для належного функціонування держави, зокрема всіх складових національної безпеки, є гарантом державного суверенітету країни, незалежності та територіальної цілісності, особливо в умовах сучасної глобалізації світової економіки.

У світі проблема зміцнення економічної безпеки стала більш детально розглядатись у XX ст., що перш за все було пов'язано з кризовими явищами на національному та світовому рівнях. Вперше поняття «економічна безпека» було застосоване Президентом США Ф. Рузвельтом у 1934 р., який, у зв'язку з необхідністю державного втручання в економічне життя країни під час Великої депресії наприкінці 20-х – початку 30-х років XX ст., створив федеральний Комітет з економічної безпеки. На 40-й сесії Генеральної асамблеї ООН у 1985 р. було прийнято резолюцію «Міжнародної економічної безпеки», в якій було визначено офіційний статус поняття «економічна безпека» та зазначено, що необхід-

[1] Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» / Указ Президента України № 105 від 12 лютого 2007 року (в редакції від 8 червня 2012 року). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

но сприяти забезпеченню міжнародної економічної безпеки з метою соціально-економічного розвитку та прогресу кожної країни. У 1987 р. на 42-й сесії Генеральної асамблеї ООН було прийнято Концепцію міжнародної економічної безпеки[1].

Питанням зміцнення економічної безпеки України значна увага почала приділятись тільки в 90-х роках XX ст., оскільки після розпаду СРСР та здобуття незалежності у 1991 році, Україна, поступово переходячи від планового до ринкового типу економічних відносин, почала формувати власну економічну систему. Складність цього процесу посилювалась тим, що в Україні перехід до ринкових відносин відбувся в період світової фінансової кризи, що, в свою чергу, було причиною різкого погіршення і без того складної ситуації в економічній сфері. Тому поняття економічної безпеки увійшло до нормативної лексики законодавчих документів і зайняло чітку позицію в політичних дискусіях з економічних питань. Зокрема, у статті 17 Конституції України чітко зазначено, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу»[2]. Особливого значення це положення набуває в XXI ст. через підсилення впливу глобалізаційних чинників та загроз.

Адже, починаючи з другої половини XX ст., глобалізація почала зачіпати всі аспекти соціально-економічного життя практично усіх країн світу, та України в тому числі. Тому в XXI ст. проблеми зміцнення економічної безпеки національної економіки набувають особливої актуальності. Погоджуючись з думкою Н.М. Мухітова, ми вважаємо, що, оскільки українська економіка стає частиною єдиної світової економіки, її стійкість та можливість конкурувати з іншими країнами на світовому ринку значною мірою залежить від відкритості зовнішньому світу, здатності країни оперативно реагувати на зовнішні загрози[3].

Отже, розглянувши історичні аспекти розвитку економічної безпеки як складової національної безпеки держави в умовах впливу глобалізації, доцільно перейти до дослідження теоретичних концепцій дослідження поняття «економічна безпека». Зазначимо також, що визначення та алгоритм розрахунку рівня економічної безпеки держави в Україні вперше закріплено на законодавчому рівні у Методиці розра-

---

[1] *Козаченко А.В.* Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : [монография] / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – С. 8.

[2] Конституція України / прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. – № 254к/96-вр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

[3] *Мухитов Н.М.* Формирование национальной системы экономической безопасности в условиях глобализации [Текст] : автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. экон. наук : 08.00.05 / Н.М. Мухитов. – М., 2006. – 24 с.

хунку рівня економічної безпеки України (2007), в якій зазначається, що «економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави»[1]. Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (2013), економічна безпека визначається як стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі й характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання[2].

1.2. Теоретичні концепції дослідження поняття «економічна безпека»

У наукових працях українських та зарубіжних вчених-економістів існує багато точок зору стосовно визначення поняття «економічна безпека» і її основних складових та суміжних з нею понять та категорій. Але, не зважаючи на значний обсяг напрацювань у цій сфері, більшість авторів досліджують економічну безпеку національної економіки без врахування впливу глобалізаційних процесів світової економіки. Тому наукові засади щодо формування концептуальних основ та понятійно-категоріального апарату дослідження проблеми зміцнення економічної безпеки національної економіки має на сьогодні все ще недостатній рівень розробленості.

Аналіз й узагальнення літературних джерел вітчизняних і зарубіжних вчених та фахівців уможливили дослідження різних підходів щодо сучасного трактування поняття «економічна безпека національної економіки». На наш погляд, доцільно виокремити групи основних наукових підходів до визначення цього поняття, яке поки що немає загальноприйнятого тлумачення.

Прихильники *першого підходу* надають економічній безпеці національної економіки головне місце в структурі національної безпеки, але виокремлюють її як автономний об'єкт наукового дослідження. Так, А. Гуревич трактує економічну безпеку, як самостійний предмет науко-

[1] Методика розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ міністерства економіки України № 69 від 02 березня 2007 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

[2] Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України // Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF.

вого аналізу і вважає її конституційною основою системи національної безпеки в цілому, звертаючи увагу на той факт, що в сучасних економічних відносинах акцент економічної політики зміщується з адміністративно-силових на економічні методи захисту державних інтересів[1].

У концепції економічної безпеки[2], розробленої фахівцями Інституту економічного прогнозування під керівництвом В.М. Геєця, зазначено, що економічна безпека є провідною складовою національної безпеки, вона відбиває причинно-наслідковий зв'язок між економічною могутністю країни, її воєнно-економічним потенціалом та національною безпекою.

Відповідно до *другого підходу* сутність економічної безпеки національної економіки розглядається, насамперед, як «стан економіки», а вже потім формується низка цілей та задач її зміцнення. Таке визначення економічної безпеки цілком обґрунтоване і зустрічається досить часто в роботах українських та російських вчених (табл. 1.1).

Третій підхід об'єднує дослідження, в яких зазначається, що категорія економічної безпеки може бути визначена через поняття «інтереси». Цей підхід досить аргументований, оскільки поняття «інтереси» є одним з основних як в соціальних, політичних, так і в економічних дослідженнях, оскільки, саме інтереси виступають реальними детермінантами конкретних дій, справжньою причиною соціальних, політичних, економічних та інших явищ. Також необхідно зазначити, що до сфери економічних інтересів держави належить забезпечення та захищеність стійкості та незалежності економічного розвитку.

Якщо брати за основу визначення економічної безпеки через «інтереси», необхідно ідентифікувати суть цього поняття. Сучасними словниками інтереси трактуються як «предмет зацікавленості, бажання та спонукальні мотиви дій економічних суб'єктів»[3]; «усвідомлені та уречевлені суспільством, соціальними групами та індивідами потреби»[4].

Тобто, «інтерес» – це відношення суб'єкта потреби до неї самої, а також до предметів, умов та способів її задоволення. У свою чергу, інтереси являють собою реальну причину певної події, мотивуючи поведінку суб'єктів, направлену на задоволення тих або інших потреб.

---

[1] *Гуревич А.* Экономическая безопасность Украины: лишнее зачеркнуть / А. Гуревич // Зеркало недели. – 1997. – № 13(30). – С. 1, 9.

[2] Концепція економічної безпеки України / Ін-т економічного прогнозування / кер. проекту В.М. Геєць. – К. : Вид-во «Логос». – 1999. – С. 5.

[3] *Райзберг Б.А.* Современный экономический словарь: Около 12 тыс. терминов / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева [5-е изд., перераб., доп.]. – М. : ИНФРА – М, 2007. – С. 160–161.

[4] Философский энциклопедический словарь / Ред. кол. : С.С. Аверинцев и др. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – С. 499.

Таблиця 1.1.

Методичні підходи до трактування поняття «економічна безпека» (другий підхід)

№ п/п	Автор	Авторське визначення поняття
1	М. Бендіков, Є. Хрустальов[1]	Стан економіки, що забезпечує достатній рівень соціального, політичного й оборонного існування та прогресивного розвитку держави, невразливість і незалежність її економічних інтересів по відношенню до будь-яких внутрішніх та зовнішніх загроз і впливів.
2	О. Білорус, Д. Лук'яненко[2]	Стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, здатність до розширеного самовідтворення та спроможний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства, регіону, держави.
3.	Г. Дарнопих[3]	Стан національної економіки, що забезпечує здійснення економічного суверенітету, економічного росту, підвищення добробуту в умовах міжнародної економічної взаємозалежності.
4.	О. Лєпіхов[4]	Стан економічної системи, який характеризується стійкістю по відношенню до впливу внутрішніх та зовнішніх дій, що загрожують суспільству.
5	В. Медведєв[5]	Такий стан економічної системи, за якого забезпечується усунення чи нейтралізація загроз її докорінних національно-державних інтересів та самого існування.
6	А. Шаваєв[6]	Такий стан економіки, коли економічне благополуччя учасників відповідних суспільних відносин, стабільність внутрішнього ринку даної країни хоча і залежить від дії зовнішніх факторів, але негативний вплив останніх нейтралізується резервами господарюючого суб'єкта, що дозволяє зберегти його стабільність.

[1] *Бендиков М.* Экономическая безопасность наукоемких производств / М. Бендиков, Е. Хрусталев // Вопросы экономики. – 1999. – №9. – С. 9.

[2] Глобалізація та безпека розвитку : [монографія] / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін. ; керівник авторського колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. – К. : КНЕУ. – 2001. – С.415.

[3] *Дарнопых Г.* Классификация факторов экономической безопасности государства / Г. Дарнопых // Бизнес-Информ. – 1999. – № 9-10. – С. 55–57.

[4] *Лєпіхов О.* Технологічна незалежність як елемент економічної безпеки / О. Лєпіхов // Економіка України. – 1994. – № 11. – С. 80–81.

[5] *Медведев В.* Проблемы экономической безопасности России / В. Медведев // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 111–127.

[6] *Шаваев А.Г.* Система борьбы с экономической разведкой / А.Г. Шаваев. – М. : Издательский дом «Правовое просвещение», 2000. – С. 5.

Продовження табл. 1.1.

№ п/п	Автор	Авторське визначення поняття
7	В. Шлемко, І. Бінько[1]	Стан економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави.
8	О. Шнипко[2]	Такий стан національної економіки, за якого країна залишається самостійною в прийнятті та реалізації стратегічних і політичних рішень в інтересах власної стабільності та прогресу.

Крім цього, як зазначає в своїй роботі Т.Д. Ромащенко, без достатньо чіткого судження про інтереси, поведінка та політика суб'єкта господарювання перетворюється у стохастичний, хаотичний набір кон'юнктурних дій, які в підсумку дають негативний сукупний ефект[3]. А, отже, вивчення питання співвідношення інтересів різних суб'єктів господарювання є вкрай важливим для дослідження економічної безпеки держави.

Законом України «Про основи національної безпеки України» визначено, що національні інтереси – це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток[4].

Тому в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців при розкритті змісту економічної безпеки йдеться про захищеність чи забезпеченість насамперед національних інтересів держави (табл. 1.2).

На думку американських вчених Х. Маховські та С. Мурдоча, базовою складовою поняття «економічна безпека» є забезпечення суверенітету (незалежності) держави у прийнятті рішень як у політичній сфері всередині країни, так і з міжнародних питань. Слід зазначити, що в та-

---

[1] Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : [монографія] / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – С.61.

[2] *Шнипко О.С.* Місце економічної безпеки у підприємницькій діяльності / О.С. Шнипко // Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України : [матеріали круглого столу] / відп. ред. С.І. Пирожков, Б.В. Губський, А.І. Сухоруков. – К. : Національний інститут українсько-російських відносин при Раді національної безпеки та оборони України. 2001. – С. 14.

[3] *Ромащенко Т.Д.* Экономическая безопасность национального хозяйства: Теория, методология, формирование в России : [монографія] / Т.Д. Ромащенко. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос.ун-та, 2003. – С. 34–35.

[4] Про основи національної безпеки України / Закон України № 964-IV від 19.06.2003 р. (із змінами та доповненнями станом на 18.05.2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/про%20основи%20національної%20безпеки%20україни.

кій інтерпретації економічна безпека означає, перш за все, захищеність інтересів держави.

Таблиця 1.2.

Методичні підходи до трактування поняття «економічна безпека» (третій підхід)

№ п/п	Автор	Авторське визначення поняття
1	В. Білоус[1]	Надійна захищеність національних інтересів у сфері економіки від реальних та потенційних внутрішніх загроз, і в першу чергу – від прямих та опосередкованих економічних збитків.
2	С. Гордієнко[2]	Надійна захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від реальних і потенційних внутрішніх, а також зовнішніх загроз, і в першу чергу – прямих та опосередкованих економічних збитків.
3	К. Єфремов, Г. Георгадзе[3]	Сукупність найважливіших характеристик економічної системи, яка визначає можливість реалізації національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарюючих суб'єктів, усунення виникаючих загроз їх досягненню.
4	В. Мунтіян[4]	Стан захищеності економічних інтересів особи, суспільства і держави, розвитку достатнього оборонного потенціалу, що сприятиме стійкому й ефективному функціонуванню економіки в режимі розширеного відтворення, як створення передумов для підтримки і покращення рівня життя громадян, задоволення корінних національних інтересів у виробничо-економічній, фінансовій, зовнішньоекономічній, технологічній, енергетичній, продовольчій та інших субекономічних сферах.
5	В. Пірумов[5]	Захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, національних цінностей і способу життя від широкого спектру зовнішніх та внутрішніх загроз, різних за своєю природою.
6	В. Савін[6]	Система захисту життєво важливих інтересів країни.

[1] *Білоус В.Т.* Координація боротьби з економічною злочинністю : [монографія] / В.Т. Білоус. – Ірпінь, Академія державної податкової служби України, 2002. – С. 23.

[2] *Гордієнко С.Г.* Забезпечення економічної безпеки України Службою безпеки / С.Г Гордієнко // Економічні злочини: попередження і боротьба з ними. – К., 2001. – С. 17.

[3] *Ефремов К.И.* Вопросы экономической безопасности региона / К.И. Ефремов, Е.И. Георгадзе // Вопросы экономики. – 2002. – №2. – С. 57–59.

[4] *Мунтіян В.І.* Економічна безпека України : [монографія] / В.І. Мунтіян. – К. : КВІЦ. – 1999. – С. 10.

[5] *Пирумов В.С.* Методология комплексного исследования проблем безопасности РФ / В.С. Пирумов // Проблемы глобальной безопасности : [материалы семинаров в рамках научно-исследовательской и информационной программы]. – М. : ИНИОН РАН, 1995. – С. 49–57.

[6] *Савин В.* Некоторые аспекты экономической безопасности России / В. Савин // Международный бизнес России. – 1995. – № 9. – С. 14–16.

Х. Маховські зазначає, що економічна безпека повинна забезпечувати достатньо високий ступінь незалежності від партнера з життєво важливих економічних параметрів, тобто таких, які у випадку їх порушення впливають на свободу вибору в політичних рішеннях та неприйнятні з комерційної точки зору[1].

Більш конкретні судження С. Мурдоча, який вважає, що небезпека виникає в тому випадку, коли відбуваються суттєві зміни: в об'ємі розподілу доходів та багатства; на рівні зайнятості, інфляції, доступі до ринку, постачанні сировини тощо; в економічному суверенітеті, тобто можливості контролювати широке коло інструментів політики та ресурсів[2].

Четвертий підхід полягає у трактуванні змісту економічної безпеки як поєднанні сукупності «властивостей, умов та факторів», які забезпечують певний необхідний для впевненого позиціонування країни у світовій спільноті рівень економічного розвитку (табл. 1.3).

Постулатом *п'ятого підходу* є визначення економічної безпеки через «стійкість та стабільність економічної системи». У роботі В. Савіна зазначено, що стійкість економіки характеризується міцністю та надійністю її елементів, вертикальних, горизонтальних, інших зв'язків в середині системи, здатністю витримувати в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дії непередбачуваних і важкопрогнозованих факторів[3]. У наукових працях прихильниками цього підходу ця характеристика розглядається як здатність економіки до стабільного розвитку, стійкості, до протистояння дестабілізуючій дії чинників на її розвиток, міцність зв'язків між складовими економічної системи.

За М.М. Єрмошенком, до основних критеріїв економічної безпеки належать: економічна незалежність, стабільність національної економіки, здатність до економічного саморозвитку, високий рівень самоздатності економіки, похідність від завдань економічного зростання[4]. У своїй роботі науковець розглядає економічну безпеку національної економіки як базову відносно поняття «фінансова безпека», трактує її як «такий стан економічного механізму країни, що характеризується збалансованістю та стійкістю до негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних інтересів стабільний і ефективний розвиток вітчизняної економіки та соціальної сфери»[5].

---

[1] *Machovski H.* Ost-Vest Yandel: Entwicklung, Interessenlagen, Aussichten / Aus Politiku. Zeitgeschichte. – Bonn, 1985. – № 5. – P. 5–18.

[2] *Murdoch C.* Economic factors as objects of security: Economics security & vulnerability / C. Murdoch // K. Knorr, F. Trager. Economics issuies & national security. Lawrence, 1977. – P. 67.

[3] *Савин В.* Некоторые аспекты экономической безопасности России / В. Савин // Международный бизнес России. – 1995. – № 9. – С. 14–16.

[4] *Єрмошенко М.М.* Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. – К. : Київ. нац. торг.-ек. ун-т, 2001. – С. 26.

[5] Там само. – С. 29.

Таблиця 1.3.

Методичні підходи до трактування поняття «економічна безпека» (четвертий підхід)

№ п/п	Автор	Авторське визначення поняття
1	Л. Абалкін[1]	Сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення.
2	Т. Агапова[2]	Сукупність внутрішніх та зовнішніх умов, що сприяють ефективному росту національної економіки, її спроможністю задовольняти потреби суспільства, держави, індивіда, забезпечувати конкурентоспроможність на зовнішніх ринках, що гарантує захист від різного роду загроз та збитків.
3	В. Забродський[3]	Кількісна та якісна характеристика властивостей, що відбиває здатність до самовиживання й розвитку в умовах виникнення зовнішніх і внутрішніх економічних загроз.
4	А. Ілларіонов[4]	Поєднання економічних, політичних та правових умов, яке забезпечить у майбутньому стійке виробництво максимальної кількості економічних ресурсів на душу населення найбільш ефективним способом.
5	В. Тамбовцев[5]	Сукупність властивостей стану виробничої підсистеми, що забезпечує можливість досягнення цілей усієї системи.
6	А. Татаркін, О. Романова[6]	Сукупність поточного стану, умов і факторів, що характеризують стабільність, стійкість і поступовість розвитку економіки території, органічно інтегрованої в економіку держави, як самостійну структуру.

[1] *Абалкин Л.И.* Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л.И. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4–13.

[2] *Агапова Т.Н.* Методика и инструментарий для мониторинга экономической безопасности региона/ Т.Н. Агапова // Вопросы статистики. – 2001. – №2. – С. 44–48.

[3] *Забродский В.* Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В. Забродский, Н. Капустин // Бизнес-Информ. – 1999. – №12. – С. 115–125.

[4] *Илларионов А.* Критерии экономической безопасности / А. Илларионов // Вопросы экономики. – 2000. – № 10. – С. 34–58.

[5] *Тамбовцев В.Л.* Объект экономической безопасности России / В.Л. Тамбовцев // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 45–53.

[6] *Татаркин А.* Экономическая безопасность как объект регионального исследования / А. Татаркин, О. Романова, А. Куклин, В. Яковлев // Вопросы экономики. – 1996. – № 5 – С. 78–89.

На думку фахівців Міністерства економіки Росії С. Лишкіна та А. Свінаренко, «економічна безпека – це стан можливості та готовності економіки забезпечити стійкість економічного становища суспільства в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз та впливів»[1]. Голландський економіст, лауреат нобелівської премії Я. Тінберген вважає, що головним елементом економічної безпеки є ймовірний рівень незалежності країни або її суверенітет, що свідчить, в якою мірою населення країни визначає функціонування її інститутів[2].

Шостий підхід полягає у визначенні економічної безпеки як «стану захищеності від певного роду загроз». Слід враховувати, що «загрози» являють собою один із численних деструктивних факторів безпеки, які постійно трансформуються, тобто протягом короткого проміжку часу вони можуть перетворюватись із реальних у потенційні і навпаки. До фактору «загрози» можуть відноситись такі чинники, як: небезпека, ризик, криза, кризова ситуація, катастрофа, деструкційні та деформаційні процеси тощо.

У Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України (редакція від 2007 року) зазначено, що загрози економічній безпеці України являють собою сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, які створюють небезпеку для реалізації національних інтересів в економічній сфері[3]. Варто зазначити, що загрози економічній безпеці перешкоджають реалізації національних інтересів держави, тому доцільно показати взаємозв'язок загроз економічній безпеці і національних інтересів держави (рис. 1.1).

У цьому контексті «захищеність» розглядається як практична частина заходів, які пов'язані з забезпеченням стійкого розвитку економіки. Г. Пастернак-Таранущенко зазначає, що «держава повинна бути готовою протистояти як будь-якій державі (зовнішні загрози), так і будь-якому громадянину або об'єднанню людей (внутрішні загрози)»[4]. При цьому, можна стверджувати, що будь-які механізми та інструменти, які орієнтовані на забезпечення ефективного розвитку економічної сфери на інноваційних засадах, можуть розглядатись як заходи щодо захисту

---

[1] *Лышкин С.* Развитие экономики России и ее реструктуризация как гарантия экономической безопасности / С. Лышкин, А. Свинаренко // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 45–53.

[2] *Tinbergen J.* Warfare and welfare / Tinbergen Jan, Fischer Dietrich. – Brighton, Sussex. – N. Y., 1987. – P. 21.

[3] Методика розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ міністерства економіки України № 69 від 02 березня 2007 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

[4] *Пастернак-Таранущенко Г.* У колі економічних небезпек / Г. Пастернак-Таранущенко // Вісник НАНУ. – 2000. – № 8. – С. 25.

економічної безпеки. Як правило, визначення економічної безпеки як «стану захищеності від певного роду загроз» зустрічається в більшості існуючих формулювань (табл. 1.4).

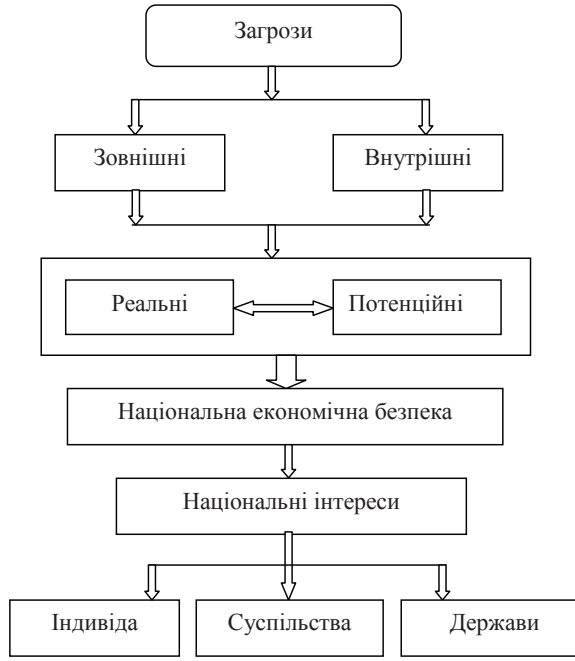

Рис. 1.1. Зв'язок загроз економічній безпеці з національними інтересами

Джерело: узагальнено на основі*: Варналій З.С.* Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : [монографія] / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.О. Саєнко. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.; *Власюк О.С.* Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку : [наукова доповідь] / О.С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.; *Геєць В.М.* Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : [монографія] / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк. – Харків, 2006. – 240 с.; *Гончаренко Л.П.* Управление безопасностью : [учебное пособие] / Л.П. Гончаренко, Е.С. Куценко. – М. : КНОРУС, 2005. – 272 с.

Таблиця 1.4.

Методичні підходи до трактування поняття «економічна безпека» (шостий підхід)

№ п/п	Автор	Авторське визначення поняття
1	О. Грунін[1]	Стан народного господарства, що дозволяє задовольнити усю сукупність реальних, дійсних економічних потреб суспільства, забезпечує його економічну незалежність, сталий розвиток, прогрес, гідне рівноправне положення у світовому господарстві, надійну, тобто таку, що не дозволяє перейти критичну межу, захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз і впливу непередбачених та важкопрогнозованих чинників.
2	Б. Губський[2]	Здатність економіки країни зберігати або, принаймні швидко поновлювати, критичний рівень суспільного відтворення в умовах критичного зменшення поставок ресурсів або кризових ситуацій внутрішнього характеру.
3	К. Іпполітов[3]	Охоплює захищеність всієї системи економічних відносин, які визначають прогресивний розвиток економічного потенціалу і забезпечують підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства, його окремих соціальних груп, захищеність від небезпек та загроз, джерелом яких є внутрішні та зовнішні протиріччя.
4	С. Кузнецов, Е. Петрова[4]	Здатність національної економіки превентивно нейтралізувати й активно протидіяти впливу внутрішніх та зовнішніх загроз з метою забезпечення стабільної соціально-економічної ситуації в країні.
5	Х. Маул[5]	Відсутність гострої загрози мінімально прийнятному рівню основних цінностей, які нація вважає першочергово необхідними.
6	В. Сенчагов[6]	Стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціально-орієнтований розвиток країни в цілому, достатній оборонний потенціал навіть за найнесприятливіших умов розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів.

[1] *Грунин О.А.* Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб. : Питер, 2002. – С. 11.

[2] *Губський Б.В.* Економічна безпека України : методологія виміру, стан і стратегія забезпечення : [монографія] / Б.В. Губський. – К. : ДП «Укрархбудінфор», 2001. – С. 13.

[3] *Ипполитов К.Х.* Экономическая безопасность: стратегия возрождения России / К.Х. Ипполитов. – М. : РСПБ, 1996. – С. 30.

[4] *Кочергина Т.Е.* Экономическая безопасность / Т.Е. Кочергина. – Ростов н/Д : Феникс, 2007. – С. 77.

[5] Maull H. Raw materials, energy and Western security / H. Maull. – London, 1984. – P. 413.

[6] *Сенчагов В.К.* О сущности и основах стратегии экономической безопасности Росси / В.К. Сенчагов // Вопросы экономики. – 1995. – № 1. – С. 98–101.

Погоджуючись з багатьма авторами, вважаємо, що найбільш коректними в науковій економічній літературі є визначення поняття «економічна безпека», які спираються на певну комбінацію окреслених вище підходів. Так, на думку Я.А. Жаліла, економічна безпека може бути визначена «як складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави; протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвиткові країни; забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання»[1]. Можна погодитись і з концепцією економічної безпеки, в якій зазначено, що «суть економічної безпеки України становить: спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій; здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз»[2].

Представлені підходи до визначення економічної безпеки вітчизняними та зарубіжними науковцями свідчать про різноманітність варіантів трактування даного явища: «стан захищеності економічних інтересів»; «стан економіки»; «сукупність умов та факторів», «стійкість економічної системи»; «стан правових, економічних та виробничих відносин»; «стан захищеності від внутрішніх та зовнішніх загроз» тощо.

Така різноманітність визначень економічної безпеки певною мірою ускладнює процес дослідження усього комплексу питань, пов'язаних з цією проблематикою (включаючи питання впливу фактора глобалізації на економічну безпеку національної економіки) та вказує на складність процесів відносин, які це поняття відбивають.

Вважаємо, що розкрити суть економічної безпеки як категорії економічної науки в найбільш узагальненому вигляді неможливо, оскільки необхідно вказати конкретно на об'єкти, стосовно яких розглядається проблема зміцнення економічної безпеки. Це пов'язано з тим, що в Законі України «Про основи національної безпеки України» об'єктами

---

[1] *Жаліло Я.А.* Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації / Я.А. Жаліло // Стратегії національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. – К. : Видавництво «Сантисага», 2001. – С. 141–142

[2] Концепція економічної безпеки України / Ін-т економічного прогнозування / кер. проекту В.М. Геєць. – К. : Вид-во «Логос». – 1999. – С. 5.

національної безпеки визначено людину й громадянина, суспільство та державу, що стосується і економічної безпеки. Всі зазначені об'єкти, займаючи різне положення в економічній системі, є носіями різних економічних інтересів і, відповідно, мають бути різні засоби зміцнення їх економічної безпеки.

Узагальнюючи думку більшості вчених наведених, у табл. 1.4, можна стверджувати, що економічна безпека – це стан захищеності економіки країни від внутрішніх та зовнішніх загроз. В основному, розбіжність поглядів науковців спостерігається у визначенні суті та способів захисту економіки від цих загроз. Однак, слід зазначити, що без належного розвитку та постійного вдосконалення методів захисту, вони можуть втратити свою ефективність. Крім того, необхідно не тільки протидіяти реальним загрозам, а також постійно працювати над виявленням потенційних та знешкоджувати їх на стадіях формування.

Таким чином, на нашу думку, важливою умовою зміцнення економічної безпеки національної економіки є не тільки наявність системи захисту, а й можливість постійного її відновлення та удосконалення під дією загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, а також забезпечення попередження та знешкодження як реальних, так і потенційних загроз, причин та умов, що сприяють їх появі.

До того ж, проведений аналіз наведених вище визначень економічної безпеки свідчить, що деяким трактуванням притаманна надмірна деталізація та загострення уваги на короткострокових проблемах, а деяким – занадто широкий і загальний підхід до її визначення та зосередження тільки на інтересах держави, залишаючи без уваги інтереси особи та суспільства. При цьому поза увагою дослідників залишаються дуже важливі аспекти економічної безпеки національної економіки, пов'язані із впливом глобалізації, а глобалізаційні процеси ототожнюються із зовнішніми загрозами, або ж взагалі нівелюються. Це зумовлює необхідність в рамках даного дослідження, визначити роль і місце глобалізації, як однієї з основних закономірностей сучасного розвитку світового суспільства, у зміцненні економічної безпеки національної економіки.

Аналізуючи існуючі теоретичні підходи щодо поняття «економічна безпека національної економіки» в контексті явища глобалізації, доцільно виокремити погляди вчених щодо формування і зміцнення економічної безпеки національної економіки з урахуванням глобалізаційних процесів (табл. 1.5).

Таблиця 1.5.

Методичні підходи до трактування поняття «економічна безпека» в контексті впливу глобалізації

№ п/п	Автор	Авторське визначення поняття
1	Д. Буркальцева[1]	Стан економіки, що уможливлює запобігати зовнішнім і внутрішнім загрозам та забезпечити сталий соціально-економічний розвиток, який одночасно залежить від стану макроекономічних показників і від стану світової економіки в цілому.
2	Ю. Дудка[2]	Стан економічного розвитку держави, що характеризується ефективним та раціональним використанням економічного потенціалу, здатністю до саморозвитку і самовідтворення, системою мінімізації дестабілізуючих впливів світогосподарського простору, стабільністю взаємозв'язків між державними та міжнародними елементами глобальної економічної системи, що сприяє сталому розвиткові національної економіки держави, яка інтегрується у світові економічні структури.
4	А. Молчанова, Ю. Тахтарова[3]	Стан національної економіки, що забезпечує задоволення життєво важливих потреб країни в матеріальних благах, не залежно від виникнення в світовій економічній системі чи всередині країни форс-мажорних обставин соціально-політичного, економічного та екологічного характеру.
5	А. Чесноков[4]	Здатність держави через систему заходів забезпечувати суверенітет національної економіки, її стабільність, керованість і стійкість до негативних впливів, спроможність постійно удосконалювати структуру національної економічної системи з метою підвищення конкурентоспроможності виробленої продукції за умов виконання вимог участі в системі міжнародних економічних відносин та геоекономічній структурі.

[1] *Буркальцева Д.Д.* Проблеми забезпечення економічної безпеки України в умовах світової кризи / Д.Д. Буркальцева // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Економіка. – 2011. – Вип. 124–125. – С. 81–84.

[2] *Дудка Ю.П.* Економічна безпека України у вимірах глобалізаційних процесів : Автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.03 / Ю.П. Дудка ; ДУ «Ін-т економіки природокористування та сталого розв. НАН України». – К., 2011. – 20 с.

[3] *Молчанова А. Ю.* Економічна безпека країни в умовах глобалізації / А. Ю. Молчанова, Ю. О. Тахтарова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Economics/22951.doc.htm.

[4] *Чесноков А.В.* Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в умовах глобалізації / А.В. Чесноков // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Міжнародні відносини. – 2004. – Вип. 29-30. – С. 116–119.

З наведених у табл. 1.5 визначень, можна побачити, що вплив глобалізації на економічну безпеку національної економіки полягає у:

- взаємозв'язках між державними та міжнародними елементами глобальної економічної системи;
- виконанні вимог участі в системі міжнародних економічних відносин та геоекономічній структурі;
- впливі поточного стану світової економіки в цілому;
- виникненні в світовій економічній системі форс-мажорних обставин соціально-політичного, економічного та екологічного характеру;
- відкритості й інтегрованості національної економіки у світове господарство.

Отже, детальне вивчення спеціалізованої наукової вітчизняної та зарубіжної літератури дозволяє стверджувати, що дослідження проблеми економічної безпеки посіло одне з центральних місць в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців. Аналіз та систематизація підходів до визначення поняття «економічна безпека» дають нам можливість сформулювати наступне загальне визначення цієї категорії: *економічна безпека, будучи важливою складовою національної безпеки, є таким станом національної економіки, за якого забезпечується захищеність національних інтересів від реальних і потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього походження, а також здатністю економічної системи до розширеного відтворення та відкритості й інтегрованості у наддержавні структури з метою ефективної протидії світовим кризовим явищам та факторам глобалізації.*

Спираючись на проведене дослідження, можна виокремити специфічні ознаки визначення сутності економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізаційних процесів, які є методологічною основою дослідження цього явища.

По-перше, економічна безпека є найважливішою складовою системи національної безпеки будь-якої країни і в умовах впливу глобалізації має бути пов'язана з іншими елементами системи тісним взаємозв'язком.

По-друге, повноцінний захист національних інтересів під впливом глобалізації можливий тільки при наявності чіткої системи виявлення реальних загроз, попередження потенційних загроз та знешкодження причин їх появи.

По-третє, загрози економічній безпеці можуть мати як внутрішні, так і зовнішні джерела, причому, в умовах відкритості та інтегрованості національної економіки серед основних зовнішніх факторів все більшого значення набуває фактор глобалізації.

По-п'яте, об'єктом захисту при зміцненні економічної безпеки в умовах негативного впливу глобалізації виступають економічні інтере-

си, тобто життєво необхідні потреби людини, суспільства та держави в економічній сфері.

По-шосте, зміцнення економічної безпеки не можливе без визначення рівня її захищеності від негативних глобалізаційних та внутрішніх впливів.

1.3. Домінанти дослідження економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації

Починаючи з другої половини XX ст., тенденції до поглиблення процесів глобалізації світового господарства набули вирішального значення, у зв'язку з чим економічний розвиток, як і конкурентоспроможність будь-якої країни, стали напряму залежати від ступеня її входження в сучасне світове господарство та пошуку свого місця в процесах глобалізації.

На думку Ф. Зінов'єва та В. Реутова, формування основних глобалізаційних відносин зумовлено рядом факторів: виникненням завдань і проблем загальносвітового масштабу, вирішення яких не під силу окремій державі (захист від забруднення атмосферного повітря і світового океану, освоєння космічного простору, боротьба з природними катаклізмами, епідеміями, міжнародною злочинністю тощо); прагненням окремих країн реалізовувати свої геополітичні інтереси, які торкаються інтересів інших країн. Це, у свою чергу, зумовлено такими причинами: нерівномірністю географічного розподілу природних ресурсів; нерівномірністю потужності економічного потенціалу окремих країн світу; загостренням проблеми збуту у зв'язку з надвиробництвом у ряді країн унаслідок зростання продуктивності праці й технічного прогресу; погонею за дешевою робочою силою; прагненням уникнути оподаткування в офшорних зонах світу тощо[1].

Серед науковців не сформувалось єдиної думки щодо універсального визначення як суті поняття глобалізації, так і масштабів та основних напрямів її розвитку. Глобалізація, як світове явище, розглядається як:

1. *Вища форма інтернаціоналізації світового господарства*. Академік НАН України А. Чухно зазначає, що глобалізація – «це вища форма інтернаціоналізації світового господарства, зумовлена становленням нового технологічного способу виробництва, тобто поширенням інформаційно-телекомунікаційних технологій. Будучи породженою цими

[1] Международная экономическая деятельность: региональный аспект: [монография] / Под ред. Ф.В. Зиновьева, В.Е. Реутова. – Симферополь : Таврия, 2006. – С. 8.

процесами, вона сприяє їх швидкому і великому поширенню в країнах світу. Поширення і використання інформаційно-телекомунікаційних технологій – це і є реалізація одного з корінних процесів постіндустріального розвитку»[1].

Розвиток ідеї про те, що глобалізація є якісно новим рівнем інтернаціоналізації економічного життя, підтримують і російські вчені. Так, один з відомих російських дослідників глобалізації В. Медвєдєв вважає, що глобалізація – «це прояв сучасної постіндустріальної стадії розвитку економіки й суспільства у відносинах між країнами світу. Це – новий рівень інтернаціоналізації суспільного життя». У його розумінні, основні імпульси глобалізації йдуть від економіки. «Без урахування економічної складової втрачається основний аргумент, що підтверджує об'єктивність глобалізації як процесу неминучого й прогресивного у своїй основі, хоча й суперечливого»[2].

2. *Процес, що спонукає зростання взаємозалежності країн усього світу*. У річному звіті Міжнародного Валютного Фонду за 1997 р. «Глобалізація: можливості та проблеми» подано визначення глобалізації як «зростаючої економічної взаємозалежності країн всього світу в результаті збільшення об'єму та різноманітності міжнародних угод з товарами та послугами, світових потоків капіталу, а також внаслідок прискорення розповсюдження сучасних технологій»[3]. Схоже визначення дає секретаріат Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), який сутність глобалізації вбачає у «зростанні об'ємів міжнародних торгових, фінансових та інвестиційних потоків при їх зростаючому взаємозв'язку»[4].

Отже, загалом глобалізацію необхідно розглядати як постійно зростаючу взаємозалежність країн всього світу в результаті збільшення об'ємів транснаціональних обмінів товарами та послугами, міжнародних потоків капіталу та швидкого розповсюдження технологій. За таких умов проблема впливу глобалізації на стан економічної безпеки України набуває нового суттєвого значення.

І.А. Горленко і Т.О. Скоромцова вбачають у глобалізації як позитивні, так і негативні прояви. Головним позитивним аспектом глобалізації

---

[1] *Чухно А.* Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі / А. Чухно // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 15–23.

[2] *Медведев В.А.* Глобализация экономики: тенденции и противоречия / В.А. Медведев // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 2. – С. 3–10.

[3] World Economic Outlook. Globalization : Opportunities and Challenges. – Washington, May 1997. – P. 15.

[4] Доклад Секретариата ЮНКТАД к конференции по развитию Восточной Азии: уроки с точки зрения новой глобальной ситуации (Куала-Лумпур, Малайзия, 29 февраля – 1 марта 1996 г.) // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – № 12. – С. 65–77.

науковці визначають її тотальний вплив на зорієнтованість більшості країн на поступальний цивілізаційний розвиток[1].

О. Данилишин позитивним проявом впливу глобалізації визначає поширення нових інформаційних технологій та посилення уваги світової спільноти до глобальних проблем людства[2].

Т.В. Майорова позитивну сторону глобалізації вбачає у «світовому розподілі праці, міграції в масштабах усієї планети капіталу, людських і виробничих ресурсів, стандартизації законодавства, економічних і технологічних процесів, а також зближення культур різних країн. Це об'єктивний, природний процес, який носить системний характер, тобто охоплює всі сфери життя»[3].

Таким чином, можна зробити висновок, що на стан економічної безпеки національної економіки глобалізація може впливати як позитивно, так і негативно. Проте переважна більшість науковців розглядають вплив глобалізації на економічну безпеку національної економіки з негативного боку, виокремлюючи її виклики, загрози, ризики та фактори. Ми вважаємо, що для прийняття рішення щодо позитивного або негативного впливу глобалізації на стан економічної безпеки необхідно провести детальну оцінку з виокремленням найбільш значущих факторів в кожному конкретному випадку.

Перейдемо до аналізу основних викликів глобалізації економічній безпеці національної економіки України, які створюють глобалізаційні процеси. Під поняттям «виклик глобалізації економічній безпеці національної економіки» розуміємо протидію з боку глобалізаційних суб'єктів (однієї держави чи групи держав) щодо неможливості реалізувати соціально-економічні та політичні інтереси іншого суб'єкта (в нашому випадку України), що спонукає його державні органи влади до розбудови зовнішньоекономічної політики та зміцнення економічної безпеки національної економіки.

Негативними проявами викликів глобалізації, що перешкоджатимуть процесу зміцнення економічної безпеки національної економіки можуть бути такі:

1. *Нестабільність світової фінансової системи.* Незбалансованість світової торгівлі та інвестиційних потоків між найбільшими економіч-

---

[1] *Горленко І.О.* Ключові проблеми соціально-економічного розвитку України та податкові регулятори їх вирішення / І.О. Горленко, Т.О. Скоромцева // Наукови вісник Національного університету ДПС України. – 2012. – № 1(56). – С. 4–11.

[2] *Данилишин О.* Розвиток глобалізаційних тенденцій світової економіки / О. Данилишин // Наука молода. – 2008. – № 9. – С. 58–62.

[3] *Майорова Т.В.* Економічна глобалізація, її сучасні прояви та детермінанти / Т.В. Майорова // Економіка та підприємництво [Електронний ресурс] : зб. наук. праць молодих учених та аспірантів / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; відп. ред. С.І. Дем'яненко – 2010. – Вип. 25. – С. 164–170.

ними центрами світу, а також тривалість періодів дефіцитної бюджетної політики передових країн веде до дестабілізації світової фінансової системи. За умови різких коливань курсів світових валют, відсоткових ставок та індексів фондових ринків під загрозу ставиться кожна окремо взята економіка країни.

2. *Розширення світових ринків для певних видів продукції, товарів та послуг*. Фінансові послуги компанії American Express (США) та VISA Inc. (США), літаки корпорації Boeing (США) та консорціуму Airbus (Західна Європа), програмна продукція компанії Microsoft (США), сітьова мережа ресторанів McDonald's (США), напої компанії The Coca-Cola Company (США), засоби мобільного зв'язку компаній Nokia (США) та Samsung (Республіка Корея), технології та послуги глобальної мережі Інтернет заповнили світові ринки, які стали глобальними для цих видів продукції та послуг. За такої умови виникає гостра проблема збереження переваг глобальних ринків з метою забезпечення достатнього простору для розвитку ресурсів національних ринків. Тобто, розширення світових ринків окремої продукції, в умовах глобалізації, має приносити економічну вигоду не тільки окремим компаніям та корпораціям, а й економіці окремо взятої країни.

3. *Поширення кризових явищ*. До останнього часу найбільш поширеними у ринковій економіці були промислові економічні кризи, тісно пов'язані з економічними (діловими) циклами розвитку – довгими та короткими, що підтверджувалося практикою розвитку провідних країн. В умовах інтернаціоналізації, коли відбувається підсилення позицій розвинених країн на внутрішніх ринках пострадянських та країн третього світу, а також на світовому фінансовому ринку, найбільш суттєво впливають на світогосподарський розвиток фінансові кризи. Вони суттєво посилилися в умовах фінансової глобалізації, а дослідження причин виникнення і розвитку поглиблення фінансових криз, їх моніторингу, прогнозування з метою запобігання, нейтралізації чи мінімізації негативних наслідків набуває на сьогодні особливої актуальності.

Протягом останнього десятиріччя XX ст. світова економіка була вражена трьома світовими фінансовими кризами (1994 рік – Мексика, 1997 рік – Південно-Східна Азія, 1998 рік – Росія), які мали переважно національні витоки, міжнародні наслідки й потенційно глобальний характер[1]. Остання фінансова криза проявилась в середині 2008 року та, розпочавшись з банкрутства великих фінансових установ в США, швидко розширилась до глобальної кризи, що призвела до банкрутства декількох європейських банків, падіння обсягів ВВП в багатьох країнах,

[1] *Лук'яненко Д.Г.* Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності : [навч. посібник] / Д.Г. Лук'яненко – К. : КНЕУ, 2005. – С. 100–101

всіх біржових індексів та значного падіння вартості акцій, нерухомості та товарів по всьому світу.

4. *Експансія передових країн світу.* Серед науковців поширилася думка, що основними «ініціаторами» процесів глобалізації є розвинені країни, які нав'язують свої інтереси країнам, що розвиваються. Так, на думку З. Марценюк, глобалізація посилює вплив зовнішніх факторів розвитку, світове співтовариство стає все більш стратегічно нестабільним і незбалансованим. Особливо відчувають зовнішній вплив держави з перехідною економікою. В умовах відкритості високорозвинені країни безперешкодно потрапляють на ринки найбільш слабких країн, руйнуючи місцеву промисловість і експортуючи чужі соціокультурні цінності[1].

Як зазначав А. МакГреу, «глобалізація є процесом, за допомогою якого події, рішення і дії, що відбуваються в одній частині світу, можуть мати величезні наслідки для окремих людей і співтовариств, що знаходяться в різних куточках земної кулі. На сьогодні товари, капітал, люди, знання, образи, засоби зв'язку, злочини, культура, забруднюючі речовини, наркотики, мода і переконання можуть легко перетинати територіальні кордони»[2].

Для нейтралізації негативних наслідків такого глобалізаційного виклику економічній безпеці України, як вважає Ю.І. Кіржецький необхідно, залучаючи інвестиції й капітал у власну економіку, бути незалежною від іноземних кредиторів та інвесторів[3]. Тобто, потрібно підвищувати інвестиційну привабливість країни, створювати сприятливі умови для інвестування в українську економіку вітчизняними компаніями, населенням та виробниками без вивозу капіталу закордон.

5. *Дефіцит ресурсів для розширеного розвитку*. За сучасних умов розвитку світового енергетичного ринку існує ряд проблем, безпосередньо пов'язаних з енергетикою, яка є однією з ключових галузей економіки та без якої неможливий розвиток всіх інших галузей та соціальної сфери. Проблема забезпечення енергетичними ресурсами загострилась і для України. Враховуючи сучасний рівень технологічного розвитку й енергетичної залежності нашої держави на 60% від зовнішніх джерел, найголовнішим фактором підвищення конкурентоспроможності еконо-

---

[1] *Марценюк З.Р.* Глобалізація та її вплив на процеси змін у економічних стратегіях країн / З.Р. Марценюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/9_KPSN_2011/Economics/2_84121.doc.htm.

[2] *McGrew A.* A global society? // Modernity and its Futures / S. Hall, D. Held and T. McGrew (eds.). – Cambridge : Polity Press, 1992. – P. 65–66.

[3] *Кіржецький Ю.І.* Інвестиційна безпека України: сутність та основні загрози / Ю.І. Кіржецький // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Інвестиційна привабливість регіону та механізми її забезпечення : [Зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Вип. 3(83). – Львів, 2010. – С. 128–137.

міки Україні є ефективне використання, у першу чергу власних паливно-енергетичних ресурсів. Зокрема, Південної (Азовсько-Чорноморської) нафтогазоносної провінції.

Виходячи із зазначених викликів глобалізації, для ефективного зміцнення економічної безпеки України необхідно чітко окреслити коло її загроз. До них можна віднести реальні або потенційні явища та події, що виникають в результаті інтеграції до світової спільноти, реалізації зовнішньоекономічної політики та формування зовнішньоекономічних зв'язків на всіх рівнях, виходу на ресурсні ринки тощо та загрожують функціонуванню й розвитку економічної, соціальної і політичної системи.

У найбільш узагальненому вигляді загрози економічної безпеки національної економіки можна класифікувати на зовнішні та внутрішні, при чому між ними існує постійний взаємозв'язок. Поділ загроз економічної безпеки на внутрішні та зовнішні використовується в більшості досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків з проблем економічної безпеки. Але, враховуючи складність проявів та форм впливу глобалізації на розвиток національної економіки, вважаємо за необхідне розширити їх класифікацію. Потреба у такому підході зумовлена необхідністю використання більш складного інструментарію для виявлення всього комплексу загроз та впливів глобалізації на розвиток окремих елементів національної економіки. Загальну класифікацію загроз глобалізації економічній безпеці національної економіки представлено на рис. 1.2.

Якщо зовнішні загрози на сучасному етапі державотворення в Україні викликає глобалізаційний процес, то внутрішні загрози економічній безпеці України, пов'язані в першу чергу з неефективністю системи державного регулювання економіки, нестабільністю політичної та соціальної ситуації, тривалістю неузгодження дій всіх гілок влади, незадіянням стратегій інноваційно-випереджального розвитку, нераціональним використанням наявних конкурентних переваг, низьким рівнем технологічного виробництва.

Тривалий вплив внутрішніх загроз без проведення ефективної економічної політики робить національну економіку більш вразливою перед зовнішніми загрозами, які викликані фактором глобалізації.

Звичайно, враховуючи фактор глобалізації, особливої актуальності набувають зовнішні загрози. Серед основних причин їх появи слід виокремити:

- розвиток в розвинутих країнах надвеликих транснаціональних компаній, які «поглинають» природні, інтелектуальні та трудові ресурси країн третього світу;
- інтеграція національних фінансових ринків та інтернаціоналізація світового господарства;

Рис. 1.2. Загальна класифікація загроз глобалізації економічній безпеці національної економіки

Джерело: узагальнено на основі*: Васильців Т.Г.* Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : [монографія] / Т.Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.; *Дудка Ю.П.* Економічна безпека України у вимірах глобалізаційних процесів : Автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.03 / Ю.П. Дудка ; ДУ «Ін-т економіки природокористування та сталого розв. НАН України». – К., 2011. – 20 с.; *Медведев В.А.* Глобализация экономики: тенденции и противоречия / В.А. Медведев // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 2. – С. 3–10.

- постійне зростання маси потоків капіталів в розвинутих країнах, в результаті чого створюється концентрація фінансових ресурсів на макроекономічному рівні (бюджетних систем країн та міжнародних організацій) та рівні міждержавної економічної інтеграції;
- зростання автономії комерційних і фінансових конгломератів, державних економічних суб'єктів, які мають значну фінансову владу та їх впливу на економічні системи окремих країн;

- зростання інтенсивності фінансових транзакцій, високий ступінь мобільності та взаємозв'язку ринків за рахунок новітніх інформаційних технологій;

- втручання у внутрішню та зовнішню політику держав, в тому числі й України, які знаходяться в залежності від світових фінансів;

- зниження конкурентоспроможності національної економіки України (відтік національних фінансових ресурсів та висококваліфікованих спеціалістів закордон, втрата деяких ринків збуту, дискримінація вітчизняних товаровиробників на світових ринках) тощо.

Запропонована класифікація загроз глобалізації економічній безпеці має конструктивний характер. Враховуючи те, що ми розглядаємо економічну безпеку національної економіки, доцільно більш детально розглянути групу загроз глобалізації саме за її основними складовими. Ці загрози так чи інакше впливають і на інші класифікаційні групи, поєднують в собі як реальні, так і потенційні загрози, які можуть бути одночасно вкрай небезпечними і незначними тощо. Також види загроз, які входять до цієї групи, можуть змінюватись в часі та доповнюватися, залежно від змін в економічній системі під впливом таких факторів, як зміна політичної, соціальної або екологічної ситуації тощо.

Дослідження загроз за функціональними складовими економічної безпеки необхідне для аналізу та оцінки граничних значень загроз економічній безпеці, ступеня ризику їх впливу для створення оперативного механізму їх нейтралізації, а в кращому випадку – попередження.

Аналізуючи функціональний підхід до структури економічної безпеки національної економіки, варто зазначити, що у наукових джерелах немає одностайності щодо визначення кількості функціональних складових економічної безпеки. Так, В.М. Геєць виокремлює безпеку реального сектора економіки, до якої відносить енергетичну, технічну, технологічну, військово-економічну, продовольчу складові та безпеку фінансового сектора економіки[1]. При цьому поза увагою автора залишається зовнішньоекономічна, інвестиційна, соціальна та демографічна складові.

Колектив авторів на чолі з С.І. Пирожковим виокремлює шість функціональних складових економічної безпеки національної економіки: інвестиційну та інноваційну, фінансову, енергетичну, зовнішньоторговельну, соціальну та демографічну[2]. Цей перелік не містить виробничої функціональної складової.

---

[1] Концепція економічної безпеки України / Ін-т економічного прогнозування / кер. проекту В.М. Геєць. – К. : Вид-во «Логос». – 1999. – 56 с.

[2] Методичні рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. акад. НАН України С.І. Пирожкова. – К. : НІПМБ, 2003. – 46 с.

На нашу думку, найбільш повний перелік функціональних складових міститься у методиках 2007[1] та 2013[2] років. При цьому, оскільки методика 2007 року втратила чинність, основоположною в подальших дослідженнях буде взято методику 2013 року.

Так, у Методичних рекомендація рівня економічної безпеки України (2013) визначено, що функціональними складовими економічної безпеки держави є: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека. Зрозуміло, що доцільно вести також мову і про вплив глобалізації на функціональні складові економічної безпеки. Розглянемо можливі загрози глобалізації складовим економічної безпеки національної економіки детальніше.

В умовах глобалізації однією з вагомих проблем залучення України до світогосподарських процесів є нейтралізація впливу загроз *зовнішньоекономічній безпеці*. Зовнішньоекономічна безпека має важливе значення з огляду на глобалізацій ні перетворення та участь України у міжнародному поділі праці, процеси інтеграції національної економіки в Європейський союз (ЄС) і входження у Світову організацію торгівлі (СОТ).

Однією принциповою особливістю співпраці ЄС та України є послідовне небажання євроспільноти брати на себе хоча б частину «інтеграційних ризиків». Вважається, що Україна має самотужки впоратись із завданнями, які стоять перед нею, виходячи з її євроінтеграційних прагнень. Коло практичних європейських інтересів до України визначено. Це передусім контрольоване користування її транзитним потенціалом, участь в експлуатації паливно-енергетичного комплексу, використання АПК, земельних та агрокліматичних ресурсів, сировинно-переробного сектору, можливість розміщення екологічно небезпечних виробництв. Україна розглядається як один із засобів розширення позицій ЄС на східних ринках споживання, підвищення конкурентоспроможності економіки ЄС (отримання транзитних маршрутів) та як своєрідний «матеріальний» резерв, а також відносно значний ринок збуту товарів та послуг європейських виробників[3].

Основною загрозою зовнішньоекономічній безпеці України є постійне погіршення співвідношення між імпортом та експортом. Почи-

[1] Методика розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ міністерства економіки України № 69 від 02 березня 2007 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

[2] Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України // Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF.

[3] *Баланда А.Л.* Європейська інтеграція України: дискурс економічної безпеки / А.Л. Баланда // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2006. – № 4 – С. 20–23.

наючи з 2006 року триває випереджаюче зростання імпорту товарів та послуг порівняно з експортом, що призвело до скорочення показника покриття експорту імпортом з 0,97 пункту в 2009 році до 0,86 пункту в 2012 році, у той час, як порогове значення визначено не менше 1 пункту[1].

Також до глобалізаційних загроз зовнішньоекономічній безпеці країни можна віднести надмірну залежність від зовнішньоекономічної кон'юнктури та недостатній розвиток внутрішнього ринку. Сучасні глобалізаційні загрози загальноекономічній безпеці представлені на рис. 1.3.

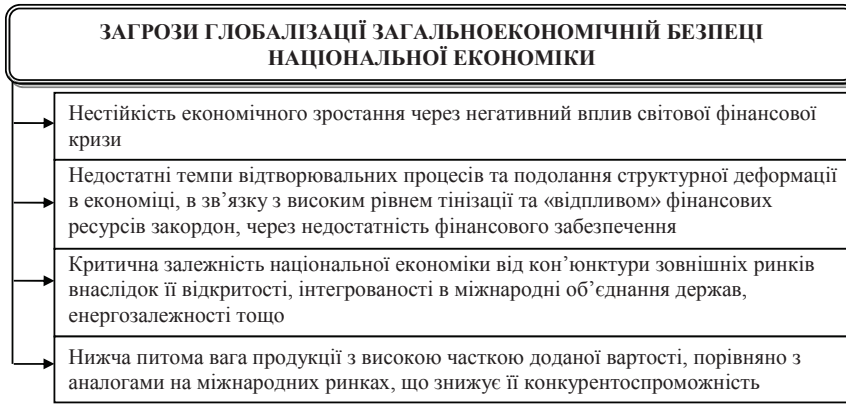

Рис. 1.3. Загрози глобалізації загальноекономічній складовій економічної безпеки національної економіки

Джерело: систематизовано на основі*:* Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

Згідно з Методичними рекомендаціями (2013), макроекономічна безпека визначається як стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій. При цьому більшість науковців-економістів вважає, що поняття «макроекономічна безпека» та «економічна безпека національної економіки» є синонімами, і в тому аспекті, в якому вони використовуються в Методичних рекомендаціях, може існувати подвійне тлумачення. Проте індикатори макроекономічної безпеки мають загальноекономічний характер і не можуть бути проігноровані чи внесені до інших складових. Як компро-

[1] Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

міс, ми пропонуємо замінити поняття «макроекономічна безпека» на «загальноекономічна безпека»

Значною загрозою *загальноекономічної складової* економічної безпеки України є тінізація національної економіки, рівень якої протягом 2004– 2010 років постійно зростав і на кінець 2010 року склав 38% від рівня офіційного ВВП за максимально допустимого порогового значення 30%. За даними вітчизняної статистики, станом на кінець 2012 року рівень тінізації національної економіки знизився до 31% обсягу ВВП[1], а за оцінками Світового банку, реальний рівень тінізації української економіки, станом на кінець 2012 року, сягає 45%[2]. Отже, за найменшими оцінками, третина ВВП України «перебуває в тіні», що складає понад 400 млрд. грн. щорічно, а це, насамперед, колосальні невиплати податків і зборів до бюджету.

З.С. Варналій виокремлює такі об'єктивні фактори значних обсягів тінізації економіки: високі податки й нерівномірне податкове навантаження; недостатню прозорість податкового законодавства та постійне внесення до нього змін; повільні та непрозорі приватизаційні процеси; втручання владних структур усіх рівнів у діяльність суб'єктів господарювання; корупція органів державної влади та місцевого самоврядування[3].

На думку Ю.І. Кіржецького, тіньова економіка держави отримує додаткові імпульси для свого розвитку в сучасний період політичної та соціально-економічної нестабільності й набуває ознак глобалізації соціально-економічних відносин: електронні технології для відмивання брудних грошей, офшорні зони, нелегальна трудова міграція і т.д.[4]

Також значної уваги заслуговує проблема ідентифікації загроз глобалізації *фінансовій безпеці* або безпеки функціонування фінансової системи держави, зміцнення якої набуває особливої актуальності в період переходу країни до випереджаючого інноваційного розвитку, який вимагає потужного фінансового забезпечення, а тривала фінансово-економічна криза негативно позначилась на фінансовому потенціалі України. Скорочення обсягів фінансових ресурсів держави призводить до зростання державного боргу, зниження платоспроможності, нестабільності національної грошової одиниці, зниженню доходів населення та

---

[1] Міністерство закордонних справ України. Інвестиційний клімат в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/50436.htm.

[2] Офіційний сайт Світового банку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.worldbank.org.

[3] *Варналій З.С.* Шляхи детінізації економіки України та її особливості / З.С. Варналій // Банківська справа : Науково-практичне видання. – 03/2007. – № 2. – С. 56–66.

[4] *Кіржецький Ю.І.* Методологічні основи дослідження тіньової економіки в контексті економічної безпеки регіону / Ю.І. Кіржецький // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – 2008. – Вип. 40. – С. 327–330.

активів суб'єктів господарювання, і відповідно, їх інвестиційної активності. Ці та інші негативні наслідки кризових явищ в економіці не сприяють ефективній інтеграції України у світове господарство. В цьому контексті основні загрози глобалізації фінансовій безпеці національної економіки України на сучасному етапі узагальнено на рис. 1.4.

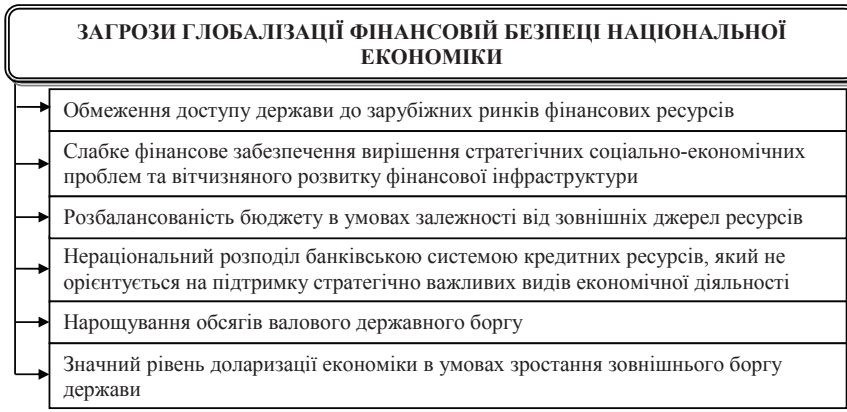

Рис. 1.4. Загрози глобалізації фінансовій складовій економічної безпеки національної економіки

Джерело: систематизовано на основі*:* Концепція економічної безпеки України / Ін-т економічного прогнозування / кер. проекту В.М. Геєць. – К. : Вид-во «Логос». – 1999. – 56 с.

Найбільш гострою загрозою є нарощування обсягів валового державного боргу, оскільки державний борг, його розмір та терміни погашення мають опосередкований вплив на потужність видаткової частини бюджету держави та бюджетної системи в цілому (дефіцит бюджету, скорочення розміру грошової маси, підвищенні темпи інфляції тощо). Валютно-фінансова криза, яка триває з 2008 року негативно позначилася на частці зовнішнього й внутрішнього боргу у ВВП України за останні сім років, що чітко демонструє табл. 1.6 Спираючись на міжнародний досвід, допустимий рівень зовнішнього державного боргу не має перевищувати 60% ВВП[1]. Проте національна ситуація полягає в загрозливому стрімкому рості обсягу державного боргу в останні роки.

[1] *Гуцуляк Т.І.* Зростання державного боргу – загроза економічній безпеці України / Т.І. Гуцуляк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://libfor.com/index.php?newsid=14.

Таблиця 1.6.

Стан зовнішнього та внутрішнього боргу України за 2005–2012 рр.

Найменування показника	Значення показника за роками							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Державний внутрішній борг, млрд. грн.	19,2	16,6	17,8	44,7	91,1	141,7	161,5	190,3
Державний зовнішній борг, млрд. грн.	44,0	49,5	53,5	86,0	135,9	181,8	195,8	208,9
ВВП, млрд. грн.	441,5	544,1	720,7	948,1	913,3	1082,6	1302,1	1408,9
Обсяг внутрішнього боргу до ВВП, %	4,3	3,1	2,5	4,7	10,0	13,1	12,4	13,5
Обсяг зовнішнього боргу до ВВП, %	10,0	9,1	7,4	9,1	14,9	16,8	15,0	14,8
Обсяг державного боргу до ВВП, %	14,3	12,1	9,9	13,8	24,9	29,9	27,4	28,3

Джерело: сформовано та проведено розрахунки за статистичними даними Міністерства фінансів України: Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.12.2012 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minfin.gov.ua/file/link/325766/file/dborg1.pdf.

Згідно з показниками табл. 1.6., станом на кінець 2012 року обсяг державного боргу у % до ВВП зріс на 1,1 в. п., порівняно з 2011 роком, і на 9,2 в. п., порівняно з 2005 роком. Загальне зростання частки державного боргу у ВВП за аналізований період склало 14 в. п., при чому частка зовнішнього боргу збільшилася на 4,8 в. п., а внутрішнього – на 9,2 в. п.

Отже, нарощування боргових зобов'язань значно перевищують темпи зростання економіки, а така тенденція свідчить про неефективне використання коштів у зв'язку з відсутністю національного консенсусу щодо державної моделі соціально-економічного розвитку, чітко окреслених національних інтересів, політичної та економічної нестабільності. Наслідком є продовження в останнє десятиріччя тенденцій формування структурно деформованої і незбалансованої соціально-економічної системи держави з істотним посиленням стратегічних загроз фінансовій безпеці[1].

[1] *Власюк О.С.* Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку : [наукова доповідь] / О.С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – С. 33–34.

Перейдемо до аналізу глобалізаційних загроз виробничій складовій економічної безпеки національної економіки. За якісними критеріями *виробничої безпеки* Україна навіть не наближається до європейських стандартів розвитку, оскільки сучасні світові тенденції щодо формування галузевої структури промисловості насамперед орієнтовані на розвиток машинобудування та галузей виробництва споживчих товарів. Потрібно зважити, що в економічно розвинених країнах частка машинобудування зазвичай становить від 30 до 50% в загальному обсязі промислової продукції, наприклад, зараз в Німеччині він складає 53,6%, в Японії – 51,5%, Італії – 36,4%, Китаї – 35,4%. Тільки такий рівень розвитку машинобудування забезпечує технічне переоснащення всієї промисловості кожні 7–10 років[1]. Україну, згідно з групуванням країн світу за рівнем промислового розвитку, проведеного під егідою ООН в 1992 році було віднесено до промислово розвинутих країн, де цей показник перевищував 35%. Але за останні двадцять років цей показник скоротився майже втричі, складає 10,2% у 2012 році[2], що є основною причиною відставання вітчизняної промисловості за технічним рівнем від розвинених країн.

Ще одним показником низького рівня виробничої безпеки України є зношеність основних засобів виробництва, яка досягла понад 74,9% у 2010 році[3]. Це не відповідає потребам технічного та технологічного оновлення промислової бази України, що є важливою передумовою для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку.

Розглянемо глобалізаційні загрози інвестиційно-інноваційній складовій економічної безпеки національної економіки. Основною загрозою *інвестиційній безпеці* є недостатнє інвестування реального сектору економіки. Проблема зміцнення інвестиційної безпеки особливо актуальна для реалізації стратегії прискореного інноваційного зростання економіки, що має забезпечити розбудову ринкової економіки, соціальне спрямування глибокого соціально-технологічного реформування економіки, оновлення системи менеджменту в промисловості, освоєння нових видів діяльності у сфері послуг. Загрози глобалізації інвестиційно-інноваційній безпеці національної економіки України висвітлено на рис. 1.5.

---

[1] *Амосенок Э.П.* Машиностроение как доминанта в стратегиях развития отраслей экономики / Э.П. Амосенок // ЭКО. – 2005. – № 1. – С. 75–90.

[2] Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua.

[3] Стан економічної безпеки України у 2011 році // Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Серпень 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua.

Рис. 1.5. Загрози глобалізації інвестиційній складовій економічної безпеки національної економіки

Джерело: систематизовано на основі: *Мошенський С.* Інвестиційна безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави: поняття, категорії, сутність / С. Мошенський // Наука молода. – 2008. – № 10. – С. 166–171.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну станом на 1 січня 2013 р. склав 50,3 млрд. дол. США, що на 12,3% більше обсягів інвестицій на початок 2012 р., та в розрахунку на одну особу становив 1103 дол. США[1]. За показниками на одну особу Україна на сьогодні значно відстає від держав Центральної та Східної Європи, зокрема, Чехії – у 32 рази, Угорщини – у 30 разів, Польщі – 21 раз, Болгарії – 12 разів, Румунії – 10 разів[2], що свідчить про низьку конкурентоспроможність України на світовому ринку капіталів.

Майже половина загального обсягу інвестицій належить інвесторам із 4-х країн: Кіпру (22,2%), Німеччини (15,8%), Нідерландів (10,5%) та Російської Федерації (7,4%). Разом з тим слід враховувати, що в основному іноземний капітал інвестується в Україні з намірами[3]:

- спекулятивного вкладення коштів (оскільки нові ринки обіцяють порівняно більші прибутки);

[1] Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua.

[2] *Процюк Л.В.* Інвестиційна привабливість України / Л.В. Процюк, Ю.В. Герасименко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/2_KAND_2011/Economics/78493.doc.htm.

[3] Міністерство закордонних справ України. Інвестиційний клімат в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/50436.htm.

- придбання за відносно невелику ціну найбільш ефективних підприємств;
- розширення ринків збуту імпортованої продукції внаслідок зростання внутрішнього попиту;
- освоєння внутрішнього ринку зі значною часткою експорту вихідної продукції і послуг від спільного бізнесу.

Обсяг прямих інвестицій з України в економіку країн світу в 2012 р. становив 6,9 млрд. дол. США. Загалом, прямі інвестиції з України здійснено до 46 країн світу, але насторожує той факт, що переважна їхня частка спрямована до Кіпру (91,9%) та Російської Федерації (3,4%)[1]. Тобто, є очевидним, що під виглядом іноземних інвестицій в Україну повертаються українські ж капітали.

Якісним показником стану *інноваційної безпеки* є рівень фінансування науково-технічних робіт (НТР), який знижується в Україні внаслідок зменшення бюджетної підтримки науки та масштабів інноваційно-інвестиційної діяльності, що безпосередньо пов'язане з недостатністю її фінансового забезпечення. У розрахунку на душу населення рівень фінансування НТР в Україні становить 26,2 дол. США, тоді як у США – 1148,1 дол. США, Японії – 1023,3 дол. США, Німеччині – 807,9 дол. США., Великобританії – 580,5 дол. США; Російській Федерації – 128,4 дол. США[2].

Серед основних сучасних загроз інноваційній безпеці України, на думку С.І. Пирожкова, можна назвати: недостатній рівень фінансування НТР; наукових досліджень, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) та впровадження їх результатів у практику, зниження експорту і зростання імпорту наукоємних товарів; нерозвиненість національної інноваційної інфраструктури; слабкий рівень інформатизації інноваційної сфери; повільний розвиток ефективних форм інноваційної діяльності; відсутність інструментів фінансової підтримки розробки й впровадження сучасних наукоємних перспективних технологій[3].

Перейдемо до аналізу загроз глобалізації енергетичній складовій економічної безпеки національної економіки. Україна належить до держав з недостатньою забезпеченістю власними енергоресурсами. За рахунок власного видобутку наша держава може забезпечити свої потреби у нафті на 10–20%, у природному газі – на 20–25%, вугіллі – на

---

[1] Державний комітет статистики. Прямі інвестиції з України в економіку країн світу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/zd/izu/izu_u/izu0410.html.

[2] *Сухоруков А.І.* Науково-технологічний потенціал та інноваційна безпека України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // http://www.inventure.com.ua/main/analytics/security/govsecurity/naukovo-tehnolog456chnii-potenc456al-ta-456nnovac456ina-bezpeka-ukrani

[3] Методичні рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. акад. НАН України С.І. Пирожкова. – К. : НІПМБ, 2003. – С. 15–16.

85–90%[1]. Тому *енергетична безпека* є досить вразливою складовою економічної безпеки національної економіки України. Спираючись на «Енергетичну стратегію України на період до 2030 року», сучасні загрози глобалізації енергетичній безпеці України є дуже вагомими (рис. 1.6).

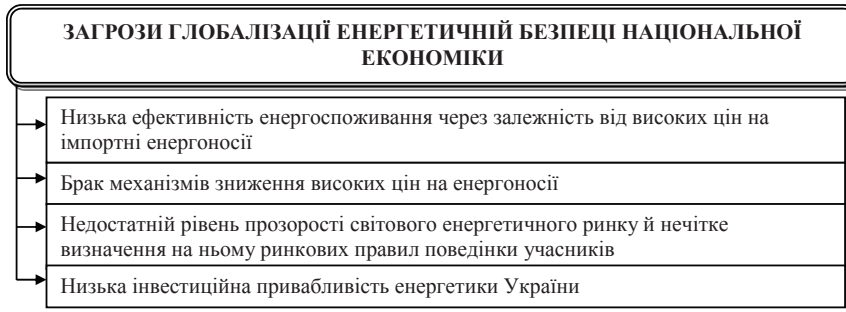

Рис. 1.6. Загрози глобалізації енергетичній складовій економічної безпеки національної економіки

Джерело: систематизовано на основі: Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року / Розпорядження Кабінету Міністрів України № 145-р від 15 березня 2006 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

Енергетична залежність України від імпортних поставок енергоресурсів (нафти та природного газу) останніми роками становила понад 60% від загального обсягу використовуваного палива. Фактично, єдиним постачальником цих ресурсів для України є Російська Федерація[2]. Як показує світовий досвід, країна не може проводити виважену незалежну політику, якщо вона імпортує понад третину стратегічно важливих енергоресурсів. Отже, основною загрозою глобалізації енергетичній безпеці України є неприпустимо велика енергетична залежність від імпорту нафти й газу. Вважаємо, що в цих умовах особливо важливим є раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів України, починаючи з освоєння зосереджених на великих глибинах ресурсів природного газу Прикарпаття та Дніпровсько-Донецьких впадин, прискореного освоєння великих запасів газу й нафти Азовсько-Причорноморської провінції, і закінчуючи використанням попутного природного газу, газу-метану у вугільній промисловості та енергетиці.

[1] *Ковальчук В.М.* Концептуальні підходи до оцінки та класифікації територій за рівнем енергетичної безпеки / В.М. Ковальчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2010. – вип. 15. – с. 475–481.

[2] *Середа Л.О.* Проблеми енергетичної безпеки України / Л.О. Середа // Економічний простір. – 2010. – № 24. – С. 205–214.

Проведемо аналіз загроз глобалізації соціальній складовій економічної безпеки національної економіки. У міжнародних рейтингах, де країни ранжуються за показниками соціального розвитку, Україна займає слабкі позиції. Довготривала невирішеність соціальних проблем у переважної частини українського суспільства сьогодні виступає одним із основних чинників виникнення та розвитку низки загроз *соціальній безпеці* України.

Аналіз соціального стану українського суспільства свідчить, що основними внутрішніми загрозами соціальної безпеки є: соціальна нерівність; диференціація доходів населення; високий рівень бідності; високий рівень безробіття; погіршення стану фізичного здоров'я населення; зниження освітньо-професійного рівня населення; відчуженість значної кількості громадян від суспільного та культурного життя. Одним із шляхів підвищення рівня соціальної безпеки України Ю.І. Кіржецький пропонує ефективне державно-приватне партнерство при реалізації програм соціальної спрямованості[1].

Перелічені фактори негативно впливають на якість життя населення, погіршуючи одну з основних якісних характеристик – його здоров'я. Соціально-економічні та екологічні негаразди детермінують основну сучасну загрозу *демографічній безпеці* – скорочення відродження населення, його депопуляцію, яка досягла значних розмірів та негативно позначається на можливостях ефективного розвитку економічної системи України.

Ще однією не менш актуальною загрозою демографічної безпеки України став виїзд закордон економічно активного та висококваліфікованого населення. Незважаючи на наявність великої кількості перешкод (візових, статусних), на території ЄС сьогодні, за різними оцінками, перебуває від 5 до 7 млн. українців[2]. При вступі нашої держави до Євросоюзу такі бар'єри буде скасовано, що загрожує збільшенням кількості таких емігрантів на порядок.

Перейдемо до аналізу загроз глобалізації *науково-технологічній* складовій економічної безпеки національної економіки. Впливи глобалізації вимагають від України забезпечення прискореного ефективного напрацювання потужного науково-технологічного потенціалу, тобто раціонального його використання. Технологічне відставання нашої України накопичувалось тривалий час, в зв'язку зі вступом нашої держави до СОТ постала гостра проблема підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, з більш активним інтегруванням в

---

[1] *Кіржецький Ю.І.* Ефективне державно-приватне партнерство при реалізації програм соціальної спрямованості як запорука економічної безпеки України / Ю.І. Кіржецький // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна / Під. ред. М.М. Цимбалюка – Львів : ЛьвДУВС. – 2012. – № 2. – С. 76–83.

[2] *Мартинюк В.* Українські перешкоди на шляху до скасування візового режиму з ЄС / В. Мартинюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eu.prostir.ua/library/8593.html.

інноваційно-орієнтовані транснаціональні корпорації світ та поступове формування кількох вітчизняних ядер таких ТНК.

Проаналізуємо загрози глобалізації продовольчій складовій економічної безпеки національної економіки. Особливого значення для України мають проблеми гарантування *продовольчої безпеки*, оскільки за роки соціально-економічних перетворень виробництво сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів зменшилось, а продовольче забезпечення населення знизилося до критично небезпечної межі. Загрозами забезпечення належного стану продовольчої безпеки є: низький рівень розвитку АПК, занепад в останні десятиліття сільської місцевості, низька якість вітчизняної сільськогосподарської продукції, цінова недоступність певних продовольчих товарів для окремих верств населення.

Провівши аналіз загроз впливу глобалізації на функціональні складові економічної безпеки національної економіки, слід зробити висновок, що визначені вище, як внутрішні, так і глобалізаційні загрози економічній безпеці України безперечно негативно впливають на соціально-економічний розвиток нашої держави, та на підвищення її геополітичного статусу, позиціонування України в світовому суспільстві.

Висновки та пропозиції

Результати дослідження національної економічної безпеки в контексті глобальних імператив економічного розвитку уможливили:

1. Визначити місце економічної безпеки в системі національної безпеки як основи належного функціонування всіх сфер національної економіки та реального економічного зростання, як гаранта державного суверенітету, незалежності та територіальної цілісності країни в умовах сучасної глобалізації світової економіки.

2. Систематизувати основні теоретичні підходи щодо визначення поняття «економічна безпека національної економіки» за шістьма напрямами: «складова національної безпеки»; «стан національної економіки»; «забезпечення різного роду інтересів»; «сукупність властивостей, умов та факторів»; «стійкість та стабільність економічної системи»; «захищеність від певного роду загроз».

3. Аргументувати, що економічну безпеку, як складову національної безпеки, доцільно визначити як стан національної економіки, за якого забезпечується захищеність національних інтересів від реальних і потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього походження, а також здатністю економічної системи до розширеного відтворення та відкритості й інтегрованості у наддержавні структури з метою ефективної протидії світовим кризовим явищам та факторам глобалізації.

Розділ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сучасних умовах необхідно достовірно ідентифікувати, класифікувати та систематизувати основні фактори впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки. Вплив глобалізації може бути як негативним, так і позитивним, тому при розробці державної політики позитивні фактори слід використовувати для зміцнення економічної безпеки національної економіки, а для мінімізації негативних факторів – розробити дієву систему захисту національних економічних інтересів.

Виклики, загрози і ризики національній безпеці України, які об'єктивно існують, також погіршують стан економічної безпеки національної економіки. У зв'язку з цим оцінка економічної безпеки, як початковий етап управління процесом забезпечення захищеності національної економіки від викликів, загроз і ризиків глобалізації, набуває особливого значення, адже від достовірності її результатів залежить ефективність державного управління. Актуальним є вдосконалення методичного забезпечення оцінки рівня економічної безпеки національної економіки та рівня глобалізації держави.

2.1. Глобалізаційні фактори впливу на економічну безпеку національної економіки: виклики, загрози, ризики

Зміцнення економічної безпеки національної економіки є складним процесом, який розпочинається ідентифікацією глобалізаційних факторів впливу, які проявляються у викликах, загрозах і ризиках глобалізації.

Головні загрози глобалізації економічній безпеці національної економіки України згруповані на рис. 2.1, які виокремлено у результаті проведеного аналізу глобалізаційних загроз складовим економічної безпеки. Безумовно, запропонований перелік не є вичерпним, та потребує доповнення, при чому розширення можливо здійснити, провівши додатковий аналіз якісних параметрів та ознак глобалізації.

Рис. 2.1. Основні загрози глобалізації економічній безпеці національної економіки України

Авторська розробка.

Досліджуючи глобалізаційні загрози економічній безпеці національної економіки, слід враховувати ту особливість, що певне явище, яке для однієї країни є загрозою, для іншої країни або міждержавного об'єднання буде сильною стороною. Також загроза може стати (або розглядатися) сильною стороною або перспективною можливістю для об'єкта дослідження за інших однакових умов. Тут мають місце ризики зміцнення економічної безпеки національної економіки, які також супроводжуються глобалізаційними процесами.

Під поняттям «ризик зміцнення економічної безпеки національної економіки» В. Манілов розуміє існування або можливість виникнення небезпечної ситуації, за якої формуються передумови (накопичується потенціал) протидії реалізації національних цінностей, інтересів та цілей забезпечення економічної безпеки національної економіки в умовах невизначеності, випадковості та конфліктності[1]. Ми погоджуємося з

[1] Манилов В. Исследование проблем национальной безопасности: вопросы методологи / В. Манилов // Военная мысль. – 1995. – № 5. – С. 9–18.

думкою В. Манілова і вважаємо, що ризики зміцнення економічної безпеки національної економіки України, з урахуванням впливу глобалізації, перш за все, виникають в зв'язку з тим, що державна економічна політика базується на гіпотезі постійного й тривалого економічного зростання та не розрахована на вірогідність різкого економічного спаду. Ризики зміцнення економічної безпеки національної економіки, які пов'язані з неефективністю державної економічної політики щодо пом'якшення впливів глобалізації висвітлено на рис. 2.2.

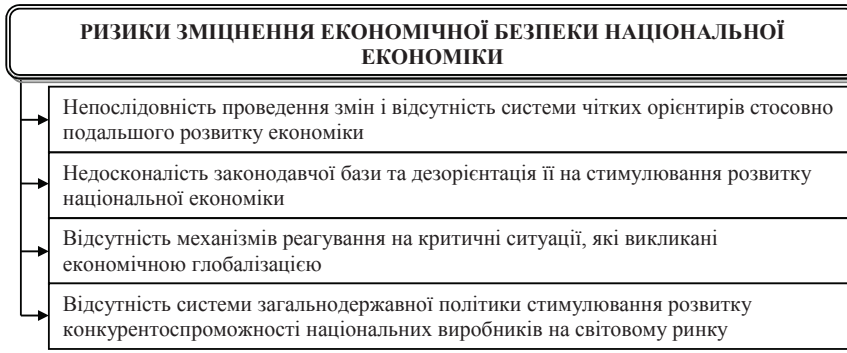

Рис. 2.2. Ризики зміцнення економічної безпеки національної економіки, пов'язані з неефективністю державної економічної політики під впливом глобалізації

Авторська розробка.

Варто зазначити, що ідентифікація глобалізаційних ризиків для кожної складової економічної безпеки національної економіки поглиблює теоретичні дослідження щодо її зміцнення. Проте оцінку стану й рівня економічної безпеки України доцільно розпочинати з кількісного аналізу. Це можливо лише після ідентифікації основних глобалізаційних факторів впливу на економічну безпеку.

Глобалізаційний фактор впливу на економічну безпеку національної економіки – це явище або процес, яке виникає при інтегруванні країни в світовий фінансовий простір, світові чи міждержавні ринки, в результаті відкритості національної економіки, при реалізації різних видів міжнародної економічної політики та здійсненні зовнішньоекономічної діяльності тощо. Глобалізаційні фактори чинять безпосередній або опосередкований, позитивний чи негативний, прямий або обернений вплив на стан економічної безпеки національної економіки та рівень її зміцнення.

Перейдемо до ідентифікації глобалізаційних факторів впливу на економічну безпеку національної економіки. Так, аналіз Методичних рекомендацій розрахунку щодо розрахунку рівня економічної безпеки України[1] та методичних основ розрахунку KOF Index of Globalization[2] дозволяє систематизувати основні чисельні, багатовекторні глобалізаційні фактори впливу на економічну безпеку національної економіки України (рис. 2.3).

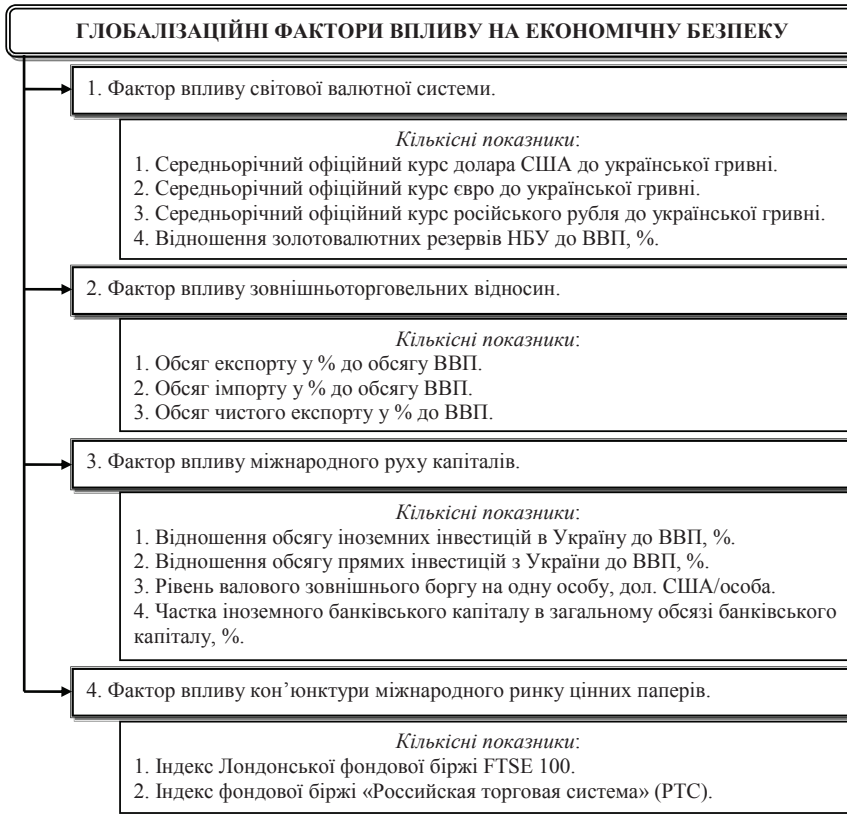

Рис. 2.3. Систематизація глобалізаційних факторів впливу на економічну безпеку національної економіки

Авторська розробка.

[1] Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України // Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF.

[2] Офіційний сайт «KOF Index of Globalization» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/.

На рис. 2.3 виокремлено лише ті фактори, про які є опубліковані статистичні дані, оскільки доцільно провести кількісну оцінку впливу даних факторів на стан економічної безпеки національної економіки в подальших дослідженнях.

З рис. 2.3 видно, що кожен з глобалізаційних факторів впливу характеризується відповідними кількісними показниками. Так, фактор впливу світової валютної системи поєднує такі показники, як середньорічні офіційні курси долара США, євро та російського рубля до української гривні, а також відношення золотовалютних резервів НБУ до ВВП, %.

Перейдемо до аналізу факторів впливу світової валютної системи на стан економічної безпеки України. Так, курс долара США є важливим чинником глобалізації, оскільки участь в розрахунках на світовому валютному ринку долара в США становить понад 80%, у накопиченій масі міжнародних боргових паперів, позик і депозитів, процентних деривативів – 35–40%, у міжнародних розрахунках за товари в Європейському Союзі – 30–40%, в Азії – 50–90%, у валютних резервах – приблизно 60%[1].

Частка долара США у кошику валют СПЗ складає з січня 2011 до 2015 року 41,9% (відповідно, євро – 37,4%, японська єна – 9,4%, британський фунт стерлінгів – 11,3%)[2]. Другою резервною валютою після долара США є євро, частка якої у глобальних фінансових розрахунках становить 25–30%. На нашу думку, курс російського рубля є глобалізаційним фактором впливу на економічну безпеку України, оскільки Росія є найбільшим торговельним партнером (на кінець 2012 року понад 25,6% експорту товарів і послуг та 32,4% імпорту)[3]. Макроекономічна політика НБУ щодо управління золотовалютними резервами у першу чергу спрямовується на здійснення міжнародних розрахунків країни та утримання курсу національної грошової одиниці від девальвації.

Щодо фактора впливу зовнішньоторговельних відносин на стан економічної безпеки України, то тут провідну роль відіграє торговельний баланс, тому кількісними показниками цього чинника визначено відношення обсягу експорту до ВВП, %; відношення обсягу імпорту до ВВП, %; обсяг чистого експорту у % до ВВП, порівняльна динаміка яких показує ефективність зовнішньоторговельних відносин нашої держави.

---

[1] Прогноз розвитку світової валютної системи до 2015 року // інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку «Україна фінансова» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/097.htm.

[2] Currency Amounts in New Special Drawing Rights (SDR) Basket [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.imf.org/external/np/tre/sdr/sdrbasket.htm.

[3] Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua.

Для оцінки впливу на рівень економічної безпеки національної економіки такого глобалізаційного фактору як міжнародний рух капіталів, пропонуємо взяти 4 показники, що широко використовуються в міжнародних порівняннях, зокрема обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну у % до ВВП, обсягу прямих інвестицій з України у % до ВВП, рівень валового зовнішнього боргу на одну особу, дол. США/особа, частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %.

Для проведення кількісного аналізу впливу кон'юнктури міжнародного ринку цінних паперів на економічну безпеку України пропонується задіяти 2 показники – індекс Лондонської фондової біржі FTSE 100 та індекс фондової біржі «Российская торговая система» (РТС). Перший показник взято у зв'язку з тим, що українськими підприємствами було проведено всього 25 первинних розміщень акцій (IPO) та 2 вторинних (SPO) на міжнародних фондових біржах (при чому перше IPO було здійснено у 2005 році), серед яких більше половини, а саме 14 операцій, відбулося на Лондонській фондовій біржі[1]. Це дає підстави вважати, що волатильність біржового індексу Лондонської фондової біржі впливає на стан економічної безпеки як підприємств, які провели в ній лістинг та розмістили акції, так і, відповідно, на стан економічної безпеки України, оскільки це – одні з найбільших підприємств країни, адже станом на 25.07.2012 сукупний обсяг залученого капіталу українськими підприємствами через IPO і SPO склав близько 2,6 млрд. дол. США[2].

Індекс РТС є біржовим індексом найбільшої фондової біржі Росії. Було встановлено, що він тісно корелює з індексом найбільшої фондової біржі України – індексом ПФТС (рис. 2.4). Для статистичного аналізу взято значення індексів РТС і ПФТС станом на закриття останньої біржової сесії року за період 1997–2012 рр.

Таким чином, в ході дослідження теоретичних аспектів впливу глобалізації на економічну безпеку національної економіки було узагальнено сутність і предметну площину таких понять, як «виклики глобалізації економічній безпеці національної економіки», «глобалізаційні ризики зміцнення економічної безпеки національної економіки» та «загрози глобалізації економічній безпеці національної економіки». Класифіковано та систематизовано виклики, ризики та загрози впливу глобалізації на економічну безпеку національної економіки.

[1] IPO календарь // Фондовый рынок FIXYGEN. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fixygen.ua/calendar/ipo.

[2] Там само.

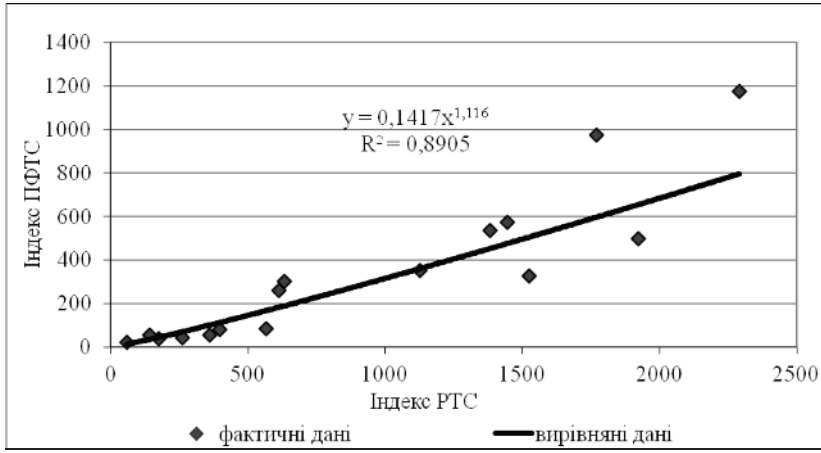

Рис. 2.4. Залежність між біржовими індексами РТС і ПФТС за 1997–2012 рр.

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі: Индекс ПФТС: архив значений, экспорт в Excel, построение графиков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://investfunds.ua/markets/indicators/indeks-pfts/date%5D=31.12.2011; История значений индекса РТС по дням. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rts.ru/ru/index/stat/dailyhistory.html?code=RTSI.

Примітка: розраховано за допомогою пакету MS Excel.

Наступним кроком теоретичного дослідження впливу глобалізації на економічну безпеку національної економіки доцільно визначити взаємозв'язок та ієрархію співвідношень між викликами, ризиками глобалізації та глобалізаційними загрозами економічній безпеці. Варто зазначити, що виклики глобалізації є об'єктивними явищами, які існують постійно й визначають модель поведінки всіх країн на міжнародному та світовому рівні. Глобалізаційні ризики як наслідки дії викликів, при чому ці дії можуть безпосередньо впливати як негативно, так і позитивно на стан економічної безпеки за тих чи інших умов. Загрози розглядаються лише відносно економічної безпеки та національного суверенітету окремо взятої країни й носять переважно суб'єктивний характер. Кількісний вплив факторів глобалізації виявляється в ході статистичної оцінки відповідних показників. На рис. 2.5 наведемо ієрархічний ланцюг у співвідношенні основних понять, які беруться за основу при дослідженні даної теми.

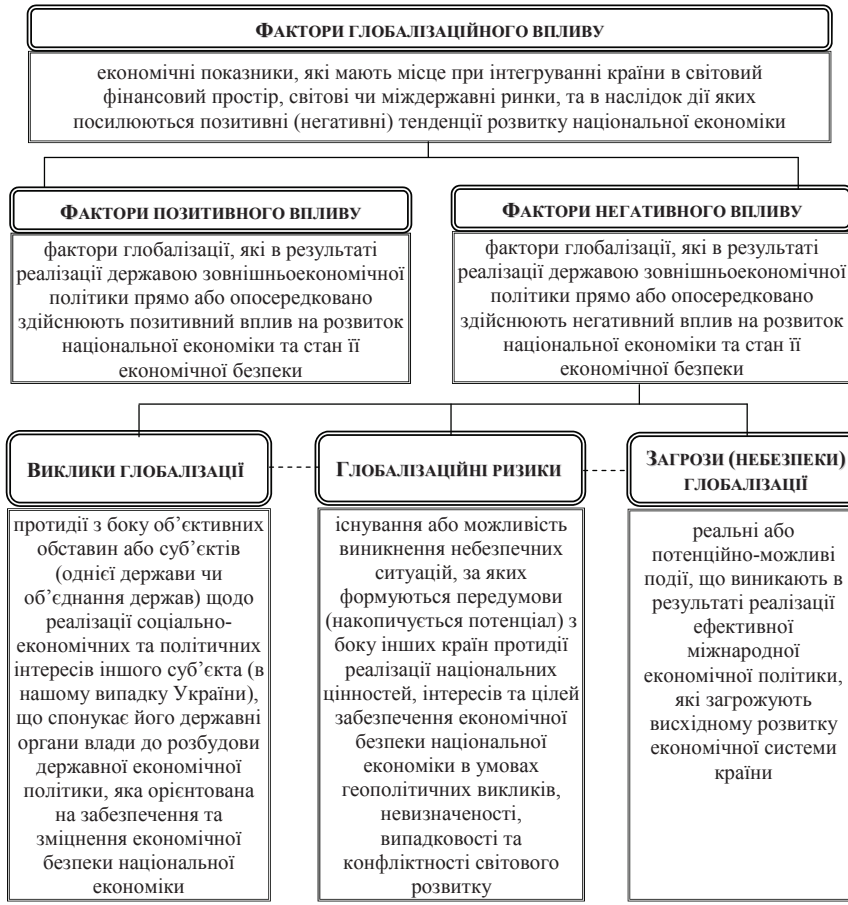

Рис. 2.5. Ієрархічний ланцюг факторів глобалізаційного впливу на економічну безпеку національної економіки

Авторська розробка.

На основі рис. 2.5 можна ідентифікувати фактори глобалізаційного впливу на економічну безпеку національної економіки. Так, фактори глобалізації доцільно розглядати у контексті їх позитивного або негативного впливу на рівень розвитку національної економіки та стан її економічної безпеки. Зрозуміло, що один і той самий фактор може впливати як позитивно, так і негативно, залежно від обставин та пері-

оду. При цьому фактори негативного впливу необхідно аналізувати згідно з ієрархічним ланцюгом «виклики-ризики-загрози» глобалізації. Так, наприклад, до викликів глобалізації економічній безпеці України, як і інших країн світу відносимо світову фінансову кризу та членство в СОТ, а ризиком глобалізації – загострення конкуренції на міжнародних ринках товарів і послуг, глобалізаційна загроза виникає при здійсненні зовнішньоторговельних операцій, а його безпосередню дію на кінцевий результат для України (її кількісне вираження) можна розглядати як зростання або зниження обсягів імпорту, експорту, ВВП тощо.

Наведемо інший приклад використання ієрархічного ланцюга співвідношень понять глобалізаційні виклики, ризики та загрози впливу на економічну безпеку національної економіки. Значним викликом глобалізації є дефіцит ресурсів для розширеного відтворення. Одним із стратегічних ресурсів є енергоносії, зокрема природний газ. Глобалізаційним ризиком економічній безпеці України є енергетична залежність від постачання природного газу з Російської Федерації. Загроза глобалізації полягає в існуванні ймовірності припинення поставок та штрафних санкцій згідно існуючих контрактів. Фактором безпосереднього впливу на економічну безпеку України можна визначити ціну природного газу, яка є однією з найвищих у Європі.

Отже, глобалізація світового суспільства має для України як негативні, так і позитивні наслідки. Вплив глобалізаційних процесів має бути врахований при опрацюванні та реалізації державної політики та стратегії соціально-економічного розвитку України на середньо- і довгострокову перспективу. Враховувати стихійні впливи глобалізації на національну економіку всіх країн необхідно, тому що країни, які не зможуть до них пристосуватися, врешті решт, не тільки значно відстануть від розвинутих держав, але й загублять свою політичну та економічну незалежність.

У зв'язку з цим, Україні вкрай необхідно розробити ефективні стратегічні пріоритети зміцнення економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації. Такі пріоритети повинні забезпечувати стан національної економіки, при якому: досягатиметься економічна незалежність та стійкість від внутрішніх і зовнішніх загроз; реалізовуватиметься захист економічних інтересів України на внутрішньому та зовнішньому ринках, незалежно від зміни її стратегічних цілей. Пропозиціям щодо розробки стратегічних пріоритетів зміцнення економічної безпеки в умовах впливу глобалізації буде присвячено наше подальше дослідження.

2.2. Методичні основи оцінки економічної безпеки національної економіки

В умовах економічної глобалізації розвиток національної економіки неможливий без завчасного виявлення та нейтралізації загроз щодо зниження конкурентоспроможності на світовому та внутрішньому ринках, для її динамічного зростання на інноваційних задах тощо. В основі оцінки цих загроз лежать критерії економічної безпеки, які можуть бути як якісними, так і кількісними.

Кількісні критерії характеризують «межі» економічної системи, вихід за які призводить до небезпечного стану національної економіки, що загрожує національному суверенітету держави, забезпеченню її національних інтересів.

За якісними критеріями оцінюється стан національної економіки з точки зору найважливіших процесів, які відображають рівень економічної безпеки.

До числа найважливіших критеріїв економічної безпеки відносять[1]:

- ефективність фінансово-кредитної системи та її вплив на ефективність використання ресурсного потенціалу;
- стан науки та ступінь її інтеграції у виробництво та інші сфери життєдіяльності суспільства;
- оцінка ресурсного потенціалу та можливість його розвитку;
- рівень ефективності використання ресурсів, капіталу, праці та його відповідність світовим тенденціям (продуктивність, фондовіддача, конкурентоспроможність та ін.);
- ефективність інвестиційної та інноваційної політики;
- конкурентоспроможність національної економіки;
- соціальна стабільність (соціально-економічні умови життя суспільства і всебічного розвитку особистості кожної людини);
- цілісність територій та економічного простору;
- оцінка незалежності та можливості протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Але на основі одних лише критеріїв неможливо дати комплексну оцінку рівню економічної безпеки. На практиці така оцінка конкретизується за допомогою відповідних інтегральних показників та індикаторів (оптимальних та порогових значень).

Розробці системи індикаторів економічної безпеки присвячено праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців та практиків.

---

[1] Економічна безпека : [навч. посіб.] / [З.С. Варналій, П.В. Мельник, Л.Л. Тарангул та ін.] ; за ред. З.С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – С. 81.

До одного з перших проектів у цій сфері можна віднести так званий барометр економічної кон'юнктури, розроблений у 1916 р. У. Пірсонсом (США). Робота над цим показником була продовжена У. Мітчеллом[1] на початку XX століття. Сучасна система економічних індикаторів, що лежить в основі визначення барометра економічної кон'юнктури, широко використовується Національним бюро економічних досліджень США для аналізу й прогнозування економічної кон'юнктури країни. Для побудови барометра економічної діяльності з показників, що характеризують господарську діяльність всіх складових економічної системи вибираються ті, яким притаманні циклічні коливання. Кожний з обраних показників «очищується» від довгострокового тренду й сезонних коливань, потім, для всіх уточнених рядів визначаються точки циклічних максимумів і мінімумів, а ряди групуються за подібністю циклічної поведінки.

Серед інших закордонних досліджень у сфері показників та індикаторів економічної безпеки заслуговує уваги класифікація факторів економічної безпеки, запропонована американськими вченими Дж. Торре та Д. Некаром Ними вперше була зроблена спроба виявити політико-економічні фактори економічної безпеки та обґрунтувати за допомогою їх дослідження взаємозалежність політики й економіки. За Дж. Торре та Д. Некаром фактори економічної безпеки класифікуються на економічні й політичні, які, в свою чергу, поділяються на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні економічні фактори вказують на найбільш уразливі місця та характеризують економічний розвиток країни. До таких факторів належать: чисельність і вікова структура населення; ВВП на душу населення; розподіл чистого доходу; природні ресурси галузевої структури й економічна диверсифікованість бізнесу; рівень продуктивності праці й безробіття; міграція населення; галузева і територіальна структура економіки тощо[2].

Зовнішні економічні фактори об'єднують ступінь впливу зовнішніх обмежень на внутрішню економічну політику та поділяються на: поточний платіжний баланс; цінову еластичність експорту й імпорту; зовнішній борг; валютний курс тощо[3]. Комплекс політичних факторів характеризується такими складовими як: племінна й класова гетерогенність; культурні та моральні цінності; гнучкість урядових інститутів; вплив опозиції; дотримання прав людини; дипломатичні та торговельні конфлікти тощо[4].

---

[1] *Mitchell W. C.* What Happens during business cycles / W. C. Mitchell. – N.-Y., 1951. – 386 p.

[2] *Torre De la, J.* Forecasting political riscs for international operations / J. De la Torre, D. Neckar // International Journal of Forecasting. – 1988. – Vol. 4. – P. 223–224.

[3] Там само. – P. 224.

[4] *Подколзина И.А.* Проблемы дефиниции и оценки политического риска в зарубежных исследованиях / И.А. Подколзина // Вестник МГУ. – 1996. – № 5. – С. 31–39.

Проблема оцінки та моніторингу індикаторів економічної безпеки широко досліджується й російськими вченими та практиками. Найбільшого розповсюдження, зокрема й у офіційних нормативно-правових актах, отримала система показників, підготовлена С.Ю. Глазьєвим. Урядом Російської Федерації було видано постанову, в якій затверджено перелік критеріїв економічної безпеки РФ і федеративних органів виконавчої влади, відповідальних за розробку їх кількісних (порогових) і якісних параметрів[1]. Їх перелік характеризує собою сукупність певних умов і станів функціонування економіки, а також кількісне співвідношення народногосподарських параметрів, які мають і представляють індикатори економічної безпеки[2]. Для кожної з них були також указані відповідні порогові значення.

Однак, на критичну думку А. Ілларіонова, перелік індикаторів запропонований С.Ю. Глазьєвим не може бути використаний для аналізу проблем економічної безпеки ні з теоретичної, ні з практичної точки зору, оскільки[3]:

- відповідно до запропонованих граничних значень цих індикаторів всі країни світу повинні бути віднесені до розряду економічно небезпечних;
- фактичні дані про стан російської економіки й російського суспільства значною мірою фальсифіковані;
- отриманий рейтинг Росії відносить її до групи найбільш успішних країн з точки зору економічної безпеки (російські показники задовольняють 7 критеріям з 20), тобто ситуація в РФ у 1996 р. виявилася кращою, ніж приблизно в 70% країн світу.

А. Ілларіонов запропонував інший перелік індикаторів, що характеризують стан економічної безпеки (небезпеки) країни. На його думку, використання офіційно встановлених порогових значень індикаторів потребує зіставленні поточних результатів, виходячи з динаміки умов у національній та світовій економіці. Найважливішим фактором, який значною мірою зумовлює багато економічних і соціальних показників країни, він виокремив рівень економічного розвитку, який визначається, як правило, величиною виробленого ВВП на душу населення, його приростом або падінням. Саме економічне зростання, що характеризується величиною темпів приросту (падіння) ВВП на душу населення, а

[1] О государственной стратегии экономической безопасности Российской Федерации (основных положениях) : Указ Президента Российской Федерации от 29 апреля 1996 г. № 608. – [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.lawru.info/base28/part6/d28ru6175.htm.

[2] *Саєнко О.С.* Методологія оцінки економічної безпеки країни: системний підхід / О.С. Саєнко // Науковий вісник ОДЕУ. Всеукраїнська асоціація молодих вчених. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2009. – № 15(93). – С. 19–28.

[3] *Илларионов А.* Критерии экономической безопасности / А. Илларионов // Вопросы экономики. – 2000. – № 10. – С. 34–58.

також основні напрямки економічної політики держави стали орієнтиром у виборі індикаторів економічної безпеки.

Наступну спробу сформувати новий перелік індикаторів економічної безпеки Росії зробив на початку 2000 р. Центр фінансово-банківських досліджень Інститут економіки Російської академії наук, який запропонував 4 групи порогових значень економічної безпеки [1]:

- макроекономічні показники, що відображають головні, принципові риси національних інтересів і затверджуються на урядовому рівні;
- порогові значення, які розкривають і доповнюють ці головні риси та затверджуються Міністерством економічного розвитку РФ;
- порогові значення функціонального та галузевого рівня, які затверджуються відповідними міністерствами;
- порогові значення економічної безпеки регіонів.

З урахуванням європейського досвіду, стан економічної безпеки національної економіки країн Європейського Союзу Б. Удовіч пропонує оцінювати шляхом дослідження динаміки «об'єктивних» та «суб'єктивних» критеріїв. «Об'єктивними» критеріями визначено показники зайнятості та безробіття; бідності, розподіл доходів і освіта; клопотання про надання притулку та імміграція; платіжний баланс; стабільність курсу валюти та прямі іноземні інвестиції. «Суб'єктивними» критеріями є: задоволення рівнем життя населення ЄС; підтримка населенням розширення ЄС; особиста економічна безпека та введення євро новими країнами-членами ЄС[2].

За світовим досвідом та здобутків російських науковців, методика визначення показників економічної безпеки досліджувалась й вітчизняними фахівцями. У своїй праці В.Т. Шлемко та І.Ф. Бінько[3] серед загальної кількості індикаторів пропонують виокремити 12 основних, які відбивають фактичний стан економічного розвитку держави та дають чітке уявлення про перебіг трансформаційних процесів. Проте, О.С. Саєнко вважає, що окремі показники, наприклад енергетична залежність, потребують переосмислення стосовно доцільності їх введення до системи індикаторів економічної безпеки, оскільки нині Україна має не тільки зазначену енергетичну залежність, а й продовольчу, фі-

---

[1] *Ворона-Сливинская Л.Г.* Проблемы выбора индикаторов экономической безопасности государства та определение их пороговых значений / Л.Г. Ворона-Сливинская, М.В. Лобанов // Проблемы управления рисками в техносфере. – 2009. – № 4. – С. 96–100.

[2] *Udovic Bostjan.* Economic security: Large and small states in enlarged European Union / Bostjan Udovic // Centre of International Relations ; University of Ljubljana. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.attac.org/en/groups/centre-and-periphery-abolition-neocolonialism-working-groupcpwg/bostjan-udovic-economic.

[3] Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : [монографія] / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

нансову, які не відображені у даній системі[1]. Тому методичне забезпечення оцінки економічної безпеки національної економіки має відбивати всі «залежності». Позитивним моментом в пропозиції В.Т. Шлемко та І.Ф. Бінько є той факт, що наведені індикатори є тими основними (базовими), що відображають головні засади економічного розвитку, а в майбутніх розробках можливо розширення даної системи показників.

Методика визначення рівня інтегрального індикатора економічної безпеки докладно описана в Концепції економічної безпеки України, розробленої фахівцями Інституту економічного прогнозування під керівництвом В.М. Геєця На основі положень Концепції було розраховано індикатори економічної безпеки України за 1991–1998 роки. За Концепцією інтегральний індикатор складається з 14 груп індикаторів, до яких належать: фінансовий стан суб'єктів господарювання; збалансованість макроекономічних пропорції; грошово-кредитна система; технічний рівень виробництва; структура та рівень виробництва; виробнича інфраструктура; матеріальні ресурси; зайнятість та ринок праці; заробітна плата; ринкова інфраструктура; інституційні перетворення; зовнішня торгівля; зовнішнє інвестування; розвиток науки та техніки. Структуру та рівень виробництва характеризують такі індикатори, як валовий внутрішній продукт, питома вага переробних галузей економіки у валовому випуску товарів та послуг, структура використання виробничих потужностей, рівень монополізації економіки[2]. Рівень кожної групи індикаторів у 1991 році умовно приймався за 100, а далі змінювався у відповідності з динамікою економічних та соціальних процесів.

Такий підхід дає можливість з великою точністю провести аналіз стану економічної безпеки на основі розрахунку інтегрального показника та зробити прогноз на майбутнє. Але його недоліком можна назвати складність підрахунку деяких індикаторів із-за відсутності статистичного обліку їх економічних показників.

Методика визначення оцінки економічної безпеки А. Степаненко та М. Герасимова враховує неспівставність показників, що її характеризують. Для подолання цього авторами застосовується процедура стандартизації або нормування, яка має дуже важливе значення, оскільки робить економічні об'єкти порівняними та дає можливість визначити інтегральні оцінки їх економічної безпеки, а також економічної безпеки деякої їх сукупності[3].

---

[1] *Саєнко О.С.* Методологія оцінки економічної безпеки країни: системний підхід / О.С. Саєнко // Науковий вісник ОДЕУ. Всеукраїнська асоціація молодих вчених. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2009. – № 15(93). – С. 19–28.

[2] Концепція економічної безпеки України / Ін-т економічного прогнозування / кер. проекту В.М. Геєць. – К. : Вид-во «Логос». – 1999. – С. 53.

[3] Степаненко А. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А. Степаненко, М. Герасимов // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С. 39–54.

О. Баженовою розроблено оптимізаційну модель системи економічної безпеки України, на основі якої здійснено детальний аналіз в розрізі основних складових економічної безпеки та визначено основні її загрози та показники-індикатори. Перевагою моделі є те, що вона враховує не тільки фактичні значення показників-індикаторів, а й їхні граничні рівні, що дозволяє визначити оптимальні значення показників економічної безпеки[1].

Для оцінки рівня економічної безпеки в цій моделі оцінюються показники, що характеризують рівень загрози за *i*-ою ознакою:

$$d_{it} = \frac{x_{it}}{z_i}, i = \overline{1,n} \text{ та } t = \overline{1,T}, \tag{2.1}$$

де d_{it} – рівень *i*-ої загрози економічній безпеці держави в момент часу *t*,

x_{it} – реальне значення *i*-ого показника в момент часу *t*,

z_i – граничне значення *i*-ого показника.

Для врахування можливої залежності ознак між собою застосовується зважування цих показників. За важелі обрано показник β_i, який обраховується таким чином:

$$\beta_i = \frac{r_{ij}}{\sum_{i=1, i \neq j}^{n} r_{ij}}, \; i, j = \overline{1,n}, \tag{2.2}$$

де r_{ij} – коефіцієнт кореляції між рівнями загроз.

Отже, нехай є *n* показників-критеріїв економічної безпеки, які можна дослідити за допомогою системи показників, що утворюють множину $X_t = (x_1, x_2 .... x_n)$, де $t = \overline{1,T}$.

Інтегральний показник визначення стану економічної безпеки держави D_t виражається функцією:

$$D_t = f(d_1, d_2 ... d_n; \beta_1, \beta_2 ... \beta_n), . \tag{2.3}$$

де $t = \overline{1,T}$.

[1] Баженова О.В. Застосування системного підходу до аналізу економічної безпеки держави / О.В. Баженова // Вісник Київського національного університету. Серія «Економіка». – 2003. – Вип. 66–67. – С. 122–124.

Цю залежність також можна представити у вигляді:

$$D_t = \sum_{i=1}^{n} \beta_i d_{it}. \qquad (2.4)$$

Цей показник дозволяє найбільш точно визначати стан економічної безпеки країни.

Заслуговує на увагу підхід щодо методики інтегральної оцінки рівня економічної безпеки країни колективу авторів на чолі з З.С. Варналієм[1]. В основі даної методики покладено алгоритм кількісної оцінки рівня захищеності національних економічних інтересів. Автори виокремлюють виробничу складову, яку відображає динаміка та статистична оцінка ВВП на душу населення та цінову складову (динаміка та статистична оцінка рівня цін) економічної безпеки країни. На основі порогових значень показників установлюється рівень економічної безпеки країни.

У 2003 році науковцями Національного інституту проблем міжнародної безпеки було розроблено методичні рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України, в рамках якої запропоновано шість груп індикаторів[2]:

- інвестиційної та інноваційної безпеки – відношення загального обсягу реальних інвестицій до ВВП, відношення обсягу фінансування НТР за рахунок усіх джерел до ВВП;
- фінансової безпеки – рівень інфляції, обсяг зовнішньої та внутрішньої заборгованості держави, дефіцит державного бюджету, рівень монетизації економіки, вартість банківських кредитів, міжнародні резерви НБУ;
- енергетичної безпеки – рівень забезпечення потреби в основних видах первинних паливно-енергетичних ресурсів, у тому числі за рахунок імпорту з однієї країни, енергоємність економіки, раціоналізація структури балансу енергоспоживання;
- зовнішньоторговельної безпеки – коефіцієнт покриття імпорту експортом, відношення експорту до ВВП, відношення імпорту до ВВП;
- соціальної безпеки – індекс людського розвитку, рівень безробіття, рівень середньорічних грошових доходів на одну особу, індекс реальної заробітної плати;
- демографічної безпеки – коефіцієнт депопуляції, коефіцієнти народжуваності та смертності.

Варто зазначити, що методика 2003 року була взята за основу під час розробки міністерських методик 2007 та 2013 років.

---

[1] *Варналій З.С.* Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : [монографія] / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.О. Саєнко. – К. : Знання України, 2011. – С. 86.

[2] Методичні рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. акад. НАН України С.І. Пирожкова. – К. : НІПМБ, 2003. – С. 14–62.

Отже, дослідження вітчизняних науковців стали основою для розробки Міністерством економічного розвитку та торгівлі України Методики розрахунку рівня економічної безпеки України[1]. Методика розроблена з метою визначення рівня економічної безпеки України як головної складової національної безпеки держави й містить перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні оптимальні, порогові та граничні значення, а також методи обрахування інтегрального індексу економічної безпеки[2].

У 2007 році Міністерством економічного розвитку та торгівлі України була опублікована як електронний ресурс Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, в основу якої покладено метод агрегування та синтезу визначених ознак в єдиному інтегральному показнику. Ця методика полягає у виконанні наступних етапів щодо розробки інтегрального показника економічної безпеки України (рис. 2.6).

З даних рис. 2.6 видно, що методика формування інтегрального показника економічної безпеки передбачає таку послідовність дій:

- ідентифікація складових економічної безпеки держави є концептуальним питанням, в методиці пропонується 10 складових, для яких необхідно розробити відповідні інтегральні підіндекси;

- формування множини індикаторів (всього 117) – реальних статистичних показників розвитку економіки країни, які найбільш повно характеризують явища і тенденції в економічній сфері;

- визначення оптимальних (інтервали величин, у межах яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворюваних процесів в економіці), порогових (кількісних величин, порушення яких викликає несприятливі тенденції в економіці) та граничних (кількісних величин, порушення яких викликає загрозливі процеси в економіці) значень запропонованих індикаторів;

- нормалізація індикаторів – математична процедура, результатом якої стає зведення різнорідних індикаторів до однієї одиниці вимірювання таким чином, що мінімальне значення показника складає 0, а максимальне – 1 у випадку, якщо він є стимулятором (його зростання призводить до підвищення рівня економічної безпеки), і навпаки – мінімальне 1, а максимальне – 0, якщо дестимулятором (зменшення значення показника призводить до зростання рівня економічної безпеки);

---

[1] Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ Міністерства економіки України № 60 від 02 березня 2007 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.me.gov.ua.

[2] Методика розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ міністерства економіки України № 69 від 02 березня 2007 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

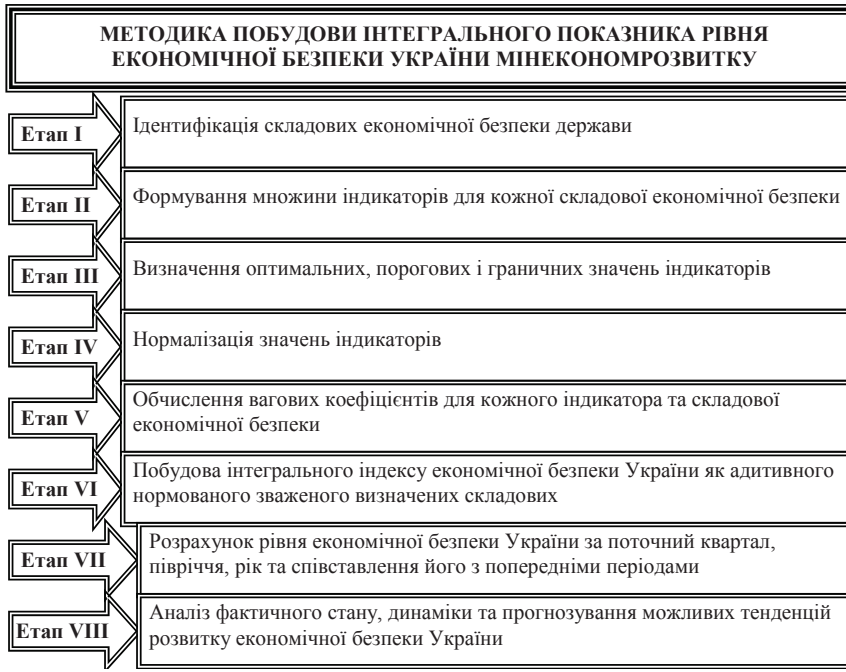

Рис. 2.6. Основні етапи методики побудови інтегрального показника рівня економічної безпеки України

Джерело: узагальнено на основі: Методика розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ міністерства економіки України № 69 від 02 березня 2007 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

- обчислення вагових коефіцієнтів – визначають ступінь внеску індикатора в інтегральний показник рівня економічної безпеки, при чому їхня сума повинна дорівнювати 1;
- побудова інтегрального індексу економічної безпеки України як адитивного нормованого зваженого визначених складових, тобто суми добутків підіндексів 10 складових економічної безпеки України та відповідних коефіцієнтів вагомості (табл. 2.1);
- аналіз фактичного стану, динаміки та прогнозування можливих тенденцій розвитку економічної безпеки України проводився, починаючи з 1996 року та деталізується за останніх 3 роки.

Таблиця 2.1

Складові індексу рівня економічної безпеки України згідно з методикою Мінекономрозвитку 02.03.2007

Сфера економіки	Ваговий коефіцієнт
1. Макроекономічна (10 показників з пороговими значеннями)	0,1005
2. Виробнича (8 показників з пороговими значеннями)	0,0769
3. Фінансова (всього 40 показників з пороговими значеннями)	0,1127
3.1. Бюджетна (6 показників з пороговими значеннями)	0,2023
3.2. Грошово-кредитна (6 показників з пороговими значеннями)	0,1953
3.3. Валютна (3 показника з пороговими значеннями)	0,1558
3.4. Боргова (9 показників з пороговими значеннями)	0,1256
3.5. Страхова (6 показників з пороговими значеннями)	0,0628
3.6. Фондова (3 показника і порогових значення)	0,0953
3.7. Банківська (2 показника і порогових значення)	0,1629
4. Інвестиційна (5 показників з пороговими значеннями)	0,0939
5. Зовнішньоекономічна (7 показників з пороговими значеннями)	0,0901
6. Науково-технологічна (9 показників з пороговими значеннями)	0,1183
7. Соціальна (14 показників з пороговими значеннями)	0,0808
8. Демографічна (7 показників з пороговими значеннями)	0,0836
9. Енергетична (9 показників з пороговими значеннями)	0,1324
10. Продовольча (13 показників з пороговими значеннями)	0,1108
Всього: 117 показників	х

Джерело: сформовано на основі: Методика розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ міністерства економіки України № 69 від 02 березня 2007 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

На заміну «Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України» Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29 жовтня 2013 року було затверджено «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України»[1], на основі

[1] Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України // Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF.

яких проведено розрахунок рівня економічної безпеки України за 2000–2012 рр. Складові індексу рівня економічної безпеки України за методичними рекомендаціями представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Складові індексу рівня економічної безпеки України та їх вагомості згідно методичних рекомендацій Мінекономрозвитку 29.10.2013

Субіндекс складової економічної безпеки держави	Ваговий коефіцієнт
1. Макроекономічна (11 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1224
2. Виробнича (16 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1218
3. Фінансова (всього 32 показника з коефіцієнтами вагомості), у т. ч.	0,1294
3.1. Бюджетна (4 показника з коефіцієнтами вагомості)	0,2023
3.2. Грошово-кредитна (6 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1753
3.3. Валютна (6 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1686
3.4. Боргова (5 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1746
3.5. Безпека небанківського фінансового ринку (4 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,0628
3.6. Банківська (7 показників і коефіцієнтами вагомості)	0,1723
4. Інвестиційно-інноваційна (14 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1089
5. Зовнішньоекономічна (11 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1095
6. Соціальна (15 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1013
7. Демографічна (7 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,0913
8. Енергетична (10 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1148
9. Продовольча (10 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1007
Всього: 126 показників	х

Джерело: сформовано на основі: Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України // Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF.

Основною відмінністю нових методичних рекомендацій є коригування назви та кількості складових економічної безпеки держави, а також заміна багатьох показників-індикаторів новими, що включені в комплексні рівняння інтегральних субіндексів складових та інтегрального індексу економічної безпеки в цілому (порівняльну таблицю наведено у додатку А).

Таким чином, порівнюючи дані табл. 2.1 і 2.2, а також результати порівняльного аналізу, наведені у додатку А, можна зробити висновок, що аналізовані методики кардинально відрізняються між собою. Відмінність методик полягає в тому, що по-перше, хоч вони і є комплексними, містять включають в себе різну кількість одиничних показників-індикаторів – 117 і 126 відповідно. По-друге, відбулося коригування складових економічної безпеки держави та відповідних субіндексів, хоча й не дуже суттєве (інвестиційна та науково-технологічна складові, а також страхова та фондова складові об'єднані відповідно в інвестиційно-інноваційну безпеку та безпеку небанківського фінансового ринку). По-третє, у нових методичних рекомендаціях було введено 78 нових одиничних показників-індикаторів замість 64, що склало близько 62%, а 38% (або ж 48 показників залишилося з попередньої методики).

Є підстави вважати, що основний недолік як методики (2007), так і методичних рекомендацій (2013) розрахунку економічної безпеки України полягає у трудомістких обчисленнях та обмеженості в публічному доступі до необхідної статистичної інформації. При цьому Міністерство економічного розвитку і торгівлі України вело постійний моніторинг вихідних статистичних показників та індикаторів складових економічної безпеки протягом 1996–2011 рр. для щоквартального оприлюднення результатів аналізу щодо рівня економічної безпеки України. Наразі, з прийняттям нових методичних рекомендацій такі розрахунки вестимуться й оприлюднюватимуться вже двічі на рік. На офіційному сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України оприлюднено аналітичний матеріал «Стан економічної безпеки України у 2012 році»[1], в якому обчислено інтегральний показник рівня економічної безпеки України за 2000–2012 рр. за новими методичними рекомендаціями 2013 року. Тому результати, отримані Міністерством щодо розрахунку рівня економічної безпеки України у 2000–2012 рр., можна вважати достовірними та використовувати їх в подальших дослідженнях.

[1] Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

2.3. Прикладні аспекти оцінки рівня глобалізації країн світу

У сучасних умовах суттєвим недоліком методичних рекомендацій є неврахування впливу на економічну безпеку національної економіки глобалізаційних загроз. Вважаємо, що саме в цьому контексті необхідним є вдосконалення методичного забезпечення оцінки стану економічної безпеки національної економіки таким чином, щоб доповнити існуючий інтегральний показник рівня економічної безпеки показниками, які характеризують виклики та загрози глобалізації.

Серед праць, присвячених дослідженню впливу глобалізації, варто відзначити наукові публікації таких учених, як В.П. Клочко (досліджує вплив глобалізаційних змін на економіку держави)[1], В. Дергачова та О. Згуровський (досліджують стан процесів глобалізації в Україні шляхом з використанням міжнародних зіставлень)[2], І.М. Буценко та Ю.В. Ілясова (досліджують методичні аспекти оцінки впливу процесу економічної глобалізації на розвиток України)[3]. В той же час, слід зазначити, що в публікаціях вказаних авторів не висвітлюється вплив глобалізаційних процесів на стан саме економічної безпеки України. При цьому інших наукових досліджень щодо оцінки рівня економічної безпеки з урахуванням впливу глобалізації не виявлено.

Зважаючи на викладене, особливої актуальності набуває оцінка рівня інтегрованості країни у світовий економічний простір, зокрема України, у співставленні з рівнем глобалізації решти країн. Для оцінки рівня глобалізації країн світу з 2002 року використовують KOF Index of Globalization, що розроблений науковцями Швейцарського економічного інституту (KOF Swiss Economic Institute) за участі науковців Федерального Швейцарського технологічного інституту (Swiss Federal Institute of Technology). Надалі використовуватимемо термін «індекс глобалізації».

Індекс глобалізації було введено в 2002 році, після чого методика його обрахунку коригувалася і станом на початок 2013 року набула остаточної редакції[4]. Загальний індекс охоплює економічні, соціальні та

---

[1] *Клочко В.П.* До виміру глибини глобалізаційних змін в економіці / В.П. Клочко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9(99). – С. 27–34.

[2] *Дергачова В.* Процеси економічної глобалізації в міжнародних зіставленнях / В. Дергачова, О. Згуровський // Журнал Європейської економіки. – Червень 2011. – Том 10(№2). – С. 132–148.

[3] *Буценко І.М.* Показники оцінки процесу економічної глобалізації / І.М. Буценко, Ю.В. Іллясова // Экономика Крыма. – 2011. – № 1(34). – С. 498–501.

[4] 2013 KOF Index of Globalization. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2013/03/25/variables_2013.pdf.

політичні аспекти глобалізації. У досліджуваній методиці глобалізація визначається як процес, що руйнує національні межі, інтегрує національні економіки, культури, технології та управління, а також створює складні відносини та взаємозв'язки між суб'єктами на декількох континентальних відстанях, опосередковані через різноманітні потоки, що включають людей, інформацію, ідеї, капітал, товари, уряди тощо. У зв'язку з цим, індекс глобалізації поєднує понад 24 показники, що відображають економічні, соціальні та політичні аспекти глобалізації.

У 2013 році відбулася остання інтерпретація розрахунку сучасного індексу глобалізації на основі аналізу найбільш свіжих статистичних даних. Індекс глобалізації обчислюється як сума підіндексів економічної, політичної та соціальної глобалізації з ваговими коефіцієнтами 36%, 37% і 26%, як це показано у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Структура індексу глобалізації (KOF Index of Globalization) та вагомість його складових

Найменування індексу, підіндексу, показника	Вагомість, %
1. Індекс економічної глобалізації	36
1.1. Підіндекс «Фактичні змінні»	50
1.1.1. Торгівлі у % до ВВП	21
1.1.2. Прямі іноземні інвестиції у формі акцій, у % до ВВП	28
1.1.3. Портфельні інвестиції у % до ВВП	24
1.1.4. Отримані доходи іноземними громадянами, у % до ВВП	27
1.2. Підіндекс «Обмеження»	50
1.1.1. Приховані бар'єри імпорту	24
1.1.2. Середня тарифна ставка	27
1.1.3. Податки на міжнародну торгівлю у % до поточних доходів	26
1.1.4. Обмеження на рахунки операцій з капіталом	23
2. Індекс соціальної глобалізації	37
2.1. Підіндекс «Дані про персональні контакти»	34
2.1.1. Телефонний трафік	25
2.1.2. Перекази коштів у % до ВВП	3
2.1.3. Міжнародний туризм	26

Продовження табл. 2.2

Найменування індексу, підіндексу, показника	Вагомість, %
2.1.4. Іноземне населення у % до загального населення	21
2.1.5. Міжнародні листи на душу населення	24
2.2. Підіндекс «Дані про інформаційні потоки»	35
2.2.1. Користувачі Інтернету на 1000 осіб населення	33
2.2.2. Телебачення на 1000 осіб населення	36
2.2.3. Торгівля газетами у % до ВВП	31
2.3. Підіндекс «Дані про культурну інтеграцію»	31
2.3.1. Кількість ресторанів «Макдональдс» на душу населення	45
2.3.2. Кількість магазинів «ІКЕА» на душу населення	45
2.3.3. Торгівля книгами у % до ВВП	10
3. Індекс політичної глобалізації	26
3.1. Посольства в країні	25
3.2. Членство країни в міжнародних організаціях	28
3.3. Участь країни в місіях Ради безпеки ООН	22
3.4. Міжнародні договори	26

Джерело: сформовано на основі: 2013 KOF Index of Globalization. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2013/03/25/

Для всіх країн, охоплених даним дослідженням, складається рейтинг за індексом глобалізації, який вказує їх місце серед інших досліджуваних держав. Джерелами інформації при побудові індексу глобалізації служать спеціалізовані бази даних Світового банку, Міжнародного валютного фонду, ООН, Міжнародного телекомунікаційного союзу, інших міжнародних організацій та статистичних інститутів. Перейдемо до аналізу індексу економічної глобалізації.

Методика обрахунку індексу економічної глобалізації передбачає дві групи показників. Перша група (підіндекс), що носить назву «Фактичні змінні», містить 4 показники – питома вага обсягу зовнішньої торгівлі у ВВП, %; обсяг прямих іноземних інвестицій у формі акцій, у % до обсягу ВВП; частка обсягу портфельних інвестицій у ВВП, %; обсяг отриманих доходів іноземними громадянами у % до ВВП. Друга група (підіндекс), названа «Обмеження», містить також 4 показника – приховані бар'єри імпорту; середня тарифна ставка; частка податків на між-

народну торгівлю у поточних доходах; обмеження на рахунки операцій з капіталом (див. табл. 2.2). Тоді формула обрахунку індексу економічної глобалізації набуває вигляду:

$$IEG = 0{,}5\ AF + 0{,}5\ R = 0{,}5\ (0{,}21\ T + 0{,}28\ FDI + 0{,}24\ PI + 0{,}27\ IPFN + 0{,}24\ HIB + 0{,}27\ MTR + 0{,}26\ TIT + 0{,}23\ CAR), \quad (2.5)$$

де IEG – Index of Economic Globalization – індекс економічної глобалізації;

AF – Actual Flows – підіндекс фактичних змінних, %;

R – Restrictions – підіндекс обмежень, %;

T – Trade, percent of GDP – питома вага обсягу торгівлі у ВВП, %;

FDI – Foreign Direct Investment, stocks, percent of GDP – обсяг прямих іноземних інвестицій у формі акцій, у % до обсягу ВВП;

PI – Portfolio Investment, percent of GDP – частка обсягу портфельних інвестицій у ВВП, %;

IPFN – Income Payments to Foreign Nationals, percent of GDP – обсяг отриманих доходів іноземними громадянами, у % до ВВП;

HIB – Hidden Import Barriers – приховані бар'єри імпорту;

MTR – Mean Tariff Rate – середня тарифна ставка;

TIT – Taxes on International Trade, percent of current revenue – частка податків на міжнародну торгівлю у поточних доходах;

CAR – Capital Account Restrictions – обмеження на рахунки операцій з капіталом.

При побудові розрахунку індексу глобалізації проводять нормування кожної змінної за шкалою від одного до ста, де 100 є максимальним значенням для конкретної змінної за період 1970–2012 рр. і 1 – мінімальним значенням. Більш високі значення показника відображають вищий рівень глобалізації країни. Коефіцієнти вагомості для розрахунку підіндексів визначаються за допомогою аналізу головних компонент для всієї вибірки країн і років.

Отже, в ході аналізу наявного методичного забезпечення оцінки економічної безпеки національної економіки встановлено, що найбільш прийнятними, але трудомісткими в обрахунках, є методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, розроблені фахівцями Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. Попередньо обґрунтовано доцільність використання результатів обрахунку рівня економічної безпеки України за цією методикою в наступних розділах монографії. Також встановлено, що прийнятною до подальшого застосування є методика Індексу глобалізації KOF, розроблена науковцями Швейцарського економічного інституту та Федерального Швейцарського технологічного інституту.

Висновки та пропозиції

Результати аналізу методичних засад оцінки економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації дозволяють зробити наступні висновки:

1. В умовах впливу глобалізації, як вищої форми інтернаціоналізації світового господарства та процесу, що спонукає зростання взаємозалежності країн світу, основними факторами впливу на економічну безпеку національної економіки виступають глобалізаційні виклики, загрози та ризики, систематизацію яких було проведено. У ході дослідження запропоновано узагальнення визначень цих понять та ієрархічний ланцюг їх співвідношень щодо впливу на економічну безпеку національної економіки.

2. Проведено аналіз методичних основ оцінки економічної безпеки національної економіки. Розглянуто основні історичні віхи становлення комплексних методик оцінки рівня економічної безпеки, починаючи з початку XX ст. Досліджено американський, європейський, російський і вітчизняний досвід формування інтегральних та одиничних показників оцінки рівня економічної безпеки. За результатами порівняльного аналізу встановлено, що найбільш прийнятними, хоч і трудомісткими в обрахунках та зборі статистичних даних, є методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України Міністерства економічного розвитку та торгівлі України 2013 року.

3. Встановлено, що прийнятною до подальшого застосування є методика Індексу глобалізації KOF Швейцарського економічного інституту. Дана методика охоплює економічні, соціальні та політичні аспекти глобалізації, які формалізуються за допомогою підіндексів, індексів і одиничних показників. Індекс глобалізації щороку обраховується для всіх країн світу і достовірно відображає ступінь їх глобалізації. Обґрунтовано доцільність застосування індексу глобалізації України при здійсненні оцінки рівня та економіко-математичного моделювання економічної безпеки України.

Розділ 3

ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЇЇ ЗМІЦНЕННЯ

Економічна глобалізація є однією з головних тенденцій розвитку сучасного світу, що зумовлює необхідність інтеграції української економіки у світову економічну систему. Інноваційний розвиток та зміцнення економічного, інтелектуального, інформаційного потенціалу України за таких умов залежить від її здатності забезпечити високий рівень власної економічної безпеки.

Інтеграція нашої держави до системи світового господарства супроводжується рядом негативних факторів впливу, тому реалізація ефективних заходів щодо мінімізації впливу загроз розвитку національної економіки передбачає дослідження оцінки стану економічної безпеки України.

Економічна безпека держави є складним і багатоаспектним явищем, що відображає стан захищеності національної економіки від впливу загроз зовнішнього і внутрішнього походження (іноді їх називають відповідно екзогенними та ендогенними) та її здатність адаптуватися до перебігу глобалізаційних процесів для забезпечення економічного суверенітету та розширеного суспільного відтворення. Очевидно, що дослідження аспектів оцінки економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації на сьогодні є надзвичайно важливим та актуальним.

У форматі дивергенції впливу факторів глобалізації на економічну безпеку України доведена необхідність застосування методів економіко-математичного моделювання для оцінки її рівня.

3.1. Оцінка рівня економічної безпеки України

У результаті аналізу наявного методичного забезпечення оцінки рівня економічної безпеки національної економіки, наведеного у параграфі 1.3 монографії, встановлено, що найбільш прийнятними до застосування, є діючі нині прикладні методичні рекомендації щодо розрахунку економічної безпеки України 2013 року[1], розроблені для вико-

[1] Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України // Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF.

ристання аналітиками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України при визначенні рівня економічної безпеки національної економіки за півріччями поточного року, що замінила методику розрахунку рівня економічної безпеки України 2007 року, у зв'язку з чим останні розрахунки за методикою (2007) проведено станом на кінець 2011 року. Наклавши графіки розрахованих рівнів економічної безпеки України за обома методиками (рис. 3.1), проведемо порівняльний аналіз.

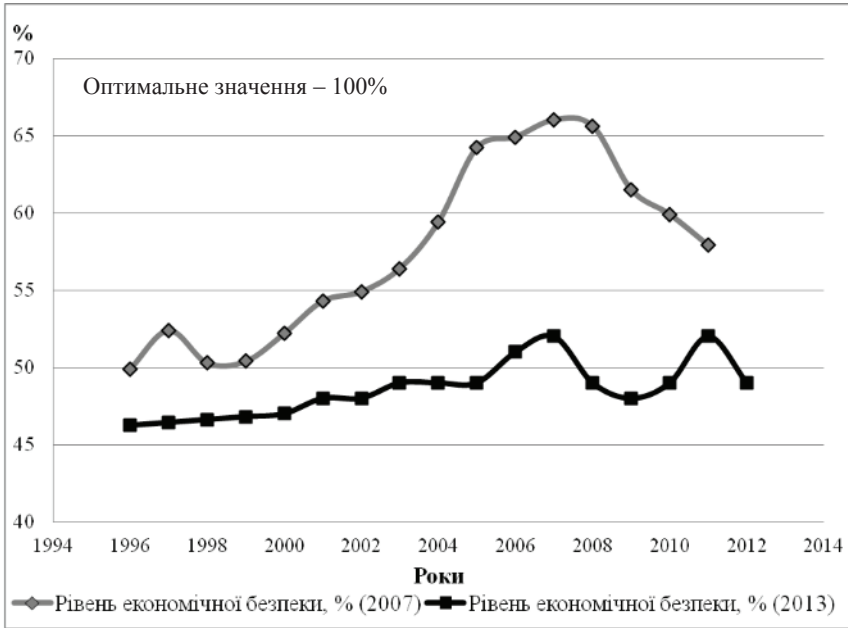

Рис. 3.1. Порівняльна динаміка рівнів економічної безпеки України, обчислених за різними методиками

Джерело: сформовано на основі: Стан економічної безпеки України у 2011 році // Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Серпень 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua.; Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

Примітка: побудовано за допомогою пакету MS Excel. Дані за 1996–1999 рр. рівня економічної безпеки (2013) обчислено методом умовного коригування приведення до співставного.

Як видно з рис. 3.1, графіки рівнів економічної безпеки України до 2007 року мають стійку тенденцію до зростання, при чому в 2007 році в обох випадках значення рівня економічної безпеки досягло свого історичного максимуму, відповідно 66% за Методикою від 2007 року та 52% за Методичними рекомендаціями від 2013 року.

У 2007 році відбувся розворот обох графіків вниз, при чому спадання продовжилося на першому графіку з 2008 року до 2011 року, а для другого – лише з 2008 до 2009 року. Для другого графіку спостерігаємо досягнення 52% у 2011 році та спад на 3% у 2012 році. У зв'язку з тим, що рівень економічної безпеки України на кінець 2012 року Міністерство обчислило за Методичними рекомендаціями 2013 року, в подальших дослідженнях використовуватимемо результати, наведені у звіті за 2012 рік[1].

Головною перевагою методичних рекомендацій 2013 року можна визначити широту охоплення більшості сфер національної економіки через ідентифікацію та оцінку дев'яти складових економічної безпеки держави за 126 показниками-індикаторами, для яких запропоновано відповідні порогові значення. Така система дає можливість дооцінки кількісних параметрів та тенденцій економічної безпеки, оскільки від стану безпеки кожної зі складових залежить дотримання економічної безпеки в цілому. Так, у Методичних рекомендаціях запропоновано 9 складових економічної безпеки держави, зокрема: загальноекономічну (макроекономічну), виробничу, фінансову (в свою чергу включає бюджетну, грошово-кредитну, валютну, боргову, безпеку небанківського фінансового ринку, банківську), інвестиційно-інноваційну, зовнішньоекономічну, соціальну, демографічну, енергетичну та продовольчу.

Перейдемо до аналізу рівня економічної безпеки України. На рис. 3.2 зведено дані інтегрального показника рівня економічної безпеки України.

З рис. 3.2 видно, що протягом 2000–2007 рр. відбувалося стійке зростання рівня економічної безпеки з 47% (історичний мінімум) до 52% (історичний максимум). У 2008–2009 рр. відбулося скорочення рівня безпеки до 48%, а зростання на 3% протягом 2010–2011 рр. У 2012 році, порівняно з 2011 роком, рівень економічної безпеки знизився на 3%. Це сталося насамперед внаслідок сповільнення темпу економічного зростання, нестачі інвестиційних ресурсів, низької кредитної активності та несприятливої зовнішньоекономічної ситуації. Враховуючи, що оптимальним значенням, згідно з Методичними рекомендаціями, є 100%, рівень економічної безпеки удвічі нижчий оптимального. Перейдемо до аналізу рівня економічної безпеки України за її складовими (табл. 3.1).

[1] Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

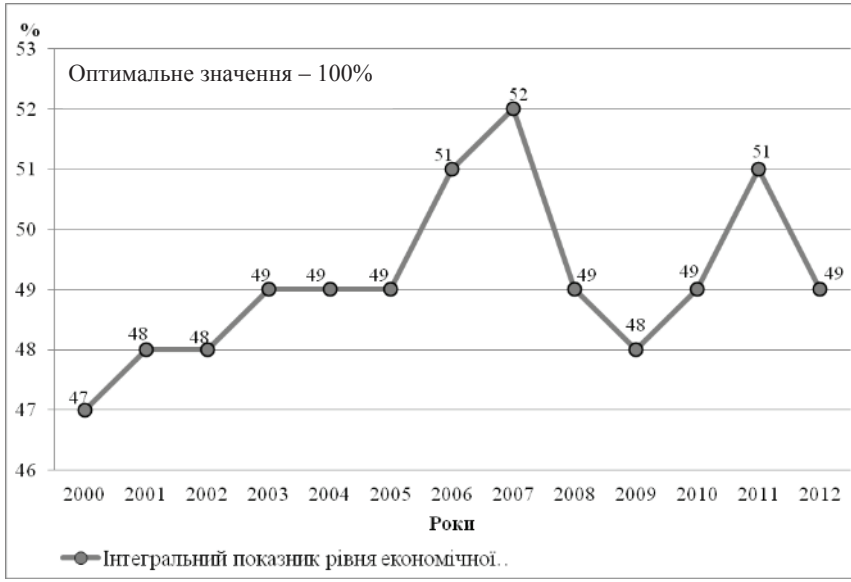

Рис. 3.2. Динаміка інтегрального показника економічної безпеки України

Джерело: зведено на основі: Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

Примітка: побудовано за допомогою пакету MS Excel.

Таблиця 3.1

Динаміка рівня економічної безпеки України за субіндексами складових у 2005–2012 рр., %

Найменування складової	Значення субіндексу складової за роками								Середнє за 6 років
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Енергетична	29	32	32	34	31	34	30	43	33
Інвестиційно-інноваційна	38	36	41	41	34	36	35	34	37
Зовнішньоекономічна	48	45	40	36	40	40	35	30	39
Загальноекономічна (макроекономічна)	30	44	50	43	38	41	53	38	42
Демографічна	43	45	41	44	46	45	53	45	45

Продовження табл. 3.1

Найменування складової	Значення субіндексу складової за роками								Середнє за 6 років
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Економічна безпека в цілому	*49*	*51*	*52*	*49*	*48*	*49*	*51*	*49*	*50*
Соціальна	38	43	53	55	57	56	59	63	53
Фінансова	67	66	66	51	48	50	49	48	56
Виробнича	61	64	62	58	55	53	58	53	58
Продовольча	87	86	85	83	84	90	92	93	88

Джерело: зведено та проведено розрахунки на основі: Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

З табл. 3.1 видно, що протягом 2005–2012 рр. з усіх складових економічної безпеки лише продовольча постійно знаходилася в оптимальній зоні (80–100%), решта складових – у незадовільній (40–60%). У динаміці за 6 років найбільший приріст +25% забезпечила соціальна складова економічної безпеки, що досягла на кінець 2012 року 63%, перейшовши у задовільну зону (60–80%). Найбільше скорочення субіндексу зафіксоване на рівні –19%, що наявне у фінансової складової та -18% – у зовнішньоекономічної.

Детальніше зупинимося на аналізі зовнішньоекономічної складової економічної безпеки України, оскільки вона найбільше пов'язана з глобалізацією економіки та відображає її захищеність від впливу зовнішніх загроз, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю держави. Зовнішньоекономічна безпека України, згідно з Методичними рекомендаціями, оцінюється за допомогою інтегрального показника як суми 11 індикаторів, скоригованих на відповідні коефіцієнти вагомості, бажано в динаміці за кілька років для визначення тенденцій розвитку (табл. 3.2).

З даних, наведених у табл. 3.2, видно, що у 2009 році рівень зовнішньоекономічної безпеки України склав 40% від оптимального і відповідав незадовільній зоні, знизившись на 10% протягом наступних 3 років. Такий стан було спричинено унаслідок суттєвого погіршення значень усіх індикаторів, включно з відкритістю національної економіки. Вирішального впливу на динаміку рівня зовнішньоекономічної безпеки мало зменшення коефіцієнта покриття експортом імпорту, який знижується третій рік поспіль внаслідок випереджаючого зростання обсягів імпорту товарів і послуг над обсягами експортних операцій.

Таблиця 3.2

Динаміка індикаторів зовнішньоекономічної безпеки у 2009–2012 рр.

Індикатори	Коефіцієнт вагомості	Фактичне значення за роками				Зміни (+, -) у 2012 р., порівняно з 2009 р.
		2009	2010	2011	2012	
1. Індекс умов торгівлі (ціновий), %	0,0996	73,8	106,7	104,1	89,0	+15,2
2. Коефіцієнт покриття імпорту експортом, разів	0,1061	0,97	0,95	0,90	0,86	-0,11
3. Завантаженість потужностей при транзиті газу, %	0,0754	53,33	55,24	58,38	47,20	-6,13
4. Завантаженість потужностей при транзиті нафти, %	0,0774	52,0	36,0	31,7	26,0	-26,0
5. Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості у загальному обсязі експорту товарів, %	0,0981	76,3	75,4	74,7	73,3	-3,0
6. Питома вага провідного товару (товарної групи) за виключенням енергетичного імпорту в загальному обсязі експорту товарів, %	0,0877	8,7	7,5	8,6	8,5	-0,2
7. Відкритість економіки, %	0,0835	96,5	104,5	113,7	110,2	+13,7
8. Частка імпорту у внутрішньому споживанні країни, %	0,0992	19,0	20,2	22,1	21,9	+2,9
9. Питома вага провідного товару (товарної групи) в загальному обсязі експорту товарів, %	0,0909	25,8	28,4	27,0	22,3	-3,5
10. Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі експорту товарів, %	0,0885	21,0	25,7	28,6	23,7	+2,7
11. Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі імпорту товарів, %	0,0935	29,60	36,60	35,00	28,40	-1,2
12. Рівень зовнішньоекономічної безпеки, %	х	40	40	35	30	-10

Джерело: зведено та проведено розрахунки на основі: Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

Аналіз також показує, що значні зміни відбулися внаслідок зменшення завантаженості потужностей при транзиті нафти (-26%) та транзиті газу (-6,13%), скорочення індексу умов торгівлі у 2012 році порівно з 2010 та 201 рр. (відповідно -17,7% та -15,1%), а також зростанні й відкритості економіки (+13%)[1]. Разом з тим, погіршилися показники ефективності використання транзитних потужностей магістральної системи України. Максимального рівня зовнішньоекономічна безпека України досягла у 2001 році – 51% (незадовільна зона), про що свідчать дані, наведені на рис. 3.3. Історичний мінімум 30% зафіксовано на кінець 2012 року.

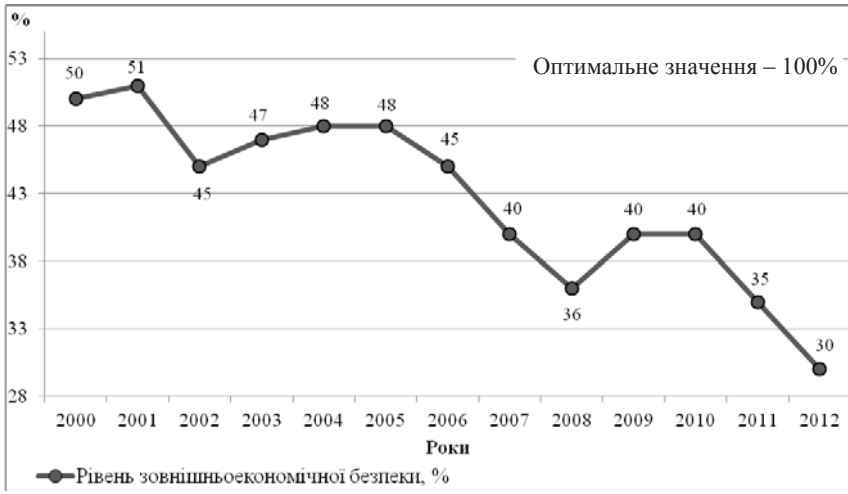

Рис. 3.3. Динаміка рівня зовнішньоекономічної безпеки України протягом 2000–2012 рр.

Джерело: зведено на основі: Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

Примітка: побудовано за допомогою пакету MS Excel.

Таким чином, рівень зовнішньоекономічної безпеки на кінець 2012 року набуває особливо загрозливого стану при становленні України незалежним суб'єктом міжнародної економічної діяльності під впливом глобалізації. Відсутність структурних змін в економіці, спрямованих на

[1] Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

розвиток внутрішнього ринку та імпортозаміщення, а також підвищення рівня вітчизняного експорту викликана під впливом таких факторів:

- випередження темпів зростання імпорту товарів та послуг над експортом, що є причиною збільшення від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі;
- зростання залежності від зовнішньої торгівлі з провідною країною-партнером (Російська Федерація) з 21% на кінець 2009 року до 23,7% на кінець 2012 року, що вказує на високий ступінь відкритості національної економіки та надмірну залежність від зовнішньоекономічної кон'юнктури;
- збільшення питомої ваги імпорту у внутрішньому споживанні на 3%, що свідчить про зниження конкурентоспроможності вітчизняного виробника.

Враховуючи визначені фактори, відновлення національної економіки під впливом глобалізації напряму залежить від покращення зовнішньоекономічної кон'юнктури та нейтралізації впливу загроз зовнішньоекономічній безпеці, до яких належать:

- високий ступінь відкритості національної економіки (відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП у 2012 році становило 110,2% порівняно із 96,5% у 2009 році);
- надмірна залежність від зовнішньоекономічної кон'юнктури;
- погіршення стану зовнішньоторговельного балансу;
- низька частка експортно-орієнтованих галузей;
- недостатній розвиток внутрішнього ринку.

Відтак, за результатами 2012 року рівень зовнішньоекономічної безпеки продемонстрував найглибше зниження серед складових економічної безпеки – на 20 в. п. до 30% (див. рис. 3.3).

Отже, одним з вагомих напрямів залучення України до світогосподарських процесів є забезпечення відповідного рівня її зовнішньоекономічної безпеки. Збереження зазначених вище негативних тенденцій послаблює не тільки рівень зовнішньоекономічної сфери, а й здатність забезпечити сталий розвиток національної економіки в умовах глобалізації та інтеграції у процеси міжнародного поділу праці.

Для покращення стану зовнішньоекономічної безпеки країни з урахуванням впливу глобалізації необхідною є оптимізація структури як експорту (шляхом збільшення обсягів експорту продукції з високою часткою валової доданої вартості), так і імпорту (шляхом диверсифікації каналів постачання енергоносіїв, збільшення імпорту технологій тощо), а також отримання максимальних вигод від участі у вже існуючих міжнародних об'єднаннях (СОТ, СНД, ГУАМ тощо), вирішення питань приєднання до нових економічних союзів, членство в яких дозволить

значно підвищити економічний потенціал країни, рівень конкурентоспроможності її економіки, а також рівень життя громадян.

Вважаємо, що серед виділених в Методиці 126 індикаторів, що утворюють відповідні індекси складових економічної безпеки, слід визначити основні, які більш тісно пов'язані з явищем глобалізації. Крім індикаторів зовнішньоекономічної безпеки виокремимо наступні (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Динаміка індикаторів складових економічної безпеки держави, пов'язаних із впливом глобалізації в 2009–2012 рр.

Індикатори	Фактичне значення за роками				Зміни (+, -) у 2011 р., порівняно з 2008 р.
	2009	2010	2011	2012	
1. Відношення обсягу ВВП на одну особу до середнього значення у країнах ЄС-27, %	7,8	9,1	10,2	11,7	+3,9
2. Загальний коефіцієнт міграційного приросту (на 10000 осіб)	2,9	3,5	3,7	13,5	+10,6
3. Співвідношення імпортної ціни на газ в Україні та Європі, рази	0,66	0,87	0,80	1,00	+0,34
4. Різниця індексу промислового виробництва України та Росії, в. п.	-12,6	+3,0	+2,9	-4,4	+8,2
5. Різниця індексу валової доданої вартості промисловості України та Китаю, в. п.	-28,3	-7,9	-9,3	-11,2	+17,1
6. Середнє співвідношення обсягів ВДВ промисловості України та ВДВ промисловості окремих країн Європи, %	22,22	22,47	22,22	22,16	-0,06
7. Індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США	103,7	99,4	100,7	100,0	-3,7
8. Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	4,9	5,2	3,6	2,8	-2,1
9. Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	90,3	86,0	77,2	76,6	-13,7
10. Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	4,0	4,2	4,2	3,8	-0,2
11. Розмір економіки України, % до світового ВВП	0,20	0,21	0,24	0,25	+0,05

Продовження табл. 3.3

Індикатори	Фактичне значення за роками				Зміни (+, -) у 2011 р., порівняно з 2008 р.
	2009	2010	2011	2012	
12. Частка продажу імпортних продовольчих товарів через торговельну мережу підприємств, %	11,6	11,8	12,8	13,7	+2,1
13. Відношення середньомісячної зарплати, нарахованої в середньому за оплачену годину, у країнах ЄС-27 та в Україні, рази	16,5	15,9	14,8	12,12	-4,38
14. Частка імпорту палива з однієї країни (компанії) у загальному обсязі його імпорту, %	56,0	61,1	54,1	61,2	+5,2

Джерело: зведено та проведено розрахунки на основі: Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

Дані табл. 3.3 ілюструють відставання розвитку економіки України від поточного розвитку країн ЄС-27 у 8,5 рази (відношення обсягу ВВП на одну особу до середнього в країнах ЄС-27 склало 11,7%). При цьому на кінець 2012 року середньомісячна заробітна плата у Європі вища у 8,3 рази, ніж в Україні. Дані табл. 3.3 також демонструють зростання залежності національної економіки від імпорту палива з однієї країни на 61,2%, але зниження частки зовнішнього боргу у ВВП на 13,7 в. п., яка скала на кінець 2012 року 76,6%.

Таким чином, провівши аналіз індикаторів, пов'язаних з глобалізацією, оцінку яких передбачають методичні рекомендації 2013 року, можна зробити висновок, що вплив глобалізаційних викликів на економіку нашої держави значний, у зв'язку з чим рівень зовнішньоекономічної безпеки перебував у зоні небезпечного стану.

Основним показником, який доцільно покласти в основу оцінки впливу глобалізації на стан економічної безпеки України, буде інтегральний показник її рівня, розрахований Мінекономрозвитку за 2000–2012 рр. Як зазначалося вище, даний інтегральний показник поєднує 126 одиничних показників-індикаторів – абсолютних і відносних, що відображають достатньо широко переважну більшість аспектів економічної безпеки держави. При цьому переважна більшість науковців проводить оцінку економічної безпеки держави, використовую-

чи методику[1]. У той же час, враховуючи мету й завдання даного монографічного дослідження, вважаємо необхідним доопрацювання існуючої методики. Для застосування інтегрального показника економічної безпеки України з врахуванням впливу економічної глобалізації та його оцінки необхідним є запропонування поетапного підходу до такої оцінки.

На нашу думку, основна мета розробленого поетапного підходу щодо оцінки впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки повинна полягати в обґрунтуванні раціональних рішень щодо підвищення рівня економічної безпеки з урахуванням впливу глобалізаційних загроз. При цьому основним концептуальним аспектом, на якому буде базуватися поетапний підхід, є дослідження впливу основних показників розвитку національної економіки на інтегральний показник рівня економічної безпеки України, що синтезує в собі 126 індикаторів, і визначення за максимальним значенням коефіцієнта парної кореляції (відображає щільність або тісноту кореляційного зв'язку між досліджуваними економічними явищами), який показник впливає найбільше. Реалізація головної мети має свою специфіку, зокрема:

по-перше, потрібно здійснити відбір основних макроекономічних соціально-економічних показників розвитку, динаміка яких якомога достовірніше відображатиме стан економічної безпеки національної економіки;

по-друге, доцільно провести порівняльний аналіз динаміки інтегрального показника рівня економічної безпеки України з кожним із вибраних макроекономічних показників за період з 2000 до 2012 рр., оскільки лише за цей час Міністерством економічного розвитку і торгівлі України проведено розрахунки фактичного значення інтегрального показника рівня економічної безпеки за новими методичними рекомендаціями 2013 року;

по-третє, необхідно апробувати всі можливі форми зв'язку між відібраними показниками розвитку національної економіки та рівнем економічної безпеки та обрати найбільш значимі з них для проведення якісного порівняльного аналізу.

Отже, для проведення подальших досліджень реалізації поетапного підходу щодо оцінки впливу глобалізації на стан економічної безпеки України, варто запропонувати наступну послідовність дій (рис. 3.4).

[1] Методика розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ міністерства економіки України № 69 від 02 березня 2007 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

Рис. 3.4. Блок-схема поетапних напрямів оцінки впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки

Авторська розробка

У рамках виконання першого етапу реалізації методичного підходу щодо оцінки стану економічної безпеки національної економіки в умовах економічної глобалізації необхідно визначити основні показники соціально-економічного розвитку, за якими можна було б оцінювати стан економічної безпеки національної економіки. Розглянувши основні соціально-економічні показники, наведені у статистичному щорічнику України за 2012 рік[1], та на сайтах Міністерства економічного розвитку і торгівлі України[2], було прийняте рішення взяти для оцінки такі:

[1] Статистичний щорічник України за 2012 рік [Текст] / За ред. О.Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2013. – С. 25–26.

[2] Таблиця основних показників економічного розвитку України // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

- валовий внутрішній продукт (ВВП) у фактичних цінах;
- ВВП у розрахунку на одну особу;
- наявні доходи населення;
- реалізована продукція промисловості;
- доходи зведеного бюджету;
- експорт товарів і послуг;
- імпорт товарів і послуг;
- економічно активне населення;
- прямі іноземні інвестиції в Україну;
- прямі іноземні інвестиції з України.

Даний перелік показників соціально-економічного розвитку національної економіки також було сформовано на основі аналізу праць таких авторів, як І.М. Буценко та Ю.В. Ілясова[1], Ю.П. Дудка[2], І.І. Кукурудза[3], Д.О. Харинович[4], які для оцінки економічної глобалізації пропонують використовувати значну кількість показників, у тому числі й ті, що наведено в переліку.

Є підстави вважати, що динаміка кожного з показників, які будуть досліджуватися, відображатиме стан економічної безпеки національної економіки України. Тому доцільно перейти до другого етапу методичного підходу щодо оцінки стану економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації, який полягає у проведенні порівняльного аналізу динаміки відповідного соціально-економічного показника з інтегральним показником рівня економічної безпеки України за 2000–2012 рр. Цей період часу взято для аналізу у зв'язку з тим, що всі розрахунки офіційних статистичних даних проводилися у національній грошовій одиниці гривні або ж за її офіційним курсом відносно долара США. До того ж, 12 років дослідження є досить значним проміжком для обґрунтування авторських наукових положень та отриманих результатів. У додатку Б зведено вихідні дані для аналізу.

На рис. 3.5 наведено графік інтегрального показника рівня економічної безпеки України та діаграму обсягу ВВП у фактичних цінах. Графіки попарного зіставлення решти показників зведено у додатку В.

---

[1] *Буценко І.М.* Показники оцінки процесу економічної глобалізації / І.М. Буценко, Ю.В. Іллясова // Экономика Крыма. – 2011. – № 1(34). – С. 498–501.

[2] *Дудка Ю.П.* Парадигма економічної глобалізації та її значення у формуванні концептуальної матриці економічної безпеки / Ю.П. Дудка // Економічний простір. – 2009. – № 22/1. – С. 45–57.

[3] *Кукурудза І.І.* Глобалізація економіки: сутність, виклики та перспективи для України / І.І. Кукурудза // Вісник Черкаського університету. – 2012. – № 4(217). – С. 120–127.

[4] *Харинович Д.О.* Зовнішньоекономічна безпека України : економічні проблеми і загрози глобалізації / Д.О. Харинович // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2009. – № 4 – С. 90–104.

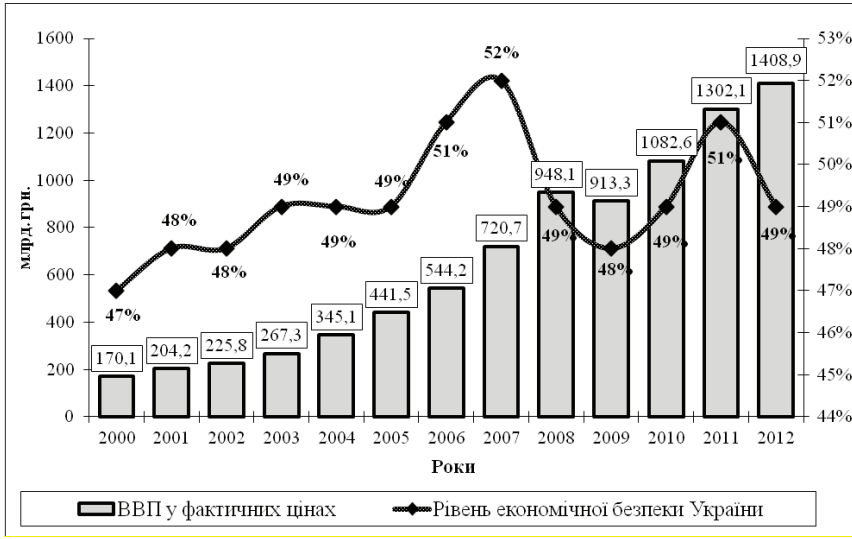

Рис. 3.5. Порівняльна динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки та обсягу ВВП у фактичних цінах за 2000–2012 рр.

Джерело: сформовано на основі: Валовий внутрішній продукт // Офіційний сайт Державної служби статистики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua.; Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.**;** Статистичний щорічник України за 2012 рік [Текст] / За ред. О.Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2013. – С. 25..

Примітка: побудовано за допомогою пакету MS Excel.

З даних рис. 3.5 видно, що за останніх 12 років обсяг номінального ВВП збільшився у 8,3 рази – з 170,1 млрд. грн. у 2000 році до 1,4 трлн. грн. у 2012 році. При цьому рівень економічної безпеки зріс на 2 в. п. На кінець 2009 року під впливом світової фінансової кризи відбулося скорочення обсягу номінального ВВП на 3,7%, проте, вже за підсумком 2010 року номінальний ВВП зріс на 19%, порівняно з 2009 роком, а у 2012 році – на 8%, порівняно з 2011 роком. Рівень економічної безпеки за 2000–2007 рр. збільшився на 5%, а протягом 2008–2009 рр. зменшився на 4%. Протягом 2010–2011 рр. відбулося зростання рівня економічної безпеки на 4% і зниження протягом 2012 року на 2%. Середньорічний темп зростання обсягу ВВП у фактичних цінах склав близько 120%.

На основі даних, наведених у додатку В, можна спостерігати, що за період аналізу обсяг ВВП на душу населення збільшився у 9 разів – з 3,4 тис. грн. у 2000 році до 30,9 тис. грн. у 2012 році. При цьому рівень

економічної безпеки зріс на 2 в. п. На кінець 2009 року під впливом світової фінансової кризи відбулося скорочення обсягу ВВП у розрахунку на одну особу на 3,2, а рівня економічної безпеки – на 1 в. п. Середньорічний темп зростання обсягу ВВП у розрахунку на одну особу склав 120%. За період аналізу обсяг наявних доходів населення збільшився у 11 разів – з 128,7 млрд. грн. у 2000 році до у 1,4 трлн. грн. у 2012 році, забезпечивши стійку тенденцію до зростання. При цьому рівень економічної безпеки зріс на 2 в. п. Середньорічний темп зростання обсягу наявних доходів населення склав 122%.

Обсяг реалізації продукції промисловості збільшився у 7,7 рази – з 183 млрд. грн. у 2000 році до 1,4 трлн. грн. у 2012 році. При цьому рівень економічної безпеки зріс на 2 в. п. На кінець 2009 року під впливом світової фінансової кризи відбулося скорочення обсягу реалізації продукції промисловості на 12%, а рівня економічної безпеки – на 1 в. п. Середньорічний темп зростання обсягу реалізації продукції промисловості склав 118,5%.

На кінець 2009 року, порівняно з 2008 роком, під впливом світової фінансової кризи відбулося скорочення доходної частини зведеного бюджету на 8%, у наступні роки відбувалося зростання, при чому середньорічний темп росту склав 120%. Відповідно, рівень економічної безпеки у 2009, порівняно з 2008 роком, зменшився на 1 в. п., а у 2011 році досяг рівня 51%, зменшившись на 2% у 2012 році. Середньорічний темп зростання обсягу доходів зведеного бюджету склав 120,6%.

Обсяг експорту збільшився у 4,6 рази – з 18,1 млрд. дол. США у 2000 році до у 82,4 млрд. дол. США у 2012 році, забезпечивши тенденцію до зростання. При цьому рівень економічної безпеки зріс на 2 в. п. Під впливом світової фінансової кризи у 2009 році, порівняно з 2008 роком, обсяг експорту товарів і послуг зменшився на 37,4%, а рівень економічної безпеки України – на 1 в. п. Середньорічний темп зростання обсягу експорту товарів і послуг склав 113,5%.

На відміну від попереднього показника, обсяг імпорту збільшився у 6 разів – з 15,1 млрд. дол. США у 2000 році до у 91,4 млрд. дол. США у 2012 році, забезпечивши тенденцію до зростання. При цьому рівень економічної безпеки зріс на 2 в. п. Під впливом світової фінансової кризи у 2009 році, порівняно з 2008 роком, обсяг імпорту товарів і послуг зменшився на 45%, а рівень економічної безпеки України – на 1 в. п. Середньорічний темп зростання обсягу імпорту товарів і послуг склав 116,2%.

Чисельність економічно активного населення зменшилася на 3,6% – з 22,8 млн. осіб у 2000 році до 22,0 млн. осіб у 2012 році, забезпечивши тенденцію до скорочення. При цьому рівень економічної безпеки зріс

на 2 в. п. Середньорічний темп спадання чисельності економічно активного населення України склав 99,7%.

Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну збільшився у 14 разів – з 3,9 млрд. дол. США у 2000 році до 54,4 млрд. дол. США у 2012 році, забезпечивши стійку тенденцію до зростання. При цьому рівень економічної безпеки зріс на 2 в. п. Середньорічний темп зростання обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну склав 124,6%.

Майже в 38 разів збільшився показник обсягу прямих інвестицій з України – з 170,3 млн. дол. США у 2000 році до 6,5 млрд. дол. США у 2012 році, забезпечивши стійку тенденцію до зростання та суттєвий стрибок у 2007 році, порівняно з 2006 роком, збільшившись у 25,5 разів. При цьому рівень економічної безпеки зріс на 2 в. п. Середньорічний темп зростання обсягу прямих інвестицій з України склав 135,4%. Слід також вказати на негативний фактор виходу іноземного інвестора з української економіки протягом 2007–2012 рр., оскільки сумарний обсяг прямих іноземних інвестицій з України в цей період склав 32,4 млрд. дол. США, тоді як протягом 2000–2006 рр. їх сумарний обсяг становив всього 49,2 млн. дол. США. Це дає підстави розглядати показник обсягу прямих іноземних інвестицій з України як загрозу її економічній безпеці.

Перейдемо до реалізації третього етапу методичного підходу щодо оцінки стану економічної безпеки національної економіки в умовах економічної глобалізації, в рамках якого необхідно визначити найбільш прийнятну форму зв'язку між соціально-економічними показниками та рівнем економічної безпеки національної економіки. При цьому варто врахувати, що будь-яка динаміка соціально-економічних показників за 2000–2012 рр. відповідатиме динаміці рівня економічної безпеки з мінімальним значенням 47% та максимальним – 52%, яке всього у 1,1 рази більше. Наприклад, як зазначалося вище, обсяг ВВП збільшився у 8 разів, а це буде зіставлятися з темпом зростання рівня економічної безпеки у 2012 році, порівняно з 2000 роком, який склав всього 104%. Для згладжування таких диспропорцій найбільш популярними формами зв'язку є модель експоненційної кривої (формула 3.1), лінійна модель (формула 3.2), логарифмічна функція (формула 3.3) та степенева функція (формула 3.4).

$$y = a_0 \cdot e^{a_1 x}, \tag{3.1}$$

$$y = a_0 + a_1 x, \tag{3.2}$$

$$y = a_0 + a_1 \ln(x), \tag{3.3}$$

$$y = a_0 \cdot x^{a_1}, \tag{3.4}$$

де y – залежна змінна (у нашому випадку інтегральний показник економічної безпеки України);

x – незалежна змінна (відповідний соціально-економічний показник);

a_0 – вільний член рівняння;

a_1, – параметр рівняння або коефіцієнт регресії, який показує, на скільки одиниць змінюється залежна змінна при зростанні незалежної змінної на 1 одиницю.

Для забезпечення точності аналізу побудовано графік, де незалежною змінною взяти відповідний соціально-економічний показник розвитку національної економіки, а залежною змінною – рівень економічної безпеки держави. Після чого побудовані лінії тренду за кожною з формул 3.1–3.4 з рівнями апроксимації R^2 і відібрати те рівняння, R^2 якого буде максимальним.

Графічними засобами MS Excel побудуємо графік залежності інтегрального показника, що характеризує стан економічної безпеки України від обсягу номінального ВВП, додавши лінію тренду з рівняннями та рівнями апроксимації R^2 (рис. 3.6). Графіки показників, що залишилися, зведено у додатку Г.

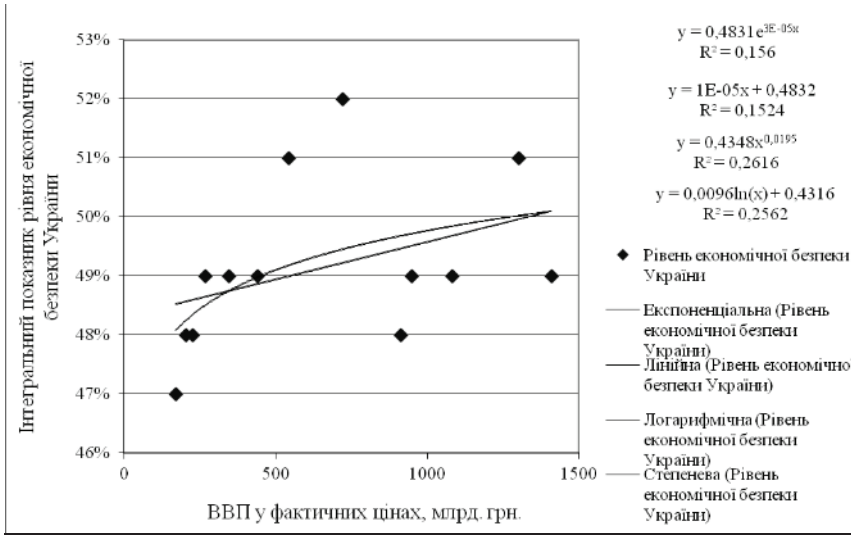

Рис. 3.6. Рівняння регресії і достовірність апроксимації зв'язку між інтегральним показником рівня економічної безпеки України та ВВП у фактичних цінах за 2000–2012 рр.

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel.

Дані рис. 3.6 свідчать, що між інтегральним показником рівня економічної безпеки України та обсягом номінального ВВП існує прямий зв'язок (підтвердженням цього є дані рис. 3.5), точність апроксимації якого складає всього 26% і є незадовільною. При цьому збільшення обсягу ВВП у фактичних цінах на 1% може спричинити зростання рівня економічної безпеки на 0,02%.

Результати порівняльного аналізу динаміки інтегрального показника рівня економічної безпеки України та 10 показників соціально-економічного розвитку національної економіки зведено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Результати статистичної оцінки зв'язку макроекономічних показників з рівнем економічної безпеки України

Найменування показника	Рівняння зв'язку*	Достовірність зв'язку (R^2)	Щільність зв'язку (R)	F-критерій
1. ВВП у фактичних цінах (X_1)	$Y = 0{,}4348\ X_1^{0{,}0195}$	0,2616	0,5115	1,949
2. ВВП у розрахунку на одну особу (X_2)	$Y = 0{,}4118\ X_2^{0{,}019}$	0,2636	0,5134	1,969
3. Наявні доходи населення (X_3)	$Y = 0{,}4437\ X_3^{0{,}017}$	0,2419	0,4918	1,755
4. Реалізована продукція промисловості (X_4)	$Y = 0{,}4296\ X_4^{0{,}021}$	0,2843	0,5332	2,185
5. Доходи зведеного бюджету (X_5)	$Y = 0{,}4471\ X_5^{0{,}019}$	0,2712	0,5208	2,047
6. Експорт товарів і послуг (X_6)	$Y = 0{,}4366\ X_6^{0{,}032}$	0,3596	0,5997	3,088
7. Імпорт товарів і послуг (X_7)	$Y = 0{,}4452\ X_7^{0{,}027}$	0,3775	0,6144	3,335
8. Економічно активне населення (X_8)	$Y = 80459\ X_8^{-1{,}199}$	0,1627	0,4034	1,069
9. Прямі іноземні інвестиції в Україну (X_9)	$Y = 0{,}4701\ X_9^{0{,}016}$	0,2895	0,5381	2,241
10. Прямі інвестиції з України (X_{10})	$Y = 0{,}4718\ X_{10}^{0{,}006}$	0,1509	0,3885	0,977

Джерело: сформовано на основі даних додатку Г.

Примітка: розраховано за допомогою пакету MS Excel. *Y – інтегральний показник рівня економічної безпеки України.

З даних табл. 3.4 та додатку Г видно, що між інтегральним показником рівня економічної безпеки України та обсягом ВВП у розрахунку на одну особу існує прямий зв'язок, тобто збільшення обсягу ВВП на душу населення на 1% може спричинити зростання рівня економічної безпеки на 0,019%. Коефіцієнт парної детермінації (він же рівень апроксимації тренду) $R^2 = 0,2616$ свідчить про незадовільну апроксимацію отриманої моделі, що підтверджує і фактичне значення F-критерію Фішера 1,949, що менше табличного 3,23 при рівні значущості $\alpha = 0,1$.

Між інтегральним показником рівня економічної безпеки України та обсягом наявних доходів населення існує прямий зв'язок, тобто збільшення обсягу наявних доходів на 1% може спричинити зростання рівня економічної безпеки на 0,017%. Коефіцієнт парної детермінації свідчить про незадовільну апроксимацію тренду.

Збільшення обсягу реалізації продукції промисловості на 1% може спричинити зростання рівня економічної безпеки на 0,021%. Коефіцієнт парної детермінації свідчить, що дана функція на 28,4% достовірно апроксимує зв'язок між даними показниками. Збільшення обсягу доходів зведеного бюджету на 1% може спричинити зростання рівня економічної безпеки на 0,019%. Збільшення обсягу експорту товарів і послуг на 1% може спричинити зростання рівня економічної безпеки на 0,032%. Збільшення обсягу імпорту товарів і послуг на 1% може спричинити зростання рівня економічної безпеки на 0,027%. Збільшення чисельності економічно активного населення на 1% може спричинити скорочення рівня економічної безпеки на 1,2%. Збільшення обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну на 1% може спричинити зростання рівня економічної безпеки на 0,016%. Збільшення обсягу прямих інвестицій з України на 1% може спричинити зростання рівня економічної безпеки на 0,006%.

З даних, наведених у табл. 3.4 також видно, що найбільші числові значення коефіцієнтів парної детермінації та кореляції, що склали відповідно 0,3775 та 0,6144, характеризують наявний між інтегральним показником економічної безпеки України та обсягом імпорту товарів і послуг прямий кореляційний зв'язок середньої щільності. Це також підтверджує фактичне значення F-критерію Фішера 3,335, що більше табличного 3,23 при рівні значущості $\alpha = 0,1$.

Отже, на основі проведеної оцінки за 2000–2012 рр. встановлено, що стан економічної безпеки України найбільш тісно пов'язаний з обсягами експорту та імпорту товарів і послуг.

3.2. Дивергенція впливу глобалізації на стан економічної безпеки

Глобалізацію з позиції впливу на стан економічної безпеки національної економіки необхідно розглядати у двох аспектах – по-перше, як сукупність позитивних глобалізаційних факторів зовнішнього походження (наприклад, вигоди, які отримує національна економіка при входженні країни в міжнародні об'єднання, економічне зростання світової економіки, ріст міжнародного попиту на експортні групи товарів тощо), по-друге, як сукупність глобалізаційних загроз зовнішнього походження що знижують рівень економічної безпеки національної економіки (наприклад, зростання зовнішнього державного боргу, існуючі обмеження у здійсненні зовнішньої торгівлі, збільшення обсягів імпорту тощо).

Оскільки у попередньому параграфі монографії проведено оцінку стану економічної безпеки держави з використанням методичних рекомендацій розрахунку рівня економічної безпеки, доцільно перейти до оцінки рівня економічної глобалізації України за єдиною існуючою міжнародною методикою[1], аналіз якої проведено у параграфі 1.3 монографії (див. табл. 1.9 і формулу 1.5). Щодо України, то динаміка індексу глобалізації, розрахованого за 1991–2012 рр., має особливі тенденції. Проведемо аналіз індексу економічної глобалізації України у динаміці за 22 роки за його складовими (табл. 3.5).

З даних, наведених у табл. 3.5, видно, що станом на кінець 2012 року індекс економічної глобалізації України склав 67,4%, що на 16,5% більш середнього рівня (який складає 51%). Історичний максимум індексу економічної глобалізації, який склав 67,4%, для України було зафіксовано у 2012 році. Історичний мінімум, що становив 32,5%, було встановлено у 1992 році. При цьому з 1992 року прослідковується тенденція до зростання індексу економічної глобалізації, середньорічний приріст якого склав 3,5%. Загальний приріст індексу глобалізації у 2012 році, порівняно з 1991 роком, склав 206,3%. Це означає, що економіка України стала все більш глобалізованою і залежною від перебігу світових соціально-економічних процесів.

[1] 2013 KOF Index of Globalization. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2013/03/25/variables_2013.pdf.

Таблиця 3.5

Динаміка індексу економічної глобалізації України, %

Роки	Підіндекс фактичних змінних	Підіндекс обмежень	Індекс економічної глобалізації	Темп зростання індексу економічної глобалізації	
				у % до попереднього року	у % до 1991 року
1991	27,45	37,88	32,66	н/д	100,00
1992	26,60	38,33	32,46	99,39	99,39
1993	28,09	41,76	34,93	107,59	106,93
1994	33,08	42,68	37,88	108,45	115,96
1995	41,18	43,59	42,39	111,90	129,77
1996	42,48	44,05	43,27	102,07	132,45
1997	42,15	44,51	43,33	100,14	132,64
1998	47,84	46,42	47,13	108,78	144,29
1999	55,58	47,36	51,47	109,20	157,56
2000	60,25	49,02	54,64	106,16	167,27
2001	55,11	45,19	50,15	91,79	153,53
2002	53,88	48,59	51,24	102,17	156,86
2003	54,44	46,10	50,27	98,11	153,90
2004	55,57	50,89	53,23	105,89	162,96
2005	57,88	53,05	55,46	104,20	169,80
2006	60,80	52,61	56,70	102,23	173,59
2007	63,87	55,47	59,67	105,24	182,68
2008	65,94	57,94	61,94	103,80	189,62
2009	74,50	59,77	67,14	108,40	205,54
2010	73,27	56,41	64,84	96,58	198,51
2011	н/д	н/д	62,09	95,76	190,09
2012	н/д	н/д	67,39	108,54	206,31
Середнє	х	х	50,92	103,51	х

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі: Офіційний сайт «KOF Index of Globalization» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/.

Проведемо аналіз індексу економічної глобалізації в розрізі рейтингу країн (табл. 3.6). Всього до рейтингу включено 150 країн, статистичні дані яких було взято з доступних джерел і оброблено. У рейтингу країн за рівнем індексу економічної глобалізації, що перевищив рівень середнього (50%), Україна посіла 64 місце зі 112.

Таблиця 3.6

Рейтинг окремих країн світу за індексом економічної глобалізації (станом на кінець 2012 року)

Номер у рейтингу	Назва країни	Індекс економічної глобалізації, %
1	Сінгапур	97,39
2	Люксембург	94,63
3	Ірландія	93,27
4	Мальта	92,23
5	Бельгія	92,15
6	Нідерланди	91,91
7	Угорщина	90,50
8	Швеція	88,98
9	Бахрейн	88,96
10	Об'єднані Арабські Емірати	88,74
11	Естонія	88,39
12	Чехія	86,32
13	Данія	86,0
14	Австрія	85,98
15	Кіпр	85,84
19	Чилі	83,26
22	Нова Зеландія	80,79
23	Ізраїль	78,99
29	Грузія	76,72
30	Малайзія	76,38
35	Канада	76,05
36	Маврикій	75,80

Продовження табл. 3.6

Номер у рейтингу	Назва країни	Індекс економічної глобалізації, %
40	Польща	73,96
44	Німеччина	72,52
49	Казахстан	69,47
61	Україна	67,39
79	США	60,83
98	Росія	54,56
107	Китай	51,25
117	Білорусь	46,67
120	Японія	45,84
129	Індія	43,73

Джерело: сформовано та проведено розрахунки за 2012 рік на основі: Офіційний сайт «KOF Index of Globalization» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/.

І місце в рейтингу країн за рівнем індексу економічної глобалізації зайняв Сінгапур (97,4%), ІІ місце – Люксембург (94,6%), ІІІ місце – Ірландія (93,3%). Найбільш економічно глобалізованою країною Азії можна вважати Бахрейн (9 місце, 89%). Серед країн Європи, що не входять до ЄС-27, найвищий рейтинг у Грузії – 29 місце, 76,7%. Нова Зеландія на 22 місці зі значенням індексу економічної глобалізації 80,8%. Серед представників Північної Америки найбільш економічно глобалізованою є Канада – 35 місце, 76,1%. Найбільш економічно глобалізованою країною Південної Америки визначено Чилі – 19 місце, 83,3%. На Африканському континенті лідером є Маврикій – 36 місце, 75,8%. Найближчі сусіди України Росія і Білорусь посіли 108 та 117 місця відповідно.

Викликає інтерес той факт, що рівень економічної глобалізації США складає 60,8% (79 місце рейтингу), Китаю – 51,3% (107 місце), Японії 45,8% (120 місце). При цьому, за показником ВВП на душу населення США посідає 11 місце (48,1 тис. дол. США), Японія – 37 місце (34,3 тис. дол. США)[1]. Тобто можна зробити висновок про невідповідність

[1] ВВП – на душу населения (по ППС) 2011 // Статистика стран мира. Экономика, численность населения, государственное устройство стран мира. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iformatsiya.ru/tabl/897-vvp-na-dushu-naseleniya-po-pps-2011.html.

рівня економічної глобалізації рівню економічного розвитку для деяких країн, одним із показників якого є ВВП на душу населення. Проте дану гіпотезу варто дослідити більш ґрунтовно.

У контексті дослідження впливу глобалізації на стан економічної безпеки України обґрунтуємо, який вплив здійснює глобалізація на розвиток національної економіки. З цією метою нами здійснено порівняльний аналіз базисних індексів рівня економічної глобалізації та фізичного обсягу ВВП України, відносно базисного 1991 року (рис. 3.7).

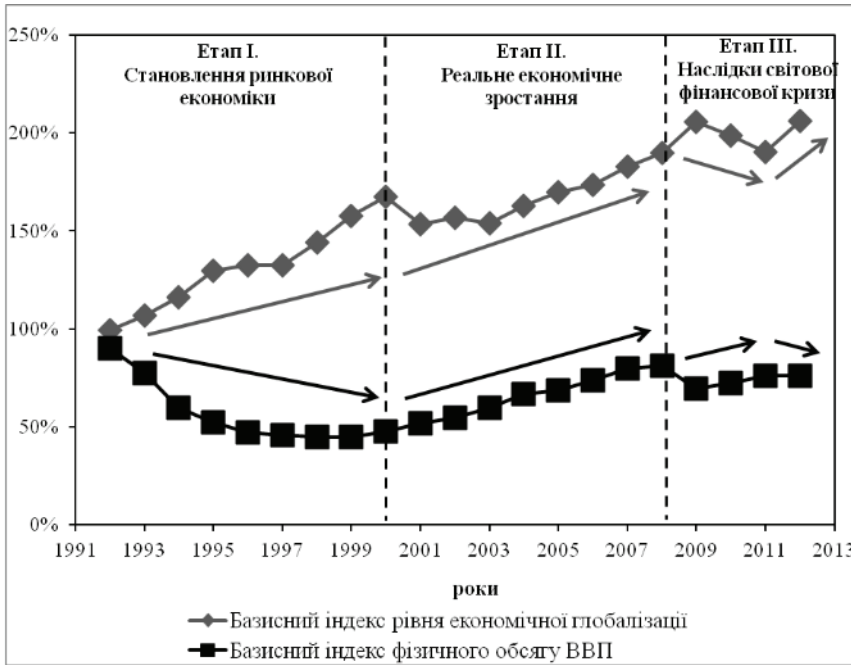

Рис. 3.7. Динаміка впливу економічної глобалізації на розвиток національної економіки у 1991–2012 рр.

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі: Валовий внутрішній продукт // Офіційний сайт Державної служби статистики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua; Офіційний сайт «KOF Index of Globalization» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/..

Примітка: побудовано та розраховано за допомогою пакету MS Excel.

Як видно з даних, наведених на рис. 3.7, індекс рівня економічної глобалізації має стійку тенденцію до зростання, порівняно з 1991 роком, з якого здійснюється моніторинг індексу глобалізації по Україні. При цьому станом на кінець 2009 року рівень економічної глобалізації був удвічі вищим, порівняно з рівнем 1991 року. За підсумком 2010 року, у зв'язку з кризовими процесами, рівень економічної глобалізації знизився, але перевищував показник 1991 року на 98,5%, знизившись на кінець 2011 року до 190% рівня 1991 року. У 2012 році зафіксовано суттєвий приріст індексу глобалізації, який склав 5,3 в. п.

З даних, наведених на рис. 3.7, також видно, що протягом 1991–2012 рр. національна економіка України за показником реального ВВП розвивалася різновекторно, тобто вплив економічної глобалізації у різні проміжки часу був як позитивним, так і негативним. Детальніше зупинимося на періодах впливу глобалізації на розвиток національної економіки України.

Доцільно виокремити наступні періоди впливу глобалізації на стан і розвиток національної економіки України за показниками динаміки індексу економічної глобалізації та індексу реального ВВП у відсотках до обсягу ВВП 1991 року (див. рис. 3.7):

- *І період – 1991–2000 рр. – «становлення ринкової економіки України»*, що характеризувався переходом від командно-адміністративної до ринкової економіки, формуванням демократичних інститутів, урядовими реформами тощо;

- *ІІ період – 2000–2008 рр. – «реальне економічне зростання»*, основою якого був подальший розвиток ринкових відносин між суб'єктами економіки, нарощування інвестиційного потенціалу, зовнішньої торгівлі тощо й визнання України країною з ринковою економікою з боку провідних країн світу, що завершилося членством у СОТ;

- *ІІІ період – 2008–2012 рр. (і до сьогодні) – «наслідки світової фінансової кризи»*, що поєднує, власне початок світової фінансової кризи IV квартал 2008 року, рецесію 2009 року, результати антикризового управління урядів, які сприяли економічному зростанню 2010–2011 рр. за одночасного зниження рівня глобалізації, а також сповільнення економічного розвитку з 2011 року й до сьогодні в умовах зростання глобалізації та політичної нестабільності.

Детальніше зупинимося на періодах впливу економічної глобалізації на розвиток національної економіки України. На базі виділених періодів сформовано табл. 3.7, з якої видно, що перший і третій періоди характеризуються різновекторністю економічної глобалізації та розвитку національної економіки, а другий – одновекторністю. При цьому різновекторність визначається як негативний вплив глобалізації, а одновекторність – позитивний.

Таблиця 3.7

Векторна динаміка взаємозв'язку індексів рівня економічної глобалізації та фізичного обсягу ВВП України в 1991–2012 рр.

Назва періоду	Період	Вектор динаміки:		Тенденції розвитку
		економічної глобалізації	національної економіки	
Становлення ринкової економіки України	1991–2000 роки			Вектор глобалізації висхідний, а національної економіки – низхідний. Негативний вплив підвищення рівня глобалізації (обернений зв'язок).
Реальне економічне зростання	2000–2008 роки			Вектори глобалізації і національної економіки висхідні. Позитивний вплив глобалізації (прямий зв'язок).
Наслідки світової фінансової кризи	2008–2011 роки			Вектор глобалізації низхідний, а національної економіки – висхідний. Позитивний вплив від зниження рівня глобалізації (обернений зв'язок).
	З 2011 року до сьогодні			Вектор глобалізації висхідний, а національної економіки – низхідний. Сповільнення розвитку національної економіки, спричинене підвищенням рівня глобалізації (обернений зв'язок).

Джерело: сформовано на основі рис. 3.7.

Перший період має такі характерні особливості:

- протягом перших 10 років незалежності відбулося формування демократичних інститутів влади, ринкових механізмів та взаємовідносин між суб'єктами господарювання, ряд економічних реформ, серед яких важливими були грошова, аграрна, в тому числі земельна, конституційна, адміністративна, приватизація і денаціоналізація державних підприємств тощо;

- лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків передбачала формування ринкової моделі відкритої економіки в умовах глобалізації, лібералізації ринкової торгівлі і цін були необхідними заходами перехідно-

го періоду, але невміле їх використання призвело до гіперінфляції та девальвації грошової одиниці, що поглибили кризові процеси в економіці, зростання дефіциту бюджету, скорочення обсягу реального ВВП до 40,8% рівня 1990 року або 44,7% рівня 1991 року, спричиненого також і негативним сальдо торговельного балансу, яке лише станом на кінець 1999 року стало додатнім, скорочення реальних грошових доходів населення у 3,7 рази, зростанням рівня безробіття до 4,1% станом на кінець 2000 року, скороченням інвестицій в основний капітал у 6,5 рази протягом 1991–2000 рр.[1] тощо;

- відбувалося поглиблення економічної глобалізації, зокрема приєднання України до Європейського банку реконструкції та розвитку, Міжнародного валютного фонду, групи Світового банку, Ради Європи, Організації за демократію та економічний розвиток ГУАМ, Організації Чорноморського економічного співробітництва[2] тощо, наслідком чого стало зростання зовнішньої заборгованості і валовий зовнішній борг на кінець 1999 року склав 66,2% обсягу ВВП.

Отже, поглиблення глобалізаційних процесів в національній економіці України, різновекторність динаміки економічної глобалізації та фізичного обсягу ВВП протягом 1991–2000 рр., поряд з іншими факторами, призвело до зворотного ефекту – насамперед до скорочення обсягу реального ВВП. Графічно даний вплив можна представити у вигляді рис. 3.8.

З рис. 3.8. видно, що рецесія національної економіки України 1991–2000 рр. була оберненою до глобалізаційних процесів, тобто останні поглибили кризові явища. При цьому зростання індексу економічної глобалізації на 1%, порівняно з рівнем 1991 року, спричиняло скорочення реального ВВП на 1,3%, відносно рівня 1991 року. Достовірність зв'язку між досліджуваними показниками склала 78,3%, і свідчить про те, що вплив решти факторів складає 21,7%. Вважаємо, що індекси росту є більш прийнятними для аналізу, оскільки вони обраховуються з метою приведення аналізованих показників до єдиних одиниць вимірювання для отримання достовірніших результатів.

Другий період впливу економічної глобалізації на розвиток економіки охоплює час реального економічного зростання України, характерними особливостями якого є:

- одновекторність динаміки глобалізації та реального ВВП, тобто щорічне зростання індексу економічної глобалізації позитивно вплинуло на економіку;

---

[1] *Білошкурський М.В.* До питання впливу кон'юнктурних коливань економіки на розвиток українських підприємств / М.В. Білошкурський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Economics/24009.doc.htm.

[2] Участь України у міжнародних організаціях. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations.

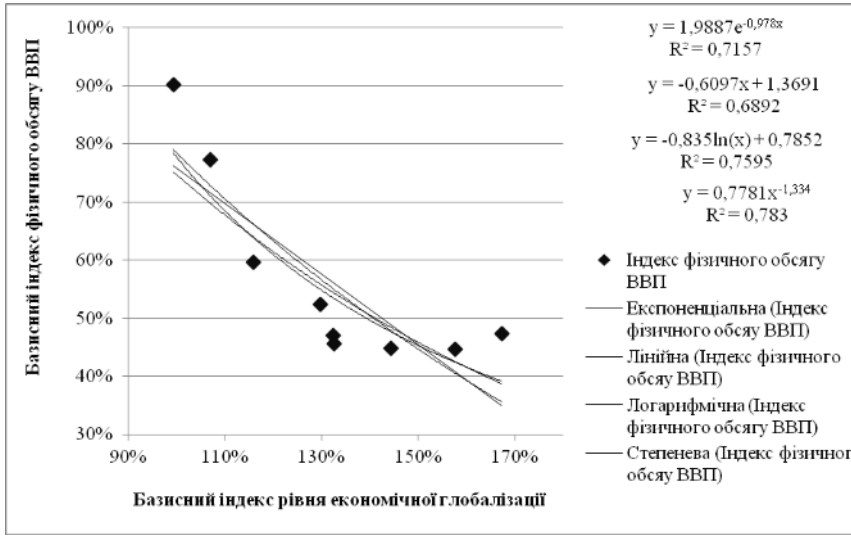

Рис. 3.8. Залежність динаміки реального ВВП від динаміки економічної глобалізації протягом 1991–2000 рр.

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі: Валовий внутрішній продукт // Офіційний сайт Державної служби статистики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua; Офіційний сайт «KOF Index of Globalization» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/..

Примітка: побудовано та розраховано за допомогою пакету MS Excel.

- збільшення обсягу реального ВВП у 2008 році до 74,2% відносно рівня 1990 року та 81,3% – рівня 1991 року;
- ревальвація національної грошової одиниці, в результаті якої курс долара США до гривні зменшився на 7% у 2007 р., та на 3% у 2008 р., порівняно з 2000 р.;
- подальше поглиблення економічної глобалізації через визнання України країною з ринковою економікою ЄС-21 (21 грудня 2005 року)[1], США (17 лютого 2006 року)[2] та Бразилією (21 березня 2007 року)[3], в

[1] Україна офіційно для ЄС – країна з ринковою економікою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravda.com.ua/news/2005/12/23/3041735.

[2] Україні надано статус країни з ринковою економікою. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=29340565.

[3] Щодо визнання Бразилією України країною з ринковою економікою. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wto.in.ua/index.php?lang=ua&&page=123&get=3&id=330.

результаті чого наша країна стала 152 членом Світової організації торгівлі (СОТ) 16 травня 2008 року[1];

- обсяг прямих іноземних інвестицій перевищив 20% обсягу ВВП;
- збільшення обсягу інвестицій в основний капітал у 10 разів на кінець 2008 року, порівняно з 2000 роком.

Таким чином, у період 2000–2008 рр. поглиблення глобалізаційних процесів в національній економіці України було позитивним фактором. Графічно вплив глобалізації на економіку можна представити у вигляді рис. 3.9, на якому відображено графік і рівняння прямої залежності динаміки індексу фізичного обсягу ВВП від динаміки індексу економічної глобалізації, що найкраще формалізується лінійною моделлю. При цьому зростання індексу економічної глобалізації на 1%, порівняно з рівнем 1991 року, спричиняло збільшення реального ВВП на 0,8%, відносно рівня 1991 року. Достовірність зв'язку між досліджуваними показниками склала 66,8%, і свідчить про те, що вплив решти факторів складає 33,2%.

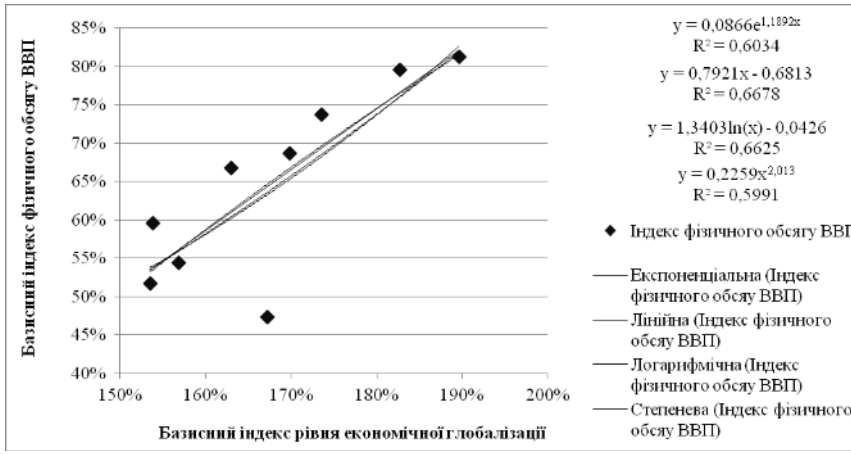

Рис. 3.9. Залежність динаміки реального ВВП від динаміки економічної глобалізації протягом 2000–2008 рр.

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі: Валовий внутрішній продукт // Офіційний сайт Державної служби статистики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua; Офіційний сайт «KOF Index of Globalization» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/..

Примітка: побудовано та розраховано за допомогою пакету MS Excel.

[1] Шлях України в СОТ // Сайт «Україна й Світова організація торгівлі». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wto.in.ua/index.php?lang=ua&get=4.

Третій період впливу економічної глобалізації на розвиток національної економіки України охоплює початок світової фінансової кризи IV квартал 2008 року, рецесію 2009 року, а також результати антикризового управління уряду, які сприяли незначному економічному зростанню протягом 2010–2012 рр. і входження у нову рецесію на кінець IV кварталу 2012 року.

Дані, наведені на рис. 3.9, дають підстави вважати економічну глобалізацію вирішальним негативним фактором впливу на національну економіку протягом 2000–2008 рр., наслідком якої стала залежність України від світових фінансово-економічних процесів. При цьому фондовий ринок України найбільше постраждав від впливу світової фінансової кризи, підтвердженням чому є дані табл. 3.8., які ілюструють, що лідерами за падінням індексів фондових ринків, що розвиваються, є Україна (скорочення капіталізації фондового ринку на 74%), Росія та Греція, а розвинених ринків – Австрія і Бельгія. Найменше станом на кінець 2008 року криза торкнулася фондових ринків Чилі, Словаччини та Венесуели.

Таблиця 3.8

Рейтинг найбільших падінь фондових індексів країн світу в 2008 році

Назва індексу	Скорочена назва	Країна	Значення індексу на початок 2008 року	Значення індексу на кінець 2008 року	Зміна за період, %	Тип ринку
Ukraine PFTS Index	PFTS	Україна	1 160.34	301.42	-74.02	Розвивається
Russian RTS index	RTSI	Росія	2 290.51	631.89	-72.41	Розвивається
Russian MICEX Index	MICEX	Росія	1 888.86	619.53	-67.20	Розвивається
Greece General Share	ASE	Греція	5 178.83	1 786.51	-65.50	Розвивається
Austria ATX	ATX	Австрія	4 512.98	1 750.83	-61.20	Розвинений
Peru Lima General	IGRA	Перу	17 524.79	7 048.67	-59.78	Розвивається
Pakistan Karachi 100	KSE	Пакистан	9 961.06	4 400.76	-55.82	Розвивається
Belgium BEL-20	BEL20	Бельгія	4 127.47	1 908.64	-53.76	Розвинений
Finland Helsinki General	HEX	Фінляндія	11 598.42	5 403.52	-53.41	Розвинений
Hungary BUX	BUX	Угорщина	26 235.63	12241.69	-53.34	Розвивається
Czech Republic	PX50	Чехія	1 815.10	858.20	-52.72	Розвивається
India BSE 30	BSE	Індія	20 286.99	9 647.31	-52.45	Розвивається
Netherlands AEX General	AEX	Нідерланди	515.77	245.94	-52.32	Розвинений

Продовження табл. 3.8

Назва індексу	Скорочена назва	Країна	Значення індексу на початок 2008 року	Значення індексу на кінець 2008 року	Зміна за період, %	Тип ринку
Turkey ISE National-100	XU100	Туреччина	55 538.13	26864.07	-51.63	Розвивається
Israel TA-100	TA100	Ізраїль	1 154.59	564.09	-51.14	Розвивається
Argentina MerVal	MERVAL	Аргентина	2 151.73	1 079.66	-49.82	Розвивається
Singapore Straits Times	STI	Сінгапур	3 482.30	1 761.56	-49.41	Розвинений
Philippines PSE Comp	PSE	Філіппіни	3 621.60	1 872.85	-48.29	Розвивається
Hong Kong Hang Seng	HSI	Гонконг	27 812.65	14387.48	-48.27	Розвинений
Warsaw Stock Exchahge	WIG20	Польща	3 456.05	1 789.73	-48.21	Розвивається
Thailand SET	SET	Таїланд	858.1	449.96	-47.56	Розвивається
Denmark KFX	KFX	Данія	464.14	247.72	-46.63	Розвинений
Australia All Ordinaries	ASX	Австралія	6 421.00	3 659.30	-43.01	Розвинений
France CAC 40	CAC	Франція	5 614.08	3 217.97	-42.68	Розвинений
Japan Nikkei 225	NIKKEI	Японія	15 307.78	8 859.60	-42.12	Розвинений
AMEX Composite	XAX	США	2 409.62	1 397.53	-42.00	Розвинений
Brazil Bovespa	BUSP	Бразилія	63 886.10	37550.00	-41.22	Розвивається
NYSE Comp	NYA	США	9 740.32	5 757.05	-40.89	Розвинений
Sri Lanka All Share	CSE	Шрі-Ланка	2 540.99	1 503.02	-40.85	Розвивається
S. Korea Seoul Comp	KS11	Південна Корея	1 897.13	1 124.47	-40.73	Розвивається
Spain Madrid General	IGBM	Іспанія	1 642.01	975.97	-40.56	Розвинений
Nasdaq Comp	NASD	США	2 652.28	1 577.03	-40.54	Розвинений
Germany DAX	DAX	Німеччина	8 067.32	4 810.20	-40.37	Розвинений
Malaysia KLSE Comp	KLSE	Малайзія	1 445.03	876.75	-39.33	Розвивається
SnP 500 Index	SPX	США	1 468.36	903.25	-38.49	Розвинений
SnP 100 Index	OEX	США	685.65	431.54	-37.06	Розвинений
Canada TSE 300 Comp	TSE	Канада	13 833.06	8 987.70	-35.03	Розвинений
Switzerland Swiss Mkt	SSMI	Швейцарія	8 484.46	5 534.53	-34.77	Розвинений

Продовження табл. 3.8

Назва індексу	Скорочена назва	Країна	Значення індексу на початок 2008 року	Значення індексу на кінець 2008 року	Зміна за період, %	Тип ринку
Dow Jones 30 Industrials	DJI	США	13 264.82	8 776.39	-33.84	Розвинений
UK FTSE 100	FTSE	Великобританія	6 456.90	4 434.17	-31.33	Розвинений
Dow Jones 65 Composite	DJA	США	4 394.05	3 086.07	-29.77	Розвинений
Johannesburg All Share	JSE	Південна Африка	28 957.97	21509.20	-25.72	Розвивається
Mexico IPC	IPC	Мексика	29 536.83	22380.32	-24.23	Розвивається
Chile IPSA	IPSA	Чилі	3 051.83	2 376.42	-22.13	Розвивається
Slovakia SAX	SAX	Словаччина	445.65	359.18	-19.40	Розвивається
Venezuela IBC	IBC	Венесуела	37 903.65	35090.08	-7.42	Розвивається

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі: Фондовые рынки мира – итоги 2008 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rating.rbc.ru/article.shtml?2009/01/13/32268095.

Переважна більшість журналістів, зокрема таких авторитетних ЗМІ, як ВВС, Голос Америки, РБК Україна, Ukrainian Journal «Економіст» вважає, що світова фінансова криза ще триває або ж її наслідки досі подолати не вдалося. При цьому наводяться думки експертів. Так, нобелівський лауреат з економіки 2010 року професор Дейл Мортенсен вважає, що у Європейському союзі фінансова криза посилюється, доказом чого є рекордне зростання рівня безробіття у більшості країн Єврозони[1]. Головний економіст Міжнародного валютного фонду Олів'є Бланшар вважає, що світова фінансова криза триватиме ще мінімум десятиліття[2].

У додатку Д зведено квартальні прирости реального ВВП розвинених країн та України за період з IV квартал 2009 до IV кварталу 2012 рр. З

[1] Нобелівський лауреат : політика бюджетних обмежень країн Європи посилює фінансову кризу // Ukrainian Journal «Економіст». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua-ekonomist.com/2477-nobelvskiy-laureat-poltika-byudzhetnih-obmezhen-krayin-yevropi-posilyuye-fnansovu-krizu.html.

[2] РБК Україна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rbc.ua/ukr/top/show/mirovoy- finansovyy-krizis-prodlitsya-eshche-minimum-desyatiletie--03102012161400

даних додатку Е видно, що станом на кінець IV кварталу 2009 р., порівняно з III кварталом 2009 р., найбільший спад реального ВВП (-6,7%) наявний в України, а найбільший приріст (+1,86) – у Японії. З першого кварталу 2010 року спад ВВП зафіксовано тільки в Австрії та Греції, приріст ВВП України – найбільший. За приростом ВВП Україна лідирує до II кварталу 2012 року включно, а в III кварталі – лідирує за найбільшим квартальним спадом ВВП. Слід також відзначити, що середній показник приросту ВВП країн ЄС-21 останні 5 кварталів є від'ємним, у Японії – останні 3 квартали, Португалії, Італії, Греції та Іспанії – останні 6 кварталів.

Найбільш показовим є IV квартал 2012 року, в якому всі досліджувані країни мають від'ємний приріст ВВП, зокрема його найбільше значення має Греція (-4,55%) та Україна (-2,5%), найменший спад ВВП у США (-0,04). Такого явища не було зафіксовано протягом попередніх 12 кварталів досліджуваного періоду, тому з великою ймовірністю можна зробити висновок, що США, Японія, Європейський союз і Україна ввійшли в нову фазу кризи. При цьому економіка ЄС-27 перебуває у рецесії вже більше року.

Отже, проведений аналіз дає підстави вважати, що світова фінансова криза 2008 року ще не завершилася, а світова економіка входить у нову її фазу. Зрозуміло, що Україна не стоїть осторонь світових глобалізаційних процесів і серйозно потерпає від них. Третій період впливу економічної глобалізації на економіку України характеризується такими особливостями:

- різновекторність динаміки економічної глобалізації та національної економіки: вектор глобалізації низхідний, а вектор фізичного обсягу ВВП – висхідний, тобто вплив скорочення індексу економічної глобалізації є позитивним для розвитку національної економіки;
- на кінець 2009 року реальний ВВП зменшився на 15% і склав 63,3% рівня 1990 року та 69,3% рівня 1991 року;
- протягом 2010 року реальний ВВП збільшився на 4,6%, а протягом 2011 – на 5,6%, за попередніми даними Державної служби статистики, за 2012 рік приріст ВВП склав всього 0,2%;
- індекс економічної глобалізації на кінець 2009 року сягнув рекордного значення 67,1%, що перевищило рівень 1991 року більш як удвічі;
- значення фондового індексу ПФТС у 2011 р. склало 46% рівня 2007 р., який був максимальним за всю історію функціонування ринку;
- обсягу інвестицій в основний капітал у на кінець 2011 року, порівняно з 2008 роком склав 90%;
- відбувалася девальвація національної грошової одиниці, в результаті якої курс долара США до гривні зріс у 2012 на 58%, порівняно з рівнем 2007 року;
- валовий зовнішній борг України склав 76,6% обсягу ВВП у 2012 р., а максимальне співвідношення 88,3% було у 2009 році.

Отже, у період 2008–2012 рр. і по даний час поглиблення глобалізаційних процесів в національній економіці України було вкрай негативним фактором.

На рис. 3.10 відображено графік і рівняння функцій зв'язку залежності динаміки індексу фізичного обсягу ВВП від динаміки індексу економічної глобалізації. При цьому зростання індексу економічної глобалізації на 1%, порівняно з рівнем 2008 року, спричиняло скорочення обсягу реального ВВП у 2012 році на 0,97%, відносно рівня 2008 року. Рівень апроксимації між досліджуваними показниками склав 44%. Низькі статистичні оцінки отриманих моделей не дозволяють використовувати їх у подальших дослідженнях, проте можна зробити висновок про негативний вплив глобалізації на розвиток національної економіки протягом періоду 2008–2012 рр. подолання наслідків світової фінансової кризи.

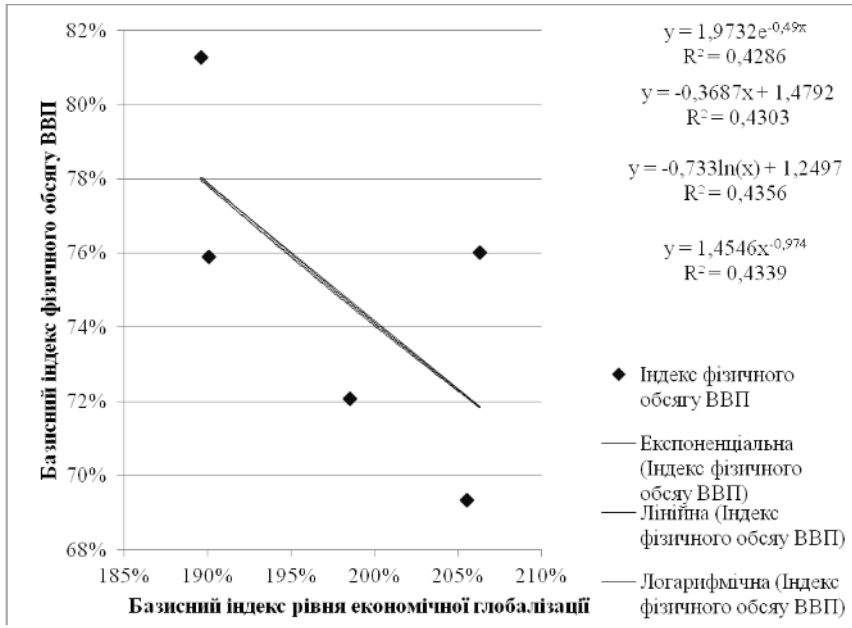

Рис. 3.10. Залежність динаміки реального ВВП від динаміки економічної глобалізації протягом 2008–2012 рр.

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі: Валовий внутрішній продукт // Офіційний сайт Державної служби статистики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua; Офіційний сайт «KOF Index of Globalization» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/..

Примітка: побудовано та розраховано за допомогою пакету MS Excel.

Аналізуючи значення щорічних темпів зростання фізичного обсягу ВВП, порівняно з 1991 роком, слід зазначити, що до 2000 року відбувалося стійке скорочення фізичного обсягу ВВП – на кінець 1992 року 90% обсягу 1991 року, а на кінець 2000 року – всього 45%. З 2000 до 2008 року відбувалося щорічне збільшення фізичного обсягу ВВП, який на кінець 2008 року склав 81% обсягу 1991 року.

У результаті кризових процесів світова фінансова система в 2009 році зазнає скорочення фізичного обсягу ВВП, він складає всього 69,3% рівня 1991 року. Подолання кризових процесів пожвавило динаміку ВВП – його обсяг збільшується – у 2010 році до 72,1 рівня 1991 року, а у 2012 – до 76%.

Якщо індекс економічної глобалізації взяти як основний кількісний показник глобалізації, що характеризує її рівень і динаміку, то вплив глобалізації на рівень розвитку національної економіки ілюструватиме рис. 3.11, на якому відображено найбільш прийнятну форму зв'язку, що характеризує взаємозв'язок між досліджуваними індексами. При цьому отримана модель зв'язку відображає тенденцію впливу економічної глобалізації на розвиток національної економіки та свідчить про негативний вплив глобалізації на рівень розвитку економіки, оскільки, якщо індекс рівня економічної глобалізації зростає з 1 до 1,5, то індекс фізичного обсягу ВВП скорочується з 0,8 до 0,5. На відрізку, де базисний індекс рівня економічної глобалізації зростає з 1,5 до 2, базисний індекс фізичного обсягу ВВП також зростає – з 0,5 до 0,9. При цьому достовірність моделі склала 52%, а на решту факторів впливу припадає 48%.

Далі є можливим перейти до оцінки впливу економічної глобалізації на стан економічної безпеки України. Міністерство економічного розвитку і торгівлі провело моніторинг рівня економічної безпеки держави за новими Методичними рекомендаціями з 2000 до 2012 року. У табл. 3.9 зведемо вихідні дані для побудови залежності рівня економічної безпеки держави від рівня економічної глобалізації.

На основі отриманої залежності можна зробити припущення щодо впливу економічної глобалізації на стан економічної безпеки України та виокремити шляхи вирішення проблем покращення стану економічної безпеки з урахуванням впливу глобалізації. В економічній літературі серед учених-економістів та державних діячів існують дві точки зору щодо впливу глобалізаційних процесів на національну економіку. Перші стверджують, що глобалізація виступає одним із позитивних факторів економічного зростання. Антиглобалісти навпаки вважають глобалізаційні процеси негативними й виступають з гострою критикою інтеграції, лібералізації міжнародної торгівлі, відкриття кордонів для мігрантів, транснаціонального бізнесу тощо.

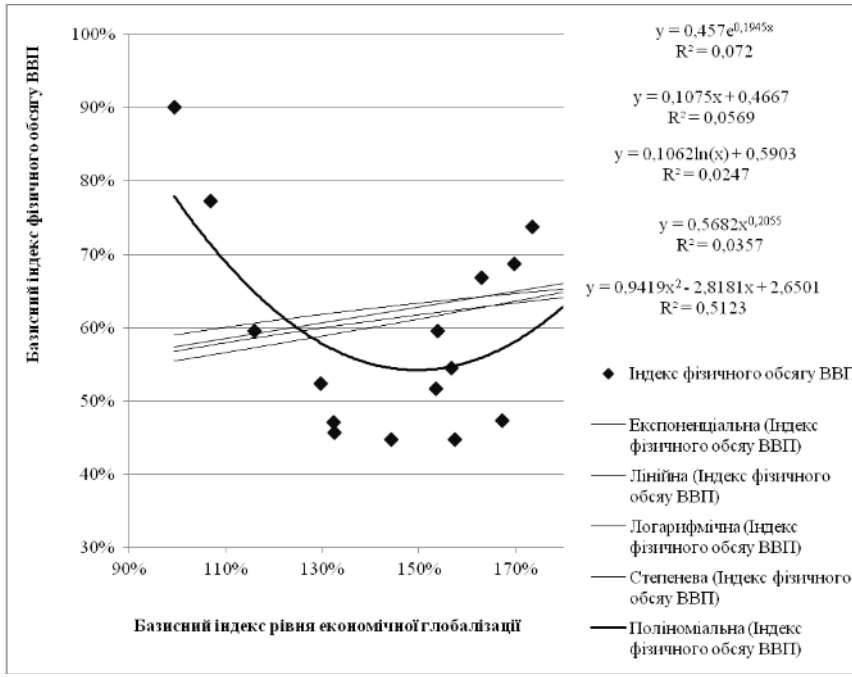

Рис. 3.11. Залежність динаміки реального ВВП від динаміки економічної глобалізації протягом 1991–2012 рр.

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі: Валовий внутрішній продукт // Офіційний сайт Державної служби статистики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua; Офіційний сайт «KOF Index of Globalization» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/..

Примітка: побудовано та розраховано за допомогою пакету MS Excel.

Дані табл. 3.9 свідчать, що поточні індекси економічної глобалізації та рівня економічної безпеки України протягом 2000–2012 рр. були на рівні, вищому за базисний. Таким чином, уже на першому етапі дослідження можна побачити спільну тенденцію до зростання базисних індексів двох досліджуваних показників у динаміці за 2000–2012 рр.

Попередньо було встановлено наявність прямого зв'язку між рівнем економічної безпеки та обсягом ВВП (див. табл. 3.4), що дає підстави розглядати глобалізацію як позитивний фактор формування економічної безпеки України. Для того, щоб перевірити це припущення, засобами MS Excel побудовано модель зв'язку динаміки рівня економічної глобалізації та економічної безпеки, яку відображено на рис. 3.12.

Таблиця 3.9

Інтегральний показник економічної безпеки та індекс економічної глобалізації України 2000–2012 рр.

Роки	Індекс економічної глобалізації, %	Інтегральний показник рівня економічної безпеки, %
2000	54,64	47
2001	50,15	48
2002	51,24	48
2003	50,27	49
2004	53,23	49
2005	55,46	49
2006	56,70	51
2007	59,67	52
2008	61,94	49
2009	67,14	48
2010	64,84	49
2011	62,09	51
2012	67,39	49
У середньому за період 2000–2012 рр.	58,06	49,15

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі: Валовий внутрішній продукт // Офіційний сайт Державної служби статистики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua; Офіційний сайт «KOF Index of Globalization» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/..

В свою чергу, рис. 3.12 ілюструє наявність нещільного зв'язку між рівнями економічної глобалізації та економічної безпеки України за п'ятьма функціями, в зв'язку з чим виникає потреба щодо комплексної оцінки впливу глобалізаційних факторів на рівень економічної безпеки України.

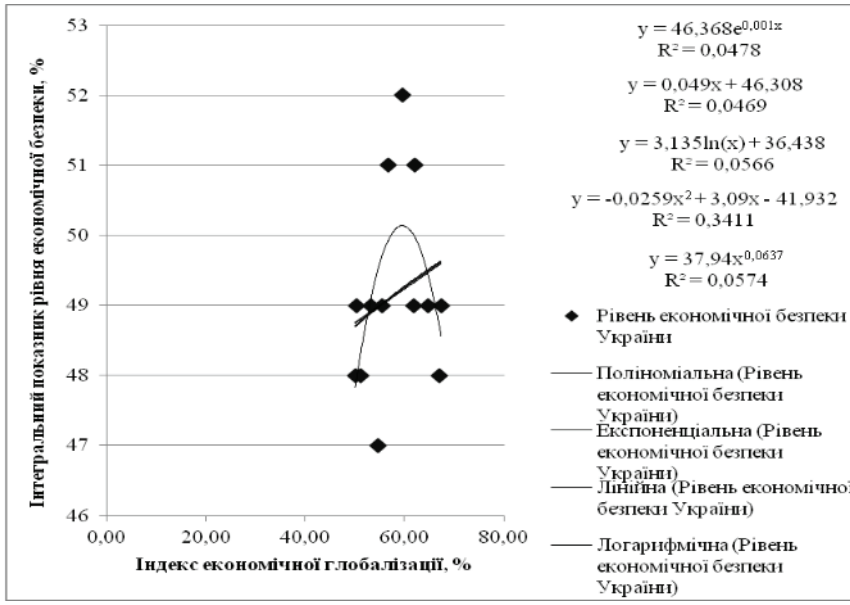

Рис. 3.12. Залежність між рівнем економічної глобалізації та рівнем економічної безпеки України у 2000–2012 рр.

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі: Валовий внутрішній продукт // Офіційний сайт Державної служби статистики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua; Офіційний сайт «KOF Index of Globalization» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/..

Примітка: побудовано та розраховано за допомогою пакету MS Excel.

Отже, на основі попередньо проведених досліджень, нами обґрунтовано доцільність порівняльного аналізу рівня глобалізації України на підставі методики індексу глобалізації, розробленої науковцями Швейцарського економічного інституту та Федерального Швейцарського технологічного інституту. З метою оцінки впливу глобалізації на стан економічної безпеки визначено базисні індекси зростання рівня економічної глобалізації, фізичного обсягу ВВП та рівня економічної безпеки України.

Статистично доведено, що посилення економічної глобалізації було фактором негативного впливу на динаміку ВВП протягом 1991–2000 рр. та фактором позитивного впливу на економічне зростання національної економіки протягом 2000–2008 рр.; посилення економічної глобалізації негативно вплинуло на національну економіку у 2008–2012 рр.; та не-

можливість оцінити однозначно вплив економічної глобалізації у 2000–2012 рр. на розвиток економічної безпеки України, у зв'язку з чим виникла потреба факторного аналізу та економіко-математичного моделювання рівня економічної безпеки національної економіки з урахуванням факторів глобалізації.

3.3. Оптимізація впливу глобалізації на рівень економічної безпеки

У результаті попередньо проведеного дослідження було запропоновано періодизацію впливу економічної глобалізації на розвиток національної економіки. Період з 1991 до 2000 року визначено як «становлення ринкової економіки», період з 2000 до 2008 року – «реальне економічне зростання», період з 2008 до 2012 (і до сьогодні) – «наслідки світової фінансової кризи».

Характер впливу динаміки рівня економічної глобалізації на динаміку індексу фізичного обсягу ВВП України у кожному з запропонованих періодів виявився протилежно різним:

- у першому періоді глобалізація була одним із значних негативних чинників на економічний розвиток України, оскільки процеси глобалізації посилили рецесію 1991–2000 років;
- у другому періоді подальша глобалізація вітчизняної економіки сприяла реальному економічному зростанню;
- у третьому періоді глобалізаційні процеси спричинили рецесію економіки України у зв'язку з впливом світової фінансової кризи.

Таким чином, попередньо отримані результати доцільно перевірити й деталізувати з метою основних глобалізаційних загроз і факторів впливу на економічну безпеку України та статистичної оцінки взаємозв'язків між ними в рамках запропонованих періодів. Результати, що будуть отримані, ляжуть в основу побудови комплексної моделі обґрунтування та прийняття рішень щодо оптимізації впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки України.

Отже, результатом якісного аналізу глобалізаційних факторів на економічну безпеку національної економіки, проведеного у параграфі 1.2 монографії, стала ідентифікація впливу таких чинників, як вплив світової валютної системи, зовнішньоторговельних відносин, міжнародного руху капіталів та кон'юнктури міжнародного ринку цінних паперів.

Для проведення кількісного аналізу в рамках кожного глобалізаційного фактору (загрози) економічної безпеки національної економіки виокремлено відповідні кількісні показники, що будуть використані

при багатофакторному економіко-математичному моделюванні впливу глобалізації на рівень економічної безпеки України як незалежні змінні (див. рис. 1.9):

1. Фактор впливу світової валютної системи:
- середньорічний офіційний курс долара США до української гривні;
- середньорічний офіційний курс євро до української гривні;
- середньорічний офіційний курс російського рубля до української гривні;
- відношення золотовалютних резервів НБУ до ВВП, %.

2. Фактор впливу зовнішньоторговельних відносин:
- відношення обсягу експорту до ВВП, %;
- відношення обсягу імпорту до ВВП, %;
- відношення чистого експорту до ВВП, %.

3. Фактор впливу міжнародного руху капіталів:
- відношення обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну до ВВП, %;
- відношення обсягу прямих інвестицій з України до ВВП, %;
- рівень валового зовнішнього боргу на одну особу, дол. США;
- частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %.

4. Фактор впливу кон'юнктури міжнародних фінансових ринків:
- індекс Лондонської фондової біржі FTSE 100;
- індекс фондової біржі «Российская торговая система» (РТС).

При цьому залежною змінною попередньо було визначено інтегральний показник рівня економічної безпеки, обчислений Міністерством економічного розвитку і торгівлі України згідно нових методичних рекомендацій 2013 року. Значення цих показників за 2000–2012 рр. станом на кінець року зведено в додатку Е.

При цьому попередньо обумовлено, що залежною змінною при моделюванні буде інтегральний показник рівня економічної безпеки України, а факторними ознаками – решта 13 показників, що відображатимуть вплив глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки. На першому етапі побудови багатофакторної моделі впливу глобалізації на рівень економічної безпеки України проведемо опис змінних та присвоєння їм позначень. Оскільки світова наукова практика в царині економічних досліджень передбачає присвоєння англомовним економічним термінам буквених позначень у вигляді абревіатури, було прийнято рішення всі показники, що використовуватимуться в моделюванні, перекласти на англійську мову та записати їх абревіатурами (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Опис змінних багатофакторної моделі впливу глобалізації на рівень економічної безпеки України

Найменування показника	Англійський еквівалент	Присвоєне позначення
Незалежна змінна (результат)		
1. Інтегральний показник рівня економічної безпеки України, %	Economic security index of Ukraine	ESIU
Залежні змінні (фактори, регресори)		
1. Курс долара США, грн.	U.S. dollar rate	DR
2. Курс євро, грн.	Euro rate	ER
3. Курс російського рубля, грн.	Russian ruble rate	RR
4. Золотовалютні резерви у % до ВВП	Gold and currency reserves (% of GDP)	GCR
5. Експорт у % до ВВП	Export (% of GDP)	E
6. Імпорт у % до ВВП	Imports (% of GDP)	I
7. Чистий експорт у % до ВВП	Net exports (% of GDP)	NE
8. Прямі іноземні інвестиції в Україну у % до ВВП	Foreign direct investments in Ukraine (% of GDP)	FDI
9. Прямі інвестиції з України у % до ВВП	Direct Ukrainian investment abroad (% of GDP)	DUIA
10. Валовий зовнішній борг у % до експорту	Gross external debt (% of export)	GED
11. Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	Foreign banking capital (% of total banking capital)	FBC
12. Індекс FTSE 100	Index FTSE 100	FTSE
13. Індекс РТС	RTS Index	RTSI

Економіко-математичне багатофакторне моделювання економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації проводиться з метою побудови комплексної моделі обґрунтування і прийняття рішень. Це складний процес, що потребує детального поетапного опису.

На рис. 3.13. представлені етапи побудови такої модель, при цьому, слід зазначити, що перших два етапи вже реалізовано. Решта 7 етапів

побудови економіко-математичної моделі впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки реалізовуватимуться в ході моделювання. Багатофакторна економіко-математична модель впливу глобалізації на рівень економічної безпеки буде побудована за статистичними даними 13 показників, наведених у додатку Е, за весь період аналізу з 2000 до 2012 року.

Рис. 3.13. Послідовність побудови економіко-математичної моделі економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації

Джерело: систематизовано на основі: *Качан О.М.* Моделювання та прогнозування економічної безпеки будівельного підприємства [Електронний ресурс] / О.М. Качан // Економіка підприємства: теорія і практика : [матеріали IV Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 28 вересня 2012 р.]. – Київ, 2012. – Режим доступу : http://kneu.edu.ua/userfiles/ec_pidpr_th_pr_4/5/Kachan.rtf. відомих даних.

Для реалізації третього етапу послідовності побудови економіко-математичних моделей впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки засобами MS Excel побудовано матрицю

парних коефіцієнтів кореляції між факторами на осевої вихідних даних, наведених у додатку Е за 2000–2012 рр. (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Матриці парних коефіцієнтів кореляції результуючої та факторних ознак моделі впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки України

Показник	DR	ER	RR	GCR	E	I	NE	FDI	DUIA	GED	FBC	FTSE	RTSI	ESIU
DR	1													
ER	**0,915**	1												
RR	**0,944**	**0,952**	1											
GCR	0,205	0,426	0,231	1										
E	-0,177	-0,400	-0,311	-0,177	1									
I	0,340	0,231	0,387	-0,188	0,522	1								
NE	-0,461	-0,642	-0,649	-0,083	**0,770**	-0,141	1							
FDI	**0,889**	**0,975**	**0,935**	0,369	-0,554	0,097	-0,716	1						
DUIA	0,744	**0,863**	**0,853**	0,377	-0,585	0,060	-0,721	**0,907**	1					
GED	**0,843**	**0,872**	**0,870**	0,257	-0,595	-0,069	-0,633	**0,939**	**0,910**	1				
FBC	0,691	**0,854**	**0,849**	0,292	-0,720	0,097	**-0,906**	**0,909**	**0,896**	**0,846**	1			
FTSE	0,235	0,258	0,359	-0,114	-0,325	0,014	-0,361	0,363	0,306	0,376	0,423	1		
RTSI	0,371	0,573	0,481	0,495	-0,732	-0,270	-0,645	0,673	0,610	0,590	0,735	0,635	1	
ESIU	-0,015	0,248	0,166	0,475	-0,492	-0,047	-0,543	0,272	0,290	0,106	0,480	0,374	0,764	1

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі даних додатку Е.

Примітка: найменування показників, що застосовуються у таблиці під відповідними позначеннями, наведено у табл. 3.10.

У табл. 3.11 напівжирним шрифтом виділено значення парних коефіцієнтів кореляції, які перевищують значення 0,75, що свідчить про дуже щільний зв'язок між відповідними парами регресорів. Якщо такі показники, які тісно взаємодіють між собою, ввести у модель, то виникне мультиколінеарність, що дуже негативно вплине на якість та точність моделі та призведе до неможливості її подальшого застосування

внаслідок спотворення результатів моделювання. Тому наступним етапом послідовності побудови економіко-математичної моделі економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації є недопущення та усунення явища мультиколінеарності.

На основі даних, наведених у табл. 3.11, можна зробити висновок про присутність кореляційного зв'язку високої щільності між такими показниками:

1) між курсами долара США, євро, російського рубля, прямими іноземними інвестиціями в Україну у % до ВВП та валовим зовнішнім боргом у % до експорту;

2) між курсами євро та російського рубля з показником прямих інвестицій з України у % до ВВП та часткою іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %;

3) між показниками відношення експорту у % до ВВП та чистого експорту у % до ВВП;

4) між показниками прямих іноземних інвестицій в Україну у % до ВВП, прямих інвестицій з України у % до ВВП та валового зовнішнього боргу в % до експорту;

5) між питомою вагою іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, чистим експорт у % до ВВП, прямими іноземними інвестиціями в Україну у % до ВВП, прямими інвестиціями з України у % до ВВП та валовим зовнішнім боргом у % до експорту.

Аналізуючи одиночний вплив факторних ознак на результат, варто відзначити, що найбільш тісний прямий кореляційний зв'язок присутній між індексом РТС та рівнем економічної безпеки України ($r = 0{,}764$), а обернений – між чистим експортом у % до ВВП та рівнем економічної безпеки України ($r = -0{,}543$).

Явище мультиколінеарності зустрічається у економіко-математичному моделюванні доволі часто. Воно є негативним при розробці моделі, оскільки фактори, що дуже щільно взаємодіють між собою, зазвичай призводять до спотворених результатів. Наприклад, в однофакторній моделі вплив регресора на результат є прямим, а в багатофакторній моделі, якщо цей регресор взаємодіє з іншим, вплив може бути оберненим, що однозначно недостовірно. У зв'язку з цим в модель введемо лише ті фактори, що між собою взаємодіють не щільно й перерахуємо матриці парних коефіцієнтів кореляції (табл. 3.12) для виконання п'ятого етапу методики побудови економіко-математичної моделі економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації.

Таблиця 3.12

Матриці парних коефіцієнтів кореляції після усунення мультиколінеарності

Показник	DR	E	I	FBC	FTSE	RTSI	ESIU
DR	1						
E	-0,1770	1					
I	0,3404	0,5220	1				
FBC	0,6913	-0,7195	0,0973	1			
FTSE	0,2349	-0,3252	0,0143	0,4233	1		
RTSI	0,3707	-0,7317	-0,2703	0,7349	0,6351	1	
ESIU	0,0657	-0,4346	0,0514	0,5069	0,3534	0,7221	1

Джерело: сформовано на основі даних табл. 3.11.

Як видно з даних табл. 3.12, всі парні коефіцієнти кореляції між факторними ознаками не перевищують значення 0,75, тому щодо них відкидається рішення про мультиколінеарність і виникає можливість їхнього введення в модель. Шостий етап методики побудови економіко-математичної моделі впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки передбачає відбір факторних показників для включення до моделі, що суттєво впливають на результат і не взаємодіють між собою, а також побудову рівняння багатофакторної лінійної регресії засобами регресійного аналізу в MS Excel виду:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \ldots + \beta_m X_m, \qquad (3.5)$$

де Y – результуюча ознака багатофакторної лінійної регресії;

$X_1, X_2, \ldots, X_m$ – факторні ознаки багатофакторної лінійної регресії;

$\beta_1, \beta_2, \ldots, \beta_m$ – коефіцієнти регресії при факторних ознаках, які показують кількісний вплив відповідного фактора на результат;

β_0 – вільний член, яким в окремих випадках можна знехтувати.

Варто зазначити, що у практиці економіко-математичного моделювання традиційно склалося вводити у модель таку кількість факторних ознак, яка не перевищує половини кількості значень спостережуваних показників. У нашому випадку це буде 6 факторних ознак, оскільки період дослідження складає 13 років – з 2000 до 2012 року.

Сьомий етап методики побудови економіко-математичної моделі впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки

передбачає статистичну оцінку результатів кореляційно-регресійного аналізу, яка традиційно проводиться за показниками, методику обчислення яких наведено у додатку Ж.

Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки, на основі даних економіко-математичного моделювання, наведених у додатку З, містить табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Основні показники статистичної оцінки впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки

Найменування показника	Значення показника
Коефіцієнт множинної кореляції R	0,904
Коефіцієнт множинної детермінації R^2	0,817
Нормований коефіцієнт множинної детермінації R^2	0,635
Стандартна помилка	0,928
F-критерій Фішера	4,473
t-критерій Стьюдента	5,181
Критерій Дарбіна-Уотсона	2,980
Середня помилка апроксимації	0,009

Джерело: побудовано основі додатку З.

З даних табл. 3.13 видно, що між 6 факторами і результатом присутній зв'язок високої щільності, оскільки коефіцієнт множинної кореляції дорівнює 0,904. Зміна рівня економічної безпеки національної економіки України обумовлювалася на 81,7% зміною факторів, введених у модель, внесок решти факторів складає всього 19,3%. Критичне значення t-критерій Стьюдента при рівні значущості $\alpha = 0,05$ та $k = 6$ ступенях свободи складає 2,447, що більше ніж у 2 рази менше фактичного значення 5,18, тому можна зробити висновок про статистичну значущість коефіцієнта множинної кореляції. Критичне значення F-критерію Фішера при $k_1 = 6$ і $k_2 = 6$ ступенях вільності й рівні значущості 0,05 становить 4,28, а отримане – 4,47 його перевищує, тому вбачаємо достовірність отриманого коефіцієнта множинної детермінації. Середня помилка апроксимації склала 0,9%, що свідчить про високу точність побудованої моделі. Обчислене значення критерію Дарбіна-Уотсона склало 2,98 і перевищило табличне значення 2,692 (при 13 спостере-

женнях, 6 пояснювальних змінних та рівні значущості 0,05), що свідчить про відсутність автокореляції і дозволяє її використання в подальших дослідженнях, зокрема у прогнозуванні.

Побудоване рівняння множинної регресії на основі даних, наведених у додатку З, має вигляд:

$$\boldsymbol{ESIU = 40{,}9 - 0{,}736\,DR + 0{,}197\,I + 0{,}045\,E + 0{,}027\,FBC - 0{,}0007\,FTSE + 0{,}003\,RTSI.} \quad (3.6)$$

де *ESIU* – Economic Security Index of Ukraine – інтегральний показник рівня економічної безпеки України, %;

DR – U.S. dollar rate – курс долара США, грн.;

E – Export (% of GDP) – експорт у % до ВВП;

I – Imports (% of GDP) – імпорт у % до ВВП;

FBC – Foreign banking capital (% of total banking capital) – частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %;

FTSE – Index FTSE 100 – індекс Лондонської фондової біржі FTSE 100;

RTSI – RTS Index – індекс фондової біржі «Российская торговая система» (РТС).

З формули (3.6) можна побачити, які основні глобалізаційні чинники впливали на розвиток економічної безпеки України. Однозначно, знецінення гривні по відношенню до долара США можна визначити як загрозу національної безпеки, при чому девальвація на 1 гривню призводила до зниження рівня безпеки на 0,74%. Виявилося, що підвищення рівня економічної безпеки супроводжувалося зростанням питомої ваги як експорту, так і імпорту у ВВП, при чому приріст 1-процентного пункту експорту спричиняв зростання рівня безпеки на 0,05%, а імпорту – на 0,2%. Зростання частки іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу на 1% призводило до підвищення рівня економічної безпеки на 0,03%. Кон'юнктура Лондонського фондового ринку має незначний негативний вплив на економічну безпеку України – зростання біржового індексу FTSE 100 на 1 пункт призводить до зниження рівня безпеки на 0,0007%. Вплив кон'юнктури російського фондового ринку РТС дещо сильніший, оскільки збільшення індексу РТС на 1 пункт чинить зростання рівня безпеки на 0,003%.

Отже, результати статистичної оцінки побудованої моделі залежності рівня економічної безпеки національної економіки України від курсу долара США, часток імпорту та експорту у ВВП, частки іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, бір-

жових індексів Лондонської фондової біржі та російської біржі РТС є статистично достовірними й придатними для подальшого використання.

На основі викладеного можна запропонувати такі напрями щодо ефективного розвитку національної економіки, і, відповідно її економічної безпеки:

по-перше, заходи щодо недопущення знецінення національної грошової одиниці і, якщо можливо, її ревальвації;

по-друге, забезпечити сповільнення темпу зростання імпорту та прискорення зростання експорту;

по-третє, Національному банку України сприяти залученню іноземного капіталу в банківську сферу;

по-четверте, сприяти суб'єктами господарювання прямому іноземному інвестуванню з України, у тому числі й проведення первинного розміщення акцій на європейських та російській фондовій біржах, перешкоджаючи при цьому виведенню капіталу в офшори.

Отже, побудована шестифакторна економіко-математична модель впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки України максимально достовірно відображає тенденції розвитку глобалізаційних чинників та результату, а тому вона буде використана в прогнозуванні стану економічної безпеки, при розробці стратегічних програм і планів і, відповідно в обґрунтуванні та прийнятті адекватних управлінських рішень тощо.

Висновки та пропозиції

Внаслідок проведеного дослідження методологічних аспектів оцінки економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації стало можливим:

1. Запропонувати поетапний підхід щодо оцінки стану економічної безпеки національної економіки, який, на відміну від існуючих, дозволяє взяти за основу моделювання економічної безпеки національної економіки, з урахуванням загроз та глобалізаційних викликів для розробки моделі обґрунтування раціональних управлінських рішень, показник рівня економічної безпеки України, отриманий на основі нових методичних рекомендацій Мінекономрозвитку 2013 року.

2. За результатами порівняльного аналізу тенденцій у динаміці макроекономічних показників розвитку та інтегрального показника рівня економічної безпеки України встановити, що стохастичний зв'язок рівня безпеки з обсягом прямих інвестицій з України є прямим і найменш тісним (15%), а з обсягом імпорту товарів і послуг – прямим та най-

більш тісним (38%), порівняно з рештою макроекономічних показників, взятими для аналізу. Щодо форми такого зв'язку, обґрунтовано доцільність впровадження степеневої функції.

3. На основі співставлення динаміки базисних індексів економічної глобалізації та фізичного обсягу ВВП (1991 рік – базисний) запропонувати вплив факторів глобалізації розглядати у взаємозв'язку з періодизацією розвитку національної економіки. Період з 1991 до 2000 року охарактеризовано як «становлення ринкової економіки», період з 2000 до 2008 року – «реальне економічне зростання», період з 2008 до 2012 (і до сьогодні) – «наслідки світової фінансової кризи».

4. Обґрунтувати, що характер впливу динаміки рівня економічної глобалізації на динаміку індексу фізичного обсягу ВВП України в кожному з запропонованих періодів був протилежно різним. У першому періоді глобалізація була одним із значних негативних чинників (вплив 78%) на економічний розвиток України, оскільки процеси глобалізації посилили рецесію 1991–2000 років. У другому періоді подальша глобалізація вітчизняної економіки сприяла реальному економічному зростанню, її вплив оцінюється 67%. У третьому періоді глобалізаційні процеси спричинили середній вплив (44%) світової фінансової кризи на рецесію економіки України.

5. Розробити комплексну економіко-математичну модель впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки України за весь період дослідження 2000–2012 рр. Основними факторами моделі взято курс долара США, відношення обсягу експорту до ВВП, %, відношення обсягу імпорту до ВВП, %, частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %, індекс Лондонської фондової біржі FTSE 100 та індекс Московської біржі РТС. Статистично обґрунтовано високу надійність отриманої моделі, відсутність мультиколінеарності, автокореляції та її відповідність реальній ситуації, що мала місце протягом аналізованих періодів.

6. Довести доцільність шестифакторної моделі впливу глобалізаційних факторів на рівень економічної безпеки України щодо використання у прогнозуванні, розробки стратегічних програм і планів, обґрунтування та прийняття адекватних управлінських рішень на загальнодержавному рівні тощо.

Розділ 4

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЧНІ ІНІЦІАТИВИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Належний рівень зміцнення економічної безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики в довгостроковій перспективі, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без такої політики неможливо домогтися виходу з кризи, примусити працювати механізм управління економічною ситуацією, створити ефективні механізми соціального захисту населення.

Об'єктивне існування історично утворених інтеграційних міждержавних економічних формувань; міжнародних ринків капіталів, технологій, товарів, послуг, трудових ресурсів; світової валютної системи; фінансових, екологічних, техногенних глобальних криз тощо, зумовлює необхідність формування концептуальних основ не тільки забезпечення, а й зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації для визначення напрямів активізації та стратегічних пріоритетів державної політики.

4.1. Концептуальні підходи зміцнення економічної безпеки національної економіки України

Дослідивши теоретико-методичні підходи до економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації; провівши оцінку впливу основних глобалізаційних факторів на її стан, отримано комплексну багатофакторну модель для розробки довгострокового прогнозу рівня економічної безпеки та прийняття стратегічних рішень. Нами встановлено, що рівень економічної безпеки в кожному конкретному періоді економічного розвитку України залежав від стану характеристик функціонування й розвитку економічної системи. Такий стан можна оцінити з якісного й кількісного боку. Кількісною характеристикою в роботі є критерії оцінювання – макроекономічні показники-індикатори. Таким чином, ми створили передумови щодо необхідності розробки концептуальних основ зміцнення економічної безпеки національної економіки України.

У методології наукових досліджень концепція (від лат. conceptio – розуміння, система) розглядається як система взаємозалежних і взаємопов'язаних поглядів, спосіб розуміння, трактування явищ, процесів; основна ідея якої-небудь теорії, єдиний визначальний задум тощо. Тобто концепція, будучи формою та засобом наукового пізнання, є способом розуміння, пояснення, тлумачення основної ідеї теорії[1].

Концепція також є науково обґрунтованим і здебільшого доведеним виразом основного змісту теорії. Але, на відміну від неї, він ще не може бути втіленим у чітку систему наукових понять. Концепція не тільки об'ємна, а й змістова сукупність поглядів щодо об'єкта (фрагмента) дійсності. Вона є не лише способом розуміння, а й тлумаченням будь-яких явищ і процесів світу. Водночас концепція – це провідна ідея в системі теоретичних і методологічних знань (характеристик, параметрів).

Проблема розробки концепцій щодо забезпечення економічної безпеки частково розглянуті в окремих працях дослідників, зокрема О.А. Бельков[2], Д.Д. Буркальцева[3], Б.В. Губський[4], Ю.П. Дудка[5], Я.А. Жаліло[6], А.В. Чесноков[7], І.Ф. Шлемко[8] та інші, проте саме аспекту її зміцнення належної уваги не приділено. Крім цього, необхідність розробки концептуальних основ зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації виникла в результаті встановлення відсутності таких як у наукових працях вчених-економістів, так і у вітчизняному законодавстві. Проте, варто зазначити, що існує єдина концепція економічної безпеки України розроблена під керівництвом В.М. Геєця у 1999 році[9].

---

[1] *Романчиков В.І.* Основи наукових досліджень : [навчальний посібник] / В.І. Романчиков. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – С. 136.

[2] *Бельков О.А.* Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности / О.А. Бельков // Безопасность: Информационный сборник. – 1994. – № 3 (19). – С. 91–94.

[3] *Буркальцева Д.Д.* Інституціональне забезпечення економічної безпеки України : [монографія] / Д.Д. Буркальцева. – К. : Знання України, 2012. – 347 с.

[4] *Губський Б.В.* Економічна безпека України : методологія виміру, стан і стратегія забезпечення : [монографія] / Б.В. Губський. – К. : ДП «Укрархбудінфор», 2001. – 122 с.

[5] *Дудка Ю.П.* Економічна безпека України у вимірах глобалізаційних процесів : Автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.03 / Ю.П. Дудка ; ДУ «Ін-т економіки природокористування та сталого розв. НАН України». – К., 2011. – 20 с.

[6] *Жаліло Я.А.* Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації / Я.А. Жаліло // Стратегії національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. – К. : Видавництво «Сантисага», 2001. – 224 с.

[7] *Чесноков А.В.* Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в умовах глобалізації / А.В. Чесноков // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Міжнародні відносини. – 2004. – Вип. 29-30. – С. 116–119.

[8] Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : [монографія] / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

[9] Концепція економічної безпеки України / Ін-т економічного прогнозування / кер. проекту В.М. Геєць. – К. : Вид-во «Логос». – 1999. – 56 с.

На рис. 4.1 проілюстровано логіку та структуру цієї концепції, яка поєднує 5 послідовних блоків, в межах яких досліджуються основні проблеми захисту національних економічних інтересів, ідентифікуються загрози та пропонується система одиночних й інтегральних показників вимірювання та оцінки рівня економічної безпеки України.

Завершальним блоком концепції є розробка «інтегрального індикатору економічної безпеки», що синтезує 14 показників-індикаторів: фінансового стану суб'єктів господарювання, макроекономічних пропорцій, грошово-кредитної системи, технічного рівня виробництва, структури та рівня виробництва, виробничої інфраструктури, матеріальних ресурсів, зайнятості й ринку праці, заробітної плати, ринкової інфраструктури, інституційних перетворень, зовнішньої торгівлі, розвитку науки та техніки.

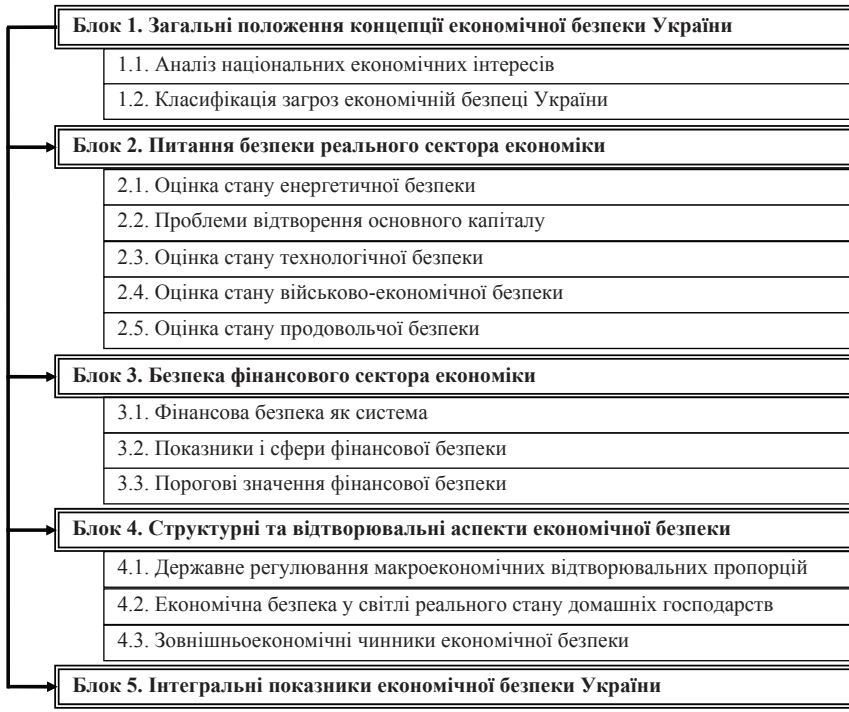

Рис. 4.1. Структура концепції економічної безпеки України

Джерело: сформовано на основі: Концепція економічної безпеки України / Ін-т економічного прогнозування / кер. проекту В.М. Геєць. – К. : Вид-во «Логос». – 1999. – 56 с.

Досліджувана концепція була покладена в основу трьох методик комплексної оцінки рівня економічної безпеки України:

- методичних рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України (2003)[1];
- методики розрахунку рівня економічної безпеки України (2007)[2];
- методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (2013)[3].

Таким чином, концепція економічної безпеки України, розроблена колективом авторів на чолі з В.М. Геєцем, є фундаментальною науковою та методологічною працею, яку буде взято за основу при розробці концептуальних основ зміцнення економічної безпеки України в умовах глобалізації. На нашу думку, дану концепцію доцільно розширити та доповнити шляхом виокремлення та поєднання рівні забезпечення та зміцнення економічної безпеки.

Під концептуальними основами зміцнення економічної безпеки національної економіки розуміємо науково-обґрунтовану дворівневу систему, яка містить набір структурованих, логічно побудованих підходів, положень, принципів з використанням математичних інструментів та алгоритмів. Перший рівень полягає у забезпеченні економічних інтересів України, в контексті загроз економічній безпеці, а другий – у формуванні державної стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації. При цьому формування концептуальних основ зміцнення економічної безпеки в умовах впливу глобалізації стане підґрунтям для розробки державної стратегії.

При формуванні концептуальних основ зміцнення економічної безпеки національної економіки вирішального значення набуває концептуальний підхід, який є базовою основою для формування стратегічних і тактичних цілей щодо зміцнення економічної безпеки в умовах глобалізації.

Концептуальний підхід є основоположною логічною системою поглядів на досліджуване явище, в контексті якої формуються базові принципи щодо формування концепції. Під концептуальними підходами щодо зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації розуміємо логічно побудовану сукупність систематизованих положень:

---

[1] Методичні рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. акад. НАН України С.І. Пирожкова. – К. : НІПМБ, 2003. – 46 с.

[2] Методика розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ міністерства економіки України № 69 від 02 березня 2007 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

[3] Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України // Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF.

1) загальні положення і принципи, які є базовими у зміцненні економічної безпеки національної економіки;

2) забезпечення економічних інтересів України, в контексті загроз економічній безпеці національної економіки;

3) формування напрямів державної політики зміцнення економічної безпеки національної економіки на стратегічному та тактичному рівнях.

До об'єктів економічної безпеки національної економіки відносять не державу в цілому, а її економічну систему, також суспільство й особистість. Суб'єктами економічної безпеки національної економіки України є центральні державні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації різних форм власності, в компетентності яких знаходиться саме економічний аспект зміцнення економічної безпеки. До основних принципів зміцнення економічної безпеки України, на думку колективу авторів на чолі з О.О. Бєляєвим[1], доцільно віднести такі:

- дотримання законності на всіх етапах зміцнення економічної безпеки національної економіки;
- баланс економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави;
- взаємну відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо зміцнення економічної безпеки;
- своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів;
- надання пріоритету мирним заходам у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру;
- інтеграцію національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою.

Процес зміцнення економічної безпеки національної економіки має здійснюватися системно та опиратися на певний концептуальній підхід (рис. 4.2):

На рис. 4.2 запропоновано шість основних концептуальних підходів, використання яких дозволить розробити концептуальні основи зміцнення економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації. Практично можливо застосовувати як окремо кожен з підходів, так і комплексно всі, або ж комбінувати декілька для отримання повнішого уявлення щодо формування концепції. Використання того чи іншого підходу залежить насамперед від основних цілей, що ставляться у ході формування концептуальних основ економічної безпеки національної економіки та концепції її зміцнення.

---

[1] *Бєляєв О.О.* Економічна політика : [навч. посіб.] / О.О. Бєляєв (кер. кол. авт.), А.С. Бебело, М.І. Диба та ін. – К. : КНЕУ, 2004. – С. 254–255.

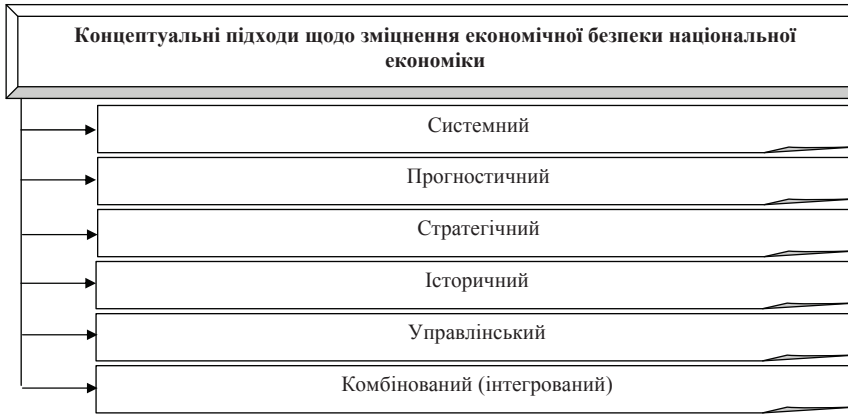

Рис. 4.2. Основні концептуальні підходи щодо зміцнення економічної безпеки національної економіки

Авторська розробка

Використання системного підходу дуже поширене в економічних дослідженнях, у тому числі й при вивченні шляхів зміцнення економічної безпеки національної економіки. Даний концептуальний підхід передбачає формування економічної безпеки як упорядкованої системи взаємопов'язаних структурованих елементів, загальносистемних закономірностей функціонування тощо. При цьому береться за основу положення, що досліджуваний об'єкт володіє всіма властивостями системи; для функціонування системи необхідні ресурси, зв'язок із зовнішнім середовищем тощо.

Впровадження прогностичного підходу при формуванні концептуальних основ зміцнення економічної безпеки національної економіки дозволяє розробляти прогнози, на основі яких проводиться конкретизація довгострокових цілей. Методів прогнозування існує чимало, але найбільш прийнятними до застосування є трендовий аналіз, екстраполяція, сценарний аналіз та економіко-математичне моделювання. Розробка прогнозів є важливою складовою стратегічного планування, що закладає основу для розробки державної стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації.

Стратегічний концептуальний підхід застосовується з метою впровадження методології стратегічного управління при формуванні концептуальних основ зміцнення економічної безпеки. При цьому чільне місце посідає державна стратегія зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації, розробка якої стане завершальним

етапом і основним результатом дослідження. Необхідність розробки державної стратегії економічної безпеки України було визначено через її відсутність. При цьому, серед законодавчих актів попередньо було виявлено тільки Закон України «Про основи національної безпеки України»[1] та Стратегію національної безпеки України[2], в яких проблемі зміцнення економічної безпеки національної економіки приділяється недостатньо уваги, а економічна безпека розглядається здебільшого оглядово, як складова національної безпеки.

У контексті історичного підходу до дослідження концептуальних основ економічної безпеки національної економіки, проводиться ретроспективний аналіз тенденцій розвитку чи функцій об'єкта, тобто за основу беруться дослідження за декілька років, бажано за весь період існування. Слід зазначити, що концептуальні основи зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації розробляються за результатами проведених досліджень протягом 2000–2012 рр. Цей період часу взято у зв'язку з тим, що починаючи з 2000 року, обчислюється рівень економічної безпеки держави згідно методики Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013.

До організаційного концептуального підходу ставиться вимога щодо формування структури економічної безпеки національної економіки, її організаційне забезпечення, відповідальність державних органів влади тощо. У рамках управлінського підходу при формуванні концептуальних основ зміцнення економічної безпеки національної економіки вводиться управлінський аспект, тобто визначаються управлінські функції та рівні управління, ставляться цілі, завдання, проводиться адміністрування, керування.

На нашу думку, для підвищення достовірності результатів дослідження, розглянуті концептуальні підходи доцільно комбінувати. Це дає змогу уникнути необ'єктивності та упередженості, а також розробити дієві механізми підвищення рівня економічної безпеки держави. Так, застосування управлінського підходу дозволить розглядати процес зміцнення економічної безпеки як об'єкт управління, розробити оптимальну організаційну структуру, здійснити її ресурсне та функціональне забезпечення; прогностичний та стратегічний підходи слід взяти за основу при розробці державної стратегії.

---

[1] Про основи національної безпеки України / Закон України № 964-IV від 19.06.2003 р. (із змінами та доповненнями станом на 18.05.2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/про%20основи%20національної%20безпеки%20україни.

[2] Про Стратегію національної безпеки України / Указ Президента України № 105/2007 від 12 лютого 2007 р. (остання редакція від 22.06.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

Концептуальні основи передбачають визначення основних напрямів, цілей та етапів реалізації стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки. З цих позицій нами запропоновано розмежувати поняття «забезпечення» і «зміцнення» економічної безпеки, адже у переважній більшості наукових праць процес зміцнення економічної безпеки національної економіки ототожнюється з її забезпеченням, що не зовсім коректно.

Ми вважаємо, що забезпечення економічної безпеки доцільно розглядати як операційний процес в короткостроковому періоді, який поєднує моніторинг, оцінку поточного стану за допомогою багатофакторної моделі та реагування, на основі яких можуть бути запропоновані шляхи вирішення проблем, пов'язаних з впливом глобалізаційних факторів на стан економічної безпеки національної економіки.

Стосовно зміцнення економічної безпеки в умовах впливу глобалізації, слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку економічна безпека є однією з характеристик національної економіки та об'єктивно існує, будучи сформованою в основному під час реального економічного зростання 2000–2008 рр., вистоявши у боротьбі зі світовою фінансовою кризою та подоланні її руйнівних наслідків. Це означає, що процес зміцнення економічної безпеки національної економіки є системним, розтягнутим у часі й може бути реалізованим на стратегічному рівні шляхом довгострокового прогнозування, розробки та реалізації державної стратегії на всіх рівнях управління.

Тому в основу концептуальних основ зміцнення економічної безпеки національної економіки ми покладаємо її забезпечення в короткостроковій перспективі, що гарантує зміцнення економічної безпеки національної економіки на довгострокову перспективу (рис. 4.3).

З даних, наведених на рис. 4.3, видно, що першочерговим етапом, при дослідженні проблеми формування концептуальних основ, буде визначення стратегічної мети, цілей, завдань зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації. Після цього реалізовується етап забезпечення економічної безпеки національної економіки, в рамках якого проводиться аналіз якісних і кількісних параметрів впливу глобалізації на стан безпеки для побудови комплексної багатофакторної моделі. Цей етап у своїй суті є ретроспективним, оскільки базується на дослідженні економічних процесів протягом 2000–2012 рр., в ході чого встановлюються причинно-наслідкові зв'язки для підвищення ефективності поточного управління та закладаються основи для перспективного аналізу. Наступний етап є перспективним, оскільки передбачає розробку прогнозних даних для формування та реалізації державної стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації.

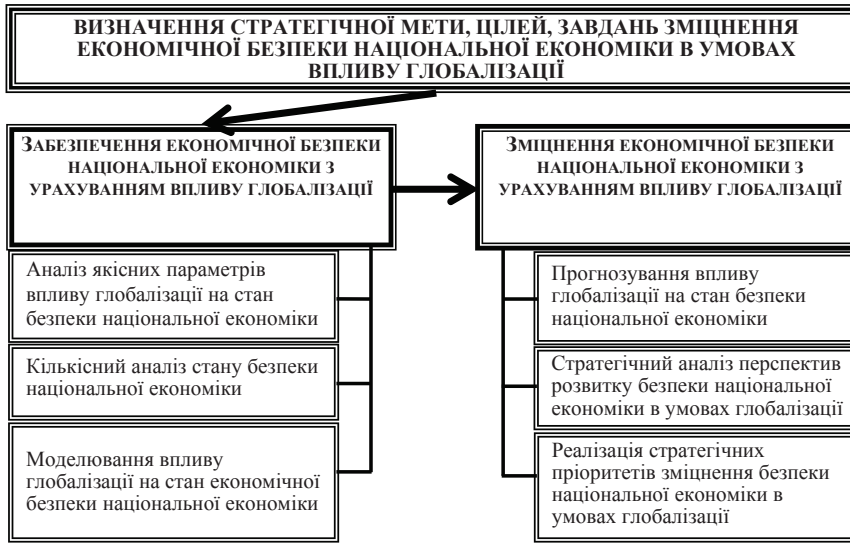

Рис. 4.3. Логіка та взаємозв'язок процесів забезпечення і зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації

Авторська розробка

Тоді концептуальні основи зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації можна подати у вигляді дворівневої блочної послідовності (рис. 4.4).

Запропонована дворівнева система реалізації концептуальних основ передбачає реалізацію як на рівні забезпечення, так і на рівні зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації. Рівень забезпечення включає в себе алгоритм визначення впливу факторів глобалізації на економічну безпеку національної економіки та економіко-математичний аналіз її стану, що дозволяє забезпечити в короткостроковій перспективі аналіз причинно-наслідкових зв'язків. Рівень забезпечення передбачає послідовну реалізацію заходів щодо аналізу якісних параметрів впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки, кількісного аналізу стану економічної безпеки національної економіки та статистичного моделювання впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки.

Рис. 4.4. Дворівнева система зміцнення економічної безпеки національної економіки: концептуальний підхід

Авторська розробка

Рівень зміцнення відображає блок-схема, яка містить довгостроковий прогноз та реалізацію державної стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки. У рівні зміцнення концепції наявні три блоки: довгострокове прогнозування впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки, стратегічний аналіз перс-

пектив розвитку економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації та реалізацію державної стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації. Слід зазначити, що реалізація необхідних конкретних методів, заходів та інструментів, визначених у концепції, передбачає застосування багатофакторної кореляційно-регресійної моделі економічної безпеки, глобалізаційні фактори в якій взято регресорами. Логічним продовженням дослідження є прогнозування, розробка сценаріїв розвитку, стратегічний аналіз, затвердження та реалізація державної стратегії зміцнення безпеки національної економіки в умовах глобалізації.

Таким чином, концепція зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації передбачає на першому етапі проведення аналізу якісних параметрів впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки, починаючи від ідентифікації та якісного аналізу викликів глобалізації, і, закінчуючи реалізацією державної стратегії.

Так, блок 1 передбачає в себе послідовність процесів проведення аналізу якісних параметрів впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки (рис. 4.5), що базується на моделі логічного ланцюга факторів глобалізаційного впливу на економічну безпеку національної економіки (див. рис. 1.11).

Згідно з такою методикою аналізу деталізуємо якісні параметри впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки, що дає можливість ідентифікувати фактори (виклики, ризики та загрози) глобалізації, (див. параграф 1.2 монографії). При цьому, під аналізом якісних параметрів впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки розуміємо ґрунтовний опис досліджуваного глобалізаційного явища або процесу (виклик, ризик, загроза), попередню оцінку ймовірності настання, масштабу й характеру його впливу на стан економічної безпеки, а також причинно-наслідкові зв'язки. Ідентифікація – це розпізнавання досліджуваного явища.

Таким чином, на рис. 4.5 наведено логічну послідовність (алгоритм) аналізу якісних параметрів впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки, за реалізації якого відбудеться розробка методичного забезпечення кількісного аналізу впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки, тобто логічний перехід до другого блоку. При цьому алгоритм передбачає розпізнавання та дослідження характеру впливу викликів, загроз, ризиків і факторів глобалізації на стан економічної безпеки.

Реалізація процесів кількісного аналізу впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки формує передумови для проведення економіко-математичного моделювання впливу глобаліза-

ційних факторів на стан економічної безпеки. Цей блок втілено у життя в рамках параграфів 3.1 і 3.2 монографії, зокрема, проведено оцінку рівня економічної безпеки національної економіки та впливу глобалізації на її стан протягом 2000–2012 рр., а також відібрано з-поміж ідентифікованих факторів глобалізації шість показників, що тісно не взаємодіють між собою. Також здійснено деталізацію етапів оцінки впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки (див. рис. 3.4).

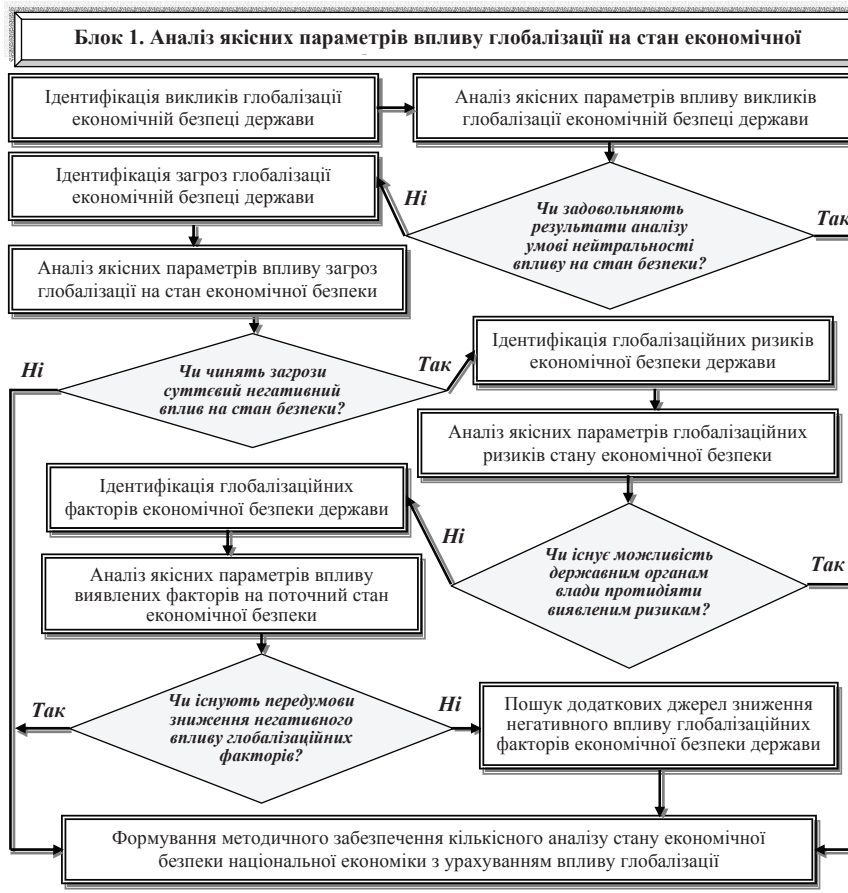

Рис. 4.5. Блок-схема процесу проведення аналізу якісних параметрів впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки

Авторська розробка

Моделювання впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки, послідовність дій і процесів якого містить рис. 3.13, представлено у параграфі 3.3 монографії. Зокрема, проведено кореляційно-регресійний аналіз впливу глобалізаційних факторів, що залишилися після усунення мультиколінеарності, на рівень економічної безпеки національної економіки, отримано рівняння шестифакторної регресії, а також перевірено модель на статистичну значущість, відсутність автокореляції, економічну логіку та адекватність. Головна мета моделювання, полягає у використанні рівняння регресії для обґрунтування й прийняття рішень щодо державного управління економічною безпекою національної економіки.

На рівні зміцнення економічної безпеки національної економіки, в рамках довгострокового прогнозування впливу глобалізації на її стан, запропоновано наступний алгоритм (рис. 4.6). Актуальність розробки узагальненого алгоритму довгострокового прогнозування полягає саме у виявленні в подальшому сценарних тенденцій, що дозволяє сформувати стратегію зміцнення економічної безпеки. Крім цього, у запропонованому алгоритмі, на першому етапі обґрунтовується необхідність і доцільність довгострокового прогнозування.

Стратегічне управління процесом зміцнення економічної безпеки неможливе без грамотно розроблених прогнозів та сценаріїв розвитку, тому прогнозні значення показників, отримані у ході довгострокового прогнозування, будуть покладені в основу розробки державної стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації.

На наступному етапі потрібно здійснити вибір методів прогнозування, які будуть використовуватися. У практиці прогнозування найчастіше використовуються експертні методи, які полягають у зборі та статистичній обробці емпіричних прогнозів експертів щодо досліджуваної проблеми. Наприклад, так званий консенсус-прогноз зростання реального ВВП країн світу аналітики Світового Банку здійснюють із застосуванням експертних методів. Проте пошуком і опитуванням експертів, як правило, займаються спеціалізовані організації, державні органи влади, соціологічні служби тощо. Зрозуміло, що в нашому випадку використання експертних методів неможливе. Тому, в рамках дослідження актуальності набувають кількісні методи прогнозування, аналіз та вибір яких буде проведено при реалізації концепції зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації. На третьому та четвертому етапах алгоритму проводиться відбір і формування вихідних статистичних даних показників, прогнозування яких потрібно здійснити. За результатами, представленими у розділі 2 монографії, такими показниками будуть глобалізаційні фактори, що введені у шестифакторну модель впливу глобалізації на рівень економічної безпеки

(див. формулу 3.12). Заходи з п'ятого по сьомий передбачають проведення трендового аналізу та екстраполяції, а з восьмого по дев'ятий – сценарного аналізу, особливості використання яких буде проаналізовано у наступному параграфі монографії.

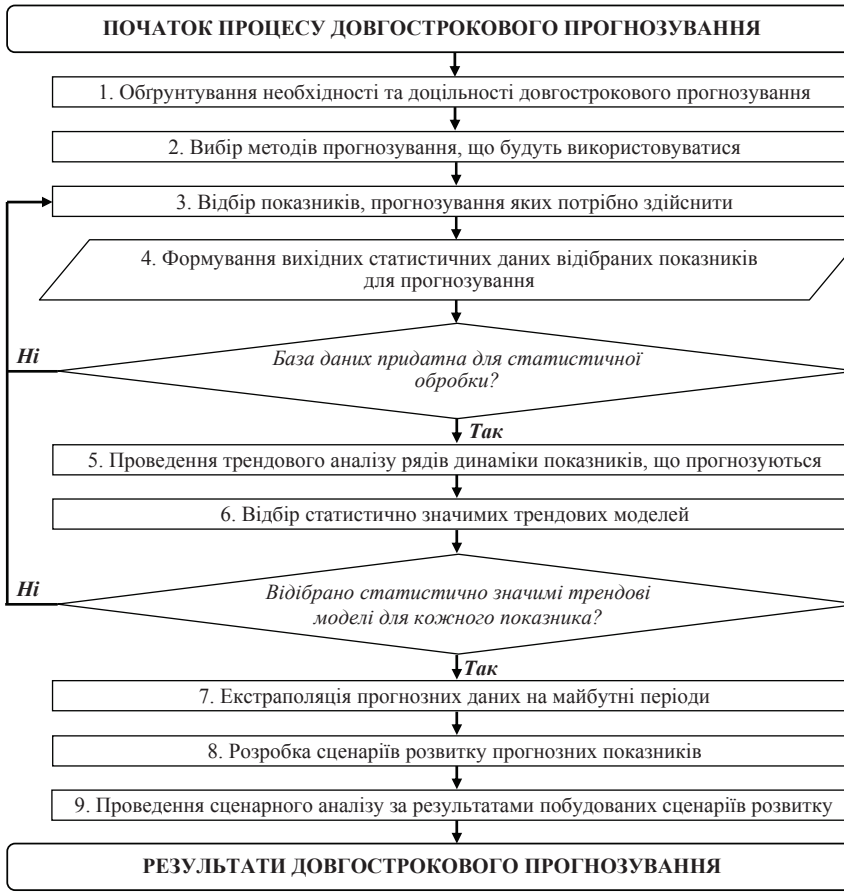

Рис. 4.6. Узагальнений алгоритм довгострокового прогнозування

Авторська розробка

Наступний блок концепції зміцнення економічної безпеки національної економіки передбачає проведення стратегічного аналізу перспектив розвитку безпеки національної економіки та розробки державної

стратегії за його результатами. Ми вважаємо, що державна стратегія зміцнення економічної безпеки національної економіки має бути розроблена, затверджена й прийнята до виконання на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. Логіку й алгоритм стратегічного аналізу ілюструє рис. 4.7. На рис. 4.7 наведено логічну послідовність процесу стратегічного аналізу та розробки державної стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки, яка містить дев'ять взаємопов'язаних етапів – від обґрунтування доцільності та необхідності стратегічного управління до затвердження державної стратегії. Провідне місце в реалізації стратегічного аналізу відводиться оцінці можливостей щодо застосування розроблених сценаріїв стратегічного розвитку економічної безпеки національної економіки при розробці державної стратегії та проведенню SWOT-аналізу щодо наявності передумов формування стратегії зміцнення безпеки.

Рис. 4.7. Блок-схема стратегічного аналізу економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації

Авторська розробка

Методику SWOT-аналізу доцільно застосувати для визначення сильних і слабких сторін державної політики щодо зміцнення безпеки національної економіки, а також загроз економічній безпеці та можливостей протистояти їм. По-суті, такий аналіз є суттєвим доповненням до результатів прогнозування та сценарного аналізу, які у сукупності закладають ґрунт для формування оптимальної державної стратегії зміцнення безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації.

При розробці державної стратегії необхідно здійснити вибір стратегічних альтернатив розвитку економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації, а також сформувати мету, основні цілі та завдання, реалізація яких у часі займе не менше 5 років. Обов'язковою умовою стратегічного управління є надання державній стратегії зміцнення безпеки національної економіки юридичного статусу, тобто затвердження як закону (на рівні Верховної Ради України) або підзаконного нормативно-правового акта (на рівні Президента України, Ради національної безпеки та оборони України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, інших міністерств і відомств).

Останнім блоком концепції визначено реалізацію стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки, послідовність якої ілюструє блок-схема, наведена на рис. 4.8.

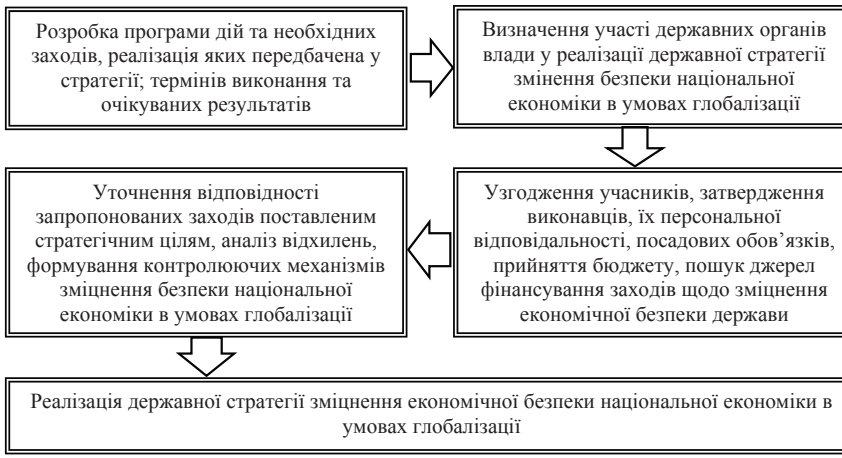

Рис. 4.8. Послідовність реалізації державної стратегії зміцнення безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації

Авторська розробка

З даних, наведених на рис. 4.8, видно, що реалізація державної стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації містить п'ять послідовних етапів. На першому етапі розробляється програма дій та необхідних заходів, передбачених у державній стратегії; ставляться терміни виконання та плануються очікувані результати. На наступному етапі визначається місце та участь державних органів влади у реалізації державної стратегії зміцнення безпеки національної економіки в умовах глобалізації.

Після визначення участі державних органів влади у реалізації стратегії узгоджуються учасники, затверджуються виконавці, їх персональна відповідальність, посадові обов'язки, приймається бюджет, здійснюється пошук джерел фінансування необхідних заходів тощо. Необхідно також уточнити, чи відповідають запропоновані заходи поставленим стратегічним цілям, провести аналіз відхилень, сформувати контролюючі механізми зміцнення безпеки національної економіки.

Отже, запропоновані концептуальні підходи зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації базуються на дворівневій системі (див. рис. 4.4), та покликані підтримувати рівень захищеності національної економіки, як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, в умовах об'єктивного впливу факторів глобалізації.

На рівні забезпечення доречними є заходи щодо ідентифікації та аналізу якісних параметрів глобалізаційних факторів, аналізу кількісних параметрів та побудови комплексної багатофакторної моделі, що забезпечує управління процесом забезпечення належного рівня економічної безпеки національної економіки у короткостроковій перспективі.

Рівень зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації передбачає реалізацію одного із сценарних підходів щодо підтримки рівня економічної безпеки національної економіки на довгострокову перспективу в умовах волатильності факторів впливу глобалізації. Базовими етапами на цьому рівні є довгострокове планування, стратегічний аналіз, формування та реалізація державної стратегії. Саме зміцнення економічної безпеки на стратегічному рівні стане основою подальших досліджень у наступних параграфах третього розділу.

4.2. Прогнозування рівня економічної безпеки України з урахуванням чинників глобалізації

Результати оцінки впливу глобалізації на стан економічної безпеки протягом 2000–2012 рр., представленої у розділі 2 монографії, дали змогу отримати багатофакторну кореляційно-регресійну модель, до якої введено таких шість глобалізаційних факторів, як середньорічний курс долара США у гривнях, річний обсяг експорту у % до ВВП, річний обсяг імпорту у % до ВВП, частку іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %, індекс Лондонської фондової біржі FTSE 100 та індекс російської біржі РТС (див. формулу 3.6). Отримані результати моделювання доцільно покласти в основу формування державної стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації.

Очевидно, що реалізація концепції зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації на стратегічному рівні потребує детального дослідження тенденцій розвитку національної економіки і, відповідно, прогнозування впливу глобалізаційних факторів на стан її економічної безпеки. Це закладе основи для формування й вибору пріоритетів економічного розвитку національної економіки в рамках концепції національної безпеки в умовах глобалізації.

Використаємо визначені в кореляційно-регресивній моделі фактори глобалізації для прогнозування тенденцій розвитку рівня економічної безпеки, оскільки прогнозування є найбільш ефективним і водночас складним аналітичним інструментом дослідження тенденцій та перспектив розвитку економічних явищ. Для цілей дослідження, зазначимо, що найбільш точними вважаються якісні методи (експертні процедури), але за відсутності експертів, актуальності набувають кількісні методи (аналіз динамічних рядів, трендовий аналіз, екстраполяція), каузальне (причинно-наслідкове) моделювання, економіко-математичне моделювання, сценарний аналіз тощо. Також у прогнозуванні іноді використовуються методи імітаційного моделювання, що полягають в імітації значної кількості варіантів розвитку подій та відбору найбільш реалістичних. При цьому точність прогнозу підвищується, якщо комбінувати декілька методів.

Прогнозування є найбільш ефективним і водночас складним аналітичним засобом дослідження тенденцій та перспектив розвитку економічних явищ, а тому потребує деталізації стосовно методів і послідовності дій. Для деталізації процесу та окреслення процедур застосуємо алгоритм прогнозування тенденцій розвитку економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізаційних факторів (рис. 4.9).

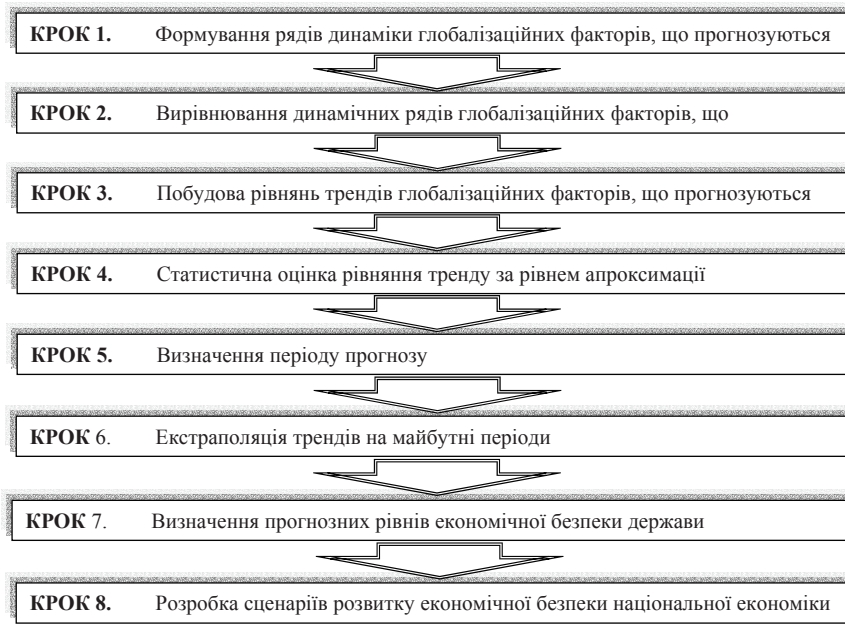

Рис. 4.9. Алгоритм прогнозування тенденцій розвитку економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізаційних . факторів

Авторська розробка

З рис. 4.9 видно, що процес прогнозування тенденцій розвитку економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізаційних факторів передбачає реалізацію 8 послідовних кроків. Прогнозування зазвичай розпочинається з формування вихідної бази – рядів динаміки глобалізаційних факторів, що прогнозуються. Наступний крок передбачає вирівнювання рядів динаміки, тобто аналіз тенденції розвитку за базисними й середніми показниками динаміки. Третій крок полягає у побудові рівнянь тренду для кожного глобалізаційного фактору, якими описується тенденція розвитку. Стосовно четвертого кроку необхідно провести статистичну оцінку рівняння тренду за показником рівня апроксимації, що показує достовірність встановленої закономірності розвитку. На п'ятому етапі слід визначити період прогнозу, тобто кількість прогнозних років, як правило, їх має бути не більше, ніж звітних, за які зведено статистичні дані. Шостий крок передбачає

екстраполяцію даних по кожному фактору згідно з рівнянням тренду на майбутні періоди, тобто перенесення тенденції розвитку на майбутні роки за умови, що вона не змінюватиметься, а також встановлення верхнього й нижнього довірчих інтервалів (або ж інтервалів довіри), які утворюють площу, до якої входитимуть всі можливі значення факторних ознак в разі будь-яких змін в економіці. Реалізація сьомого кроку запропонованої послідовності передбачає визначення прогнозних рівнів економічної безпеки національної економіки згідно шестифакторної моделі впливу глобалізації. Восьмий крок вимагає розробки сценаріїв розвитку економічної безпеки національної економіки шляхом встановлення довірчих інтервалів та формування її пріоритетів розвитку.

Перейдемо безпосередньо до реалізації послідовності процесу прогнозування тенденцій розвитку економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізаційних факторів, що запропонована на рис. 4.9. Для реалізації першого кроку необхідно сформувати базу дослідження у вигляді рядів динаміки за 2000–2012 рр. Як уже було зазначено, для прогнозування формуються ряди динаміки глобалізаційних факторів, що були введені в шестифакторну модель економічної безпеки національної економіки, з умовою модифікації періоду аналізу шляхом заміни реального значення року його порядковим номером, тобто приписування першому року дослідження 1, наступному – 2 і т. д. Динамічні ряди досліджуваних глобалізаційних факторів зведено у табл. 4.1.

З даних табл. 4.1 видно, що всі досліджувані глобалізаційні фактори, крім коефіцієнту покриття імпорту експортом, протягом 2000–2012 рр. демонструють тенденцію до зростання. При цьому зростаюча тенденція середньорічного курсу долара США та кон'юнктури Лондонського фондового ринку чинили опір зростанню рівня економічної безпеки України, оскільки, згідно з отриманими результатами дослідження, ці два фактора є дестимуляторами.

Динаміка показників така: курс долара США за період аналізу зріс на 47%, а за 2008–2012 (світова фінансова криза та посткризовий період) – на 58%, що, відповідно, мало негативний вплив на рівень економічної безпеки національної економіки; показники, що взяті як відношення до обсягу ВВП (експорт, імпорт і прямі інвестиції з України), демонструють позитивну динаміку перше за все через випереджаючі темпи зростання, порівняно з ВВП; постійне зростання частки іноземного банківського капіталу в банківській сфері свідчить про її глобалізованість і чинить позитивний вплив на рівень економічної безпеки національної економіки; динаміка біржових індексів FTSE 100 та РТС є типовою для переважної більшості національних біржових індексів – стрімке зростання до 2007 року, обвал станом на кінець 2008 року та поступове відновлення у 2009–2012 роках.

Таблиця 4.1

Зведені ряди динаміки показників, що характеризують глобалізаційні фактори впливу на економічну безпеку національної економіки

Роки	Порядковий номер року	Найменування глобалізаційного фактору					
		1. Середньорічний офіційний курс долара США, грн.	2. Експорт у % до ВВП	3. Імпорт у % до ВВП	4. Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	5. Індекс FTSE 100	6. Індекс РТС
2000	1	5,440	61,6	57,4	13,3	6222,5	143,3
2001	2	5,372	55,4	53,8	12,5	5242,4	260,1
2002	3	5,327	55,1	50,7	13,7	4004,9	359,1
2003	4	5,333	57,8	55,2	11,3	4510,2	567,3
2004	5	5,319	63,6	56,0	9,6	4814,3	614,1
2005	6	5,125	51,4	50,6	19,5	5618,8	1125,6
2006	7	5,050	46,6	49,5	27,6	6220,8	1921,9
2007	8	5,050	44,8	50,6	35,0	6348,5	2290,5
2008	9	5,267	47,1	55,0	36,7	4561,8	631,9
2009	10	7,791	46,3	48,0	35,8	5412,9	1444,6
2010	11	7,936	50,7	53,7	40,6	5899,9	1770,3
2011	12	7,968	54,4	60,6	41,9	5572,3	1381,9
2012	13	7,991	50,9	59,3	39,5	5941,9	1527,0
Відхилення (+, -) 2012 р. від 2000 р.		+2,551	-10,7	+1,9	+26,2	-280,6	+1383,7
Відхилення (+, -) 2012 р. від 2007 р.		+2,941	+6,1	+8,7	+4,5	-406,6	-763,5
У середньому за 13 років		+6,075	+52,7	+53,9	+25,9	+5413,2	+1079,8

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі додатку И.

Наступний крок процесу прогнозування тенденцій розвитку економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізаційних факторів полягає у побудові рівнянь трендів показників, що прогнозуються. У статистичній практиці побудова трендів носить назву трендового аналізу. Трендовий аналіз – популярний прикладний інструмент дослідження макроекономічних явищ, який полягає у визначенні тенденцій розвитку національної економіки потягом значного періоду часу (як правило, понад 10 років) та їх описуванні за допомогою рівнянь з однією змінною – змінною часу. Розглянуті спостереження внесено в рис. 4.10.

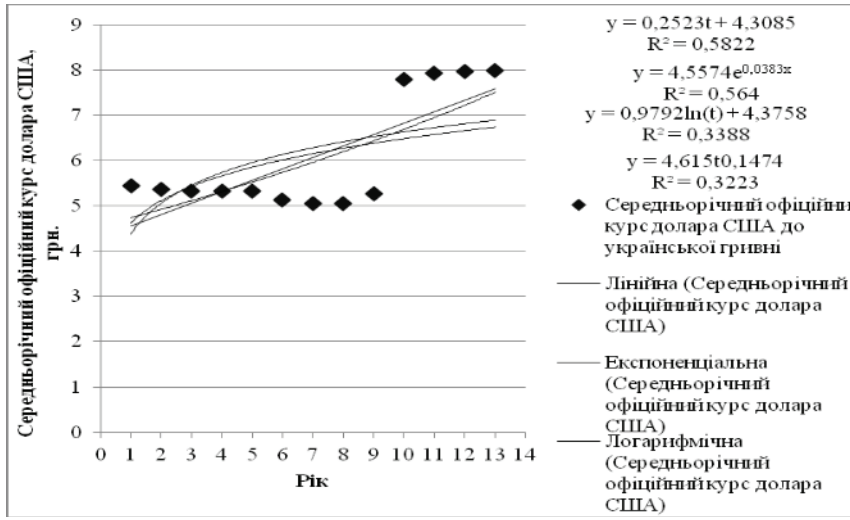

Рис. 4.10. Динаміка середньорічного офіційного курсу долара США у 2000–2012 р.

Примітка: сформовано та проведено розрахунки засобами MS Excel. t – порядковий номер року.

Дані рис. 4.10 підтверджують раніше зроблений висновок про тенденцію до зростання середньорічного курсу долара США і надають цій тенденції статистичного забарвлення у вигляді рівнянь трендової лінії. На рис. 4.10 побудовано 4 моделі трендових рівнянь, що описують динаміку показника. Для подальших досліджень необхідно відібрати те рівняння тренду, рівень апроксимації R^2 якого найвищий. Рівняння тре-

нду вважається прийнятним для подальшого застосування, якщо рівень апроксимації буде не менше 0,5. У нашому випадку це лінійне рівняння. За відібраним рівнянням тренду видно, що середньорічний приріст курсу долара США склав 0,25 грн. до долара США і, якщо тенденція зберігатиметься, то такий же приріст буде наявний і в майбутньому.

Аналогічно побудовано трендові моделі решти глобалізаційних факторів (додаток И). У табл. 4.2 зведено рівняння трендів та рівні їх апроксимації для усіх досліджуваних глобалізаційних факторів економічної безпеки України за даними, наведеними у додатку И, відібравши ті, рівень апроксимації яких найвищий.

Таблиця 4.2

Рівняння трендів глобалізаційних факторів економічної безпеки національної економіки

Найменування показника	Рівняння тренду	Рівень апроксимації
1. Курс долара США, грн.	$y = 0{,}2523\ t + 4{,}3085$	0,5826
2. Експорт у % до ВВП	$y = -4{,}946 \ln(t) + 61{,}327$	0,509
3. Імпорт у % до ВВП	$y = 0{,}1857\ t + 52{,}577$	0,505
4. Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	$y = 3{,}0495\ t + 4{,}5769$	0,862
5. Індекс FTSE 100	$y = 57{,}575\ t + 5010{,}1$	0,510
6. Індекс РТС	$y = 143{,}29\ t^{1{,}0072}$	0,812

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі даних табл. 4.1 і додатку И.
Примітка: розраховано за допомогою пакету MS Excel.

З даних табл. 4.2 видно, що рівні апроксимації трендових рівнянь 6 глобалізаційних факторів впливу на економічну безпеку національної економіки перевищують 0,5 і свідчать про цілком задовільні статистичні оцінки трендових моделей, а тому отримані рівняння можуть бути застосовані у прогнозуванні. Також варто відзначити, що в процесі дослідження отримано одне логарифмічне, що описує динаміку обсягу експорту в % до ВВП, одне степеневе (для індексу РТС) та 4 лінійних рівнянь для решти факторів. При цьому найнижчий рівень достовірності у лінійного рівняння тренду обсягу імпорту в % до ВВП, який склав 50,5%.

Трендовий аналіз глобалізаційних факторів було проведено на основі зведених статистичних даних за 13 років аналізованого періоду (2000–2012 рр.), що дозволяє розробити прогнози вперед на 10 років (2013–2022 рр.), оскільки максимальний період прогнозу складає таку ж кількість років, як і у звітному періоді. Зрозуміло, що при прогнозуванні економічних явищ на 10 років вперед суттєво зростає ризик неточності прогнозу та значного відхилення прогнозних значень даних від фактичних у майбутньому. Для того, щоб знизити цей ризик, слід застосувати у прогнозуванні сценарний підхід, зміст якого полягає у розробці сценаріїв прогнозу у ході екстраполяції тренду. На практиці сценарний аналіз реалізується через визначення інтервалів довіри або довірчих інтервалів тренду.

Встановлення довірчих інтервалів служить дієвим засобом убезпечення прогнозу від недостовірності. При цьому визначається максимальний розмах варіації прогнозного показника з урахуванням рівняння тренду і коливання спостережуваних значень динамічного ряду. Для обчислення меж коливання спостережуваного прогнозного значення від тренду обчислюється виправлена середня квадратична похибка прогнозного значення функції тренду (S_p):

$$S_p = \sqrt{\frac{\sum (y_t - \bar{y}_t)^2}{n-2}} \cdot \sqrt{1 + \frac{1}{n} + \frac{3(n+2L-1)^2}{n(n^2-1)}}, \qquad (4.1)$$

де y_t і $\bar{y}_t$ – відповідно до значення членів ряду фактичного й розрахованого за рівнянням тренду;

n – кількість членів динамічного ряду;

L – порядковий номер прогнозного року[1].

У сценарному аналізі довірчі інтервали встановлюються з урахуванням виправленої середньої квадратичної похибки відповідного прогнозного значення. Так, нижній довірчий інтервал відповідного прогнозного значення досліджуваного показника буде обчислено за формулою:

$$\bar{y}_{t+L} - t_a \cdot S_p, \qquad (4.2)$$

де $\bar{y}_{t+L}$ – прогнозне значення показника, розраховане за формулою тренду у кожному з L періодів прогнозу;

t_a – табличне значення t-критерію Стьюдента з n – 1 ступенями свободи[2], $t_a = 2{,}179$.

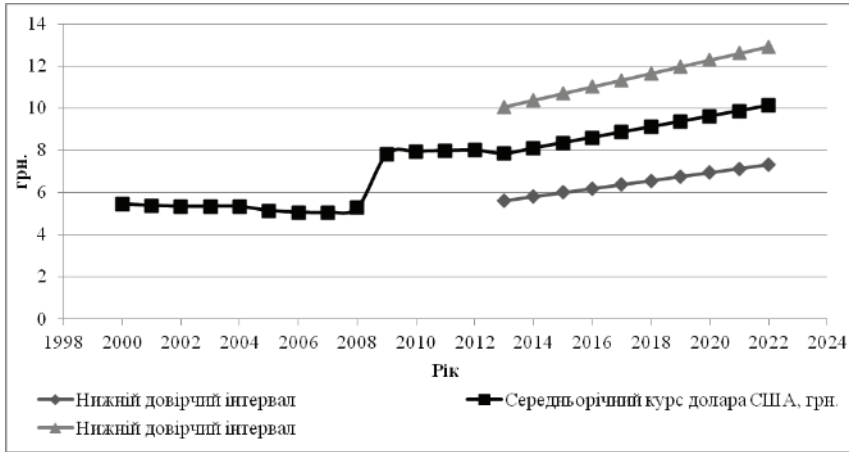
[1] *Тхейл Г.* Экономические прогнозы и принятие решений / Г. Тхейл ; перевод с англ. – М. : «Статистика», 1971. – С. 39–40.

[2] Економетрія : [навч. посіб.] / [В.І. Жлуктенко, Н.К. Водзянова, С.С. Савіна, О.В. Колодінська] ; за загальною редакцією С. І. Наконечного. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – С. 530.

Верхній довірчий інтервал прогнозу розраховуватиметься за формулою:

$$\overline{y}_{t+L} + t_a \cdot S_p. \quad (4.3)$$

У сценарному аналізі робиться припущення, що за будь-яких умов прогнозне значення аналізованого показника буде не меншим від значення нижнього довірчого інтервалу і не більшим від значення верхнього довірчого інтервалу. Якщо з'єднати на графіку всі значення верхнього й нижнього довірчих інтервалів, утворюється площа, обмежена зверху лінією верхнього, а знизу – нижнього довірчих інтервалів, на якій розміщено всі можливі варіанти прогнозу і, відповідно, сценарії. Наприклад, для курсу долара США це виглядатиме наступним чином (рис. 4.11).

4.11. Результати екстраполяції тренду курсу долара США

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel.

Проте, традиційно формують три сценарії прогнозу:

1) песимістичний – найгірший з усіх можливих сценаріїв, який формують точки нижнього довірчого інтервалу, якщо показник є стимулятором економічної безпеки, а якщо дестимулятором, то песимістичним сценарієм будуть точки верхнього довірчого інтервалу; при цьому для песимістичного прогнозу робиться припущення щодо максимального негативного впливу глобалізаційних факторів на стан економічної безпеки національної економіки;

2) найбільш імовірний – сценарій, сформований екстрапольованими точками графіку тренду, за яким робиться припущення про збереження

існуючої тенденції розвитку впливу глобалізаційних факторів на стан економічної безпеки національної економіки;

3) оптимістичний – найкращий з усіх можливих сценаріїв, сформований точками верхнього довірчого інтервалу для стимулятора й нижнього для дестимулятора, та для щодо якого робиться припущення про максимально сприятливий вплив глобалізаційних факторів на стан економічної безпеки національної економіки.

Провівши необхідні розрахунки за рівняннями трендів, наведеними у табл. 4.2 та формулами 4.1–4.3, перейдемо до сценарного аналізу глобалізаційних факторів економічної безпеки України. Слід зазначити, що прогноз глобалізаційних факторів розроблявся за даними офіційної статистики на кінець 2012 року і, відповідно, за відсутності даних 2013 року.

У табл. 4.3 зведено сценарії прогнозу курсу долара США на 2013–2022 роки.

Таблиця 4.3

Сценарії прогнозу курсу долара США на 2013–2022 рр., грн.

Прогноз показника за роками	Сценарій прогнозу		
	Песимістичний	Найбільш імовірний	Оптимістичний
2012	х	7,9910	х
2013	10,0658	8,0167	5,6156
2014	10,3825	8,3624	5,8035
2015	10,6992	8,7081	5,9914
2016	11,0160	9,0538	6,1792
2017	11,3327	9,3995	6,3671
2018	11,6495	9,7452	6,5549
2019	11,9662	10,0909	6,7428
2020	12,2830	10,4366	6,9306
2021	12,5997	10,7823	7,1185
2022	12,9164	11,1280	7,3064
Зміни (+, -) у 2022 р., порівняно з 2012 р.	+4,9254	+2,1204	-1,6846

Примітка: розраховано за допомогою пакету MS Excel.

З даних табл. 4.3 видно, що середньорічний курс долара США у 2012 р. склав 7,991 грн. і, передбачаючи найбільш імовірний сценарій,

за яким тенденція розвитку залишиться незмінною, за 10 років може зрости на 27%, сягнувши у 2022 р. рівня 10,11 грн. за 1 дол. США. Максимальне зростання курсу долара США на 62% наприкінці періоду прогнозу може відбутися за песимістичним сценарієм у разі погіршення кон'юнктури валютного ринку, посилення кризових процесів у фінансовій сфері, девальвації національної валюти, неспроможності погашення урядом кредиторської заборгованості і дефолту тощо.

Оптимістичний сценарій передбачає вже у 2012 році зниження курсу долара США до гривні на 30% до рівня 5,62 грн. за 1 дол. США і поступове його зростання до 7,3 грн. у 2022 році. Вважаємо, що такий сценарій недоцільно використовувати в подальших дослідженнях, проте він також має підстави для існування, оскільки показує максимально можливе відхилення прогнозного значення від лінії тренду. Зрештою, ймовірність ревальвації національної грошової одиниці ніхто не відкидає, оскільки у першій половині 2008 року курс гривні вже зростав, коли банківські установи протягом незначного періоду часу купували долари США у населення по 4,5 грн., натомість як напередодні курс був 5,05 грн. за 1 долар.

Аналізуючи попередні дані щодо тенденцій валютного ринку України за вересень 2013 року[1], зазначимо, що середньозважений курс долара США за операціями банків України склав 8,144 грн., а отримане прогнозне значення середньорічного курсу на кінець 2013 року – 8,02 грн. Фактичний курс долара США за 9 місяців 2013 року знаходиться у діапазоні 5,6–10,1 грн., тому можемо вважати прогноз відносно достовірним.

Перейдемо до сценарного аналізу наступного глобалізаційного фактору економічної безпеки національної економіки – процентного відношення експорту до ВВП (табл. 4.4).

Розглядаючи дані табл. 4.4, слід зазначити, що за найбільш імовірним сценарієм розвитку експорт у % до ВВП через 10 років може зменшитися на 5,1 в. п., сягнувши 45,8%, що стане мінімальним значенням, починаючи з 2000 року. Щодо оптимістичного сценарію, то він цілком прийнятний, оскільки передбачає зростання частки експорту у ВВП на 10%, порівняно з рівнем 2012 року, а найменше прогнозне значення знаходиться на рівні фактичного значення 2006 року. Максимальне значення показника за оптимістичним сценарієм співпадає з фактичним максимумом (у 2000 році). Песимістичний сценарій передбачає скорочення частки експорту на 20% через 10 років, до 30,5% ВВП, що є значно заниженою оцінкою.

[1] Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua.

Таблиця 4.4

Сценарії прогнозу експорту у % до ВВП на 2013–2022 рр.

Прогноз показника за роками	Сценарій прогнозу		
	Песимістичний	Найбільш імовірний	Оптимістичний
2012	х	50,9	х
2013	36,1	48,3	60,4
2014	35,4	47,9	60,5
2015	34,7	47,6	60,5
2016	34,1	47,3	60,5
2017	33,4	47,0	60,6
2018	32,8	46,8	60,7
2019	32,2	46,5	60,8
2020	31,6	46,3	60,9
2021	31,0	46,0	61,0
2022	30,5	45,8	61,2
Зміни (+, -) у 2022 р., порівняно з 2012 р.	-20,4	-5,1	+10,3

Примітка: розраховано за допомогою пакету MS Excel.

У прогнозуванні наступного глобалізаційного фактора економічної безпеки національної економіки склалася протилежна ситуація, порівняно з попереднім показником (табл. 4.5). Сценарії прогнозу показника відношення імпорту до ВВП виявилися більш прийнятними для подальшого застосування, оскільки розмах прогнозних значень не такий значний, як у випадку з експортом.

Дані табл. 4.5 свідчать, що в найближчі 10 років найбільш імовірне скорочення показника відношення імпорту до ВВП може скласти 2,5 в. п., порівняно з рівнем 2012 року. За песимістичним сценарієм можливе скорочення на 15,3 в. п. до 44%, а за оптимістичним – зростання на 10,4 в. п. до рівня 70%. Зростання показника імпорту у % до ВВП в динаміці відбуватиметься, якщо темп росту імпорту перевищуватиме темп росту ВВП, а скорочення – у протилежному випадку. В контексті економічної безпеки вигіднішим є зростання імпорту високих технологій, інноваційних товарів, інформаційних систем, високоінтелектуальних послуг, що сприятимуть інтенсивному зростанню національної економіки.

Таблиця 4.5

Сценарії прогнозу імпорту у % до ВВП на 2013–2022 рр.

Прогноз показника за роками	Сценарій прогнозу		
	Песимістичний	Найбільш імовірний	Оптимістичний
2012	х	59,3	х
2013	45,0	55,2	65,3
2014	44,9	55,4	65,8
2015	44,8	55,5	66,3
2016	44,7	55,7	66,8
2017	44,6	55,9	67,3
2018	44,5	56,1	67,7
2019	44,4	56,3	68,2
2020	44,2	56,5	68,7
2021	44,1	56,7	69,2
2022	44,0	56,8	69,7
Зміни (+, -) у 2022 р., порівняно з 2012 р.	-15,3	-2,5	10,4

Примітка: розраховано за допомогою пакету MS Excel.

Перейдемо до сценарного аналізу показника питомої ваги іноземного капіталу у структурі сукупного банківського капіталу (табл. 4.6).

З даних табл. 4.6 видно, що найбільш імовірний прогноз частки іноземного капіталу в банківській сфері на 2013 рік свідчить про суттєве зростання показника, порівняно з 2012 роком, на 7,8% в. п. Таке значення є надто високим, оскільки воно також на 5,4 в. п. перевищує максимум показника, який склав 41,9% у 2011 році. Аналогічно надто високі прогнозні показники за оптимістичним сценарієм, за якими через 10 років частка іноземного капіталу в банківській сфері може скласти 91%.

Таблиця 4.6

Сценарії прогнозу частки іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу на 2013–2022 рр., %

Прогноз показника за роками	Сценарій прогнозу		
	Песимістичний	Найбільш імовірний	Оптимістичний
2012	х	39,5	х
2013	34,5	47,3	60,0
2014	37,2	50,3	63,4
2015	39,9	53,4	66,8
2016	42,6	56,4	70,2
2017	45,3	59,5	73,7
2018	47,9	62,5	77,1
2019	50,6	65,6	80,5
2020	53,3	68,6	83,9
2021	56,0	71,7	87,3
2022	58,7	74,7	90,8
Зміни (+, -) у 2022 р., порівняно з 2012 р.	+19,2	+35,2	+51,3

Примітка: розраховано за допомогою пакету MS Excel.

Можна також вважати надто високими прогнозні показники за песимістичним сценарієм, оскільки за 10 років частка іноземного банківського капіталу може зрости до 59%. За даними офіційного сайту НБУ, за 9 місяців 2013 року частка іноземного банківського капіталу скоротилася до 35% у загальному обсязі банківського капіталу, що цілком відповідає песимістичному сценарію прогнозу[1].

Наступним глобалізаційним фактором економічної безпеки є вплив кон'юнктури міжнародних фінансових ринків, що відображається в індексах Лондонського та Російського фондових ринків.

Сценарії прогнозу індексу Лондонської фондової біржі, наведені у табл. 4.7, свідчать про стійку тенденцію до зростання показника, причому протягом найближчих 10 років темп приросту може скласти понад 7%.

[1] Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua.

Таблиця 4.7

Сценарії прогнозу індексу FTSE 100 на 2013–2022 рр.

Прогноз показника за роками	Сценарій прогнозу		
	Песимістичний	Найбільш імовірний	Оптимістичний
2012	х	5941,9	х
2013	3914,3	5816,2	7718,0
2014	3916,7	5873,7	7830,7
2015	3919,2	5931,3	7943,4
2016	3921,7	5988,9	8056,0
2017	3924,2	6046,5	8168,7
2018	3926,7	6104,0	8281,3
2019	3929,2	6161,6	8394,0
2020	3931,7	6219,2	8506,6
2021	3934,2	6276,8	8619,3
2022	3936,7	6334,3	8732,0
Зміни (+, -) у 2022 р., порівняно з 2012 р.	-2005,2	+392,4	+2790,1

Примітка: розраховано за допомогою пакету MS Excel.

За оптимістичним сценарієм прогнозу вже в 2013 році індекс FTSE 100 може зрости на 30%, за найбільш імовірним зменшитися на 2%, песимістичним – на 34%. За будь-яких обставин вплив динаміки індексу Лондонської біржі на рівень економічної безпеки України незначний, оскільки коефіцієнт регресії у моделі (див. формулу 3.12) дуже наближений до 0. Також можна вести мову про реальність прогнозу, оскільки максимального значення 6349 пунктів показник набував у 2007 році, а прогноз на 2022 рік перевищує цей максимум всього на 38% (оптимістичний сценарій), рівний з ним за найбільш імовірним сценарієм та на 38% нижчий за песимістичним сценарієм. За даними офіційного сайту Лондонської фондової біржі, станом на 1 вересня 2013 року сягнув 6412,93, що знаходиться між найбільш імовірним та оптимістичним сценаріями прогнозу та свідчить про його достовірність[1].

[1] Офіційний сайт Лондонської фондової біржі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.londonstockexchange.com.

Проведемо сценарний аналіз прогнозу індексу фондової біржі «Российская торговая система» останнього шостого фактору комплексної моделі впливу глобалізаційних факторів на стан економічної безпеки національної економіки. Для цього побудуємо табл. 4.8 за отриманими результатами розрахунків.

Таблиця 4.8

Сценарії прогнозу індексу РТС на 2013–2022 рр.

Прогноз показника за роками	Сценарій прогнозу		
	Песимістичний	Найбільш імовірний	Оптимістичний
2012	х	1523,9	х
2013	722,4	2044,5	3366,7
2014	831,2	2191,7	3552,1
2015	940,1	2338,9	3737,6
2016	1049,1	2486,1	3923,1
2017	1158,2	2633,5	4108,8
2018	1267,2	2780,8	4294,4
2019	1376,4	2928,3	4480,2
2020	1485,6	3075,8	4666,0
2021	1594,9	3223,3	4851,8
2022	1704,2	3370,9	5037,7
Зміни (+, -) у 2022 р., порівняно з 2012 р.	+180,3	+1847,0	+3513,8

Примітка: розраховано за допомогою пакету MS Excel.

Сценарії прогнозу індексу Російської фондової біржі, наведені у табл. 4.8, свідчать про стійку тенденцію до зростання показника, причому протягом найближчих 10 років темп приросту може скласти +12%, порівняно з 2012 роком, за песимістичним сценарієм, +121% за найбільш імовірним сценарієм та +231% згідно оптимістичного сценарію. На кінець 2022 року прогнозне значення індексу РТС за песимістичним сценарієм складе 74% історичного максимуму (2007 рік), за найбільш імовірним – 147%, за оптимістичним – 220%. Станом на 1 вересня 2013 року значення індексу РТС склало 1313,8 і знаходилося в

межах прогнозу[1]. Вважаємо розроблені сценарії прогнозу реальними і придатними для подальшого використання.

Таким чином, у табл. 4.3–4.8 зведено результати сценарного аналізу глобалізаційних факторів економічної безпеки національної економіки, що чинять найбільший вплив на її рівень і були введені у багатофакторну економіко-математичну модель. Найбільш імовірний сценарій прогнозу акумулює в собі прогнозні значення факторів, отримані на основі рівнянь трендів та трендового аналізу.

Таким чином, на основі попередніх даних щодо курсу долара США, питомої ваги іноземного капіталу у банківській сфері, індексів FTSE 100 та РТС станом на вересень 2013 року встановлено, що наше дослідження частково підтверджується реальними макроекономічними показниками, а, отже, реалії сьогодення свідчать, що побудовані сценарії прогнозів є відносно достовірними.

Для визначення прогнозних значень та розробки найбільш імовірного сценарію прогнозу рівня економічної безпеки національної економіки необхідно застосувати формулу:

$$ESIU_L = 40{,}9 - 0{,}736\,DR_L + 0{,}197\,I_L + 0{,}045\,E_L + 0{,}027\,FBC_L - \\ - 0{,}0007\,FTSE_L + 0{,}003\,RTSI_L. \qquad (4.4)$$

де *ESIU* – Economic Security Index of Ukraine – інтегральний показник рівня економічної безпеки України, %;

DR – U.S. dollar rate – курс долара США, грн.;

E – Export (% of GDP) – експорт у % до ВВП;

I – Imports (% of GDP) – імпорт у % до ВВП;

FBC – Foreign banking capital (% of total banking capital) – частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %;

FTSE – Index FTSE 100 – індекс Лондонської фондової біржі FTSE 100;

RTSI – RTS Index – індекс фондової біржі РТС;

L – порядковий номер прогнозного року, при чому $L = 14, 15, \ldots, 23$, що відповідає 2013, 2014, …, 2022 рокам.

Отже, розробка найбільш імовірного сценарію прогнозу рівня економічної безпеки національної економіки полягає у підстановці прогнозних значень глобалізаційних факторів найбільш імовірних сценаріїв, що отримані шляхом використання рівнянь трендів, у формулу (4.4) за відповідний рік прогнозу. Песимістичний і оптимістичний сценарії прогнозу рівня економічної безпеки розробляються аналогічно шляхом підстановки відповідних значень. Тоді результати прогнозування рівня економічної безпеки національної економіки будуть такими (табл. 4.9).

[1] Офіційний сайт фондової біржі РТС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rts.ru.

Таблиця 4.9

Сценарії прогнозу рівня економічної безпеки України на 2013–2022 рр., %

Прогноз показника за роками	Сценарій прогнозу		
	Песимістичний	Найбільш імовірний	Оптимістичний
2012	х	49,0	х
2013	46,3	50,5	54,7
2014	46,4	50,7	55,0
2015	46,5	50,9	55,4
2016	46,6	51,2	55,8
2017	46,8	51,4	56,1
2018	46,9	51,7	56,5
2019	47,0	52,0	56,9
2020	47,2	52,2	57,3
2021	47,3	52,5	57,6
2022	47,4	52,7	58,0
Зміни (+, -) у 2022 р., порівняно з 2012 р.	-1,6	+3,7	+9,0

Примітка: розраховано за допомогою пакету MS Excel.

З даних табл. 4.9, зважаючи на умови збереження тенденцій розвитку глобалізаційних факторів видно, що найімовірніше рівень економічної безпеки національної економіки найближчих 10 років складе 52,7%, що на 0,7 в. п. більше історичного максимуму, зафіксованого у 2007 році. За песимістичним сценарієм прогнозу, якщо негативний вплив глобалізаційних факторів буде критичним, рівень економічної безпеки зменшиться на 1,6 в. п., порівняно з 2012 роком. За оптимістичним сценарієм рівень економічної безпеки досягне 58% на кінець 2022 року, що на 6% перевищує історичний максимум, але для цього позитивний вплив глобалізаційних факторів має бути значним.

Зобразимо результати сценарного аналізу останніх показників прогнозування рівня економічної безпеки національної економіки графічно (рис. 4.12).

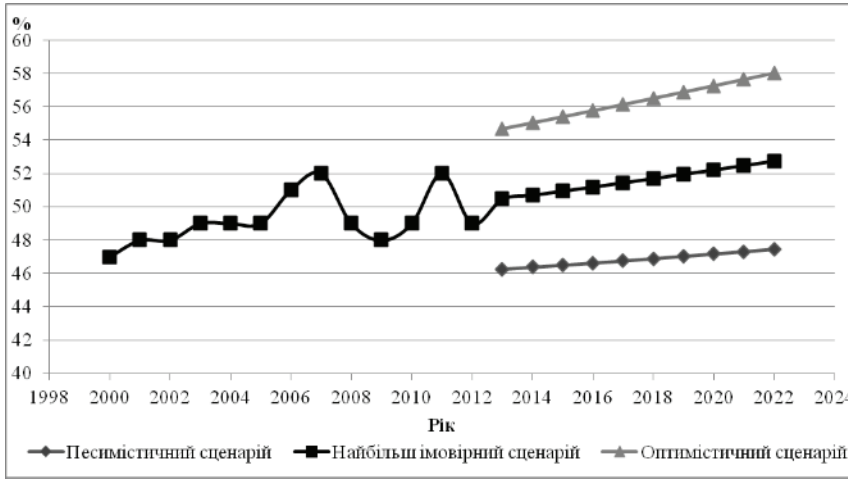

Рис. 4.12. Результати прогнозування рівня економічної безпеки України на 2013–2021 рр., %

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel.

Отже, в будь-якому разі, виявлені перспективи розвитку економічної безпеки України дають підстави вважати, що економіка нашої держави має необхідний потенціал до відтворення, протистояння загрозам глобалізації та управління наслідками дії глобалізаційних факторів, це в свою чергу дозволяє забезпечити підвищення рівня економічної безпеки протягом найближчих 10 років.

Таким чином, результати прогнозування впливу глобалізаційних факторів на рівень економічної безпеки національної економіки дозволили отримати три сценарії прогнозу, що ляжуть в основу розробки державної стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації та підвищення її ефективності.

4.3. Стратегічні пріоритети зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації

Розробка стратегії економічної безпеки України та її ефективна реалізація є необхідною передумовою динамічного економічного зростання України, побудови інформаційного суспільства на засадах постіндустріалізму та впевненого входження держави в світову спільноту. Адже зміцнення економічної безпеки є, як зазначалось вище, важливою, ключовою в сучасних умовах глобалізованого світу складовою національної безпеки України і вимагає ефективного за діяння всіх аспектів державного регулювання та високого рівня їх збалансованості. Фактично економічна безпека виступає гарантом її національного суверенітету.

Стратегія в економічній теорії розглядається як багатовимірне і багатоаспектне поняття. Наприклад, М. Портер визначає стратегію як «спосіб реакції на зовнішні можливості й загрози, внутрішні сильні та слабкі сторони»[1]. М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі визначають стратегію як план або програму дій щодо досягнення поставлених цілей[2]. У нашому дослідженні саме ця гіпотеза буде покладена в основу SWOT-аналізу, у ході якого визначаються слабкі сторони й загрози та їм протиставляються сильні сторони й можливості.

Найбільш повним визначення державної стратегії Б.А. Райзберга, Л.Ш. Лозовського, Є.Б. Стародубцевої, які розглядають стратегію як «довгострокові, найбільш принципові, важливі установки, плани, наміри уряду, адміністрації регіонів, керівництва підприємств по відношенню до виробництва, доходів і видатків, бюджету, податків, капіталовкладень, цін, соціального захисту»[3]. Дане визначення більш підходить до оцінки стану економічної безпеки національної економіки в цілому, а для її зміцнення необхідні формування та реалізація державної стратегії.

У попередньому розділі монографії проведено моделювання впливу глобалізаційних факторів на рівень економічної безпеки та побудовано шість рівнянь трендів за фактичними даними 2000–2012 рр. для кожного глобалізаційного фактора, введеного у модель економічної безпеки національної економіки.

---

[1] *Портер М.* Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер ; пер. с англ. – М. : Альбина Бизнес Бук, 2006. – С. 27.

[2] *Мескон Майкл Х.* Основы менеджмента / Мескон Майкл Х., Альберт Майкл, Хедоури Франклин ; М.А. Майорова (пер.). – М. : Дело, 2000. – С. 12.

[3] *Райзберг Б.А.* Современный экономический словарь: Около 12 тыс. терминов / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева [5-е изд., перераб., доп.]. – М. : ИНФРА – М, 2007. – С. 371.

Проведене прогнозування свідчить, що згідно з реалістичним сценарієм задіяння стратегії зміцнення економічної безпеки країни на середньострокову перспективу дозволить досягти поставлених цілей, задіяння необхідних дій та заходів щодо досягнення визначених в параграфі 3.3 значень відповідних параметрів та показників захищеності економічної безпеки України

Зважаючи на проведене дослідження, маємо підстави вважати, що державне управління процесами формування і забезпечення та зміцнення економічної безпеки здійснюється недостатньо ефективно. Тому очевидною є необхідність у розробці державної стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації, оскільки, по-перше, її рівень забезпечення не є достатнім, по-друге – відсутні підходи щодо її зміцнення в умовах волатильності факторів глобалізаційного впливу.

На рис. 4.13 висвітлено послідовність формування державної стратегії зміцнення безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації. З рис. 4.13 видно, що процес формування державної стратегії зміцнення безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації передбачає реалізацію вісім послідовних етапів. Першочергово проводиться пошук і порівняльний аналіз існуючих державних стратегій, пов'язаних із зміцненням економічної безпеки. Стратегічний аналіз зовнішнього й внутрішнього середовища функціонування економічної безпеки національної економіки, а також аналіз сильних і слабких сторін, можливостей і загроз є базою для визначення стратегічних альтернатив та пріоритетів зміцнення економічної безпеки з урахуванням впливу глобалізації. Реалізація розробленої державної стратегії передбачає визначення відповідальних органів державної влади й безпосередніх виконавців стратегічних заходів в сфері підсилення захищеності вітчизняного виробника та бізнесу від загроз та в цілому зміцнення економічної безпеки національної економіки. В цьому контексті дуже важливими є такі моменти: дієвість в цьому напрямі владних структур і спрямування спільних зусиль влади й бізнесу; фінансове забезпечення необхідних структурно-логічних трансформацій для підвищення конкурентоспроможності економіки.

На окрему увагу заслуговує реалізація основних етапів формування державної стратегії зміцнення безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації. На першому етапі доцільно провести аналіз існуючих стратегій і концепцій, що прямо або опосередковано пов'язані з вирішенням цієї проблеми. В ході вивчення правового середовища функціонування економічної безпеки національної економіки було встановлено, що основними законодавчими актами стратегічного характеру є:

1) Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки[1];

2) Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»[2].

Рис. 4.13. Послідовність процесу формування державної стратегії зміцнення безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації

Авторська розробка

Головна мета стратегії економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» полягала в набутті Української держави повноправного членства в Європейському союзі. Мета реалізації стратегії

[1] Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки / Указ Президента України № 493/2004 від 28.04.2004 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

[2] Про Стратегію національної безпеки України / Указ Президента України № 105/2007 від 12 лютого 2007 р. (остання редакція від 22.06.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» полягає у формуванні сприятливих умов для забезпечення інтересів громадян, суспільства й держави, дальшого поступу України як демократичної держави зі зростаючою на інноваційних засадах ринковою економікою, держави, що керується європейськими політичними й економічними цінностями, в якій повага й захист прав і законних інтересів усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп є запорукою незалежного, вільного, суверенного й демократичного розвитку єдиної України. На основі проаналізованих стратегій основними загрозами та напрямами зміцнення економічної безпеки Україні визначено такі (табл. 4.10).

Таблиця 4.10

Загрози економічній безпеці України в контексті діючих державних стратегій

Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції»	Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»
Загрози економічній безпеці	
Недостатня дієвість та збалансованість гілок державної влади	Залежність внутрішнього ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури
Занижена (у декілька разів) вартість робочої сили	Недостатня ефективність використання матеріальних ресурсів
Структурна незбалансованість фінансового сектору держави	Валютні ризики, неефективне використання бюджетних коштів
Тінізація та корумпованість української економіки	Високий рівень тінізації економіки, відсутність стимулів для легалізації доходів населення та зменшення тіньової зайнятості
Низький рівень інвестицій	Надмірний вплив іноземного капіталу на розвиток окремих стратегічно важливих галузей національної економіки
Низька ефективність інноваційної діяльності	Недосконаліть законодавчого забезпечення прискореного розвитку національної економіки на інноваційних засадах
Застарілість технологій та засобів виробництва	Низький технологічний рівень вітчизняної економіки

Джерело: сформовано та систематизовано на основі: Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки / Указ Президента України № 493/2004 від 28.04.2004 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.; Про Стратегію національної безпеки України / Указ Президента України № 105/2007 від 12 лютого 2007 р. (остання редакція від 22.06.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

Аналізуючи дані, наведені у табл. 4.10, варто зазначити, що серед вказаних загроз, які визначені у першій стратегії, відсутні глобалізаційні, а у другій стратегії таких дві – залежність внутрішнього ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури та надмірний вплив іноземного капіталу на розвиток окремих стратегічно важливих галузей національної економіки.

У стратегії економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» пропонується два напрями зміцнення економічної безпеки – антиглобалізаційний захисний захід щодо зниження обсягів надмірного імпорту тих видів продукції, які може випускати в необхідній кількості вітчизняне виробництво АПК, особливо це стосується легкої промисловості. Важливу роль відіграє моніторинг зовнішнього середовища з метою виявлення ступеня його впливу на національну економіку й розробки запобіжних заходів щодо зниження можливих втрат.

Також два напрями, що пов'язані зі зниженням дії глобалізації виокремлено і в стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» – мінімізація негативного впливу на економіку зовнішньої кон'юнктури й наслідків світової фінансово-економічної кризи та оптимізація структури й обсягу зовнішнього боргу, недопущення неконтрольованого відпливу капіталу за межі держави.

Таким чином, в проаналізованих державних стратегіях недостатньо уваги приділено впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки, зокрема ідентифіковано лише по дві загрози та напрями мінімізації її негативного впливу. Цього звісно недостатньо для ефективного стратегічного управління процесом зміцнення економічної безпеки національної економіки. У зв'язку з цим виникає потреба та необхідність в розробці державної стратегії щодо зміцнення безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації.

Побудову державної стратегії зміцнення безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації слід розпочати зі стратегічного аналізу внутрішнього й зовнішнього середовищ її функціонування. Так на рис. 4.14. визначено основні системні проблеми, що існують у внутрішньому середовищі функціонування економічної безпеки України.

Рис. 4.14 демонструє, що внутрішнє середовище функціонування системи економічної безпеки в Україні характеризується значними проблемами, які перешкоджають реалізації державної стратегії щодо захисту національної економіки від загроз. Тому стратегію зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації необхідно формувати з урахуванням вказаних проблем – недовіри громадськості щодо політики держорганів влади, непрозорості щодо захисту права власності, структурних деформацій національної еконо-

міки, низького технологічного рівня розвитку, низької ефективності фіскальної та бюджетної політики, значного рівня тінізації економіки, криміналізації економічних відносин тощо.

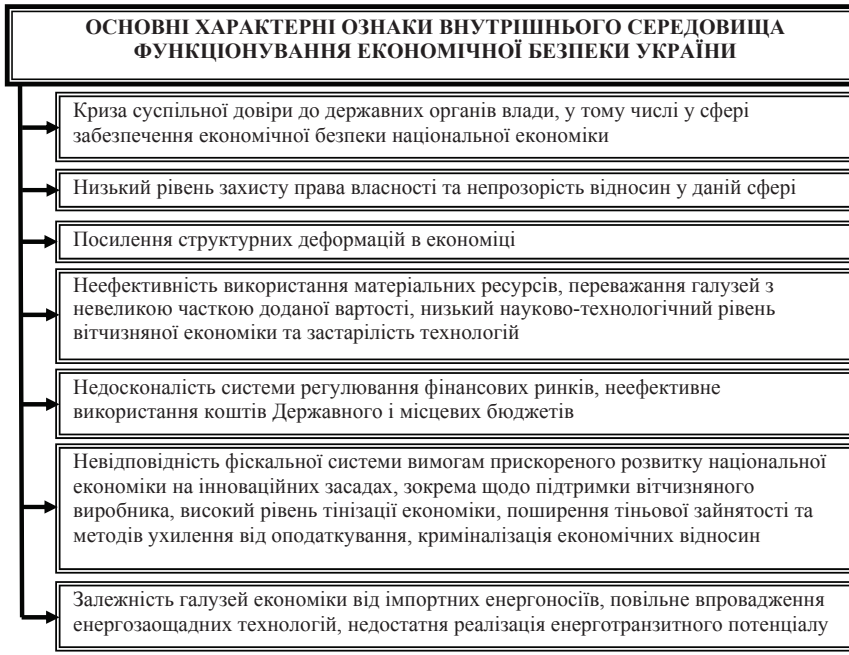

Рис. 4.14. Характерні ознаки внутрішнього середовище функціонування системи економічної безпеки національної економіки України

Аналіз зовнішнього середовища функціонування економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації проведено аналогічно та визначено основні існуючі проблеми (рис. 4.15).

З даних рис. 4.15 видно, що зовнішнє середовище функціонування економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації характеризується таким ознаками, як загрозливі наслідки світової фінансової кризи, надмірний вплив зовнішньоекономічної кон'юнктури, негативний вплив світових і міждержавних надструктур, транснаціонального бізнесу та інтеграційних утворень, недобросовісна конкуренція з боку імпортерів, активна контрабанда, зростання зовнішнього боргу та наявність валютного ризику, експансія іноземного капіталу в стратегічно важливі галузі національної економіки тощо.

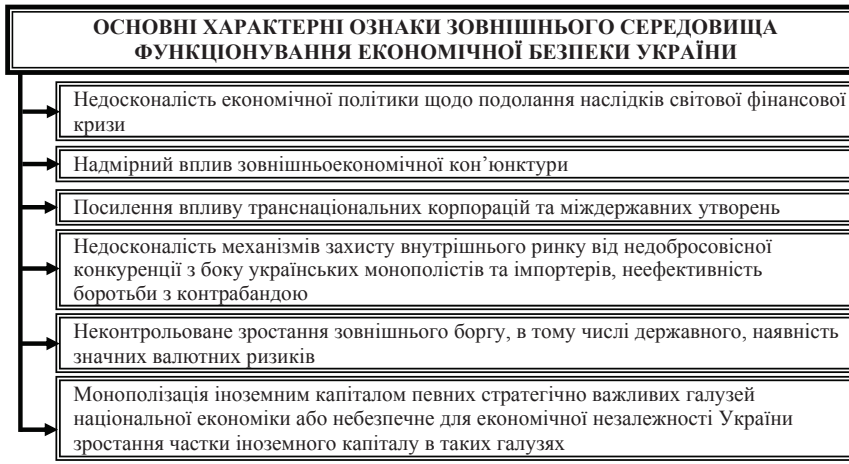

Рис. 4.15. Характерні ознаки зовнішнього середовище функціонування системи економічної безпеки України

Джерело: рис. 4.14. та 4.15. систематизовано на основі: Національна безпека України: стратегічні пріоритети та шляхи їх реалізації : [матеріали «круглого столу»] / За заг. ред. О.В. Литвиненка. – К. : НІСД, 2011. – С. 8–9.

Логічним продовженням стратегічного аналізу середовища функціонування економічної безпеки національної економіки є застосування методики SWOT-аналізу, що є популярною в стратегічному плануванні. В його основі лежить поділ факторів і явищ на 4 групи: сильні сторони (Strengths), слабкі сторони (Weaknesses), можливості (Opportunities) та загрози (Threats)[1].

На рис. 4.16 зображено матрицю SWOT-аналізу економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації, на якій проведено позиціонування середовища її функціонування. Чотири квадранти матриці утворюються шляхом парної комбінації кожної групи показників, при чому по вертикалі розміщуються сильні і слабкі сторони внутрішнього середовища функціонування економічної безпеки, а по горизонталі – можливості та загрози, що виникають в результаті впливу глобалізації. Розглянемо детальніше кожен квадрант матриці.

[1] Object Oriented and Multi-Scale Image Analysis : Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats / B. Naga Jyothi; G.R. Babu; I.V. Murali Krishna // A Review. Journal of Computer Science. – Jan 2008. – 4(9). P. 706–712.

Матриця SWOT-аналізу	*Можливості:* 1. Своєчасна реакція на кризові явища. 2. Диверсифікація зовнішньої заборгованості за відсотками, погашенням, кредиторами. 3. Недопущення девальвації національної грошової одиниці. 4. Можливість виходу на нові міжнародні ринки (у тому числі енергетичні). 5. Реальне зростання доходів населення. 6. Скорочення негативного сальдо торгівельного балансу.	*Загрози:* 1. Кон'юнктурні коливання світової економіки. 2. Примус до входження у митний союз на невигідних умовах. 3. Доларизація національної економіки. 4. Диспропорції міжнародної торгівлі. 5. Еміграція найбільш кваліфікованої робочої сили. 6. Витік національного капіталу до офшорних зон та повернення у вигляді прямих іноземних інвестицій.
Сильні сторони: 1. Реальне економічне зростання. 2. Членство України у Світовій організації торгівлі (СОТ). 3. Євроінтеграційний курс зовнішньоекономічної політики. 4. Регулювання трансфертного ціноутворення. 5. Наявність альтернативних джерел енергії. 6. Високий транзитний потенціал народного господарства.	«1», «4» ↔ «1» «1», «3» ↔ «2» «1» ↔ «3» «2», «3», «5», «6» ↔ «4» «1», «3» ↔ «5» «1», «2», «4» ↔ «6»	«1», «2» ↔ «1» «2», «3», «5», «6» ↔ «2» «1», «4» ↔ «3» «1», «2», «4» ↔ «4» «1», «3» ↔ «5» «3», «4» ↔ «6»
Слабкі сторони: 1. Залежність економіки від імпортних енергоносіїв. 2. Низький рівень життя населення. 3. Зростання зовнішньої заборгованості держави. 4. Наявність значних валютних ризиків. 5. Низький рівень інвестиційного клімату. 6. Низький рівень глобальної конкурентоспроможності економіки.	«3», «4» ↔ «1» «3», «4» ↔ «2» «3», «4», «5» ↔ «3» «1», «3», «5», «6» ↔ «4» «2», «3» ↔ «5» «3», «5», «6» ↔ «6»	«2», «3», «4», «5», «6» ↔ «1» «1», «3», «4», «6» ↔ «2» «3», «4», «6» ↔ «3» «1», «3», «5», «6» ↔ «4» «2», «6» ↔ «5» «4», «5», «6» ↔ «6»

Рис. 4.16. Матриця SWOT-аналізу стану економічної безпеки національної економіки України в умовах впливу глобалізації

Авторська розробка.

Квадрант «сильні сторони – можливості». Реальне економічне зростання, що мало місце в післякризовий період 2009–2012 рр. («1») та державне регулювання механізму трансфертного ціноутворення, направлене на недопущення ухиляння великих компаній від сплати податків від операцій з пов'язаними особами («4») створюють умови для своєчасної реакції на кризові явища, що можуть мати місце як у світовій, так і в національній економіці. Реальне економічне зростання («1») та євроінтеграційний курс зовнішньоекономічної політики («3») створюють можливості щодо диверсифікації зовнішньої заборгованості за відсотками, строками погашення, позичальниками. Реальне економічне зростання («1») створює умови для недопущення зниження курсу української гривні відносно інших валют («3»).

Членство України у СОТ («2»), євроінтеграційний курс зовнішньоекономічної політики («3»), наявність альтернативних джерел енергії («5») та потужний транзитний потенціал народного господарства («6») забезпечують можливість виходу на нові міжнародні ринки, у тому числі енергетичні («4»). Реальне економічне зростання («1») та євроінтеграційний курс зовнішньоекономічної політики («3») створюють можливості для реального зростання доходів населення («5»). Реальне економічне зростання («1»), членство України у Світовій організації торгівлі («2») та державне регулювання трансфертного ціноутворення («4») впливають на скорочення негативного сальдо торговельного балансу («6»).

Квадрант «сильні сторони – загрози». Ризик кон'юнктурних коливань світової економіки знижується за наявності реального економічного зростання та членства України в СОТ. Загроза примусу до входження у митний союз на невигідних умовах для України послаблюється у зв'язку з членством у СОТ, перспективами асоційованого членства у Європейському союзі (ЄС), наявністю альтернативних джерел енергії та пошуком нових ринків енергоресурсів, а також використання переваг високого транзитного потенціалу. Реальне економічне зростання та державне регулювання трансфертного ціноутворення операцій з пов'язаними особами для великих компаній дають можливість знизити вплив доларизації економіки на стан економічної безпеки, а членство в СОТ, в поєднанні з вказаними сильними сторонами – зменшити диспропорції міжнародної торгівлі. Є сподівання, що реальне економічне зростання та асоційоване членство в ЄС знизять міграційний потік кваліфікованої робочої сили. Реалізація державного регулювання трансфертного ціноутворення та європейська інтеграція стануть на перешкоді для витоку національного капіталу до офшорних зон та повернення у вигляді прямих іноземних інвестицій.

Квадрант «слабкі сторони – можливості». Можливість своєчасної реакції на кризові явища та диверсифікація зовнішньої заборгованості за відсотками, строками погашенням і кредиторами дають змогу знизити темпи росту зовнішнього державного боргу та знизити валютні ризики. Регулювання курсу гривні щодо недопущення її девальвації знижує валютні ризики та позитивно впливає на інвестиційний клімат держави. Можливість виходу на нові міжнародні ринки, у тому числі енергетичні, знижує залежність економіки від імпортних енергоносіїв, сповільнює зростання зовнішньої заборгованості держави, покращує інвестиційний клімат та конкурентоспроможності національної економіки. Реальне зростання доходів населення підвищує рівень життя громадян та стимулює сукупний попит, що опосередковано впливає на скорочення заборгованості держави. Скорочення негативного сальдо торговельного балансу призводить до зростання ВВП що сповільнює зростання зовнішнього державного боргу, покращує інвестиційний клімат і підвищує рівень конкурентоспроможності української економіки.

Квадрант «слабкі сторони – загрози». Кон'юнктурні коливання світової економіки знижують рівень життя населення, збільшують обсяг зовнішнього боргу держави, посилюють дію валютних ризиків, погіршують інвестиційний клімат та знижують рівень конкурентоспроможності національної економіки. Залежність економіки від імпортних енергоносіїв, зростання зовнішньої заборгованості держави, наявність значних валютних ризиків та низький рівень конкурентоспроможності національної економіки створюють основу для входження у Митний Союз на невигідних для української сторони умовах. Зростання зовнішньої заборгованості держави, наявність значних валютних ризиків, низький рівень інвестиційного клімату поглиблюють доларизацію національної економіки. Залежність економіки від імпортних енергоносіїв, зростання зовнішнього боргу, низький рівень інвестиційного клімату та конкурентоспроможності національної економіки поглиблюють диспропорції міжнародної торгівлі. Низький рівень життя населення та конкурентоспроможності національної економіки спонукають до еміграції кваліфікованої робочої сили. Витік національного капіталу до офшорних зон та повернення у вигляді прямих іноземних інвестицій відбувається через наявність значних валютних ризиків, низького рівня інвестиційного клімату та низької конкурентоспроможності національної економіки.

Щоб якнайкраще узгодити сильні сторони й можливості для зниження впливу загроз і підсилення слабких сторін, в табл. 4.11 авторами сформовано стратегічний баланс стану економічної безпеки України в умовах впливу глобалізації.

Таблиця 4.11

Стратегічний баланс стану економічної безпеки України в умовах впливу глобалізації

Слабкі сторони і загрози	Сильні сторони і можливості
Зростання зовнішньої заборгованості держави. Наявність значних валютних ризиків.	Своєчасна реакція на кризові явища. Реальне економічне зростання. Членство України у СОТ. Диверсифікація зовнішньої заборгованості за відсотками, погашенням, кредиторами. Євроінтеграційний курс зовнішньоекономічної політики.
Низький рівень інвестиційного клімату.	Недопущення девальвації національної грошової одиниці.
Низький рівень життя населення. Еміграція найбільш кваліфікованої робочої сили.	Реальне зростання доходів населення.
Залежність економіки від імпортних енергоносіїв. Низький рівень конкурентоспроможності національної економіки.	Можливість виходу на нові міжнародні ринки (у тому числі енергетичні). Наявність альтернативних джерел енергії. Високий транзитний потенціал народного господарства. Скорочення негативного сальдо торгівельного балансу.
Кон'юнктурні коливання світової економіки. Диспропорції міжнародної торгівлі. Витік національного капіталу до офшорних зон та повернення у вигляді прямих іноземних інвестицій.	Реальне економічне зростання. Членство України у СОТ. Регулювання трансфертного ціноутворення. Євроінтеграційний курс зовнішньоекономічної політики.
Доларизація національної економіки.	Реальне економічне зростання. Регулювання трансфертного ціноутворення.
Примус до входження у Митний Союз на невигідних умовах.	Євроінтеграційний курс зовнішньоекономічної політики. Наявність альтернативних джерел енергії. Високий транзитний потенціал народного господарства.

Авторська розробка.

З даних табл. 4.11 видно, що в умовах впливу глобалізації найбільш прийнятним стратегічним пріоритетом зміцнення економічної безпеки національної економіки є євроінтеграційний курс зовнішньоекономічної політики та отримання Україною асоційованого членства в ЄС. При цьому знижується загроза входження у Митний Союз на невигідних умовах, нівелюються диспропорції міжнародної торгівлі, скорочується зростання зовнішньої заборгованості держави та обмежується витік національного капіталу до офшорних зон та повернення у вигляді прямих іноземних інвестицій.

Головна мета цієї державної стратегії полягає у забезпеченні високого рівня економічної безпеки України в умовах глобалізації (понад 58%) протягом найближчих десяти років (див. рис. 4.12) При цьому ставиться умова, що за сильного негативного впливу глобалізаційних факторів, рівень безпеки складе не нижче 58%. За інших однакових умов рівень економічної безпеки України на кінець 2022 року, згідно найбільш імовірним запропонованим сценарієм розвитку, має скласти 53%.

Основні стратегічні пріоритети, реалізація яких забезпечить протягом найближчих 10 років виконання головної мети державної стратегії зміцнення безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації, такі:

1. Утримання курсу гривні відносно долара США на рівні, не вищому за 11 грн. (див. табл. 4.3).

2. Забезпечення відношення обсягу експорту до ВВП не менше як 46% (див. табл. 4.4).

3. Забезпечення відношення обсягу імпорту до ВВП не більше як 57% (див. табл. 4.5).

4. Заохочування прямих іноземних інвестицій в банківську сферу з метою підвищення частки іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу (див. табл. 4.6).

5. Сприяння виходу вітчизняним інвесторам на європейські та російський фондові ринки з метою активізації інвестиційної діяльності та отримання прибутку в довгостроковій перспективі (див. табл. 4.7–4.8).

Ці стратегічні пріоритети зумовлені необхідністю забезпечення загальнонаціональних напрямів висхідного розвитку, а їх кількісні значення ґрунтуються на результатах попередньо проведеного прогнозування щодо протистояння можливому впливу глобалізаційних факторів на стан економічної безпеки й висока ймовірність їх досягнення підтверджується результатами стратегічного аналізу.

Розроблена стратегія зміцнення економічної безпеки України, а також жорсткий контроль за її виконанням має реалізовуватись на всіх рівнях територіального управління країною, зокрема, через узгодження

дій державних, громадянських та ринкових регуляторів. Схематично взаємозв'язки між сферами відповідальності за реалізацію державної стратегії зміцнення економічної безпеки України в умовах впливу глобалізації можна представити схематично у вигляді рис. 4.17.

Рис. 4.17. Забезпечення реалізації державної стратегії зміцнення економічної безпеки України в умовах глобалізації

Авторська розробка.

З даних рис. 4.17 видно, що координація заходів з реалізації державної стратегії зміцнення економічної безпеки України має забезпечуватися на всіх рівнях через державні органи влади – під керівництвом Президента України, за участі Ради національної безпеки і оборони України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України через Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, регіональними органами влади у межах їх повноважень.

Важливим аспектом реалізації державної стратегії зміцнення економічної безпеки України в умовах глобалізації є участь інститутів громадянського суспільства, які контролюють діяльність органів державної влади насамперед шляхом громадської експертизи проектів нормативно-правових актів та концептуальних документів з питань економічної безпеки. Участь фахівців у роботі громадських експертних рад при державних органах, що діють у сфері економічної безпеки, дозволить інформувати суспільство про ефективність їх діяльності органів у сфері економічної безпеки. Координацію заходів з наукового супроводження реалізації стратегії, на нашу думку, доцільно здійснювати Національним інститутом стратегічних досліджень за участю Національної академії наук України, Національної академії правових наук України.

Особливого значення набуває фінансове забезпечення економічної безпеки України. Для цього необхідно активізувати діяльність інвесторів та, що особливо актуально, врахувати у Державному та місцевих бюджетах видатків на забезпечення реалізації стратегії, визначення таких видатків одним із пріоритетних напрямів бюджетної політики.

Розглянемо детально інституційну структуру забезпечення реалізації державної стратегії зміцнення економічної безпеки України в умовах глобалізації на рівні державних органів влади (рис. 4.18).

Рис. 4.18. Забезпечення реалізації стратегії зміцнення економічної безпеки України в умовах глобалізації державними органами влади

Авторська розробка.

На рис. 4.18 зображено наше розуміння інституційного забезпечення реалізації стратегії зміцнення економічної безпеки України в умовах глобалізації державними органами влади на міжнародному, загальнодержавному та місцевому рівнях. Слід окремо розглянути основні інструменти впливу на зміцнення економічної безпеки України, які використовують державні органи влади.

Наприклад, Президент України у межах своїх конституційних обов'язків, видає Укази та Розпорядження щодо зміцнення економічної безпеки національної економіки. Верховна Рада України безпосередньо впливає через прийняття Кодексів Законів, Законів, Постанов. У компетенції Кабінету Міністрів України приймати Постанови та Розпорядження. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України розробляє методичні рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України та здійснює необхідні розрахунки. До компетенції Міністерства фінансів України входить пошук джерела фінансування заходів щодо реалізації державної стратегії зміцнення економічної безпеки України в умовах глобалізації, а також планування видатків і доходів, передбачених у державному бюджеті.

Вважаємо, що запропоновані стратегічні пріоритети забезпечать необхідний рівень захисту економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації протягом найближчих десяти років. При цьому необхідною умовою зміцнення економічної безпеки, з урахуванням впливу глобалізації, на нашу думку, стане підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським союзом, що є більш важливим інтеграційним заходом, порівняно з членством у Митному Союзі.

Висновки та пропозиції

Результати проведених досліджень, на основі прогнозу впливу факторів глобалізації на зміну рівня економічної безпеки національної економіки України, дали можливість розробити напрями активізації державної політики на сучасному етапі, а саме:

1. Сформувати шість концептуальних підходів щодо зміцнення економічної безпеки національної економіки, на яких ґрунтується розробка концептуальних основ зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації, в основу яких покладено інтегрований підхід (синтезує в собі системний, прогностичний, стратегічний, історичний та управлінський підходи).

2. Розробити дворівневий підхід до зміцнення економічної безпеки національної економіки, що передбачає реалізацію послідовних етапів на рівнях забезпечення (короткострокова перспектива) та зміцнення (довго-

строкова перспектива) безпеки національної економіки в умовах глобалізації. Рівень забезпечення містить аналіз якісних та кількісних параметрів, також статистичне моделювання впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки. Рівень зміцнення містить довгострокове прогнозування впливу глобалізації на стан економічної безпеки; стратегічний аналіз перспектив розвитку та реалізацію стратегії зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації.

3. Обґрунтувати послідовність процесу прогнозування тенденцій розвитку економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізаційних факторів, що передбачає виконання вісім етапів, починаючи формуванням і вирівнюванням рядів динаміки глобалізаційних факторів, що прогнозуються, і закінчуючи розробкою сценаріїв розвитку економічної безпеки національної економіки.

4. Скласти прогноз за фактичними даними 2000–2012 рр. – по одному для кожного глобалізаційного фактора, введеного у модель впливу глобалізації на рівень економічної безпеки, застосування яких забезпечило ефективність трендового аналізу та розробку найбільш імовірного сценарію прогнозу на 2013–2022 рр. Провести сценарний аналіз за методикою екстраполяції прогнозних даних і дослідження розмаху прогнозу за показником виправленої середньої квадратичної похибки функції тренду, що дозволило отримати верхній і нижній інтервали довіри для реалізації песимістичного та оптимістичного сценаріїв прогнозу.

5. На основі прогнозних даних глобалізаційних факторів та застосування багатофакторної моделі передбачити три сценарії розвитку економічної безпеки національної економіки з урахуванням впливу глобалізації на 2013–2022 рр., зокрема: за песимістичним сценарієм рівень економічної безпеки зменшиться на 1,6%, починаючи з 2012 року; за реалістичним сценарієм рівень економічної безпеки зросте на 3,7%, а за оптимістичним – на 9%.

6. Реалізувати процес формування державної стратегії зміцнення безпеки національної економіки в умовах глобалізації. Провести стратегічний аналіз внутрішнього та зовнішнього середовищ функціонування економічної безпеки національної економіки, а також аналіз сильних і слабких сторін, можливостей і загроз в умовах впливу глобалізації. Довести, що європейський інтеграційний вектор зовнішньоекономічної політики є необхідним заходом для досягнення головної мети та реалізації намічених стратегічних цілей щодо зміцнення економічної безпеки національної економіки.

7. Запропонувати систему заходів щодо реалізації розробленої стратегії зміцнення безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації покласти на Президента України, Раду національної безпеки і оборони України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України в межах їх повноважень.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Автори монографії сподіваються, що отримані результати дослідження сприятимуть вирішенню важливої науково-практичної задачі щодо зміцнення економічної безпеки національної економіки України в умовах впливу глобалізації. Підсумовуючи викладене, правомірно зробити кілька принципових теоретичних та науково-практичних висновків.

1. Економічна безпека, будучи невід'ємною та важливою складовою національної безпеки, є станом захищеності економіки країни від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також необхідною передумовою динамічного економічного зростання країни. Важливою умовою зміцнення економічної безпеки національної економіки є не тільки наявність системи захисту, а й можливість постійного її відновлення й удосконалення під дією загроз внутрішнього та зовнішнього характеру. При цьому основна роль економічної безпеки національної економіки як складової національної безпеки, полягає у забезпеченні, попередженні, усуненні реальних і потенційних загроз, причин та умов, що сприяють їх появі.

2. В умовах глобалізації як вищої форми інтернаціоналізації світового господарства та процесу, який спонукає зростання взаємозалежності країн світу і може загрожувати їх національному суверенітету, зовнішні умови забезпечення економічної безпеки національної економіки формуються під дією глобалізаційних факторів впливу. Глобалізаційні фактори розглядаються як явище або процес, що виникає при інтегруванні країни в світовий фінансовий простір, світові чи міждержавні ринки в результаті відкритості національної економіки, недостатньої правової захищеності, при реалізації зовнішньоекономічної політики та неефективної стратегії її розвитку. Фактори глобалізації, в результаті реалізації державою зовнішньоекономічної політики, прямо чи опосередковано здійснюють позитивний або негативний вплив на розвиток національної економіки та стан її економічної безпеки. При цьому негативні фактори впливу розглядаються як виклики, загрози або ризики, пов'язані з глобалізацією.

3. У монографії розроблено методичний підхід оцінки економічної безпеки національної економіки, що синтезує як одиничні показники-індикатори та їх порогові (граничні) значення, так і комплексні методики побудови інтегральних показників рівня економічної безпеки та економічної глобалізації. Комбінування комплексних методик оцінки рівня економічної безпеки національної економіки та рівня економічної гло-

балізації в системі аналізу дозволить підвищити достовірність результатів оцінки та забезпечити високу ефективність прийняття управлінських рішень на рівні держави.

4. Здійснено оцінку рівня економічної безпеки України на основі результатів порівняльного аналізу однофакторних залежностей інтегрального показника, розрахованого за методикою Мінекономрозвитку 2013 року, та результатів розвитку національної економіки, зокрема: ВВП у фактичних цінах, ВВП у розрахунку на одну особу, наявні доходи населення, обсяг реалізованої продукції промисловості, інвестиції в основний капітал, експорт товарів і послуг, імпорт товарів і послуг, економічно активне населення, прямі іноземні інвестиції в Україну, прямі інвестиції з України. За результатами статистичної оцінки визначено, що обсяги експорту й імпорту товарів і послуг найбільше впливають на рівень економічної безпеки національної економіки.

5. Виявлено дивергенцію впливу факторів глобалізації у взаємозв'язку з періодизацію розвитку національної економіки на основі співставлення динаміки базисних індексів глобалізованості країни та фізичного обсягу ВВП. Це дозволило провести статистичну оцінку найбільш суттєвих глобалізаційних факторів впливу на економічну безпеку України. У першому періоді глобалізація виявилася негативним чинником (вплив 78 %) на економічний розвиток України. У другому періоді подальша глобалізація вітчизняної економіки сприяла реальному економічному зростанню, а її вплив оцінено в 67 %. У третьому періоді глобалізаційні процеси спричинили середній вплив (44 %) світової фінансової кризи на рецесію економіки України. При цьому доведено, що, залежно від періоду розвитку національної економіки, вплив глобалізації на стан економічної безпеки може бути як позитивним, так і негативним.

6. Розроблено та апробовано комплексну багатофакторну модель впливу глобалізації на рівень економічної безпеки, в рамках якої виокремлено відповідні кількісні показники, зокрема: курс долара США, відношення експорту до ВВП, відношення імпорту до ВВП, частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, індекс Лондонської фондової біржі FTSE 100, індекс Московської фондової біржі РТС, що дало можливість покласти їх в основу прогнозування та розробки стратегічних пріоритетів зміцнення економічної безпеки національної економіки. Також до комплексної багатофакторної моделі економічної безпеки національної економіки не ввійшло 6 показників, оскільки між ними та іншими факторами було виявлено тісний кореляційний зв'язок.

7. Обґрунтовано концептуальні підходи щодо зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації, що

дозволило запропонувати логічно побудовану дворівневу систему дій, яка передбачає реалізацію послідовних етапів на рівнях забезпечення та зміцнення безпеки національної економіки в умовах глобалізації. Підтверджено, що рівень забезпечення поєднує аналіз якісних та кількісних параметрів, статистичне моделювання впливу глобалізації на стан економічної безпеки національної економіки, а рівень зміцнення – довгострокове прогнозування впливу глобалізації на стан економічної безпеки, аналіз перспектив і тенденцій розвитку та реалізацію стратегічних пріоритетів зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації.

8. У рамках реалізації концептуальних підходів щодо зміцнення економічної безпеки національної економіки розроблено довгостроковий прогноз рівня економічної безпеки з урахуванням впливу глобалізаційних факторів та застосуванням багатофакторної моделі, що дало можливість визначити альтернативні сценарії розвитку економічної безпеки національної економіки на 2013–2022 рр., зокрема: згідно з песимістичним сценарієм рівень економічної безпеки може знизитися на 1,3 %, за реалістичним сценарієм – зрости на 3,7 %, а за оптимістичним – збільшитися на 9 %.

9. За результатами SWOT-аналізу систематизовано критерії моделювання рівня економічної безпеки в короткостроковому та довгостроковому періодах, що дозволило визначити стратегічні пріоритети зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації та уможливило обґрунтування мети, цілей, завдань, джерел фінансового забезпечення та шляхів реалізації заходів в межах компетенції державних органів влади, інститутів громадянського суспільства та наукових установ. Обґрунтовано, що процес зміцнення економічної безпеки національної економіки в умовах впливу глобалізації має на меті досягнення високого рівня економічної безпеки України протягом найближчих десяти років за умови забезпечення державою євроінтеграційного курсу зовнішньоекономічної політики, підвищення рівня глобальної конкурентоспроможності економіки України, стимулювання реального економічного зростання та скорочення обсягів зовнішньої заборгованості, а також мінімізації дії валютних ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абалкин Л.И.* Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л.И. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4–13.

2. *Агапова Т.Н.* Методика и инструментарий для мониторинга экономической безопасности региона/ Т.Н. Агапова // Вопросы статистики. – 2001. – №2. – С. 44–48.

3. *Амосенок Э.П.* Машиностроение как доминанта в стратегиях развития отраслей экономики / Э.П. Амосенок // ЭКО. – 2005. – № 1. – С. 75–90.

4. *Баженова О.В.* Економіко-математичне моделювання економічної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / О.В. Баженова. – К., 2005. – 20 с.

5. *Аранчій В.І.* Зовнішньоекономічна безпека України в контексті міжнародної інтеграції / В.І. Аранчій // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – № 2. – С. 150–161.

6. *Баженова О.В.* Застосування системного підходу до аналізу економічної безпеки держави / О.В. Баженова // Вісник Київського національного університету. Серія «Економіка». – 2003. – Вип. 66–67. – С. 122–124.

7. *Баланда А.Л.* Європейська інтеграція України: дискурс економічної безпеки / А.Л. Баланда // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2006. – № 4 – С. 20–23.

8. *Барташевська Ю.М.* Розвиток машинобудування України: стан, проблеми, перспективи / Ю.М. Барташевська // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. – № 1. – С. 19–25.

9. *Бельков О.А.* Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности / О.А. Бельков // Безопасность: Информационный сборник. – 1994. – № 3 (19). – С. 91–94.

10. *Бєляєв О. О.* Сутнісні характеристики економічної безпеки / О.О. Бєляєв, В.І. Кириленко, О.В. Сінельник // Вчені записки : [наук. збірник]. Вип. 4] / Відп. ред. В. С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 32–38.

11. *Бендиков М.* Экономическая безопасность наукоемких производств / М. Бендиков, Е. Хрусталев // Вопросы экономики. – 1999. – №9. – С. 9.

12. *Бєляєв О.О.* Економічна політика : [навч. посіб.] / О.О. Бєляєв (кер. кол. авт.), А.С. Бебело, М.І. Диба та ін. – К. : КНЕУ, 2004. – 287 с.

13. *Білоус В.Т.* Координація боротьби з економічною злочинністю : [монографія] / В.Т. Білоус. – Ірпінь, Академія державної податкової служби України, 2002. – 440 с.

14. *Білошкурський М.В.* До питання впливу кон'юнктурних коливань економіки на розвиток українських підприємств / М.В. Білошкурський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Economics/24009.doc.htm.

15. *Бударина Н.А.* Влияние глобализации на мировой финансовый рынок и мировую экономику в целом / Н.А. Бударина // Вісник Донецького національного університету. Сер. В : Економіка і право. – Вип. 2. – 2008. – С. 320–327.

16. *Буркальцева Д.Д.* Інституціональне забезпечення економічної безпеки України : [монографія] / Д.Д. Буркальцева. – К. : Знання України, 2012. – 347 с.

17. *Буркальцева Д.Д.* Класифікація загроз національній економічній безпеці: нові підходи та критерії / Д.Д. Буркальцева // Науковий вісник Чернівецького національного університету. Економіка. – 2013. – №650-652. – С. 106-111.

18. *Буркальцева Д.Д.* Методологія розрахунку інтегральних показників безпеки за сферами економіки / Д.Д. Буркальцева // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна «Проблеми економіки транспорту». – 2013. – Вип. 6. – С. 106-111.

19. *Буркальцева Д.Д.* Проблеми забезпечення економічної безпеки України в умовах світової кризи / Д.Д. Буркальцева // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Економіка. – 2011. – Вип. 124–125. – С. 81–84.

20. *Буркальцева Д.Д.* Система обеспечения экономической безопасности государства: необходимость формирования и структурные составляющие / Д.Д. Буркальцева // Наука и инновации. – 05/2013. – №5. – С. 29-33.

21. *Буценко І.М.* Показники оцінки процесу економічної глобалізації / І.М. Буценко, Ю.В. Іллясова // Экономика Крыма. – 2011. – № 1(34). – С. 498–501.

22. Валовий внутрішній продукт // Офіційний сайт Державної служби статистики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua.

23. *Варналій З.С.* Вступ України до світової організації торгівлі: проблеми та перспективи / З.С. Варналій // Банківська справа. – 01/2002. – № 1(43). – С. 41–48.

24. *Варналій З.С.* Економічна безпека підприємництва в процесі структурно-інституціональних перетворень / З.С. Варналій // Структурно-інституціональні трансформації та економічна безпека держави : [монографія]. – За заг. ред. О.С. Власюка, А.І. Мокія. – Л. : Апріорі, 2012. – С. 396–460.

25. *Варналій З.С.* Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : [монографія] / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.О. Саєнко. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.

26. *Варналій З.С.* Методологічні засади механізму забезпечення економічної безпеки держави / З.С. Варналій // Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка: сер. : Економіка. – 07/2002 . – Вип.62 . – С. 36–37.

27. *Варналий З.С.* Налоговая безопасность в контексте тенизации экономики Украины / З.С. Варналий // Экономика налоговых реформ : [монография] / Под ред. И.А. Майбурова. – К. : Алетра, 2013. – С. 161–170.

28. *Варналій З.С.* Проблеми бюджетної та податкової безпеки України в умовах фінансово-економічної кризи / З.С. Варналій // Фіскальна політика України в умовах фінансової та економічної кризи : Збірн. матер. наук.-практ. круглого столу (м. Ірпінь, 29 травня 2009 р.). – Ірпінь, 2009. – С. 22–24.

29. *Варналій З.С.* Проблеми протидії легалізації доходів злочинного походження у контексті фінансової безпеки України / З.С. Варналій // Фінанси України : Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал. – 07/2003. – № 7. – С. 34–42.

30. *Варналій З.С.* Світовий дохід як критерій забезпечення економічної безпеки держави / З.С. Варналій, Л.А. Яремко // Економічна теорія. – 2006. – № 4. – С. 77–88.

31. *Варналій З.С.* Соціальна безпека як система / З.С. Варналій**,** З.І. Галушка // Економіка і управління. – 2010. – № 3. – С. 94–100.

32. *Варналій З.С.* Шляхи детінізації економіки України та її особливості / З.С. Варналій // Банківська справа : Науково-практичне видання. – 03/2007. – № 2. – С. 56–66.

33. *Васильців Т.Г.* Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : [монографія] / Т.Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.

34. *Васильців Т.Г.* Пріоритети і засоби забезпечення економічної безпеки малого і середнього підприємництва / Т.Г. Васильців, О.Я. Мандрик // Науковий вісник НЛТУ : [збірник науково-технічних праць]. – 2009. – Вип. 19.12. – С. 128–133.

35. *Васильців Т.Г.* Пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки малого і середнього підприємництва : [монографія] / Т.Г. Васильків, В.І. Волошин, А.М Гуменюк ; Львівська комерційна

академія ; Національний ін-т стратегічних досліджень. Регіональний філіал у м. Львові. – Л. : ЛКА, 2009. – 248 с.

36. ВВП – на душу населения (по ППС) 2011 // Статистика стран мира. Экономика, численность населения, государственное устройство стран мира. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iformatsiya.ru/tabl/897-vvp-na-dushu-naseleniya-po-pps-2011.html.

37. *Власюк О.С.* Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку : [наукова доповідь] / О.С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.

38. *Волошин В.І.* Пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки малого і середнього підприємництва : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.03 / В.І. Волошин ; Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2008. – 20 с.

39. *Ворона-Сливинская Л.Г.* Проблемы выбора индикаторов экономической безопасности государства та определение их пороговых значений / Л.Г. Ворона-Сливинская, М.В. Лобанов // Проблемы управления рисками в техносфере. – 2009. – № 4. – С. 96–100.

40. *Геєць В.М.* Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : [монографія] / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк. – Харків, 2006. – 240 с.

41. Глобалізація та безпека розвитку : [монографія] / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін. ; керівник авторського колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. – К. : КНЕУ. – 2001. – 733 с.

42. *Говорушко Т.А.* Формування джерел фінансування інвестиційної діяльності на підприємствах кондитерської промисловості в умовах глобалізації економіки : [монографія] / Т.А. Говорушко, Г.В. Сілакова. – К. : Логос, 2013. – 208 с.

43. *Гончаренко Л.П.* Управление безопасностью : [учебное пособие] / Л.П. Гончаренко, Е.С. Куценко. – М. : КНОРУС, 2005. – 272 с.

44. *Гордієнко С.Г.* Забезпечення економічної безпеки України Службою безпеки / С.Г Гордієнко // Економічні злочини: попередження і боротьба з ними. – К., 2001. – 121 с.

45. *Горленко І.О.* Ключові проблеми соціально-економічного розвитку України та податкові регулятори їх вирішення / І.О. Горленко, Т.О. Скоромцева // Наукови вісник Національного університету ДПС України. – 2012. – № 1(56). – С. 4–11.

46. *Грунин О.А.* Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб. : Питер, 2002. – 160 с.

47. *Губський Б.В.* Економічна безпека України : методологія виміру, стан і стратегія забезпечення : [монографія] / Б.В. Губський. – К. : ДП «Укрархбудінфор», 2001. – 122 с.

48. *Гуревич А.* Экономическая безопасность Украины: лишнее зачеркнуть / А. Гуревич // Зеркало недели. – 1997. – № 13(30). – С. 1, 9.

49. *Гуцуляк Т.І.* Зростання державного боргу – загроза економічній безпеці України / Т.І. Гуцуляк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://libfor.com/index.php?newsid=14.

50. *Даль В.И.* Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль. – Санкт-Петербург – Москва : Издание книгопродавца-типографа М. О. Вольфа, 1882. – Т.1 – 723 с.

51. *Данилишин О.* Розвиток глобалізаційних тенденцій світової економіки / О. Данилишин // Наука молода. – 2008. – № 9. – С. 58–62.

52. *Дарнопых Г.* Классификация факторов экономической безопасности государства / Г. Дарнопых // Бизнес-Информ. – 1999. – № 9-10. – С. 55–57.

53. *Дергачова В.* Процеси економічної глобалізації в міжнародних зіставленнях / В. Дергачова, О. Згуровський // Журнал Європейської економіки. – Червень 2011. – Том 10(№2). – С. 132–148.

54. Державний комітет статистики. Доповідь «Про соціально-економічне становище України». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/mp/dopovidx/arh_dop2011.

55. Державний комітет статистики. Прямі інвестиції з України в економіку країн світу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/zd/izu/izu_u/izu0410.html.

56. Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.12.2012 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minfin.gov.ua/file/link/325766/file/dborg1.pdf.

57. Доклад Секретариата ЮНКТАД к конференции по развитию Восточной Азии: уроки с точки зрения новой глобальной ситуации (Куала-Лумпур, Малайзия, 29 февраля – 1 марта 1996 г.) // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – № 12. – С. 65–77.

58. *Дудін М.М.* Вплив тіньової економіки на її економічну безпеку / М.М. Дудін // Бізнес Інформ. – 2011. – № 12. – С. 4–14.

59. *Дудка Ю.П.* Економічна безпека України у вимірах глобалізаційних процесів : Автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.03 / Ю.П. Дудка ; ДУ «Ін-т економіки природокористування та сталого розв. НАН України». – К., 2011. – 20 с.

60. *Дудка Ю.П.* Парадигма економічної глобалізації та її значення у формуванні концептуальної матриці економічної безпеки / Ю.П. Дудка // Економічний простір. – 2009. – № 22/1. – С. 45–57.

61. Економетрія : [навч. посіб.] / [В.І. Жлуктенко, Н.К. Водзянова, С.С. Савіна, О.В. Колодінська] ; за загальною редакцією С. І. Наконечного. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 552 с.

62. Економічна безпека : [навч. посіб.] / [З.С. Варналій, П.В. Мельник, Л.Л. Тарангул та ін.] ; за ред. З.С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.

63. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : [монографія] / [Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, С.М. Макуха та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. – Х. : Право, 2009. – 312 с.

64. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : [монографія] / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

65. *Ефремов К.И.* Вопросы экономической безопасности региона / К.И. Ефремов, Е.И. Георгадзе // Вопросы экономики. – 2002. – №2. – С. 57–59.

66. *Єрмошенко М.М.* Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. – К. : Київ. нац. торг.-ек. ун-т, 2001. – 309 с.

67. *Жаліло Я.А.* Проблеми узгодження економічної безпеки мікро та макрорівнів / Я.А. Жаліло // Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України. – К. : НІУРВ, 2001. – С. 57–62.

68. *Жаліло Я.А.* Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації / Я.А. Жаліло // Стратегії національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. – К. : Видавництво «Сантисага», 2001. – 224 с.

69. *Забродский В.* Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В. Забродский, Н. Капустин // Бизнес-Информ. – 1999. – №12. – С. 115–125.

70. *Зубок М.І.* Глобалізаційні виклики фінансовій безпеці / М.І. Зубок // Фінанси, облік і аудит. – 2012. – № 19. – С. 81–91.

71. *Илларионов А.* Критерии экономической безопасности / А. Илларионов // Вопросы экономики. – 2000. – № 10. – С. 34–58.

72. Индекс ПФТС: архив значений, экспорт в Excel, построение графиков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://investfunds.ua/markets/indicators/indeks-pfts/?f_s%5Bidx%5D=0&f_s%5Bsdate%5D=25.12.1997&f_s%5Bedate%5D=31.12.2011.

73. *Ипполитов К.Х.* Экономическая безопасность: стратегия возрождения России / К.Х. Ипполитов. – М. : РСПБ, 1996. – 263 с.

74. История значений индекса РТС по дням. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rts.ru/ru/index/stat/ dailyhistory.html?code=RTSI.

75. *Качан О.М.* Моделювання та прогнозування економічної безпеки будівельного підприємства [Електронний ресурс] / О.М. Качан // Економіка підприємства: теорія і практика : [матеріали IV Міжнар. наук.-

практ. Інтернет-конф., 28 вересня 2012 р.]. – Київ, 2012. – Режим доступу : http://kneu.edu.ua/userfiles/ec_pidpr_th_pr_4/5/Kachan.rtf.

76. *Кириленко В.І.* Інвестиційна складова економічної безпеки : [монографія] / В.І. Кириленко. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.

77. *Кириченко О.А.* Методологічні основи економічної безпеки суб'єктів господарювання в трансформаційній економіці / О.А. Кириченко, Ю.Г. Кім // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 12. – С. 53–65.

78. *Кіржецький Ю.І.* Ефективне державно-приватне партнерство при реалізації програм соціальної спрямованості як запорука економічної безпеки України / Ю.І. Кіржецький // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна / Під. ред. М.М. Цимбалюка – Львів : ЛьвДУВС. – 2012. – № 2. – С. 76–83.

79. *Кіржецький Ю.І.* Інвестиційна безпека України: сутність та основні загрози / Ю.І. Кіржецький // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Інвестиційна привабливість регіону та механізми її забезпечення : [Зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Вип. 3(83). – Львів, 2010. – С. 128–137.

80. *Кіржецький Ю.І.* Методологічні основи дослідження тіньової економіки в контексті економічної безпеки регіону / Ю.І. Кіржецький // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – 2008. – Вип. 40. – С. 327–330.

81. *Кліменко О.В.* Формування економічної безпеки в умовах глобалізації / О.В. Кліменко, О.О. Бачал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/28068/1/Bezpeka.pdf.

82. *Клочко В.П.* До виміру глибини глобалізаційних змін в економіці / В.П. Клочко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9(99). – С. 27–34.

83. *Ковальчук В.М.* Концептуальні підходи до оцінки та класифікації територій за рівнем енергетичної безпеки / В.М. Ковальчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2010. – вип. 15. – С. 475–481.

84. *Ковальчук Т.Т.* Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика / Т.Т. Ковальчук. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2004. – 638 с.

85. *Козаченко А.В.* Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : [монография] / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – 280 с.

86.*Кондрашихін А.Б.* Фінансові стратегії соціально-економічного розвитку регіонів: програмно-цільові методи та безека / А.Б. Кондрашихін // Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної інтернет-

конференції «Фінансова безпека та стратегічний розвиток держави». – Полтава : Верстка, 2012. – С. 19–21.

87. Конституція України / прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. – № 254к/96-вр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua. – Назва з екрану.

88. Концепція економічної безпеки України / Ін-т економічного прогнозування / кер. проекту В.М. Геєць. – К. : Вид-во «Логос». – 1999. – 56 с.

89. *Комарницький І.М.* Сутність і шляхи забезпечення фінансової безпеки держави / І.М. Комарницький, І.А. Франів, Б.М. Комарницький // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – Вип. 2(49). – С. 22–28.

90. *Кочергина Т.Е.* Экономическая безопасность / Т.Е. Кочергина. – Ростов н/Д *:* Феникс, 2007. – 445 с.

91. *Кузнецов С.А.* О соотношении микро и макроуровнего подходов к анализу экономической безопасности / С.А. Кузнецов, Е.Я. Петрова – Донецк. – 1996. – 136 с.

92. *Кузьменко В.В.* Сталий розвиток та економічна безпека: сфери взаємодії / В.В. Кузьменко // Торгівля і ринок України : [темат. збірник наук. праць] / Голов. ред. О.О. Шубін. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – С. 69–76.

93. *Кукурудза І.І.* Глобалізація економіки: сутність, виклики та перспективи для України / І.І. Кукурудза // Вісник Черкаського університету. – 2012. – № 4(217). – С. 120–127.

94. *Курмаев П.Ю.* Теоретико-практические подходы к оценке уровня коррупции / П.Ю. Курмаев // Современные научные исследования и инновации. – Октябрь 2013. – № 10. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://web.snauka.ru/issues/2013/10/28081.

95. *Лєпіхов О.* Технологічна незалежність як елемент економічної безпеки / О. Лєпіхов // Економіка України. – 1994. – № 11. – С. 80–81.

96. *Лук'яненко Д.Г.* Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності : [навч. посібник] / Д.Г. Лук'яненко – К. : КНЕУ, 2005. – 204 с.

97. *Луцик-Дубова Т.О.* Основні пріоритети зміцнення фінансової безпеки України / Т.О. Луцик-Дубова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2012. – Вип. 22, ч. II. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/46.pdf.

98. *Лысенко Ю.Г.* Механизмы управления экономической безопасностью / Ю.Г. Лысенко, С.Г. Мищенко, Р.А. Руденский, А.А. Спиридонов. – Донецк *:* ДонНУ, 2002. – 178 с.

99. *Лышкин С.* Развитие экономики России и ее реструктуризация как гарантия экономической безопасности / С. Лышкин, А. Свинаренко // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 45–53.

100. *Мазаракі А.* Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів : [монографія] / А. Мазаракі, О. Корольчук, Т. Мельник та ін. – К. : КНТЕУ, 2010. – 718 с.

101. *Майорова Т.В.* Економічна глобалізація, її сучасні прояви та детермінанти / Т.В. Майорова // Економіка та підприємництво [Електронний ресурс] : зб. наук. праць молодих учених та аспірантів / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; відп. ред. С.І. Дем'яненко – 2010. – Вип. 25. – С. 164–170.

102. *Манилов В.* Исследование проблем национальной безопасности: вопросы методологи / В. Манилов // Военная мысль. – 1995. – № 5. – С. 9–18.

103. *Мартиненко В.В.* Вплив глобалізації на економічну безпеку України / В.В. Мартиненко // Формування парадигми багатосторонніх економічних відносинах в рамках ініціатив східного партнерства : збірник матеріалів XIV Міжнародної науково-практичної конференції, 27 травня 2011 р. – К. : УДУФМТ, 2011. – С. 169–172.

104. *Мартиненко В.В.* Екологічна складова економічно безпеки національно економіки в умовах глобалізації / В.В. Мартиненко // Техногенно-екологічна безпека України: стан та перспективи розвитку : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, 18 квітня 2013 р. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2013. – С. 57–58.

105. *Мартиненко В.В.* Економічна безпека України в умовах глобалізації / В.В. Мартиненко // Особливості функціонування національних фінансових систем в умовах поглиблення глобалізацій них процесів : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, Частина 1, 17-21 лютого 2010 р. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2010. – С. 484–488.

106. *Мартиненко В.В.* Загрози економічній безпеці Україні в контексті викликів глобалізації / В.В. Мартиненко // Економічний часопис–XXI. – 2011. – № 7–8. – С. 40–43.

107. *Мартиненко В.В.* Захист економічних інтересів держави в умовах глобалізації та механізм його забезпечення / В.В. Мартиненко // Культура народов Причерноморья. – 2010. – № 188. – С. 62–65.

108. *Мартиненко В.В.* Значення економічної безпеки в системі національної безпеки держави в умовах глобалізації / В.В. Мартиненко // Стратегія розвитку України у глобальному середовищі : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 17-19 листопада 2010 р. – Сімферополь : ВіТроПринт, 2010. – С. 98–101.

109. *Мартиненко В.В.* Конкурентоспроможність економіки та економічна безпека України / В.В. Мартиненко // Питання сучасної науки та освіти : матеріали сьомої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, офіційний сайт конференції : http://www.intkonf.orq, 11-13 липня 2011 р. – К. *:* ТОВ «ТК «Меганом», 2011. – С. 28–30.

110. *Мартиненко В.В.* Механізм забезпечення економічної безпеки України в умовах глобалізації / В.В. Мартиненко // Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2010» : труди XII Міжнародної науково-практичної конференції, 1–3 грудня 2010 р. – Х. : НТУ «ХПІ», 2010. – С. 239–242.

111. *Мартиненко В.В.* Оцінка впливу глобалізації на стан економічної безпеки України / В.В. Мартиненко // Бізнес-інформ. – 2013. – № 10. – С. 35–43.

112. *Мартиненко В.В.* Правові аспекти економічної безпеки в умовах глобалізації / В.В. Мартиненко // Право і держава в умовах глобалізації та регіоналізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 14 жовтня 2011 р. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2011. – С. 578–580.

113. *Мартиненко В.В.* Прогнозування тенденцій розвитку економічної безпеки України з урахуванням впливу глобалізаційних факторів / В.В. Мартиненко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2013. – № 1. – С. 138–149. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe? Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLORTERMS=0&S21STR=EJ000070.

114. *Мартиненко В.В.* Сучасні проблеми економічної безпеки України / В.В. Мартиненко // Економічні процеси глобалізації у кризовий та посткризовий періоди в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 17–18 червня 2011 р. – К. : Аналітичний центр «Нова економіка», 2011. – С. 84–86.

115. *Мартиненко В.В.* Теоретичні основи та сутність економічної безпеки України / В.В. Мартиненко // Економіка промисловості. – 2010. – № 3(51). – С. 41–47.

116. *Мартинюк В.* Українські перешкоди на шляху до скасування візового режиму з ЄС / В. Мартинюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eu.prostir.ua/library/8593.html.

117. *Марценюк З.Р.* Глобалізація та її вплив на процеси змін у економічних стратегіях країн / З.Р. Марценюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/9_KPSN_2011/Economics/2_84121.doc

118. *Мацелюх Н.П.* Комплексная оценка влияния глобализации на состояние экономической безопасности Украины / Н.П. Мацелюх, В.В. Мартиненко // Экономика и предпринимательство. – 2013. – № 11(40). – С. 32–36.

119. *Медведев В.А.* Глобализация экономики: тенденции и противоречия / В.А. Медведев // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 2. – С. 3–10.

120. *Медведев В.* Проблемы экономической безопасности России / В. Медведев // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 111–127.

121. Международная экономическая деятельность: региональный аспект: [монография] / Под ред. Ф.В. Зиновьева, В.Е. Реутова. – Симферополь : Таврия, 2006. – 176 с.

122. *Мескон Майкл Х.* Основы менеджмента / Мескон Майкл Х., Альберт Майкл, Хедоури Франклин ; М. А. Майорова (пер.). – М. : Дело, 2000. – 704 с.

123. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ міністерства економіки України № 69 від 02 березня 2007 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

124. Методичні рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. акад. НАН України С.І. Пирожкова. – К. : НІПМБ, 2003. – 46 с.

125. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України // Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF.

126. *Миронов М.Д.* Прямі іноземні інвестиції як чинник структурної перебудови в умовах європейських геоекономічних трансформацій / М.Д. Миронов, Н.І. Обушна // Теорії мікро-макроекономіки : [збірник наукових праць]. – 2010. – № 35. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2972/1/891.pdf.

127. Митний союз vs Асоціація з ЄС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravda.com.ua/articles/2013/09/25/6998676.

128. Міграція в Україні: факти і цифри / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. – [Електронний ресурс]. – С. 4. – Режим доступу : http://iom.org.ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf.

129. Міністерство закордонних справ України. Інвестиційний клімат в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/50436.htm.

130. *Молчанова А.Ю.* Економічна безпека країни в умовах глобалізації / А.Ю. Молчанова, Ю.О. Тахтарова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Economics/22951.doc.htm.

131. *Мошенський С.* Інвестиційна безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави: поняття, категорії, сутність / С. Мошенський // Наука молода. – 2008. – № 10. – С. 166–171.

132. *Мунтіян В.І.* Економічна безпека України : [монографія] / В.І. Мунтіян. – К. : КВІЦ. – 1999. – 462 с.

133. *Мухитов Н.М.* Формирование национальной системы экономической безопасности в условиях глобализации [Текст] : автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. экон. наук :08.00.05 / Н.М. Мухитов. – М., 2006. – 24 с.

134. Національна безпека України: стратегічні пріоритети та шляхи їх реалізації *:* [матеріали «круглого столу»] / За заг. ред. О.В. Литвиненка. – К. : НІСД, 2011. – 64 с.

135. Нобелівський лауреат: політика бюджетних обмежень країн Європи посилює фінансову кризу // Ukrainian Journal «Економіст». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua-ekonomist.com/2477-nobelvskiy-laureat-poltika-byudzhetnih-obmezhen-krayin-yevropi-posilyuye-fnansovu-krizu.html.

136. Основы экономической безопасности: (Государство, регион, предприятие, личность) : [учебно-практическое пособие] / В.И. Видяпин [и др.] ; ред. Е.А Олейников ; Российская экономическая академия им. Г.В. Плеханова (М.). – М. : Бизнес-школа Интел-Синтез, 1997. – 279 с.

137. О государственной стратегии экономической безопасности Российской Федерации (основных положениях) : Указ Президента Российской Федерации от 29 апреля 1996 г. № 608. – [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.lawru.info/base28/part6/d28ru6175.htm.

138. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua.

139. Офіційний сайт Лондонської фондової біржі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.londonstockexchange.com.

140. Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua.

141. Офіційний сайт Світового банку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу *:* http://www.worldbank.org.

142. Офіційний сайт фондової біржі РТС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rts.ru.

143. Офіційний сайт «KOF Index of Globalization» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/.

144. *Пастернак-Таранущенко Г.* У колі економічних небезпек / Г. Пастернак-Таранущенко // Вісник НАНУ. – 2000. – № 8. – С. 25.

145. *Пирумов В.С.* Методология комплексного исследования проблем безопасности РФ / В.С. Пирумов // Проблемы глобальной безопа-

сности : [материалы семинаров в рамках научно-исследовательской и информационной программы]. – М. : ИНИОН РАН, 1995. – С. 49–57.

146. *Плакіда А.О.* Особливості формування структури економічної безпеки / А.О. Плакіда // Дні науки : Зб. тез доповідей. В 3 т. ; ГУ «ЗІДМУ», 11–12 жовтня 2007. – Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2007. – Т. 1. – С. 317–319.

147. *Подколзина И.А.* Проблемы дефиниции и оценки политического риска в зарубежных исследованиях / И.А. Подколзина // Вестник МГУ. – 1996. – № 5. – С. 31–39.

148. *Поперечна Ю.М.* Вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на рівень економічного розвитку України / Ю.М. Поперечна // Стратегія розвитку України в глобальному середовищі : [Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції 21–24 листопада 2012 р.]. – Сімферополь : Центр розвитку освіти, науки та інновацій, 2012. – С. 16–19.

149. Порівняльна динаміка ВВП розвинених країн. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipress.ua/ljlive/porivnyalna_dynamika_vvp_rozvynenyh_krain_15717.html.

150. *Портер М.* Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер ; пер. с англ. – М. : Альбина Бизнес Бук, 2006. – 454 с.

151. *Предборський В.А.* Економічна безпека держави : [монографія] / В.А. Предборський. – К. : Кондор, 2005. – 391 с.

152. Прогноз розвитку світової валютної системи до 2015 року // інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку «Україна фінансова» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/097.htm.

153. Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ Міністерства економіки України № 60 від 02 березня 2007 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.me.gov.ua.

154. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України / Постанова Верховної Ради України № 3/97-ВР від 16 січня 1997 р. (остання редакція від 22.07.2003 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

155. Про основи національної безпеки України / Закон України № 964-IV від 19.06.2003 р. (із змінами та доповненнями станом на 18.05.2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zakon4.rada.gov.ua.

156. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки / Указ Президен-

та України № 493/2004 від 28.04.2004 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

157. Про Стратегію національної безпеки України / Указ Президента України № 105/2007 від 12 лютого 2007 р. (остання редакція від 22.06.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

158. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року / Розпорядження Кабінету Міністрів України № 145-р від 15 березня 2006 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

159. *Процюк Л.В.* Інвестиційна привабливість України / Л.В. Процюк, Ю.В. Герасименко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/2_KAND_2011/Economics/78493.doc.htm.

160. *Райзберг Б.А.* Современный экономический словарь: Около 12 тыс. терминов / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева [5-е изд., перераб., доп.]. – М. : ИНФРА – М, 2007. – 495 с.

161. РБК рейтинг. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rating.rbc.ru/article.shtml?2009/01/13/32268095 – Назва з екрану.

162. РБК Україна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rbc.ua/ukr/top/show/mirovoy-finansovyy-krizis-prodlitsya-eshche-minimum-desyatiletie--03102012161400

163. *Романчиков В.І.* Основи наукових досліджень : [навчальний посібник] / В.І. Романчиков. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 254 с.

164. *Ромащенко Т.Д.* Экономическая безопасность национального хозяйства: Теория, методология, формирование в России : [монографія] / Т.Д. Ромащенко. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос.ун-та, 2003. – 216 с.

165. *Савин В.* Некоторые аспекты экономической безопасности России / В. Савин // Международный бизнес России. – 1995. – № 9. – С. 14–16.

166. *Саєнко О.С.* «Економічна безпека» як категорія науки: основні підходи до визначення сутності / О.С. Саєнко // Науковий вісник ЧТЕІ КНТЕУ. – Чернівці : АНТ Лтд, 2006. – Вип. ІІ. Економічні науки. – С. 22-31.

167. *Саєнко О.С.* Методологія оцінки економічної безпеки країни: системний підхід / О.С. Саєнко // Науковий вісник ОДЕУ. Всеукраїнська асоціація молодих вчених. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2009. – № 15(93). – С. 19–28.

168. *Саєнко О.С.* Напрями зміцнення соціальної складової економічної безпеки України / О.С. Саєнко, І.Ф. Комарницький // Науковий вісник БДФЕУ. Економічні науки : [зб. наук. праць]. – Вип 1(22). – Чернівці : БДФЕУ, 2012. – С. 377-385.

169. *Сенчагов В.К.* О сущности и основах стратегии экономической безопасности Росси / В.К. Сенчагов // Вопросы экономики. – 1995. – № 1. – С. 98–101.

170. *Середа Л.О.* Проблеми енергетичної безпеки України / Л.О. Середа // Економічний простір. – 2010. – № 24. – С. 205–214.

171. *Ситник Г.Н.* Національна безпека України: теорія і практика : [монографія] / Г.Н. Ситник, В.М. Олуйко, М.П. Вавринчук ; за ред. Г.П. Ситника. – Хмельницький : Київ : Вид-во «Кондор», 2007. – 616 с.

172. Скільки грошей Україна минулого року отримала від трудових мігрантів? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.navihator.net/news/view/id/1685.

173. Стан економічної безпеки України у 2009 році // Міністерство економіки України. Липень 2010 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua.

174. Стан економічної безпеки України у 2011 році // Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Серпень 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua.

175. Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

176. Статистичний щорічник України за 2011 рік [Текст] / За ред. О.Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2012. – 559 с.

177. Статистичний щорічник України за 2012 рік [Текст] / За ред. О.Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2013. – 552 с.

178. Степаненко А. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А. Степаненко, М. Герасимов // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С. 39–54.

179. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» / Указ Президента України № 105 від 12 лютого 2007 року (в редакції від 8 червня 2012 року). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

180. *Сухоруков А.І.* Економічна безпека України в умовах сучасних геоекономічних змін / А.І. Сухоруков // Стратегічна панорама. – 2007. – № 2. – С. 30–44.

181. *Сухоруков А.І.* Науково-технологічний потенціал та інноваційна безпека України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // http://www.inventure.com.ua/main/analytics/security/govsecurity/naukovo-tehnolog456chnii-potenc456al-ta-456nnovac456ina-bezpeka-ukrani

182. *Сухоруков А.І.* Система економічної безпеки держави / Під заг ред. Сухорукова А.І. ; НІПМБ при РНБОУ. – К. : ВД «Стилос», 2009. – 685 с.

183. Таблиця основних показників економічного розвитку України // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.

184. *Тамбовцев В.Л.* Объект экономической безопасности России / В.Л. Тамбовцев // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 45–53.

185. *Татаркин А.* Экономическая безопасность как объект регионального исследования / А. Татаркин, О. Романова, А. Куклин, В. Яковлев // Вопросы экономики. – 1996. – № 5 – С. 78–89.

186. *Ткаченко С.І.* Зовнішньоторговельна безпека як складова національної економічної безпеки України / С.І. Ткаченко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2010. – № 2. – С. 35–38.

187. *Тхейл Г.* Экономические прогнозы и принятие решений / Г. Тхейл ; перевод с англ. – М. : «Статистика», 1971. – 488 с.

188. Україна офіційно для ЄС – країна з ринковою економікою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravda.com.ua/news/2005/12/23/3041735.

189. Україні надано статус країни з ринковою економікою. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=29340565.

190. Участь України у міжнародних організаціях. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations.

191. *Федоренко В.Г.* Шляхи підвищення інвестиційної діяльності в Україні / за заг. ред. В.Г. Федоренка. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2003. – 724 с.

192. Философский энциклопедический словарь / Ред. кол. : С.С. Аверинцев и др. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.

193. *Фирсов В.А.* Глобализация как фактор усиления традиционных и возникновения новых вызовов и угроз экономической безопасности государства // В.А. Фирсов // Бизнес в законе. – 2009. – № 5’2009. – С. 317–319.

194. Фінансовий портал №1 в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://charts.finance.ua/u/stock/indices/~/1/pfts/36.

195. Фондовые рынки мира – итоги 2008 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rating.rbc.ru/article.shtml?2009/01/13/32268095.

196. *Хаванов А.В.* Критерії та показники економічної безпеки в умовах державної заборгованості та їх вплив на економіку України / А.В. Хаванов // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1(5). – Том 2. – С. 374-382.

197. *Харинович Д.О.* Зовнішньоекономічна безпека України : економічні проблеми і загрози глобалізації / Д.О. Харинович // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2009. – № 4 – С. 90–104.

198. *Царенко О.В.* Глобальна інституціоналізація світового економічного простору / О.В. Царенко // Вісник Академії митної служби України. Серія «Державне управління» : [збірник наукових праць]. – 2010. – № 2(3). – С. 35–40.

199. *Чала Н.Д.* Європейська інтеграція як фактор розвитку промисловості України : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.07.01 / Н.Д. Чала ; НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2005. – 21 с.

200. *Чесноков А.В.* Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в умовах глобалізації / А.В. Чесноков // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Міжнародні відносини. – 2004. – Вип. 29-30. – С. 116–119.

201. *Чухно А.* Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі / А. Чухно // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 15–23.

202. *Шаваев А.Г.* Система борьбы с экономической разведкой / А.Г. Шаваев. – М. : Издательский дом «Правовое просвещение», 2000. – 240 с.

203. Шлях України в СОТ // Сайт «Україна й Світова організація торгівлі». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wto.in.ua/index.php?lang=ua&get=4.

204. *Шнипко О.С.* Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації : автореф. дис... д-ра екон. наук : 08.00.03 / О.С. Шнипко ; Держ. установа «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». – К., 2008. – 40 с.

205. *Шнипко О.С.* Місце економічної безпеки у підприємницькій діяльності / О.С. Шнипко // Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України : [матеріали круглого столу] / відп. ред. С.І. Пирожков, Б.В. Губський, А.І. Сухоруков. – К. : Національний інститут українсько-російських відносин при Раді національної безпеки та оборони України. 2001. – 121 с.

206. Щодо визнання Бразилією України країною з ринковою економікою. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wto.in.ua/index.php?lang=ua&&page=123&get=3&id=330.

207. Currency Amounts in New Special Drawing Rights (SDR) Basket [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.imf.org/external/np/tre/sdr/sdrbasket.htm.

208. *Dreher Axel.* Does Globalization Affect Growth? Evidence from a new Index of Globalization. / Axel Dreher // Applied Economics. – 2006. – № 38, 10. – P. 1091–1110.

209. IPO календарь // Фондовый рынок FIXYGEN. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fixygen.ua/calendar/ipo.

210. *Machovski H.* Ost-Vest Yandel: Entwicklung, Interessenlagen, Aussichten / Aus Politiku. Zeitgeschichte. – Bonn, 1985. – № 5. – P. 5–18.

211. *Martynenko V.V.* Protection of national interests of Ukraine in the context of globalization / V.V. Martynenko // Theory and Practical of Financial Transformation in the Conditions of Interdependence Strengthening of National Economics : materials IV International Scientific and Practical Conference, 14–18 December 2010. – Cologne-Irpin : National University of State Tax Service of Ukraine, 2010. – P. 46–48.

212. *Maull H.* Raw materials, energy and Western security / H. Maull. – London, 1984. – 216 p.

213. *McGrew A.* A global society? // Modernity and its Futures / S. Hall, D. Held and T. McGrew (eds.). – Cambridge : Polity Press, 1992. – P. 61–116.

214. *Mitchell W. C.* What Happens during business cycles / W. C. Mitchell. – N.-Y., 1951. – 386 p.

215. *Murdoch C.* Economic factors as objects of security: Economics security & vulnerability / C. Murdoch // K. Knorr, F. Trager. Economics issuies & national security. Lawrence, 1977. – 98 p.

216. Object Oriented and Multi-Scale Image Analysis: Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats / B. Naga Jyothi; G.R. Babu; I.V. Murali Krishna // A Review. Journal of Computer Science. – Jan 2008. – 4(9). – P. 706–712.

217. *Rudolf J. Freund*. Regression analysis. Statistical modeling of a response variable / Freund Rudolf J., Wilson William J., Sa Ping. – 2nd ed. – Burlington : Elsevier, 2006. – 480 p.

218. Special Drawing Rights. The SDR Fact Sheet. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fx.sauder.ubc.ca/SDR.html.

219. *Tinbergen J.* Warfare and welfare / Tinbergen Jan, Fischer Dietrich. – Brighton, Sussex. – N. Y., 1987. – 189 p.

220. *Torre De la, J.* Forecasting political riscs for international operations / J. De la *Torre, D.* Neckar // International Journal of Forecasting. – 1988. – Vol. 4. – P. 222–224.

221. *Udovic Bostjan.* Economic security: Large and small states in enlarged European Union / Bostjan Udovic // Centre of International Relations ; University of Ljubljana. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.attac.org/en/groups/centre-and-periphery-abolition-neocolonialism-working-groupcpwg/bostjan-udovic-economic.

222. World Economic Outlook. Globalization : Opportunities and Challenges. – Washington, May 1997. – P. 15.

223. 2013 KOF Index of Globalization. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2013/03/25/variables_2013.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

Порівняльна таблиця Методики розрахунку рівня економічної безпеки України №60 від 02.03.2007 та Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України №1277 від 29.10.2013

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
І. Загальні положення	**І. Загальні положення**
1. Розроблена з метою визначення рівня економічної безпеки України як **головної** складової національної безпеки держави і визначає перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні **оптимальні, порогові та граничні** значення, а також **методи обрахування** інтегрального індексу економічної безпеки.	1. Розроблені з метою визначення рівня економічної безпеки України як **однієї з основних** складових національної безпеки держави і визначають перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні **порогові** значення, а також **алгоритм розрахунку** інтегрального індексу економічної безпеки.
Відсутнє	2. Мають інформаційний, рекомендаційний, роз'яснювальний характер та не є обов'язковими.
2. Базується на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз економічній безпеці в Україні і застосовується Міністерством економіки України для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності. Інші органи виконавчої влади, наукові інститути та інші установи в межах своєї компетенції можуть використовувати цю Методику та визначати рівень складових економічної безпеки для прийняття управлінських рішень щодо аналізу, **відвернення та нейтралізації** реальних і потенційних загроз національним інтересам у відповідній сфері.	3. Базуються на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз економічній безпеці в Україні і застосовуються Мінекономрозвитку для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності. Інші органи виконавчої влади, наукові інститути та інші установи в межах своїх повноважень можуть використовувати ці Методичні рекомендації та визначати рівень складових економічної безпеки для прийняття управлінських рішень щодо аналізу, **запобігання та попередження** реальних і потенційних загроз національним інтересам у відповідній сфері.
3. Розрахунки здійснюються Міністерством економіки України **щокварталу** на підставі офіційних даних статистичного обліку Державного комітету статистики України, Державної податкової адміністрації України, Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, Міністерства палива та енергетики України, Міністерства фінансів України та Національного банку України.	4. Розрахунки здійснюються Мінекономрозвитку **двічі на рік** на підставі офіційних даних статистичного обліку Держстату, Нацкомфінпослуг, Міндоходів, Міненерговугілля, Мінфіну і Національного банку **та експертних оцінок, у тому числі рейтингових звітів міжнародних неурядових організацій**.
ІІ. Визначення термінів	**ІІ. Визначення термінів**
Економічна безпека – це **такий** стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і **здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави.**	Економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, **забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання.**

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Загрози економічній безпеці України – це сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів у економічній сфері.	**Вилучено**
Критерії економічної безпеки – це реальні статистичні показники, за якими здійснюється оцінка стану економіки країни з точки зору забезпечення її сталого розвитку.	**Вилучено**
Індикатори економічної безпеки – це реальні статистичні показники розвитку економіки країни, які найбільш повно характеризують явища і тенденції в економічній сфері.	**Вилучено**
Оптимальні значення індикаторів – це інтервал величин, у межах яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворюваних процесів в економіці.	**Вилучено**
Порогові значення індикаторів – це кількісні величини, порушення яких викликає несприятливі тенденції в економіці.	**Вилучено**
Граничні значення індикаторів – це кількісні величини, порушення яких викликає загрозливі процеси в економіці.	**Вилучено**
Складовими економічної безпеки є: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, **інвестиційна, науково-технологічна**, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека.	Складовими економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, **інвестиційно-інноваційна**, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки.
Виробнича безпека – це **такий рівень розвитку промислового комплексу країни, що здатний забезпечити зростання економіки та розширене її відтворення.**	Виробнича безпека – це **стан виробничої сфери країни, за якого забезпечується максимально ефективне використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки.**

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Демографічна безпека – це **такий** стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, **при якому** забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України.	Демографічна безпека – це стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, **за якого** забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України.
Енергетична безпека – це **такий** стан економіки, **який забезпечує захищеність національних інтересів у енергетичній сфері від наявних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, дає змогу задовольняти реальні потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення та надійного функціонування національної економіки в режимах звичайного, надзвичайного та воєнного стану.**	Енергетична безпека – це стан економіки, **що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів.**
Зовнішньоекономічна безпека – це **такий** стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активної участі у світовому розподілі праці.	Зовнішньоекономічна безпека – це стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці.
Інвестиційна безпека – це такий рівень національних та іноземних інвестицій (за умови оптимального їх співвідношення), який здатен забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку при належному рівні фінансування науково-технічної сфери, створення інноваційної інфраструктури та адекватних інноваційних механізмів.	Інвестиційно-інноваційна безпека – це стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості.
Науково-технологічна безпека – це такий стан науково-технологічного та виробничого потенціалу держави, який дає змогу забезпечити належне функціонування національної економіки, достатнє для досягнення та підтримки конкурентоздатності вітчизняної продукції, а також гарантування державної незалежності за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів.	**Вилучено**

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Макроекономічна безпека – це стан економіки, при якому досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій.	Макроекономічна безпека – це стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій.
Продовольча безпека – це **такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави.**	Продовольча безпека – це **стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства.**
Соціальна безпека – це такий стан розвитку держави, при якому держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від **впливу внутрішніх та зовнішніх загроз**.	Соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від **віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни.**
Фінансова безпека – це **такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.**	Фінансова безпека – це **стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни**.
Фінансова безпека, у свою чергу, містить такі складові:	Фінансова безпека, у свою чергу, має такі складові:
Відсутнє але є індикатори банківської безпеки	Банківська безпека – це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування.
Відсутнє	Безпека небанківського фінансового сектору – це рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах.

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Безпека страхового ринку – це такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування.	**Вилучено**
Безпека фондового ринку – це оптимальний обсяг капіталізації ринку (з огляду на представлені на ньому цінні папери, їх структуру та рівень ліквідності), здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торгівців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів та держави в цілому.	**Вилучено**
Боргова безпека – це **такий** рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для **вирішення** нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує **втратою** суверенітету і **руйнуванням вітчизняної** фінансової системи.	Боргова безпека – **відповідний** рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для **задоволення** нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету **держави та її** фінансовій системі.
Бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності **держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів.**	Бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності **та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції.**
Валютна безпека – це **такий** стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку **вітчизняного експорту**, **безперешкодного припливу** в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках.	Валютна безпека – це стан курсоутворення, який **характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю,** створює оптимальні умови для поступального розвитку **вітчизняної економіки**, **залучення** в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках.
Грошово-кредитна безпека – це такий стан грошово-кредитної системи, **який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення.**	Грошово-кредитна безпека – це стан грошово-кредитної системи, **що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки.**

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
ІІІ. Підходи до визначення інтегрального індексу економічної безпеки Оскільки властивості соціально-економічних явищ характеризуються, як правило, множиною ознак (m?2), то при упорядкуванні одиниць сукупності виникає необхідність агрегування усіх ознак множини в одну інтегральну оцінку. Агрегування ознак грунтується на так званій теорії "адитивної цінності", згідно з якою цінність цілого дорівнює сумі цінностей його складових. Якщо ознаки множини мають різні одиниці вимірювання, то адитивне агрегування потребує приведення їх до однієї основи, тобто попередньої нормалізації. Вектор первинних ознак $[x_1, x_2, \dots, x_m]$ замінюється вектором нормалізованих значень $[z_1, z_2, \dots, z_m]$. На практиці застосовують різні способи нормалізації. Усі вони грунтуються на порівнянні емпіричних значень показника x_i з певною величиною a. Такою величиною може бути максимальне x_{max}, мінімальне x_{min}, середнє значення сукупності $[x_1, x_2, \dots, x_m]$ чи еталонне (порогове) x_e значення показника. Якщо x_{ij} - деякі показники, j=1,…,m; i=1,...,n, які в сукупності характеризують певну галузь (і сферу) економіки, то інтегральний показник (індекс) безпеки для цієї галузі повинен мати вигляд лінійної згортки: $$I_i = \sum_{J=1}^{m} a_{ij} \, z_{ij} \qquad (1),$$ де a_{ij} – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску j-го показника в інтегральний індекс і-ї сфери економіки; z_{ij} – нормалізовані значення вхідних показників x_{ij}. Цей індекс дорівнює 1 тоді, коли всі x_{ij} набувають "найкращих", або оптимальних, значень, і 0 тоді, коли всі показники "найгірші".	**ІІІ. Підходи до визначення інтегрального індексу економічної безпеки** Інтегральний індекс економічної безпеки складається з 9 середньозважених субіндексів (складових економічної безпеки): виробнича безпека; демографічна безпека; енергетична безпека; зовнішньоекономічна безпека; інвестиційно-інноваційна безпека; макроекономічна безпека; продовольча безпека; соціальна безпека; фінансова безпека. Фінансова безпека, у свою чергу, містить такі складові: банківська безпека; безпека небанківського фінансового ринку; боргова безпека; бюджетна безпека; валютна безпека; грошово-кредитна безпека. Розрахунок інтегральних індексів у розрізі зазначених субіндексів (складових економічної безпеки) здійснюється на основі оцінки понад 130 окремих індикаторів, які базуються як на статистичних даних, так і даних, отриманих шляхом опитування респондентів.

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Вимоги до a_{ij} та z_{ij}: усі a_{ij} задовольняють такі умови: $0 \le a_{ij} \le 1$ (2), $\sum_j a_{ij} = 1$ (3), кожен із z_{ij} є нормалізованим, тобто 0 ? z_{ij} ? 1, причому $z_{ij} = 1$ відповідає оптимальному значенню, а $z_{ij} = 0$ – найгіршому.	
Методика містить такі етапи конструювання інтегральної оцінки економічної безпеки: формування множини індикаторів; визначення характеристичних **(оптимальних, порогових та граничних)** значень індикаторів; **нормалізація** індикаторів; визначення вагових коефіцієнтів; розрахунок **інтегрального індексу.**	**Визначення** інтегральної оцінки економічної безпеки **здійснюється в такому порядку**: формування множини **(переліку)** індикаторів; визначення характеристичних значень індикаторів; **нормування** індикаторів; визначення вагових коефіцієнтів; розрахунок **інтегральних індексів за окремими сферами економіки та інтегрального індексу економічної безпеки в цілому**.
IV. Формування множини індикаторів *та визначення їх характеристичних значень*	**IV. Формування множини *(переліку)* індикаторів** **V. Визначення характеристичних значень індикаторів** (далі абзаци йдуть не по порядку, а у відповідності з лівою частиною таблиці для порівняння)
Індикатори стану економічної безпеки України, їх характеристичні значення розроблено з метою оцінювання стану економічної безпеки України за кожною складовою економічної безпеки.	**Вилучено**
Відсутнє	Формування множини (переліку) індикаторів здійснюється за принципами репрезентативності (включені найбільш суттєві показники, що впливають на рівень економічної безпеки держави), достовірності (адекватно відображають стан складової безпеки) та інформаційної доступності (під час розрахунку використовуються офіційні статистичні дані та публічні експертні оцінки).

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Відбір множини індикаторів здійснювався з урахуванням світового досвіду та напрацювань українських вчених.	**Формування** переліку індикаторів здійснюється **на основі відбору показників, які найбільш повно характеризують кожен із субіндексів**, з урахуванням **попередньо накопиченого досвіду оцінювання,** напрацювань українських **та міжнародних** вчених **у сфері економічної безпеки, показників економічної безпеки, визначених профільними міжнародними організаціями (Міжнародним валютним фондом, ООН, Продовольчою і сільськогосподарською організацією ООН (ФАО), нормативними документами ЄС тощо), цільових орієнтирів, установлених у національних програмах розвитку.**
Відсутнє	Сформована множина індикаторів за допомогою коефіцієнтів кореляції повинна бути перевірена на ступінь щільності статистичних зв'язків між їх числовими рядами з метою уникнення посиленого ефекту під час розрахунку інтегрального показника. Разом з тим найбільш важливим індикаторам (без яких оцінювання рівня безпеки було б неповним) у разі виявлення значної парної кореляції числових рядів надається менша вага.
Відсутнє	Під час розрахунку інтегрального показника за певний період у разі застосування індикаторів, які мають періодичність оприлюднення лише один раз на рік або публікуються із значною часовою затримкою, використовуються останні наявні значення цих індикаторів.
Періодичність перегляду системи індикаторів та їх характеристичних значень у зв'язку зі змінами в національній і світовій економіці здійснюється у разі необхідності, але не рідше ніж один раз на **два роки.**	Перегляд системи індикаторів та їх характеристичних значень у зв'язку зі змінами в національній і світовій економіці **буде** здійснюватися в разі необхідності, але не рідше ніж один раз на **п'ять років.**
Діапазон **можливих** значень кожного показника **розбивається** на 5 інтервалів:	**Для кожного індикатора складових стану економічної безпеки України розроблені характеристичні значення, які визначають рівень економічної безпеки.**
$[x^{и}_{гр}, x^{и}_{пор})$, $[x^{и}_{пор}, x^{и}_{опт})$, $[x^{и}_{опт}, x^{в}_{опт}]$, $(x^{в}_{опт}, x^{в}_{пор}]$, $(x^{в}_{пор}, x^{в}_{гр}]$,	Діапазон **характеристичних** значень кожного показника **(індикатора) вимірюється від 0 до 1 (або від 0 до 100 відсотків) та ділиться** на п'ять інтервалів:

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
де $x^{н}_{гр}$, $x^{в}_{гр}$ – економічно досяжні мінімальне та максимальне значення індикатора, або нижня та верхня границі; $x^{н}_{пор}$, $x^{в}_{пор}$ – порогові нижнє та верхнє значення індикатора, тобто значення, які бажано не перетинати; $x^{н}_{опт}$, $x^{в}_{опт}$ – мінімальне та максимальне оптимальні значення індикатора, тобто інтервал оптимальних значень. При цьому $x^{н}_{опт}$ та $x^{в}_{опт}$ знаходяться в інтервалі порогових значень $[\ x^{н}_{пор}, x^{в}_{пор}\ ]$. Значення $x^{н}_{опт}$ може дорівнювати $x^{в}_{опт}$, тоді інтервал $[x^{н}_{опт}, x^{в}_{опт}]$ перетворюється в точку $x_{опт}$. Значення $x^{н}_{гр}$, $x^{н}_{пор}$, $x^{н}_{опт}$, $x^{в}_{опт}$, $x^{в}_{пор}$, $x^{в}_{гр}$ визначаються експертним методом. Значення нормалізованого показника в точках $x^{н}_{гр}$, $x^{в}_{гр}$ визначається експертним методом або становить 0,5. **Відсутнє**	**$[y_0, y_{крит})$, $[y_{крит}, y_{небезп})$, $[y_{небезп}, y_{нездв})$, $[y_{нездв}, y_{здв})$, $[y_{здв}, y_{опт}]$,** де y_0 – значення індикатора, яке характеризується як мінімальний або абсолютно небезпечний рівень економічної безпеки та за якого рівень економічної безпеки дорівнює 0; $y_{крит}$ – значення індикатора, яке характеризується як критичний рівень економічної безпеки та за якого рівень економічної безпеки дорівнює 0,2, або 20 % оптимального значення; $y_{небезп}$ – значення індикатора, яке характеризується як небезпечний рівень економічної безпеки та за якого рівень економічної безпеки дорівнює 0,4, або 40 % оптимального значення; $y_{нездв}$ – значення індикатора, яке характеризується як незадовільний рівень економічної безпеки та за якого рівень економічної безпеки дорівнює 0,6, або 60 % оптимального значення; $y_{здв}$ – значення індикатора, яке характеризується як задовільний рівень економічної безпеки та за якого рівень економічної безпеки дорівнює 0,8, або 80 % оптимального значення; $y_{опт}$ – значення індикатора, яке характеризується як оптимальний рівень економічної безпеки та за якого рівень економічної безпеки дорівнює 1, тобто дорівнює оптимальному значенню. Множина індикаторів залежно від економічного змісту поділена на три типи. Індикатор типу С є стимулятором, тобто наявний прямий зв'язок між показником-стимулятором та інтегральною оцінкою. Індикатор типу В є дестимулятором, коли між показником-дестимулятором та інтегральною оцінкою наявний зворотній зв'язок. Найбільш поширеним серед множини індикаторів є змішаний тип А, який до певного значення показника є стимулятором, а в разі подальшого збільшення перетворюється на дестимулятор складової/субіндексу стану економічної безпеки.

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Відсутнє	Приведення індикаторів, які є різними за типами (стимулятори, дестимулятори, змішаний тип), до інформаційної односпрямованості та розмірності тлумачень характеристичних значень відбувається шляхом нормування. Присвоєння характеристичних значень певній величині індикатора складової економічної безпеки здійснюється за допомогою таких методів: аналогового методу (оптимальними вважаються значення індикатора в країнах, які визнані еталоном у цій сфері; визначення середніх значень, а саме «задовільного рівня» та «незадовільного рівня», здійснюється шляхом групування та узагальнення значень індикатора, які досягнені в інших країнах світу); законодавчо-нормативний критерій (критичний або оптимальний рівень визначається відповідно до граничного рівня, закріпленого в національному законодавстві чи профільними міжнародними організаціями); експертної оцінки. Присвоєння характеристичних значень для кожного індикатора здійснюється таким чином: $y_0 := x_0$; $y_{крит} := x_{крит}$; $y_{небезп} := x_{небезп}$; $y_{нездв} := x_{нездв}$; $y_{здв} := x_{здв}$; $y_{опт} := x_{опт.}$, де x – величина (статистичні дані) індикатора; y – характеристичне значення індикатора. Відповідно до зазначеного: x_0 – величина індикатора, яка характеризується як мінімальний або абсолютно небезпечний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0; $x_{крит}$ – величина індикатора, яка характеризується як критичний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,2, або 20 % оптимального значення; $x_{небезп}$ – величина індикатора, яка характеризується як небезпечний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,4, або 40 % оптимального значення;

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
	$x_{незд}$ – величина індикатора, яка характеризується як незадовільний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,6, або 60 % оптимального значення; $x_{здв}$ – величина індикатора, яка характеризується як задовільний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,8, або 80 % оптимального значення; $x_{опт}$ – величина індикатора, яка характеризується як оптимальний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 1, тобто дорівнює оптимальному значенню.
V. *Нормалізація показників* Задача нормалізації показників – це перехід до такого масштабу вимірювань, коли «найкращому» значенню показника відповідає значення 1, а «найгіршому» – значення 0. З точки зору математики, це є задача нормування змінних, а з точки зору статистики – перехід від абсолютних до нормалізованих значень індикаторів, що змінюються від 0 до 1 і вже своєю величиною характеризують ступінь наближення до оптимального значення, що можна також інтерпретувати у відсотках: 0 відповідає 0%, 1 – 100%. При формуванні ознакового простору (множини індикаторів) важливо забезпечити інформаційну односпрямованість показників x_i. З цією метою показники поділяють на стимулятори та дестимулятори. Зв'язок між інтегральною оцінкою I й показником-стимулятором прямий, між I й показником-дестимулятором – обернений. Дестимулятори перетворюють на стимулятори за допомогою нормування. Нормування індикаторів здійснюється двома методами.	**VI. *Нормування індикаторів*** Нормування індикаторів здійснюється за допомогою лінійної функції таким чином, щоб характеристичні значення індикаторів потрапляли в зіставні за величиною інтервали. Перехід від абсолютних до нормованих значень індикаторів дозволяє вимірювати індикатори за шкалою від 0 до 1 або у відсотках: 0 відповідає 0 %, 1–100 %. Таким чином, отримане нормоване значення індикатора характеризує своєю величиною ступінь наближення до оптимального значення 1.

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Перший метод нормування розраховується за формулою: $x_{ij}/ x_{опт}$, якщо показник є стимулятором, при цьому $z_{ij1}=1$ при $x_{ij} = x_{опт}$ $z_{ij1}=$ $x_{опт} / x_{ij}$, якщо показник є дестимулятором, при цьому $z_{ij1}=1$ при $x_{ij} = x_{опт}$ де x_{ij} – значення індикатора; z_{ij1} – нормоване значення індикатора x_{ij} першим методом. Другий метод нормування розраховується за формулою: $$z_{ij2}=\begin{cases}\dfrac{x_{ij}-x^{н}_{гр}}{x^{н}_{пор}-x^{н}_{гр}}, & x^{н}_{гр}\le x_{ij}<x^{н}_{пор}\\ \dfrac{(x_{ij}-x^{н}_{пор})+x^{*}_{н}(x^{н}_{опт}-x_{ij})}{x^{н}_{опт}-x^{н}_{пор}}, & x^{н}_{пор}\le x_{ij}<x^{н}_{опт}\\ 1, & x^{н}_{опт}\le x_{ij}\le x^{в}_{опт}\\ \dfrac{x^{*}_{в}(x_{ij}-x^{в}_{опт})+(x^{в}_{пор}-x_{ij})}{x^{в}_{пор}-x^{в}_{опт}}, & x^{в}_{опт}<x_{ij}\le x^{в}_{пор}\\ \dfrac{x^{в}_{гр}-x_{ij}}{x^{в}_{гр}-x^{в}_{пор}}, & x^{в}_{пор}<x_{ij}\le x^{в}_{гр}\end{cases},$$ де z_{ij2} – нормоване значення індикатора x_{ij} за другим методом; $x^{*}_{н}=0{,}5;\ x^{*}_{в}=0{,}5.$ За межами інтервалу [$x^{н}_{гр}$, $x^{в}_{гр}$] нормалізовані величини дорівнюють 0.	Нормування індикатора за типом С здійснюється за такою формулою: $$y_{ij}=\begin{cases}0{,}2\exp(\dfrac{x_{ij}-x_{крит}}{n_i}), & x_{ij}<0\wedge<x_{крит}\\ 0{,}2(\dfrac{x_{ij}}{x_{крит}}), & 0<x_{ij}<x_{крит}\\ 0{,}2+0{,}2(\dfrac{x_{ij}-x_{крит}}{x_{небезп}-x_{крит}}), & x_{крит}\le x_{ij}<x_{небезп}\\ 0{,}4+0{,}2(\dfrac{x_{ij}-x_{небезп}}{x_{незд}-x_{небезп}}), & x_{небезп}\le x_{ij}<x_{незд}\\ 0{,}6+0{,}2(\dfrac{x_{ij}-x_{незд}}{x_{зд}-x_{незд}}), & x_{незд}\le x_{ij}<x_{зд}\\ 0{,}8+0{,}2(\dfrac{x_{ij}-x_{зд}}{x_{опт}-x_{зд}}), & x_{зд}\le x_{ij}<x_{опт}\\ 1, & x_{опт}\le x_{ij}\end{cases}$$ де x_{ij} – значення i-го індикатора в період j; y_{ij} – нормоване значення індикатора x_{ij}; n_i – константа згладжування, для кожного індикатора визначається окремо експертним шляхом.

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
	Нормування індикатора за типом В здійснюється за такою формулою: $$y_{ij}=\begin{cases}1, x_{ij}\le x_{опт}\\ 0{,}8+0{,}2(\frac{x_{здв}-x_{ij}}{x_{здв}-x_{опт}}), x_{опт}\le x_{ij}<x_{здв}\\ 0{,}6+0{,}2(\frac{x_{нездв}-x_{ij}}{x_{нездв}-x_{здв}}), x_{здв}\le x_{ij}<x_{нездв}\\ 0{,}4+0{,}2(\frac{x_{небезп}-x_{ij}}{x_{небезп}-x_{нездв}}), x_{нездв}\le x_{ij}<x_{небезп}\\ 0{,}2+0{,}2(\frac{x_{крит}-x_{ij}}{x_{крит}-x_{небезп}}), x_{небезп}\le x_{ij}<x_{крит}\\ 0{,}2(\frac{x_{крит}}{x_{ij}}), x_{ij}\ge x_{крит}\end{cases}$$ де x_{ij} – значення i-го індикатора в період j; y_{ij} – нормоване значення індикатора x_{ij}; У наслідок того, що індикатор за типом А до певного значення є стимулятором, а в разі подальшого його збільшення є дестимулятором, нормування такого індикатора потребує поєднання розрахунків за типом С (для лівої частини, яка є стимулятором) та за типом В (для правої частини, що є дестимулятором). В інтервалі між лівою та правою частинами оптимальних значень індикатора нормалізоване значення дорівнює 1. $$y_{ij}=1, \quad \text{при } x_{опт}^{л.ч.}\le x_{ij}<x_{опт}^{п.ч.}$$

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
VI. Визначення вагових коефіцієнтів Для визначення вагових коефіцієнтів використовується модель головних компонент. Модель головних компонент трансформує *m*-вимірний ознаковий простір у *p*-вимірний простір компонент ($p<m$). У моделі головних компонент зв'язок між первинними ознаками і компонентами описується як лінійна комбінація $$y_i = \sum_j^m c_{ij} G_j,$$ де y_i – стандартизовані значення *i*-ї ознаки з одиничними дисперсіями; сумарна дисперсія дорівнює кількості ознак m; c_{ij} – внесок *j*-ї компоненти в сумарну дисперсію множини показників *i*-ої сфери. Компоненти G_j також представляють собою лінійну комбінацію $$G_j = \sum_i^m d_{ij} x_{ij},$$ де d_{ij} – факторні навантаження; x_{ij} – вхідні дані. Вагові коефіцієнти a_{ij} розраховуються за формулою: $$a_{ij} = \frac{c_{ij} \cdot \left| d_{ij} \right|}{\sum c_{ij} \left| d_{ij} \right|},$$ Побудова моделі головних компонент здійснюється за допомогою пакета «Статистика» у три етапи: розрахунок кореляційної матриці R; виокремлення головних компонент і розрахунок факторних навантажень; ідентифікація головних компонент.	**VII. Визначення вагових коефіцієнтів** Розрахунок інтегрального індексу в цілому та інтегральних індексів за окремими сферами економіки здійснюється за допомогою вагових коефіцієнтів, які визначено шляхом експертного оцінювання. У березні 2013 року було проведено експертне опитування, спрямоване на збір системної оціночної інформації щодо стану окремих сфер економіки, внутрішніх та зовнішніх загроз цим сферам, умов для ефективного ведення бізнесу. В опитуванні взяли участь 25–30 експертів. Опитування експертів здійснювалось у формі стандартизованого інтерв'ю. Опитування передбачало отримання відповідей на поставлені запитання у формалізованому вигляді (оцінка за десятибальною шкалою). Одержана в результаті опитування інформація дала змогу під час подальшого аналізу використовувати середні експертні оцінки, що характеризували важливість кожного індикатора для узагальнених об'єктів та структур чи впливових взаємозв'язаних чинників у складних системах. Розрахунок вагових коефіцієнтів для кожного субіндексу здійснювався за такою формулою: $$d_i = \frac{\overline{a_i}}{\sum_{i=1}^{n} \overline{a_i}}$$ де *i* – індикатор, який визначає стан агрегованого показника/субіндексу економічної безпеки, де *i* = (1, 2, 3.. .n); a_i – експертна оцінка, що характеризує важливість *i*-го індикатора для узагальнених об'єктів/субіндексів економічної безпеки; d_i – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску і-го показника в інтегральний індекс складової економічної безпеки.

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
VII. Розрахунок інтегральних *показників*	**VIII. Розрахунок інтегральних *індексів за окремими сферами економіки та інтегрального індексу економічної безпеки в цілому***
Розрахунок інтегрального індикатора за кожною сферою та для першого методу розрахунку нормалізованих значень індикаторів здійснюється за формулою: $I_{j1}=\sum_i a_{ij} \cdot z_{ij1}$, де a_{ij} – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску і-го показника в інтегральний індекс; z_{ij1} – нормалізовані значення вхідних показників x_{ij} , розраховані за першим методом.	Розрахунок інтегрального індикатора за кожною сферою безпеки здійснюється за такою формулою: $I_m = \sum_{i=1}^{n} d_i y_i$ де I_m – агрегований показник/субіндекс *m-ї* сфери економічної безпеки, де m = (1,2,3. ..9); d_i – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску *і*-го показника в інтегральний індекс складової економічної безпеки; y_i – нормалізована оцінка і-го індикатора.
Розрахунок інтегрального індикатора за кожною сферою для другого методу розрахунку нормалізованих значень індикаторів здійснюється за формулою: $I_{j2}= \sum_i a_{ij} \cdot z_{ij2}$, де z_{ij2} – нормалізовані значення вхідних показників x_{ij}, розраховані за другим методом. Узагальнений інтегральний індикатор за кожною сферою: $I_j = (I_{j1} + I_{j2})/2$ Інтегральний індикатор економічної безпеки України в цілому розраховується за формулою: $I = \sum_j b_j \cdot I_j$, де bj – вагові коефіцієнти сфер економіки.	Інтегральний індикатор економічної безпеки України *(I)* в цілому розраховується за такою формулою: $I = \sum_m d_m y_m$ де d_m – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску показника/субіндекса *m*-ї сфери економічної безпеки в інтегральний індекс економічної безпеки України; I_m – агрегований показник/субіндекс *m*-ї сфери економічної безпеки, де m = (1,2,3...9).

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Ваговий коефіцієнт j-ї сфери визначається експертним шляхом серед N-го числа експертів як відношення суми балів, що дали всі експерти даній сфері, до загальної суми балів. $$b_j = \frac{\sum_{n=1}^{N} S_{jn}}{\sum_{k=1}^{M}\sum_{n=1}^{N} S_{kn}},$$ де S_{jn} – оцінка j-ї сфери, яку дав n-й експерт; N – кількість експертів; M – кількість сфер економіки. Можна також визначати зазначені коефіцієнти методом головних компонент на основі інтегральних індексів окремих сфер економіки. Значення вагових коефіцієнтів b_j наведені в таблиці 1.	**Вилучено** Значення вагових коефіцієнтів **для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки** наведені в додатку 3 (таблиця 3).

Таблиця 1.

Сфера економіки	Значення вагового коефіцієнта
Макроекономічна	**0,1005**
Виробнича	**0,0769**
Фінансова	**0,1127**
Інвестиційна	0,0939
Зовнішньоекономічна	**0,0901**
Науково-технологічна	0,1183
Соціальна	**0,0808**
Демографічна	**0,0836**
Енергетична	**0,1324**
Продовольча	**0,1108**

Таблиця 3.

Субіндекси економічної безпеки	Значення вагового коефіцієнта
Макроекономічна	**0,1224**
Виробнича	**0,1218**
Фінансова	**0,1294**
Інвестиційно-інноваційна	0,1089
Зовнішньоекономічна	**0,1095**
Соціальна	**0,1013**
Демографічна	**0,0913**
Енергетична	**0,1148**
Продовольча	**0,1007**

Методика №60 від 02.03.2007

Таким чином, інтегральний індекс економічної безпеки **держави** визначається ієрархічно:

на нижньому рівні – індекси окремих сфер економіки,

на верхньому – узагальнений індекс. **Так само ієрархічно можуть визначатись індекси окремих сфер, зокрема це стосується фінансової безпеки, складовими якої є бюджетна, валютна, боргова тощо.**

Вагові коефіцієнти для розрахунку індексу фінансової безпеки наведені в таблиці 2.

Таблиця 2.

Фінансова сфера	Значення вагового коефіцієнта
Бюджетна	0,2023
Грошово-кредитна	**0,1953**
Валютна	**0,1558**
Боргова	**0,1256**
Страхова	0,0628
Фондова	0,0953
Банківська	**0,1629**

Додаток 1 до Методики розрахунку рівня економічної безпеки України

Індикатори та порогові значення індикаторів для нормалізації показників за першим методом нормування

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення ($x_{опт}$)[1]
1	2	3

Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013

Інтегральний індекс економічної безпеки визначається ієрархічно:

на нижньому рівні – індекси за окремими сферами економіки **(зокрема фінансової безпеки, складовими якої є бюджетна, валютна, боргова безпеки тощо)**;

на верхньому – узагальнений індекс.

Вагові коефіцієнти для розрахунку фінансової безпеки наведені в додатку 3 (таблиця 2)

Таблиця 2.

Субіндекси фінансової безпеки	Значення вагового коефіцієнта
Бюджетна	0,2023
Грошово-кредитна безпека	**0,1753**
Валютна безпека	**0,1686**
Боргова безпека	**0,1746**
Безпека небанківського фінансового ринку	0,0628
Банківська безпека	**0,1723**

Додаток 1 до розділу IV Методичних рекомендацій

Перелік індикаторів та джерел вхідної інформації за складовими економічної безпеки

№	Найменування індикатора, одиниця виміру	Порядок розрахунку індикатора	Джерело вхідної інформації[2]
1	2	3	4

[1] Порогові значення не наведено, оскільки відсутня база для порівняння в правій частині таблиці

[2] Порядок розрахунку індикаторів та джерела не наведено, оскільки відсутня база для порівняння в лівій частині таблиці

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Макроекономічна безпека	**Макроекономічна безпека**
1. Рівень «тінізації» економіки, % до ВВП	1. Рівень «тінізації» економіки, % до ВВП
2. Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середнього значення у країнах **ЄС-15**, %	2. Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середнього значення у країнах **ЄС-27**, %
3. **Відношення** сальдо платіжного балансу України, % до ВВП	3. Сальдо **поточного рахунку** платіжного балансу України, %ВВП
4. **Відношення темпу росту** продуктивності праці в Україні **до темпу росту** заробітної плати**, разів**	4. **Різниця між індексами** продуктивності праці в Україні **та реальної середньомісячної** заробітної плати**, в.п.**
Наступні індикатори вилучено	***Нові індикатори***
5. Відношення обсягу ВВП України до середнього значення у країнах ЄС-15, %	5. Різниця темпів зростання ВВП України та темпів зростання економік країн, що розвиваються, в.п.
6. Валове нагромадження основного капіталу, % до ВВП	6. Рівень безробіття (за методологією Міжнародної організації праці), %
7. Зміна запасів матеріальних оборотних коштів, % до ВВП	7. Рівень тривалого безробіття (понад 12 місяців), % до загальної чисельності безробітних
8. Частка наявних доходів нефінансових корпорацій у валових наявних доходах, %	8. Індекс споживчих цін (до грудня попереднього року)
9. Частка сектору загальнодержавного управління в наявних доходах, %	9. Відношення наявного доходу населення до ВВП, %
10. Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середньосвітового значення, %	10.Схильність населення до заощаджень, %
	11.Відношення обсягів заробітної плати до обсягів соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, разів
Зовнішньоекономічна безпека	**Зовнішньоекономічна безпека**
1. Коефіцієнт покриття імпорту експортом (відношення між обсягами експорту та імпорту), разів	1. Коефіцієнт покриття імпорту експортом (відношення між обсягами експорту та імпорту), разів
2. Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості у загальному обсязі експорту товарів, %	2. Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості у загальному обсязі експорту товарів, %
3. Частка імпорту у внутрішньому споживанні **держави**, %	3. Частка імпорту у внутрішньому споживанні **країни**, %
4. Питома вага провідної країни-партнера у загальному обсязі **зовнішньої торгівлі**, %	4. Питома вага провідної країни-партнера у загальному обсязі **експорту товарів**, %
	5. Питома вага провідної країни-партнера у загальному обсязі **імпорту товарів**, %
Наступні індикатори вилучено	***Нові індикатори***
5. Частка імпорту продовольства у внутрішньому споживанні держави, %	6. Відкритість економіки, %

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
6. Відношення обсягу експорту до ВВП, % 7. Відношення обсягу імпорту до ВВП, %	7. Питома вага провідного товару (товарної групи) в загальному обсязі експорту товарів, % 8. Питома вага провідного товару (товарної групи) за виключенням енергетичного імпорту в загальному обсязі експорту товарів, % 9. Індекс умов торгівлі (ціновий), % 10. Завантаженість транзитних потужностей нафтотранспортної системи, % 11. Завантаженість транзитних потужностей газотранспортної системи, %
Інвестиційна безпека	**Інвестиційно-інноваційна безпека**
1. Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	1. Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %
Наступні індикатори вилучено	2. **Відношення витрат на наукові та науково-технічні роботи за рахунок держбюджету, % ВВП**
2. Відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП, % 3. Відношення обсягу інвестицій до вартості основних фондів, % 4. Частка прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій, % 5. Ступінь зносу основних засобів, %	3. **Чисельність** спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, до чисельності зайнятого населення (на 1 тис. осіб) 4. **Питома вага** підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, %
Науково-технологічна безпека	***Нові індикатори***
1. **Питома вага видатків державного бюджету на науку у ВВП, %** 2. **Кількість** спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, % до загальної чисельності зайнятих в економіці країни (на 1000 осіб) 3. **Частка** підприємств, що впроваджують інновації, в загальній кількості промислових підприємств, %	5. Частка продукції, що була реалізована на конкурентних ринках країни, % загального обсягу продукції (станом на початок року) 6. Валове нагромадження основного капіталу, % ВВП 7. Відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій, % 8. Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, %
Наступні індикатори вилучено	9. Відношення кредитів, наданих корпораціям та домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (кумулятивно, скориговані на курсову різницю), % ВВП
4. Частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції, %	

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
5. Коефіцієнт винахідницької активності (кількість отриманих охоронних документів (патентів) на 1 млн. чол.) 6. Відношення кількості впроваджених об'єктів промислової власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків) до зареєстрованих, % 7. Індекс зміни активності створення зразків нової техніки, % 8. Індекс зміни активності створення нових видів продукції, % 9. Частка фундаментальних досліджень, виконаних власними силами в загальному обсязі, % 10. Частка прикладних досліджень, виконаних власними силами в загальному обсязі, % 11. Частка науково-технічних розробок та науково-технічних послуг, виконаних власними силами в загальному обсязі, %	10. Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості, % 11. Розмір економіки України, % до світового ВВП 12. Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, % 13. Відношення експорту роялті, ліцензійних послуг, комп'ютерних та інформаційних послуг, наукових та конструкторських розробок, послуг в архітектурних, інженерних та інших технічних галузях, % до ВВП 14. Частка осіб, які повідомили, що за останні 12 місяців користувалися послугами Інтернету (обстеження домогосподарств), %
Енергетична безпека	***Енергетична безпека***
1. Частка власних джерел у балансі паливно-енергетичних ресурсів держави, % 2. Частка імпорту палива з однієї країни (компанії) у загальному обсязі його імпорту, % 3. Знос основних виробничих фондів підприємств паливно-енергетичного комплексу, % 4. Відношення інвестицій в підприємства паливно-енергетичного комплексу до ВВП, % 5. Енергоємність ВВП, кг умовного палива/грн.	1. Частка власних джерел у балансі паливно-енергетичних ресурсів держави, % 2. Частка імпорту палива з однієї країни (компанії) у загальному обсязі його імпорту, % 3. Знос основних виробничих фондів підприємств паливно-енергетичного комплексу, % 4. Відношення інвестицій в підприємства паливно-енергетичного комплексу до ВВП, % 5. Енергоємність ВВП, кг умовного палива/грн.
Наступні індикатори вилучено	***Нові індикатори***
6. **Частка** домінуючого паливного ресурсу **у споживанні паливно-енергетичних ресурсів**, % **7. Ступінь забезпечення паливно-енергетичними ресурсами, %** 8. **Обсяг видобутку** вугілля, млн. тонн 9. Транзит нафти, млн. тонн **10.** Транзит газу, млрд. куб. м	6. **Рівень імпортної залежності за** домінуючим ресурсом **у загальному постачанні первинної енергії**, % **7. Запаси природного газу, місяців споживання** 8. **Запаси** кам'яного вугілля, **місяців споживання** 9. Частка відновлювальних джерел у загальному постачанні первинної енергії, % 10. Частка втрат при транспортуванні та розподіленні енергії, відсотків

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Соціальна безпека	***Соціальна безпека***
1. Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % до ВВП	1. Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % до ВВП
2. Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % до ВВП	2. Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % до ВВП
3. Частка населення **із сукупними витратами**, які нижче 75 % медіанного рівня **сукупних витрат (рівень бідності)**, %	3. Частка населення **із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць**, нижчими 75 % медіанного рівня **загальних доходів**, %
4. Відношення **середньої зарплати** до прожиткового мінімуму, разів	4. Відношення **середньомісячної номінальної** заробітної плати до прожиткового мінімуму **на одну працездатну особу**, разів
5. Відношення **мінімального** розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму, разів	5. Відношення **середнього** розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму **осіб, які втратили працездатність**, разів
6. Рівень безробіття (за методологією МОП), %	*Індикатори макроекономічної безпеки*
7. **Відношення сукупних витрат** 10 % найбільш забезпеченого населення до 10 % найменш забезпеченого, разів	6. **Співвідношення загальних доходів** 10 % найбільш та найменш забезпеченого населення **(децильний коефіцієнт фондів)**, разів
8. Частка витрат на харчування (**продовольчі товари та харчування поза домом**) у загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств, %	7. Частка витрат **на продовольчі товари** в споживчих грошових витратах домогосподарств, %
Наступні індикатори вилучено	***Нові індикатори***
9. Кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 осіб	8. Чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення
10. Охоплення випускників 9-х класів повною середньою освітою, %	9. Чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення
11. Наявність житлового фонду в середньому на одну особу, м2	10. Загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, відсотків до загальної чисельності постійного населення у віці 6–17 років
12. Рівень тривалого безробіття у працездатному віці (відношення чисельності безробітних понад шість місяців до загальної чисельності безробітних), %	11. Відношення середньої вартості 1 кв. метра загальної площі житла до середньомісячної заробітної плати, разів
13. Відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін, разів	12. Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років, відсотків населення відповідної вікової групи
14. Частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму, %	13. Сума невиплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітного року, %

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Індикатор макроекономічної безпеки	14. Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення) 15. Відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні, разів
Демографічна безпека	***Демографічна безпека***
1. Очікувана тривалість життя при народженні, років 2. Демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, % 3. Коефіцієнт дитячої смертності (померло дітей віком до одного року на 1 тис. **народжених**), осіб 4. Коефіцієнт природного приросту **(на 1 тис.), осіб** 5. Коефіцієнт старіння **(станом на 1 січня)**, %	1. Очікувана тривалість життя при народженні, років 2. Демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, % 3. Коефіцієнт дитячої смертності (померло дітей віком до одного року), на 1 тис. **народжених живими** 4. Коефіцієнт природного приросту, **на 1 тис. осіб наявного населення** 5. Частка населення похилого віку в загальній чисельності населення **(станом на кінець звітного періоду)**, % (коефіцієнт старіння)
Наступні індикатори вилучено	***Нові індикатори***
6. Чистий коефіцієнт відтворення населення (брутто), осіб 7. Сумарний коефіцієнт народжуваності населення (середня кількість дітей, народжених жінкою за все життя), осіб	6. Чисельність наявного населення, % до рівня 1990 року 7. Загальний коефіцієнт міграційного приросту, скорочення (-) (на 10 тис. осіб).
Продовольча безпека	***Продовольча безпека***
1. Добова калорійність харчування людини, тис. ккал 2. Виробництво зерна на одну особу за рік, тонн 3. Споживання м'яса і м'ясопродукти на одну особу **за рік**, **кг** 4. Споживання молока та молочних продуктів на одну особу **за рік**, **кг** 5. Споживання яєць на одну особу **за рік**, **кг** 6. Споживання олії **та інших рослинних жирів** на одну особу **за рік**, **кг** 7. Споживання цукру на одну особу **за рік, кг** 8. Споживання картоплі на одну особу **за рік, кг** 9. Споживання овочів та баштанових на одну особу **за рік, кг**	1. Добова калорійність харчування людини, тис. ккал 2. Виробництво зерна на одну особу за рік, тонн 3. Співвідношення обсягів виробництва та споживання м’яса і м’ясних продуктів на одну особу, % 4. Співвідношення обсягів виробництва та споживання молока та молочних продуктів на одну особу, % 5. Співвідношення обсягів виробництва та споживання яєць на одну особу, % 6. Співвідношення обсягів виробництва та споживання олії на одну особу, % 7. Співвідношення обсягів виробництва та споживання цукру на одну особу, % 8. Співвідношення обсягів виробництва та споживання картоплі на одну особу, % 9. Співвідношення обсягів виробництва та споживання овочів та

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
10. Рівень **перехідних** запасів зерна, відсоток **від річного** споживання	10. Рівень запасів зернових культур на кінець періоду, відсоток до споживання
Наступні індикатори вилучено	***Нові індикатори***
1. Споживання риби та рибопродуктів на одну особу за рік, кг 2. Споживання фруктів, ягід, горіхів та винограду (без переробки на вино) на одну особу за рік, кг 3. Споживання хлібу та хлібопродуктів на одну особу за рік, кг	1. Зайнятість населення в неформальному секторі економіки, % до загальної чисельності зайнятих 2. Частка продажу імпортних продовольчих товарів через торговельну мережу підприємств, відсотків
Виробнича безпека	***Виробнича безпека***
1. Ступінь зносу основних засобів промисловості, % 2. Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %	1. Ступінь зносу основних засобів промисловості, % 2. Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %
Наступні індикатори вилучено	***Нові індикатори***
3. Коефіцієнт ліквідації промислових фондів, % 4. Частка у промисловому виробництві обробної промисловості, % 5. Матеріаломісткість промислового виробництва, грн./грн. 6. Фондомісткість промислової продукції, грн./грн. Індекс реального промислового виробництва, % до 1990 року **1.**	3. Середнє співвідношення обсягів ВДВ промисловості України та ВДВ промисловості окремих країн Європи, % 4. Частка високотехнологічної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, % 5. Трудомісткість промислового виробництва, % 6. Різниця індексу ВДВ промисловості України та Китаю, в.п. 7. Різниця індексу промислового виробництва України та Росії, в.п. 8. Обсяг виконаних будівельних робіт до 1990 року, % 9. Ступінь зносу основних засобів у будівництві, відсотків 10. Рентабельність операційної діяльності підприємств будівництва, % 11. Ступінь зносу основних засобів на підприємствах транспорту та зв'язку, відсотків 12. Рентабельність операційної діяльності підприємств транспорту та зв'язку, % 13. Урожайність основних зернових та зернобобових культур, ц з 1 га площі збирання 14. Середній річний удій молока від однієї корови, кг 15. Ступінь зносу основних засобів у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, % 16. Співвідношення імпортної ціни на газ в Україні та Європі, разів

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Фінансова безпека (за складовими)	***Фінансова безпека (за складовими)***
Бюджетна безпека	***Бюджетна безпека***
1. Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %	1. Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %
2. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (**без урахування доходів Пенсійного фонду**), %	2. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %
Наступні індикатори вилучено	***Нові індикатори***
3. Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	3. Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП
4. Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	4. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %
5. Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	
6. Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу між регіонами України, %	
Грошово-кредитна безпека	***Грошово-кредитна безпека***
(безпека грошового ринку та інфляційних процесів)	***Нові індикатори***
Наступні індикатори вилучено	1. Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (М0/М3), %
1. Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	2. Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), в.п.
2. Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	3. Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, в.п.
3. Обсяг готівки, % до ВВП	4. Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам
4. Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	5. Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %
5. Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	6. Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. доларів США
6. Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції, %	

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Валютна безпека	***Валютна безпека***
1. Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	1. Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту
2. **Темп** зміни індексу офіційного курсу **гривні** до долара США **до показників попереднього періоду, %**	2. **Індекс** зміни офіційного курсу **національної грошової одиниці** до долара США, **середній за період**
3. **Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів** (рівень доларизації), %	3. Рівень доларизації **грошової маси**, %
	Нові індикатори
	4. Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, гривень
	5. Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків
	6. Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США
Боргова безпека	***Боргова безпека***
1. Відношення **загального** обсягу державного боргу до ВВП, %	1. Відношення обсягу державного **та гарантованого державою** боргу до ВВП, %
2. Відношення **загального** обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	2. Відношення обсягу **валового** зовнішнього боргу до ВВП, %
Наступні індикатори вилучено	***Нові індикатори***
3. Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	3. Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку, відсотків
4. Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	4. Індекс EMBI+Україна
5. Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	5. Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу,%
6. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	
7. Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	
8. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	
9. Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	

Методика №60 від 02.03.2007	Методичні рекомендації №1277 від 29.10.2013
Банківська безпека	***Банківська безпека***
Наступні індикатори вилучено	***Нові індикатори***
1. Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	1. Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %
2. Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП	2. Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %
	3. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %
	4. Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, %
	5. Рентабельність активів, %
	6. Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %
	7. Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %
Безпека страхового ринку	***Безпека небанківського фінансового ринку***
1. ***Показник*** проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	1. ***Рівень*** проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %
Наступні індикатори вилучено	***Нові індикатори***
2. Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	2. Рівень капіталізації лістингових компаній, % ВВП
3. Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	3. Рівень волатильності індексу Першої фондової торгівельної системи, кількість критичних відхилень (-10%)
4. Рівень страхових виплат, %	4. Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %
5. Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	
6. Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	
Безпека фондового ринку	
1. Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	
2. Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	
3. Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	

Додаток Б

Показники соціально-економічного розвитку України за 1996–2011 р.

Найменування показника	Значення показника за роками													Відхилення 2012 р. від 2000 р., +/-
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1. Індекс рівня економічної безпеки України, %	47	48	48	49	49	49	51	52	49	48	49	51	49	+2
2. ВВП у фактичних цінах, млрд. грн.	170,1	204,2	225,8	267,3	345,1	441,5	544,2	720,7	948,1	913,3	1082,6	1302,1	1408,9	+1238,8
2. ВВП на одну особу, грн.	3436	4195	4685	5591	7273	9372	11630	15496	20495	19832	23600	28488	30901	+27465
3. Наявні доходи населення, млрд. грн.	128,7	158,0	185,1	215,7	274,2	381,4	472,1	623,3	845,6	894,3	1101,2	1266,8	1407,2	+1278,5
4. Обсяг реалізації промислової продукції, млрд. грн.	182,7	210,8	229,6	289,1	400,8	468,6	551,7	717,1	917,0	806,6	1065,9	1331,9	1400,7	+1218,0
5. Доходи зведеного бюджету, млрд. грн.	49,1	54,9	61,9	75,3	91,5	134,2	171,8	219,9	297,9	273,0	314,5	398,6	445,5	+396,4
6. Експорт товарів і послуг, млрд. дол. США	18,1	19,8	22,0	27,3	38,0	40,4	45,9	58,3	78,7	49,3	63,2	82,2	82,4	+64,3

Продовження дод. Б

Найменування показника	Значення показника за роками													Відхилення 2012 р. від 2000 р., +/-
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
7. Імпорт товарів і послуг, млрд. дол. США	15,1	16,9	18,2	24,5	31,1	39,1	48,8	65,6	92,0	50,6	66,2	88,8	91,4	+76,3
8. Економічно активне населення, тис. осіб	22831	22427	22232	22171	22202	22281	22245	22322	22397	22150	22052	22057	22012	-819
9. Прямі іноземні інвестиції в Україну, млрд. дол. США	3,9	4,6	5,5	6,8	9,0	16,9	21,6	29,5	35,6	40,1	44,8	50,3	54,4	+50,5
10. Прямі інвестиції з України, млн. дол. США	170,3	155,7	144,3	166,0	198,6	219,5	243,3	6196,6	6203,1	6226,3	6868,3	6899,7	6481,9	+6311,6

Джерело: сформовано на основі: Стан економічної безпеки України у 2012 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.**;** Таблиця основних показників економічного розвитку України // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua.; Статистичний щорічник України за 2012 рік [Текст] / За ред. О.Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2013. – С. 25–26.

Додаток В

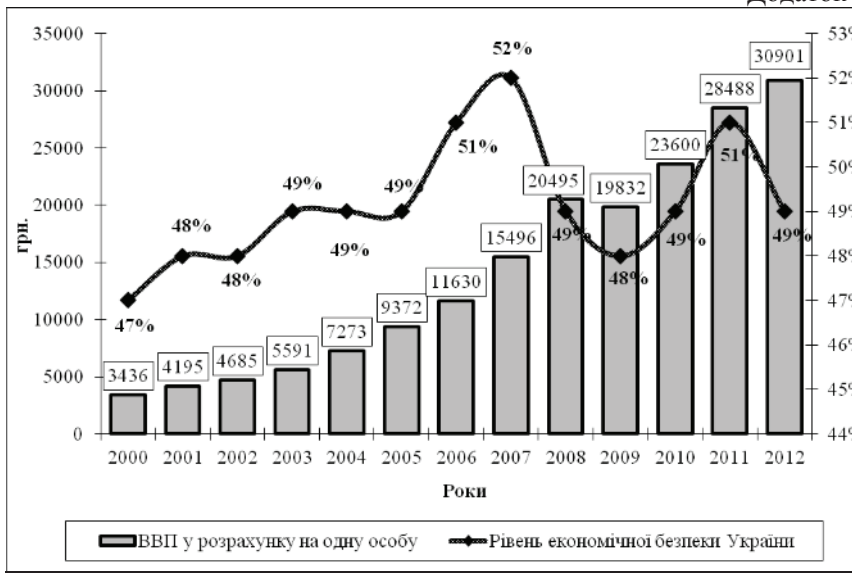

Рис. В.1. Порівняльна динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки та обсягу ВВП у розрахунку на одну особу за 2000-2012 рр.

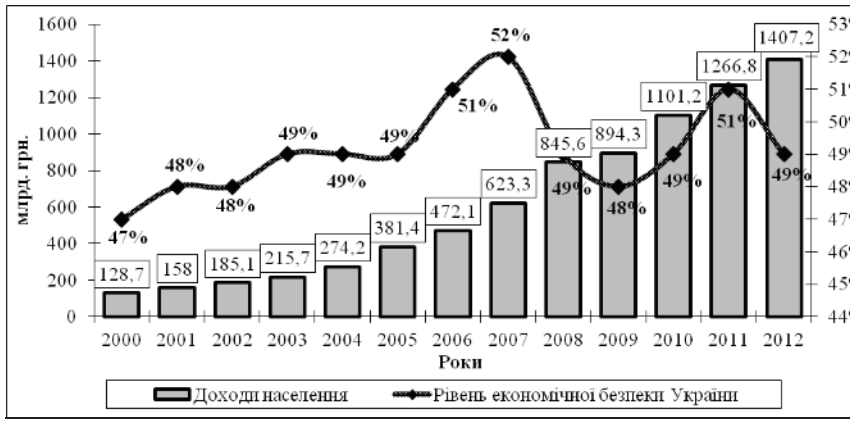

Рис. В.2. Порівняльна динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки та обсягу наявних доходів населення за 2000-2012 рр.

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel

Продовження додатку В

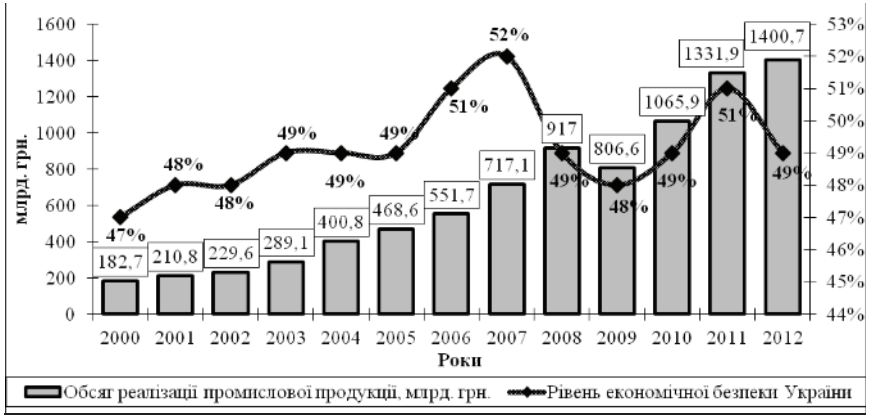

Рис. В.3. Порівняльна динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки та обсягу реалізованої продукції промисловості за 2000-2012 рр.

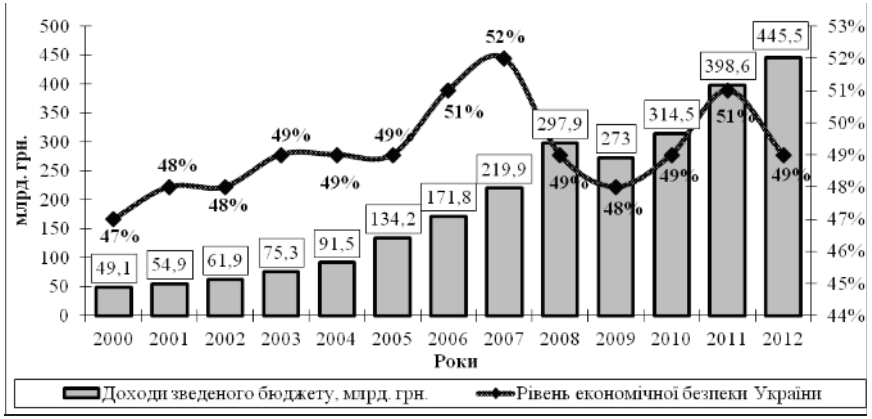

Рис. В.4. Порівняльна динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки та обсягу доходів зведеного бюджету за 2000-2012 рр.

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel

Продовження додатку В

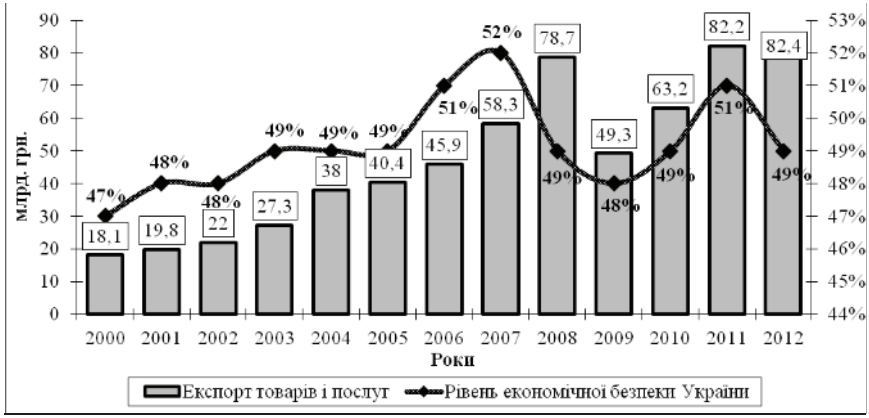

Рис. В.5. Порівняльна динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки та обсягу експорту товарів і послуг за 2000-2012 рр.

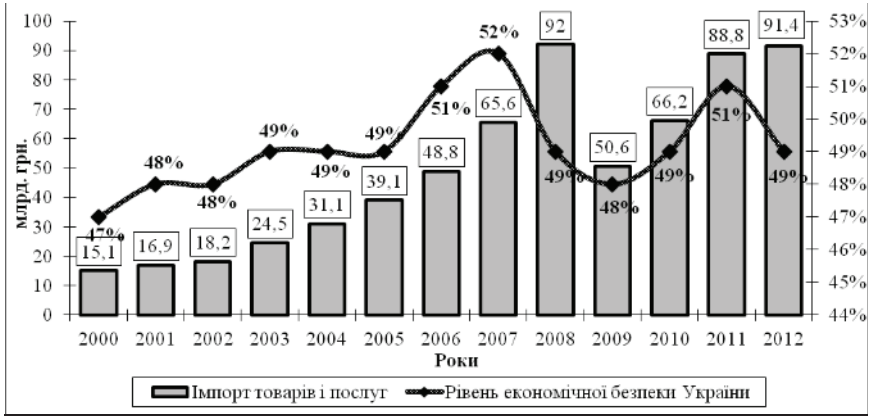

Рис. В.6. Порівняльна динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки та обсягу імпорту товарів і послуг за 2000-2012 рр.

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel

Продовження додатку В

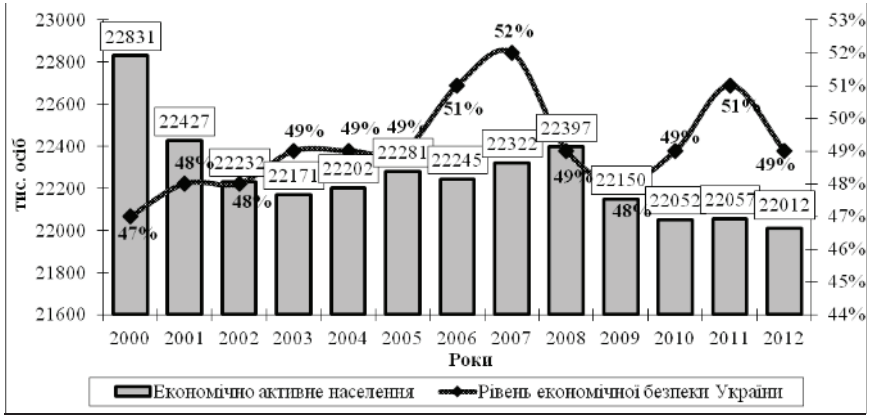

Рис. В.7. Порівняльна динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки та економічно активного населення України за 2000-2012 рр.

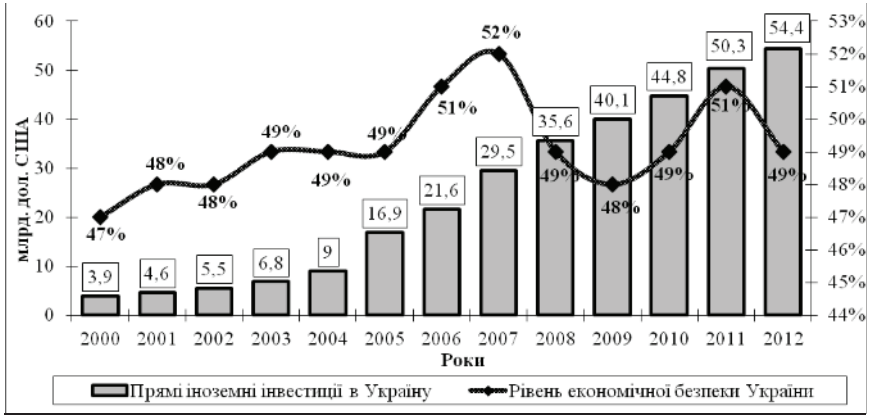

Рис. В.8. Порівняльна динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки та обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну за 2000-2012 рр.

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel

Продовження додатку В

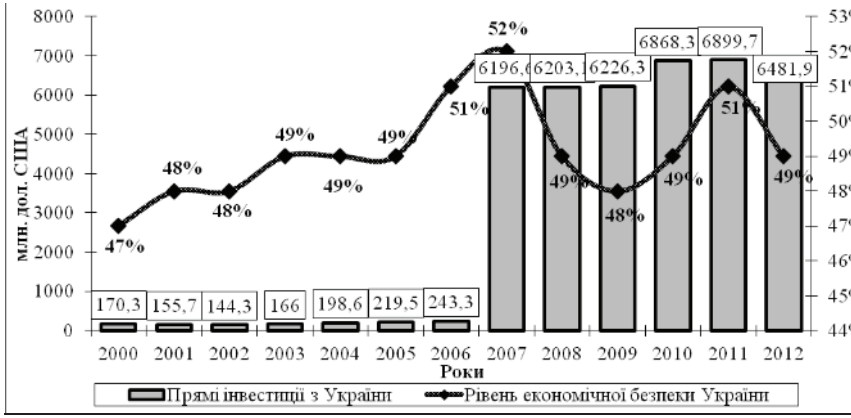

Рис. В.9. Порівняльна динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки та обсягу прямих іноземних інвестицій з України за 2000-2012 рр.

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel

Додаток Г

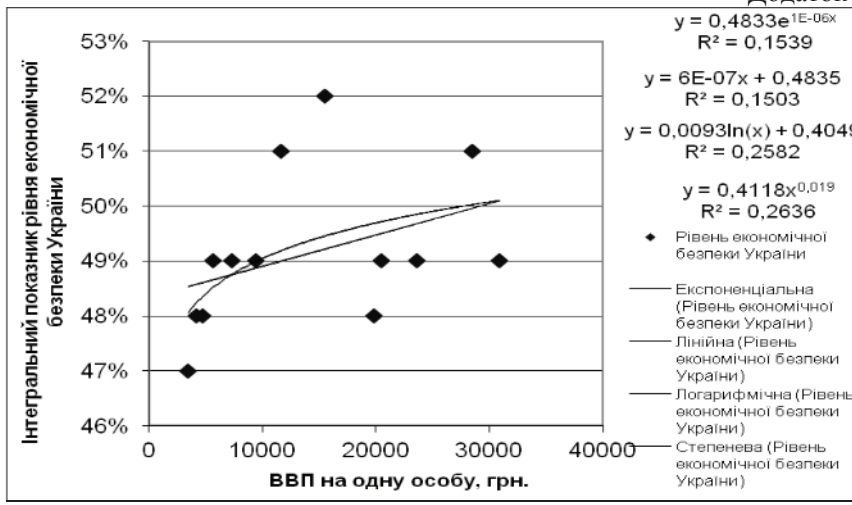

Рис. Г.1. Апроксимація зв'язку між інтегральним показником рівня економічної безпеки України та ВВП у розрахунку на одну особу за 2000-2012 рр.

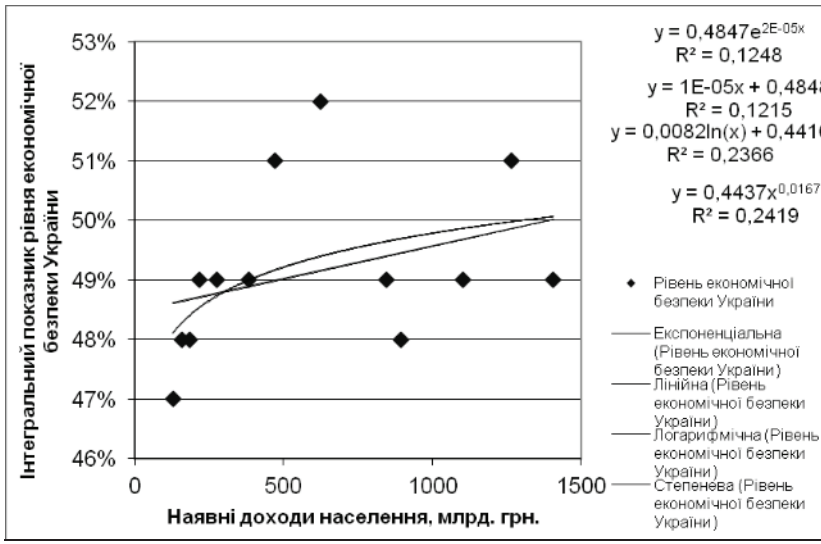

Рис. Г.2. Апроксимація зв'язку між інтегральним показником рівня економічної безпеки України та обсягом наявних доходів населення за 2000-2012 рр.

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel

Продовження додатку Г

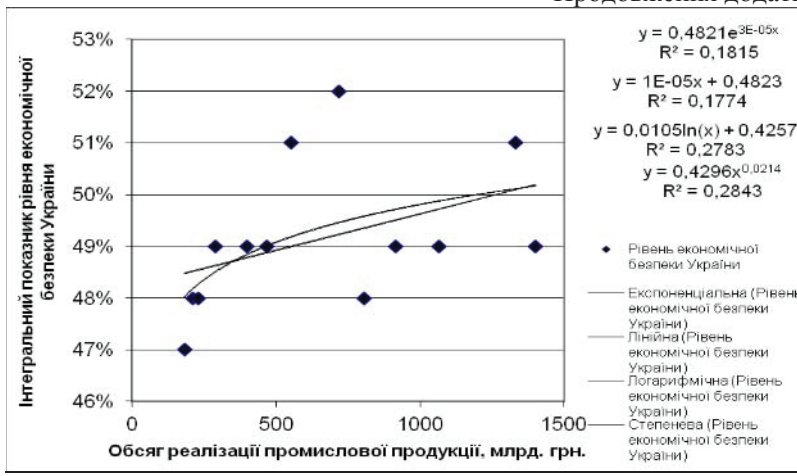

Рис. Г.3. Апроксимація зв'язку між інтегральним показником рівня економічної безпеки України та обсягом реалізації продукції промисловості за 2000-2012 рр.

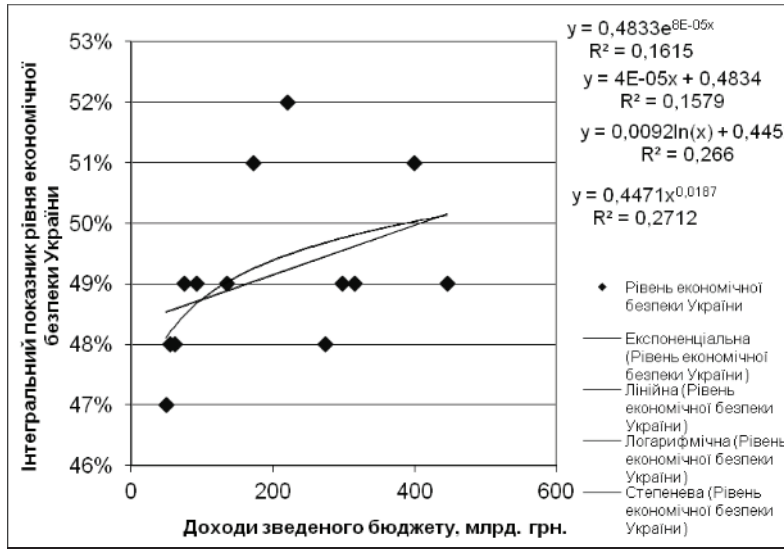

Рис. Г.4. Апроксимація зв'язку між інтегральним показником рівня економічної безпеки України та обсягом інвестицій в основний капітал за 2000-2012 рр.
Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel

Продовження додатку Г

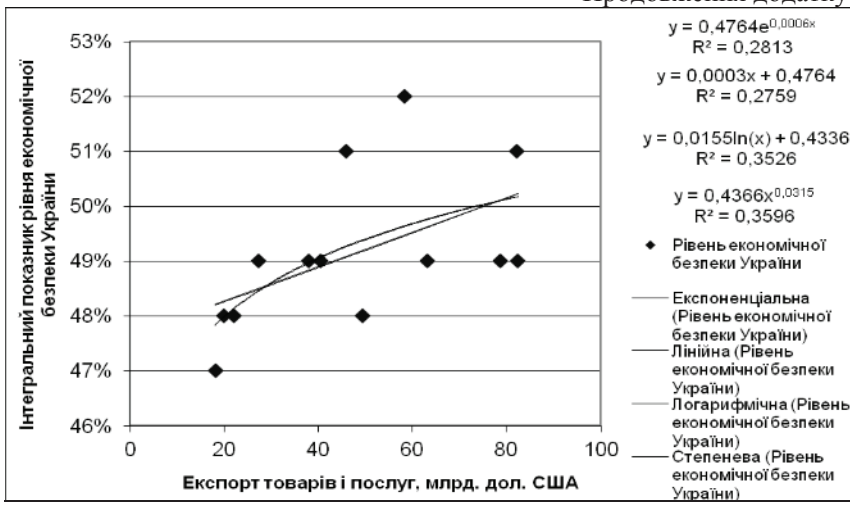

Рис. Г.5. Апроксимація зв'язку між інтегральним показником рівня економічної безпеки України та обсягом експорту товарів і послуг за 2000-2012 рр.

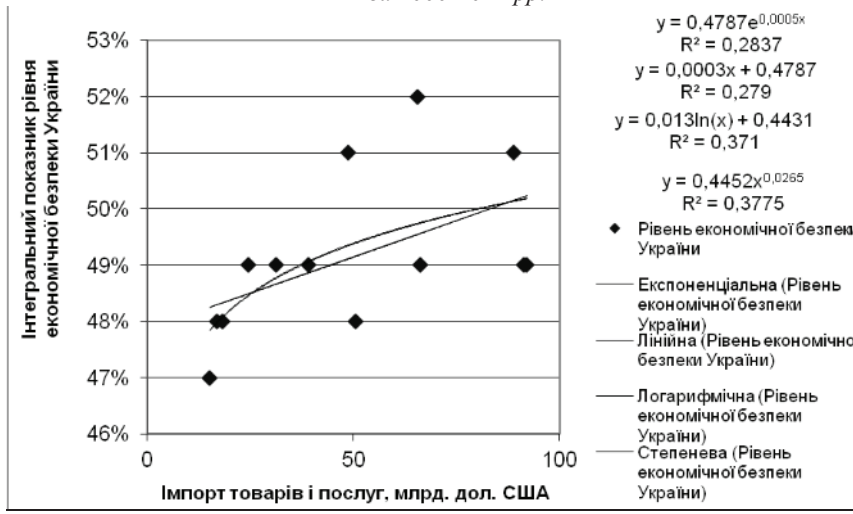

Рис. Г.6. Апроксимація зв'язку між інтегральним показником рівня економічної безпеки України та обсягом імпорту товарів і послуг за 2000-2012 рр.

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel

Продовження додатку Г

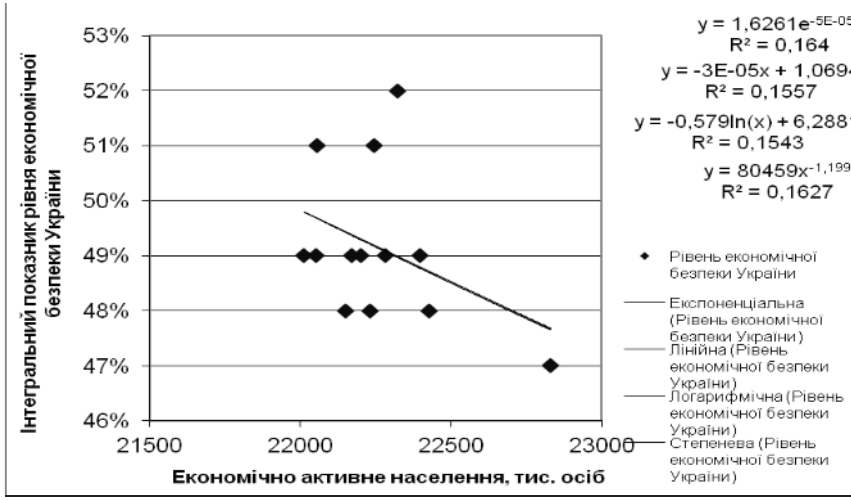

Рис. Г.7. Апроксимація зв'язку між інтегральним показником рівня економічної безпеки України та чисельністю економічно активного населення за 2000-2012 рр.

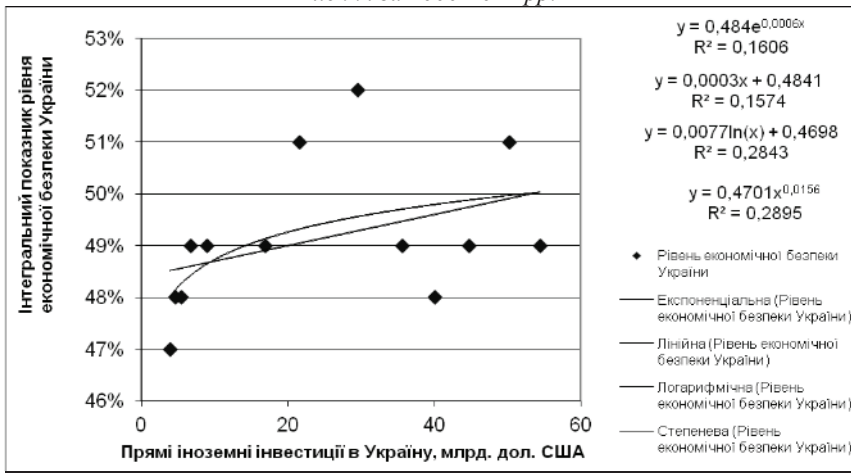

Рис. Г.8. Апроксимація зв'язку між інтегральним показником рівня економічної безпеки та обсягом прямих іноземних інвестицій в Україну за 2000-2012 рр.

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel

Продовження додатку Г

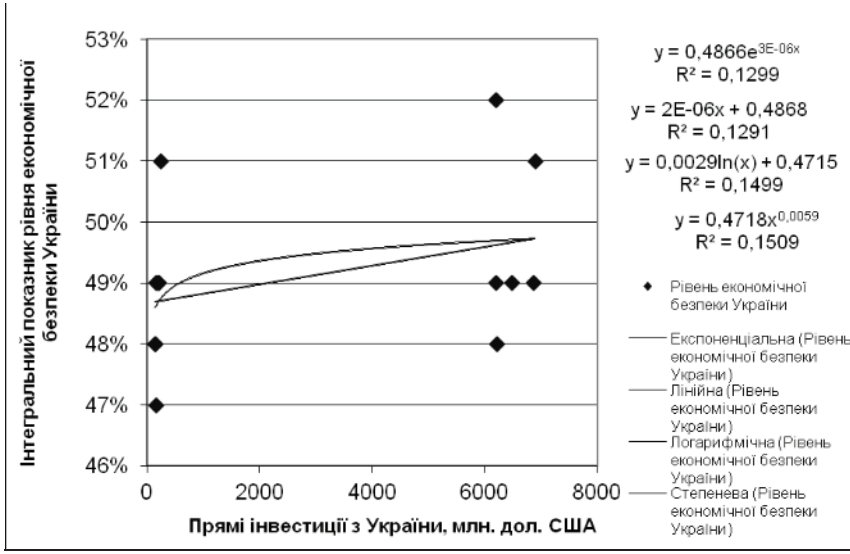

Рис. Г.9. Апроксимація зв'язку між інтегральним показником рівня економічної безпеки та обсягом прямих інвестицій з України за 2000-2012 рр.

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel

Додаток Д

Щоквартальні темпи приросту реального ВВП розвинених країн і України

Країна (група країн)	Темп приросту значення реального ВВП за квартал у % до попереднього кварталу року:												
	IV кв. 2009	I кв. 2010	II кв. 2010	III кв. 2010	IV кв. 2010	I кв. 2011	II кв. 2011	III кв. 2011	IV кв. 2011	I кв. 2012	II кв. 2012	III кв. 2012	IV кв. 2012
США	0,99	0,58	0,56	0,64	0,59	0,02	0,61	0,32	1,01	0,49	0,31	0,77	-0,04
Японія	1,86	1,44	1,01	1,32	-0,32	-1,82	-0,86	2,50	0,16	1,47	-0,24	-0,97	-0,10
Великобританія	0,41	0,59	0,71	0,61	-0,43	0,44	0,14	0,56	-0,28	-0,25	-0,37	0,94	-0,30
Німеччина	0,91	0,66	2,21	0,70	0,60	1,23	0,46	0,36	-0,14	0,50	0,27	0,23	-0,60
Франція	0,52	0,30	0,67	0,42	0,40	0,86	0,05	0,20	0,03	-0,04	-0,10	0,10	-0,30
Італія	-0,08	0,96	0,62	0,42	0,17	0,09	0,28	-0,12	-0,72	-0,76	-0,74	-0,19	-0,90
Іспанія	-0,20	0,14	0,22	-0,14	0,14	0,29	0,24	-0,04	-0,49	-0,41	-0,43	-0,28	-0,70
Нідерланди	0,52	0,39	0,46	0,29	0,86	0,50	-0,12	-0,16	-0,65	0,14	0,13	-0,94	-0,20
Бельгія	0,75	0,13	1,03	0,55	0,47	0,81	0,16	0,00	-0,05	0,24	-0,52	0,01	-0,10
Австрія	0,81	-0,10	0,59	1,53	1,15	0,64	0,32	-0,04	0,09	0,33	0,13	0,14	-0,20
Греція	0,66	-1,89	-1,28	-1,63	-2,80	0,16	-3,21	0,82	-5,77	1,47	-2,80	-0,15	-4,55
Португалія	-0,03	1,07	0,41	0,44	-0,32	-0,92	-0,11	-0,49	-1,58	-0,14	-0,98	-0,89	-1,80
Ірландія	-0,94	0,94	0,34	0,46	-1,34	0,70	2,02	-0,54	0,70	-0,50	0,42	0,18	-0,50
Єврозона (ЄС-27) разом	0,40	0,47	1,02	0,41	0,35	0,64	0,22	0,09	-0,34	-0,03	-0,17	-0,07	-0,60
Португалія, Італія, Іспанія, Греція разом (PIGS)	-0,11	0,49	0,33	0,10	-0,16	0,14	0,11	-0,07	-0,94	-0,46	-0,71	-0,23	-1,09
Україна	-6,7	4,5	5,4	3,3	3,7	5,1	3,9	6,5	5,0	2,2	3,0	-1,3	-2,5

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі: Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua; Порівняльна динаміка ВВП розвинених країн. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipress.ua/ljlive/porivnyalna_dynamika_vvp_rozvynenyh_krain_15717.html.

Додаток Е

Вихідні дані багатофакторного моделювання впливу глобалізації на рівень економічної безпеки України

Найменування показника	Позначення показника	Значення показника за роками												
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1. Середньорічний офіційний курс долара США до української гривні	DR	5,44	5,372	5,327	5,333	5,319	5,125	5,05	5,05	5,267	7,791	7,936	7,968	7,991
2. Середньорічний офіційний курс євро до української гривні	ER	5,029	4,814	5,03	6,024	6,609	6,39	6,337	6,918	7,708	10,868	10,533	11,092	10,271
3. Середньорічний офіційний курс російського рубля до української гривні	RR	0,194	0,184	0,17	0,174	0,185	0,181	0,186	0,198	0,211	0,247	0,261	0,272	0,257
4. Відношення золотовалютних резервів НБУ до ВВП, %	GCR	5,21	8,14	16,36	19	29,89	11,68	20,66	22,75	17,52	22,61	25,34	19,46	13,92
5. Відношення обсягу експорту до ВВП, %	E	61,6	55,4	55,1	57,8	63,6	51,4	46,6	44,8	47,1	46,3	50,7	54,4	50,9
6. Відношення обсягу імпорту до ВВП, %	I	57,4	53,8	50,7	55,2	56	50,6	49,5	50,6	55	48	53,7	60,6	59,3
7. Відношення чистого експорту до ВВП, %	NE	5,03	1,63	4,38	2,57	7,67	0,84	-2,85	-5,71	-7,99	-1,67	-2,92	-6,22	-8,38
8. Відношення обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну до ВВП, %	FDI	12,4	11,98	12,91	15,1	14,8	19,9	21,5	26,7	25,8	44,4	42,5	39,5	41,3
9. Відношення обсягу прямих інвестицій з України до ВВП, %	DUIA	0,54	0,41	0,34	0,33	0,31	0,25	0,23	4,34	3,45	5,31	5,03	4,22	3,68
10. Валовий зовнішній борг у % до експорту	GED	97,9	96,8	92,7	82,2	74,2	89,3	108,5	124,9	118,7	190,6	169,4	142,1	150,4
11. Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	FBC	13,3	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5	27,6	35	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5
12. Індекс Лондонської фондової біржі FTSE-100	FTSE	6222,5	5242	4005	4510	4814	5619	6221	6349	4562	5412,9	5899,9	5572,3	5941,9
13. Індекс фондової біржі «Российская торговая система» (РТС)	RTSI	143,3	260,1	359,1	567,3	614,1	1126	1922	2291	631,9	1444,6	1770,3	1381,9	1523,9
Інтегральний показник рівня економічної безпеки, %	ESIU	47	48	48	49	49	49	51	52	49	48	49	51	49

Джерело: сформовано та проведено розрахунки на основі: Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua; Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua; Офіційний сайт Лондонської фондової біржі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.londonstockexchange.com; Офіційний сайт фондової біржі РТС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rts.ru.

Додаток Ж

Основні показники, які використовуються при кореляційно-регресійному аналізі[1]:

1) коефіцієнт множинної кореляції (R), що розраховується за формулою:

$$R = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^{m}(Y_j - \overline{X_i})^2}{\sum_{j=1}^{n}(Y_j - \overline{Y})^2}}, \qquad (Ж.1)$$

де Y_j – j-те значення результуючої ознаки, $j = 1, 2, \ldots, n$;

$\overline{X_i}$ – середнє значення i-ї факторної ознаки $i = 1, 2, \ldots, m$;

$\overline{Y}$ – середнє значення результуючої ознаки;

n – кількість значень спостережуваних показників;

m – кількість факторів у моделі;

2) коефіцієнт множинної детермінації (R^2):

$$R^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^{m}(Y_j - \overline{X_i})^2}{\sum_{j=1}^{n}(Y_j - \overline{Y})^2}; \qquad (Ж.2)$$

3) t-критерій Стьюдента:

$$t = \frac{R}{\sqrt{1 - R^2}}\sqrt{n - m - 1}; \qquad (Ж.3)$$

4) F-критерій Фішера:

$$F = \frac{R^2}{1 - R^2} \cdot \frac{n - m - 1}{m}; \qquad (Ж.4)$$

5) середня помилка апроксимації ($\overline{\varepsilon_{пр}}$):

$$\overline{\varepsilon_{пр}} = \frac{1}{n}\sum_{j=1}^{n}\frac{\left|Y_j - \hat{Y}_j\right|}{Y_j}, \qquad (Ж.5)$$

де $\hat{Y}_j$ – j-те значення результуючої ознаки, розраховане за рівнянням регресії.

[1] *Rudolf J. Freund.* Regression analysis. Statistical modeling of a response variable / Freund Rudolf J., Wilson William J., Sa Ping. – 2nd ed. – Burlington : Elsevier, 2006. – 480 p.

6) критерій Дарбіна-Уотсона (DW) для перевірки наявності автокореляції:

$$DW = \frac{\sum_{t=2}^{n}(e_t - e_{t-1})^2}{\sum_{t=1}^{n} e_t^{\,2}}, \qquad (Ж.6)$$

де e_t та $e_{t\text{-}1}$ – відповідно сусідні точки відхилень фактичних значень результуючої ознаки від розрахованих за рівнянням регресії.

Додаток З

	A	B	C	D	E	F	G
1	ВЫВОД ИТОГОВ						
2							
3	*Регрессионная статистика*						
4	Множественный R	0,904038097					
5	R-квадрат	0,817284881					
6	Нормированный R-квадрат	0,634569761					
7	Стандартная ошибка	0,928461396					
8	Наблюдения	13					
9							
10	Дисперсионный анализ						
11		*df*	*SS*	*MS*	*F*	*Значимость F*	*t*
12	Регрессия	6	23,13544893	3,855908154	4,4730008	0,045502783	5,18054099
13	Остаток	6	5,172243382	0,862040564			
14	Итого	12	28,30769231				
15							
16		*Коэффициенты*	*Стандартная ошибка*	*t-статистика*	*P-Значение*	*Нижние 95%*	*Верхние 95%*
17	Y-пересечение	40,9113806	4,899569305	8,349995286	0,0001603	28,92256642	52,9001948
18	DR	-0,736145861	0,417710241	-1,762336159	0,1284793	-1,758246	0,28595428
19	E	0,045413207	0,168420149	0,269642361	0,7964691	-0,36669605	0,45752246
20	I	0,197363623	0,160183948	1,232106117	0,2640001	-0,19459238	0,58931962
21	FBC	0,027112256	0,092621453	0,29272113	0,7795946	-0,19952427	0,25374879
22	FTSE	-0,000733828	0,000493516	-1,486937852	0,1875882	-0,00194142	0,00047376
23	RTSI	0,002808432	0,000823918	3,408629508	0,0143428	0,000792377	0,00482449
24							
25	ВЫВОД ОСТАТКА						
26							
27	Наблюдение	Предсказанное ESIU	Остатки				
28	1	47,22967147	-0,229671473				
29	2	47,31321797	0,686782028				
30	3	47,9395745	0,060425498				
31	4	49,0947526	-0,0947526				
32	5	49,38853294	-0,388532936				
33	6	49,0261005	-0,026100498				
34	7	50,66042746	0,339572542				
35	8	51,93789259	0,062107408				
36	9	49,4501547	-0,450154702				
37	10	47,80769754	0,192302464				
38	11	49,7132182	-0,713218202				
39	12	50,40435229	1,595647706				
40	13	50,03440724	-1,034407235				
41							
42	*Средняя ошибка аппроксимации*	0,009095864					

Рис. 31. Результати економіко-математичного моделювання впливу глобалізації на рівень економічної безпеки національної економіки за 2000–2012 рр.

Примітка: розраховано за допомогою пакету MS Excel.

Додаток И

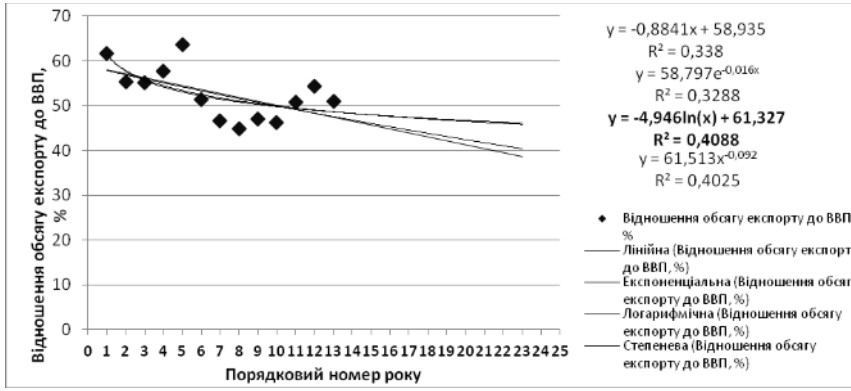

Рис. И1. Динаміка обсягу експорту у % до ВВП

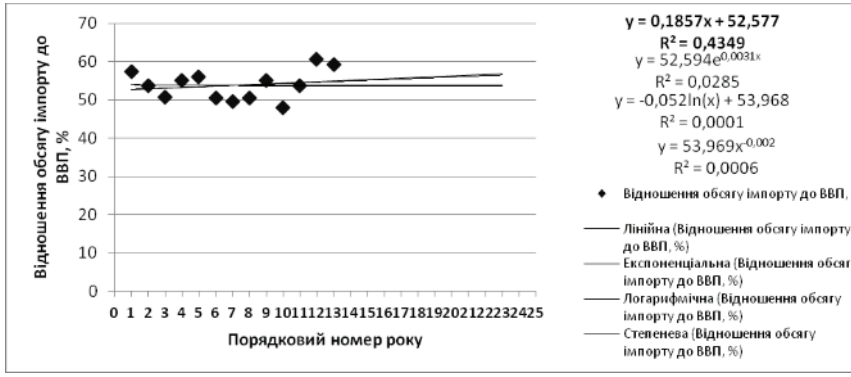

Рис. И2. Динаміка обсягу імпорту у % до ВВП

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel

Продовження додатку И

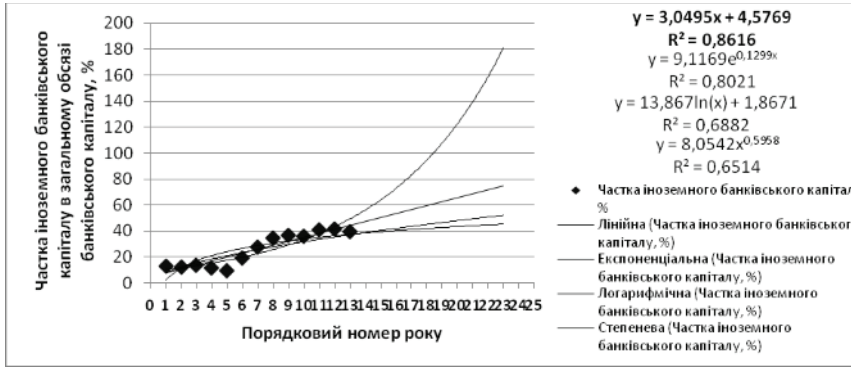

Рис. И3. Динаміка частки іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %

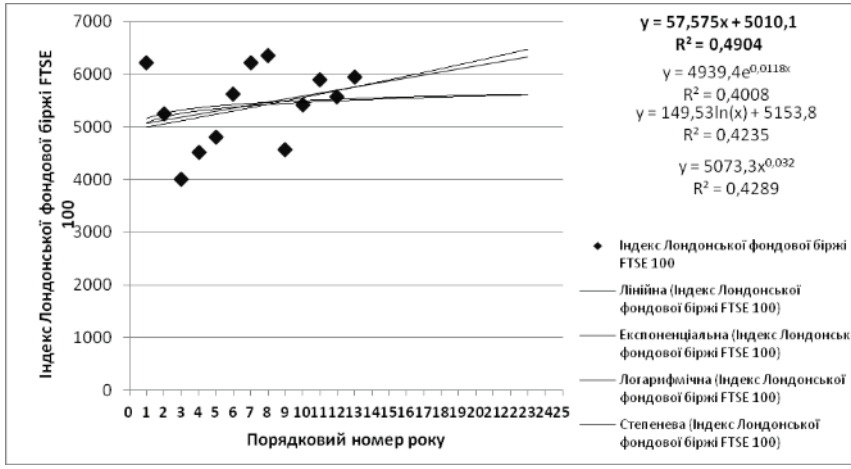

Рис. И4. Динаміка індексу Лондонської фондової біржі FTSE 100

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel

Продовження додатку К

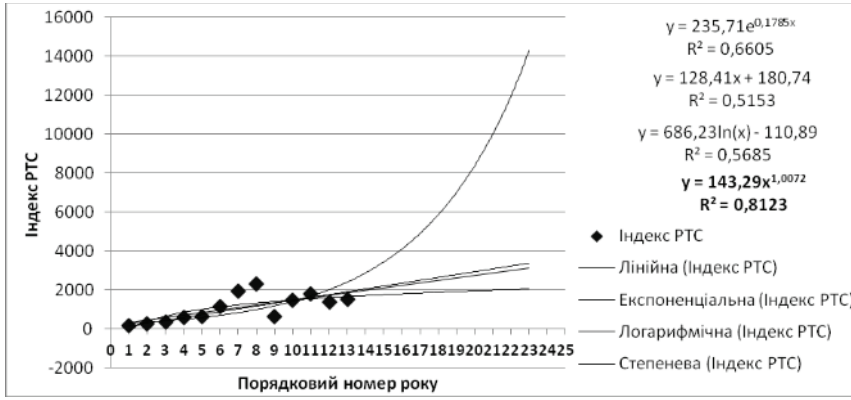

Рис. К5. Динаміка індексу РТС

Примітка: розраховано та побудовано за допомогою пакету MS Excel

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

В. В. Мартиненко, Н. П. Мацелюх

ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

МОНОГРАФІЯ

Підписано до друку 16.03.2015 р. Формат 60х84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 13,5. Тираж 300 прим.

ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.